CHRESTOMATHIA PERSICA

EDIDIT

ET GLOSSARIO EXPLANAVIT

FRIDERICUS SPIEGEL, DR.

LIPSIAE,

SUMTIBUS GUIL. ENGELMANN.

1846.

VIRIS CLARISSIMIS

HENRICO ORTHOBIO FLEISCHER

FRIDERICO RUECKERT

PRAECEPTORIBUS SUMME REVERENDIS

HASCE STUDIORUM SUORUM PERSICORUM PRIMITIAS

SUMMA QUA PAR EST PIETATE

OBTULIT

EDITOR.

PRAEFATIO.

Orientalium, quae dicuntur, linguarum scientia quum magis in dies et augeretur ac divulgaretur, et undique nova acciperet incrementa, non abs re esse visum est, hanc publici iuris facere chrestomathiam, quum quae eius generis exstarent libelli, amplius non sufficerent. Wilkenii enim liber iam anno 1812 editus, quin exspectationibus nostris amplius non respondeat, non potest dubitari, Vullersii chrestomathia nihil aliud agit, nisi ut ex libro Schahname excerperet, Rosenii denique libellus locos faciliores tironibus destinatos continet. Quae quum ita essent, hoc in nos recipiendum duximus, ut in nova aliqua chrestomathia elaboraremus. Quod quo successu perfecerimus, aequorum committimus iudicum sententiae, id tantum nunc faciendum videtur, ut paucis exponamus, quae in eam receperimus.

Ac primum, quos exhibuimus e Jamii Beharistano, locos lectu facillimos, ab illis qui Persici sermonis non sunt ignari, glossario adhibito facile intelligentur, neque vero est, cur de eorum auctore inter omnes notissimo quidquam hic adiiciam. Codicibus autem tribus sum usus: duobus Lipsiensibus, quorum alter in Senatoria, alter in Academica asservatur bibliotheca, tertio Dresdensi bibliothecae

regiae. Quorum quidem codicum qui bibliothecae est Senatoriae, uti elegantia scripturae reliquos antecedit, ita propter sermonem minus castigatum longe iis est posthabendus. Saepissime enim, id quod magnopere dolendum, orientales maxime libros elegantius manu scriptos illos quidem invenimus, sed innumeris mendis obrutos. Praeter haec vero subsidia ad manus mihi erat Constantinopolitana editio, quam mihi Olshausenii, cui plura alia debeo, concesserat liberalitas. Huic autem editioni, quum in scholarum Turcicarum usum esset parata, commentarius est subiectus, qui ea ipsa de caussa multa continet, quibus facile careas, intermixtis tamen non paucis lectu quam maxime dignis. Duas deinde dedi fabulas e libro Anvari Sohaili, quas tractavit Hussein Vaëz, opere et in Oriente clarissimo et apud nos per Calcuttensem editionem divulgato. Quae in hoc libro observatur scribendi ratio quum ab Orientalibus habeatur elegantissima, tum intellectu certe est difficillima. Textum qui dicitur, secundum Calcuttensem editionem recensui, quum codex Havniae asservatus et novissimus sit, neque ad emendandum magni momenti. Neque vero de libri virtutibus, quum multa eaque egregia alii monuerint, quidquam habeo, quod adiiciam; id unum monendum arbitror, non satis apparere in fabula secunda, quo modo lepores et luna inter se cohaereant. Est autem id positum in lusu verborum indicorum, quem auctor lingua Persica imitari non potuit. Leporum enim nomen lingua sanscrita est çasa, lunae audit çaçin, quum lunae maculae Indis leporis imaginem reddere videantur. Quod si tenemus, intelligitur, quomodo lepores a luna legati dici potuerint. Huic autem obscuritati auctor noster ita succurrere studuit, ut nomen e fonte عين القمر deri-

varet, quo facto elephas lunae imperium agnoscit. Ad eos vero locos, quos e Firdosii Schâhnâme desumsi, codices quum adhibere non potuissem, tres, quas habemus, editiones usurpavi, duas Calcuttenses, unam Parisiensem, quam a V. D. Mohlio editam, uti par erat, maximam partem sum secutus. Porro adieci plura e Nizâmii Iskender-nâme desumta una cum commentario, quem continet editio Calcuttensis. Quamvis autem ad manus fuerit, qui omnia Nizamii opera continet, codex Dresdensis, (Fleisch. Catal. No. 1.) isque haud paucis in locis ab editione Calcuttensi discedat, multa tamen mutare dubitavi, quum Commentarius semper Calcuttensis editionis scripturas afferat, quem omittere nolui. Praeterquam enim quod ad Nizâmii verba melius intelligenda subsidia praebeat minime spernenda, intelligitur etiam ex eo scribendi genus, quo grammatici uti solent, ac ratio, secundum quam Persicam tractant grammaticam.

A Châqânio autem poëta quae desumta in hunc nostrum librum recepimus, quum nondum cum orientis amatoribus a quoquam sint communicata, paullo fusius explicanda videntur. Quamvis autem multa mihi ad manus sint quae de huius poetae operibus dixerim — debeo autem omnia Rückerti V. Cl. Magistri summe reverendi benevolentiae — hic tamen sola, quibus aegre careas, adscribam. Rückertus multa excerpsit e codice Vindebonensi, unico, quod quidem in Germania innotuit, huius poëtae manuscripto. Liber in Turcia a Mesudio quodam, qui in marginis nota hoc ipse testatur, scriptus inde Vindebonam advectus mendis innumeris laborat, quod nemo mirabitur in libro vel Orientis populis ad legendum difficillimo. Quae in margine adscriptae sunt variae lectiones, raro tantum textui videntur prae-

ferendae; summo vero opere considerandus est Commentarius, quem iam clarissimus de Hammer plurima adferre docuit quum ad ipsum librum explicandum, tum ad vitam moresque Persicos melius intelligendos. Nomen Commentatoris ignorare me fateor. Ipse praefatione ineunte ita designat عبد الوهّاب بن محمّد الحسينى المعمورى الحسنى المتخلص به عبائى, neque ego quod pro ulteriore vocabulo in margine positum est به غنائى, quum marginis variae scripturae omnino sit diffidendum, quidquam nobis prodesse arbitror. Dicit autem commentator, se eo maxime consilio hunc composuisse commentarium, quo defenderet magnum poetam a fastidio quorumdam, qui quum ipsum non intelligant, contemnere eum malint, quam fateri ignorantiam. Eius generis nominatim memorat Urfium poëtam, de quo cf. d. Hammer in libro, quem inscripsit: Schöne Redekünste pag. 304. Hunc vero commentatorem, ut multa attulerit scitu et notatu digna, ita haud pauca coniectura explicuisse apparet, plura vero, quae explicata malueris, silentio praetermisisse; id quod maxime declarat encomium urbis Ispâhân.

De Feizii poetae recentis illius et docti carminibus, cuius vitam Hammerus descripsit inter Poëtas Persicos, hoc unum adiiciam, carmen indicum نلدمن e Mahâbhâratâ esse desumtum et inter nos Rückerti et Boppii laboribus notissimum. De dupplici poëtae nomine Feizi et Feiazi in Abdul Kadir Bedavani de historia Indica libro haec leguntur: در اوائل بدين تخلّص (i. e. فيضى) شعر ميكفت وآخر فياضى تخلّص كرد اما راست نيامد بعد از دو ماه رخت حيات از عالم بر بست. Alius Indorum historicus caussam mutati nominis hanc memorat: چون ابو

الفضل علّامی خطاب داشت ازین معنی بردارش بر وزن کلمهٔ علّامی فیاضی تخلّص کرد

Glossarium denique composui quantum potui brevissimum, ita tamen, ut omnia textus vocabula in eo possint reperiri.

Atque haec quidem sunt, quae lectores benevolos monitos esse voluerim, non qui plura et accuratius illa me dicere potuisse ignorem, sed qui maxime necessaria tantum commemorare volui. Instat enim tempus, quo litterarum, quas summo amplector amore, caussa, iter est suscipiendum, quod parandum in varias partes distrahit animum. Neque tamen facere possum, quin hic publice gratias agam viro Clarissimo Fleischero, professori Lipsiensi, qui quum alias iam optime de me meruisset, tum in hoc libro elaborando summa me sustentavit humanitate.

Scripsi Lipsiae Idibus Septembribus.

E Jâmii Behâristâno.

حکایت پیر هرات عبد الله انصاری رضی الله عنه اصحاب خودرا وصیّت کرده است که از هر پیری سخنی یاد گیرید واگر نتوانید نام ایشان را بیاد آرید تا بهره یابید

رباعی آنی تو که از نام تو میبارد عشق
وز نامه وپیغام تو میبارد عشق
عاشق شود آنکس که بکویت گذرد
آری زدر وبام تو میبارد عشق

حکایت ابو هاشم صوفی قدس سره گفته است که کوهرا بنوك سوزن از بیخ کندن آسانتر است زرذیلت کبر از دل بیفکندن

قطعه لاف بی کبری مزن کان از نشان پای مور
در شب تاریك بر سنگ سیه پنهانتر است
وز درون کردن برون آسان مگیر آنرا کزان
کوه را کندن بسوزن از زمین آسانتر است

حکایت ابو علی دقاق قدس سره گویند که در آخر عمر چندان درد بوی پدید آمده بود که هر روز ببام بر

آمدی وروی بآفتاب کردی وگفتی ای سر گردان مملکت امروز چون بودی وچون گذرانیدی هیچ جائی بر × اندوهگینتر ازین حدیث تافتی وهیچ از زیروزبرشدگان این طائفه خبر یافتی وهم ازین جنس سخنان میگفتی تا آفتاب فرو رفتی

رباعی ای مهر که نیست چون تو عالم گردی
زین رهرویم ببخش راه آوردی
امروز کرا دیدی که اندر ره عشق
بر رخ بودش گردی ودر دل دردی

حکایت خواجه عبد الخالق غجدوانی قدس سره روزی درویشی پیش او گفت اگر خدای تعالی مرا مخیر گرداند میان بهشت ودوزخ من دوزخ را اختیار کنم زیرا که بهشت مراد نفس است ودوزخ مراد خدای تعالی خواجه سخن اورا رد کرد وفرمود که بنده را باختیار چه کار هر جا گوید رو رویم وهر جا گوید باش باشیم

قطعه کار بی اختیار خواجه مکن
ای که داری ببندگی اقرار
هر کجا اختیار خواجه بود
بندگانرا باختیار چه کار

حکایت اسکندر رومی در اوان جهانگیری بحیلهٔ تمام حصاری بکشاد وبویران کردن آن فرمان داد گفتند درانجا حکیمی است دانا وبر حل مشکلات حکمت توانا ویرا طلب داشت چون بیامد شکلی دید از قبول طبع دور وطبع اهل قبول ازوی نفور گفت این چه صورت

غریب وهیکل مهیب است حکیم ازان سخن بر آشفت وخندان خندان دران آشفتگی گفت

قطعه طعنه بر من مزن بصورت زشت
ای تهی از فضیلت وانصاف
تن بود چون غلاف وجان شمشیر
کار شمشیر میکند نه غلاف

دیگر گفت هرکهٔ را خُلق با خَلق نه نکوست پوست بر بدن زندان اوست چنان از وجود تنگنائی است که زندان در جنب آن نزهتگاهیست کشاده

قطعه کسی که با همه کس خوی بد بکار برد
همیشه درکف صد غصّه ممتحن دانش
مرو بشحنه که زندان مقام او گردان
چو پوست بر تن بدخو بسست زندانش

دیگر گفت حسود همیشه در رنج است وبا پروردگار خویش ستیزه سنج هرچه دیگرانرا دهد وی نپسندد وهرچه نه نصیب وی دل دران بندد

قطعه اعتراضست بر احکام خداوند علیم
عادت مرد حسدپیشه که خاکش بدهن
هرچه بیند بکف غیر فغانی دارد
که چرا داد بوی بی سبب آنرا نه بمن

دیگر گفت خردمندان کریم مال بر دوستان شمارند و بی خردان لئیم از برای دشمنان بگذارند

قطعه هرچه آمد بدست مرد کریم
همه در پای دوستان افشاند

وآنچه اندوخت سفله طبع لئیم
بعد مرگ از برای دشمن ماند

دیگر گفت با خردان در هزل و فسوس آویختن آب روی بزرگی ریختن است وغبار ذلّت وخواری انگیختن

قطعه ای که بر سفله می دری جامه
نام ترسم بگرگیت برود
مشو افسوس پیشه با خردان
ور نه فرّ بزرگیت برود

دیگر گفت هر که شبوهٔ مشت زنی بر دست گیرد در لگد کوب زبردستان بمیرد

قطعه دلا گوش کن از من این نکتهٔ خوش
که ماندست در گوشم از نکته دانان
که هر کس کشد تیغ نامهربانی
شود کشتهٔ تیغ نامهربانان

چو اسکندر گوش خویش ازان جواهر حکمت پر یافت دهانش را چون گوش خود پر جواهر کرد وعنان از خرابیٔ آن حصار بر تافت

حکمت افریدون که در زمین شفقت جز تخم نصیحت نکشت بفرزندان خویش این توقیع نوشت که صفحات ایام صحیفهٔ اعمارست دران منویسید جز آنچه بهترین اعمال وآثارست

قطعه صفحهٔ دهر بود دفتر عمر همه خلق
اینچنین گفت خردمند چون اندیشه گماشت

خرّم آنکس که برین دفتر پاك از همه حرف
رقم خیر کشید واثر خیر گذاشت

حکایت ملك هند بخلیفهٔ بغداد تحفها فرستاد وهمراه طبیبی فیلسوف بمهارت در طب وحکمت موصوف پیش خلیفه بپای خاست که سه چیز آورده ام که جز ملوك را نباید وجز سلاطینرا نشاید فرمود که آن کدام است گفت اول خضابی که موی سفیدرا سیاه گرداند بوجهی که هرگز متغیر نشود وسفید نگردد دوم معجونی که هرچند طعام خورده شود معدهٔ گران نگردد ومزاج از اعتدال نیفتد سوم ترکیبی که پشترا قوی گرداند ورغبت مباشرت آرد واز تکرار آن نه ضعف بصر خیزد ونه نقصان قوت خلیفه لحظهٔ تأمل کرد وگفت من ترا ازین داناتر گمان داشتم وزیرکتر می پنداشتم اما آن خضاب که گفتی سرمایهٔ غرور وپیرایهٔ کذب وزور است سیاهیٔ موی ظلمت وسفیدیٔ آن نور زهی نادان کسی که دران کوشد که نوررا بظلمت بپوشد

قطعه ابلهی کو میکند موی سفید خود سیاه
از پیٔ پیری جوانیرا همی دارد امید
پیش دانایان که در بند شکار دولتند
کی بود زاغ سیه را رونق باز سفید

واما آن معجون که ذکر کردی من ازان قبیل نیستم که طعام بسیار خورم وبان لذت گیرم چه ازان ناخوشتر که هر لحظه بجائی باید رفت که درو نادیدنیرا باید دید ونا شنیدنیرا باید شنید ونا بوییدنیرا باید

بوييد حکما گفته اند گرسنگی بیماریست در مزاج وشراب و طعام آنرا مادهٔ علاج نادان کسی که خودرا باختیار بیمار سازد تا باضطرار تیمار کند

قطعه میکند کسب اشتها خواجه
تا بان رخنه در مزاج کند
وانگه آن رخنه را زپخته وخام
هرچه یابد بان علاج کند

۳- وامّا آن ترکیبُ که فرمودی مباشرت با زنان شعبه ایست از جنون واز قاعدهٔ خرد دورست که خلیفهٔ روی زمین پیش دخترکی بدو زانو در آید وتملق وچاپلوسی بنماید

قطعه ای زده لاف خرد چند بشهوت گیری
کیسوی شاهد وزنجیر جنون جنبانی
چه جنون باشد ازین بیش که پیش زنکی
به نشینی بسر زانو وکون جنبانی

حکایت اسکندر یکیرا از کاردانان از عمل شریف عزل کرده و عمل خسیس بوی داد روزی آن مرد بر اسکندر در آمد گفت چگونه میبینی عمل خویشرا گفت زندگانئ پادشاه دراز باد که مرد بعمل بزرگ وشریف نگردد بلکه عمل بمرد بزرگ وشریف شود پس در هر عمل که هست نیکو سیرتی می باید وداد وانصاف اسکندررا خوش آمد عمل ویرا باز بوی داد

قطعه بایدت منصب بلند بکوش
تا بفضل وهنر کنی پیوند

نه بمنصب بود بلندئ مرد
بلکه منصب بود بمرد بلند

٨ حکایت درویشی قوی همت با پادشاهی صاحب شوکت طریقهٔ اختلاط وسابقهٔ انبساط داشت روزی ازوی نسبت بخود گرانی تفرس کرده هرچند تجسس نمود جز کثرت تردد وبسیاریٔ آمدشد انرا سببی نیافت دامن اختلاط از او در چید وبساط انبساط در نوردید روزی آن پادشاهرا در ممری باوی اتفاق ملاقات افتاد زبان بمقالات بکشاد که ای درویش موجب چیست که از ما ببریدی وقدم از آمدشد ما در کشیدی گفت موجب آنکه دانستم که از سبب نا آمدن سؤال به که از جهت آمدن اظهار ملال

قطعه بدرویش گفت آن توانگر چرا
بپیشم پس از دیرها نامدی
بگفتا چرا نامدی پیش من
بسی خوشترست از چرا آمدی

حکایت نوشین روان روز نوروز یا مهرجان مجلس می داشت دید که یکی از حاضران که با او نسبت خویشی داشت جامی زرین در بغل نهاد تغافل کرد وهیچ نگفت چون مجلس بر شکست شرابدار گفت هیچ کس بیرون نرود تا تجسس کنم که یك جام زرین در می باید نوشین روان گفت بگذار که آنکس که گرفت باز نخواهد داد وآنکس که دید نمامی نخواهد کرد بعد از چند روز آن شخص پیش نوشروان آمد جامهای نو پوشیده وموزهٔ نو

در پای کرده نوشروان اشارت بجامهای وی کرد که این
ازانست وی نیز دامن از موزه بر داشت که این نیز
ازانست بخندید و دانست که آنرا بضرورت واحتیاج کرده
بود پس فرمود تا هزار مثقال زر بوی دهند

قطعه بر گناه تو چو آگاه شود شاه کریم
معترف باش بان وزکرمش عذر بخواه
مکن انکار گنه زانکه گناه دگرست
بلکه بسیار ازان هم بتر انکار گناه

حکایت میان عقیل بن ابی طالب ومعاویه دوستیٔ
تمام بود ومصاحبت بر دوام روزی در راه محبتشان خاری
افتاد وبر چهرهٔ مودتشان غباری نشست عقیل از معاویه
ببرید واز آمدشد مجلس او پای در کشید معاویه عذر
خواهان بوی نامه نوشت که ای مطلب اعلای بنی عبد
المطلب وای مقصد اقصای آل قصی وای آهوی نافه کشای
عبد مناف وای منبع مکارم بنی هاشم آیت نبوت در شان
شماست وعز رسالت در خاندان شما کجا شد آن همه
بزرگواری وحلم وبردباری باز آی که از رفته پشیمانم واز
گذشته پریشان

رباعی تاکی هدف ناوك کین خواهم بود
وز دوریٔ تو بی دل ودین خواهم بود
بر روی زمین پیش تو ام رو بزمین
در زیر زمین نیز چنین خواهم بود

عقیل بوی نوشت
صدقتَ وقلتَ حقّا غیر أنّی

اری أنْ لا اراك ولا ترانی
ولستُ اقول سوءً فی صدیق
ولکنّی اصدّ اذا جفانی

یعنی چون کریم از دوست برنجد باید که کنج مفارقت گیرد وبکوی مهاجرت گراید نه آنکه ببدی میان بندد وببد گوئی زبان کشاید

+ مثنوی چون شود با تو یار جنگ اندیش
جز جدائی مگیر با او پیش
جد مکن در خصومت بسیار
اندکی روی آشتی بگذار

باز معاویه باعتذار معاودت نمود والتماس صلح کرد وصد هزار درم بدل صلح فرستاد

قطعه عذر خواهی بکن وعفو طلب شو چو فتد
رخنه در قاعدهٔ یاریٔ یاران قدیم
ور نیاید بهم آن رخنه بگفتار زبان
در عمارت گریش کوش بخشت زر وسیم

حکایت حجاج در شکارگاهی از لشکریان جدا افتاد بتلی بر آمد دید که اعرابی نشسته واز خرقهٔ خود جنبندگان می چیند وشتران گرد او می چرند چون شتران حجاج را بدیدند برمیدند اعرابی سر بالا کرد خشمناك گفت کیست که ازین بیابان با جامهای درخشان بر آمد لعنت خدای بروی باد حجاج هیچ نگفت وپیش آمد که السلام علیك یا اعرابی در جواب گفت لا علیك
× السلام ولا رحمة الله ولا برکاته ازوی آب طلبید گفت

فرود آی بذلت وخواری وآب بخور والله من رفیق ونوکر تو
نیستم حجاج فرود آمد وآب خورد پس گفت ای اعرابی
بهترین مردمان کیست گفت رسول خدا صلّی اللّه علیه
وسلّم برغم تو باز گفت چه میگوئی در حق علی بن
ابی طالب گفت از کرم بزرگواری نام وی در دهان نمی
کنجد پس گفت چه می گوئی در حق عبد الملك بن
مروان هیچ نگفت گفت جواب من بگوی اعرابی گفت
بد مردیست گفت چرا گفت خطائی ازوی در وجود آمده
است که از مشرق تا بمغرب ازان پر آمده است پرسید
که آن کدامست گفت آنکه این فاسق و فاجر حجاج را
بر مسلمانان گماشته است حجاج هیچ نگفت ناگاه مرغی
بپرید وآوازی کرد اعرابی روی بحجاج کرد وگفت تو چه
کسی ای مرد گفت این چه سؤال است که میکنی گفت
این مرغ مرا خبر داد که لشکری میرسد که سردار ایشان
توئی درین سخن بود که لشکریان وی در رسیدند وبروی
سلام گفتند اعرابی آنرا چون بدید رنگ وی متغیر شد
حجاج بفرمود تا وی را همراه ببردند چون روز دیگر
بامداد کرد مائده بنهاد ومردمان جمع آمدند اعرابی را
آواز داد چون در آمد گفت السلام علیك ایها الامیر
ورحمة اللّه وبرکاته حجاج گفت من چنان نمی گویم که تو
گفتی وعلیك السلام پس گفت طعام می خوری گفت
طعام تست اگر اجازت می دهی می خورم گفت اجازت
دادم اعرابی پیش نشست ودست دراز کرد وگفت بسم
اللّه إن شاء اللّه آنچه بعد از طعام پیش آید خیر

باشد حجاج بخندید وگفت هیچ میدانید که ازین دی روز بر من چه گذشت اعرابی گفت اصلح الله الامیر سری که دیروز میان من وتو گذشته است امروز افشای آن مکن بعد ازان حجاج گفت ای اعرابی یکی از دو کار اختیار کن یا پیش من باش تا ترا از خواص خود گردانم یا ترا پیش عبد الملك بن مروان فرستم وازانچه اورا گفته اخبار کنم تا هرچه خواهد آن کند اعرابی گفت صورتی دیگر هم میتواند بود پرسید که آن کدامست گفت آنکه مرا بگذاری که بسلامت ببلاد خود باز روم ودیگر نه تو مرا بینی نه من ترا حجاج بخندید وبفرمود تا ویرا هزار درم دادند وببلاد وی فرستادند

قطعه مرد باید که بلطف سخن وحسن خطاب
طبع ارباب ستم را زستم باز آرد
هر لئیمی که زاحسان و کرم رم کردست
بفسون سخن او را بکرم باز آرد

حکایت عبد الله بن جعفر را در عهد معاویه از خزانهٔ بیت المال هر سال هزار درم میدادند چون نوبت بیزید رسید آنرا پنج هزار درم رسانید ملامتش کردند که این حقوق همه مسلمانست چرا بیك کس می دهی گفت من اینرا بهمه محتاجان مدینه میدهم زیرا که وی هیچ از ارباب حاجات دریغ نمی دارد پنهان ازوی کسی را همراه وی بمدینه فرستادند تا تفحص احوال او نماید در مدت یکماه همه را صرف کرد چنانچه گویند بقرض محتاج شد

قطعه اگر بدست کریم اوفتد جهان یکسر
جهان چه باشد وصد بار از جهان هم بیش
چرا شود دل درویش ریش ازان حسرت
چو هست کیسهٔ جودش خزینهٔ درویش

حکایت ابراهیم بن سلیمان بن عبد الملك بن مروان گوید که دران وقت که نوبت خلافت از بنی امیه ببنی العباس انتقال یافت وبنی العباس بنی الامیه را می گرفتند ومی کشتند من بیرون کوفه بر بام سرائی که بصحرا مشرف بود نشسته بودم دیدم که علمهای سیاه از کوفه بیرون آمد در خاطر من چنان افتاد که آن جماعت بطلب من می آیند از بام فرود آمدم و متنکروار بکوفه در آمدم وهیچ کسرا نمی شناختم که پیش وی پنهان شوم بدر سرای بزرگی رسیدم در آمدم دیدم که مردی خوب صورت سوار ایستاده وجمعی از غلامان وخادمان گرد او در آمده اند سلام گفتم گفت تو کیستی وحاجت تو چیست گفتم مردی ام گریخته از خصمان خود می ترسم بمنزل تو پناه آورده ام مرا در منزل خود در آورد ودر حجرهٔ که نزدیك حرم وی بود بنشاند چند روز آنجا بودم به بهترین حالی هرچه دوستتر می داشتم از مطاعم ومشارب وملابس همه پیش من حاضر بود از من هیچ نمی پرسید هر روز یك بار سوار میشد وباز می آمد یك روز ازو پرسیدم که هر روز ترا می بینم که سوار می شوی وزود می آئی بچه کار می روی گفت ابراهیم بن سلیمان پدر مرا کشته است

شنیدم که درین شهر پنهان شده است هر روز می روم
بامید آنکه شاید ویرا بیابم وبقصاص پدر خود برسانم
چون اینرا شنیدم از ادبار خود در تعجب ماندم که مرا
قضا بمنزل کسی انداخته است که طالب قتل منست از
حیات خود سیر آمدم آن مردرا از نام وی ونام پدر وی
پرسیدم دانستم که او راست میگوید گفتم ای جوانمرد ترا در
ذمهٔ من حقوق بسیارست واجبست بر من که ترا بر
خصم تو دلالت کنم واین راه آمدشد را بر تو کوتاه
گردانم ابراهیم بن سلیمان منم خون پدر خود را از من بخواه
از من باور نکرد وگفت همانا که از حیات خود به تنگ
آمدهٔ میخواهی که ازین محنت خلاص شوی گفتم لا
والله که من او را کشته ام ونشانها گفتم دانست که
راست می گویم رنگ او بر افروخت وچشمان وی سرخ
شد زمانی سر در پیش انداخت بعد ازان گفت زود
باشد که بپدر من رسی وخون خود از تو خواهد من
زینهاری که داده ام ترا باطل نکنم بر خیز وبیرون رو
که بر نفس خود ایمن نیستم مبادا که گزندی بتو رسانم
پس هزار دینار عطا فرمود بر گرفتم وبیرون رفتم

مثنوی جوانمردا جوانمردی بیاموز
زمردان جهان مردی بیاموز
درون از کین کین جویان نگهدار
زبان از طعن بد گویان نگهدار
نکوئی کن بان کو با تو بد کرد
کزان بد رخنه در اقبال خود کرد

چو آئین نکو کاری کنی ساز
نگردد جز بتو آن نیکوئی باز

حکایت حاتم را پرسیدند که هرگز از خود کریمتری دیدی گفت بلی روزی در خانهٔ غلامی یتیم فرود آمدم وری ده سر گوسفند داشت فی الحال یك گوسفند بکشت و بپخت وپیش من آورد مرا قطعه ازوی خوش آمد بخوردم وگفتم والله این بسی خوش بود آن غلام بیرون رفت ویك یك گوسفندرا می کشت وآن موضعی را پخت وپیش من آورد ومن زان آگاه نی چون بیرون آمدم که سوار شوم دیدم که بیرون خانه خون بسیار ریخته است پرسیدم که این چیست گفتند وی همه گوسفندان خودرا کشت ویرا ملامت کردم که چرا چنین کردی گفت سبحان الله ترا چیزی خوش آید که من مالك آن باشم ودران بخیلی کنم این زشت سیرتی باشد در میان عرب پس حاتم را پرسیدند که تو در مقابلهٔ آن چه دادی گفت سه صد شتر سرخ موی وپانصد گوسفند گفتند پس تو کریمتر باشی گفت هیهات وی هرچه داشت داد ومن ازانچه داشتم از بسیار اندکی بیش ندادم

قطعه چون گدای که نیم نان دارد
بتمامی دهد زخانهٔ خویش
بیشتر زان بود که شاه جهان
بدهد نیمی از خزانهٔ خویش

مطایبه فاضلی بیکی از دوستان صاحب راز خود

نامه نوشت شخصی در پهلوی او نشسته بود بگوشهٔ چشم نوشتهٔ ویرا میخواند بروی دشوار آمد بنوشت که اگر نه در پهلوی من دزدی زن بمزدی نشسته بودی ونوشتهٔ مرا نمی خواندی همه اسرار خود بنوشتمی آن شخص گفت والله که ای مولانا من نامهٔ ترا مطالعه نکردم ونخواندم گفت ای نادان پس این را که می گوئی از کجا می گوئی

قطعه هرانکس که دزدیده بر سر مرد
شود مطلع شایدش خواند دزد
بران کار اگر مزد دارد طلب
همین بس که نامش نهی زن بمزد

مطایبه چولاهی در خانهٔ دانشمندی ودیعتی نهاد چون یك چند روز برآمد بان محتاج شد پیش وی رفت دید که در سرای خود بر مسند تدریس نشست وجمعی از شاگردان پیش او صف بست گفت ای استاد بان ودیعت احتیاج میدارم گفت ساعتی بنشین تا از درس فارغ شوم چولاه بنشست مدت درس او دیر کشید ووی مستعجل بود وعادت آن دانشمند آن بود که در وقت درس گفتن همان سر خود می جنبانید چولاهرا تصور آن شد که درس گفتن همان سر جنبانیدن است گفت ای استاد بر خیز ومرا تا آمدن نائب خود گردان تا من بجای تو سر می جنبانم وودیعت مرا بیرون آور که من تعجیل دارم دانشمند چون بشنید بخندید وگفت

قطعه فقیه شهر زند لاف آن بمجلس عام
که آشکار ونهان علوم میداند
جواب هرچه ازو پرسی آن بود که بدست
اشارتی بکند یا سری بجنباند

مطایبه خلیفه با اعرابی از بادیه طعام میخورد دران اثنا نظرش بر لقمهٔ وی افتاد موئی در چشم وی در آمد گفت ای اعرابی آن موی را از لقمهٔ خود دور کن اعرابی گفت بر مائدهٔ کسی که چندان در لقمهٔ خورنده نگرد که موئی را ببیند طعام نتوان خورد دست باز کشید وسوگند خورد که دیگر بر مائدهٔ وی طعام نخورم

قطعه چو میزبان بنهد خوان مکرمت آن به
که از ملاحظهٔ میهمان کنار کند
نه آنکه بر سر خوان لقمه لقمهٔ اورا
بزیر چشم ببیند بدل شمار کند

مطایبه توانگری در عهد یکی از ظالمان بمرد وزیر آن ظالم پسر وی را طلب کرد وپرسید که پدر تو چه گذاشته است گفت از مال ومنال چنین چنین واز وارثان وزیر کبیر ایده الله سبحانه واین فقیر وحقیر را وزیر بخندید وفرمود که میراث ویرا بدو نیم کردند نیمی را بوی گذاشت ونیمی را برای پادشاه برداشت

قطعه ظلم پیشه وزیر نشناسد
جز حق پادشاه مال یتیم
عدل داند اگر برد بتمام
فضل داند اگر کند بدو نیم

مطایبه گدائی بر در سرائی چیزی خواست کتخدای خانه از درون آواز داد که معذور دار که خانگیان اینجا نیستند گدا گفت من پارهٔ نان میخواهم نه مباشرت با خانگیان

قطعه چون گدا بر در سرات رسد
هر چه داری بده بهانه مکن
تا نیاید بخاطرش چیزی
پیش او ذکر اهل خانه مکن

مطایبه اعرابی شتری گم کرد سوگند خورد که چون بیابد بیك درم بفروشد چون شترا یافت از سوگند خود پشیمان شد گربهٔ در گردن شتر آویخت وبانگ زد که که می خرد شتری بیك درم وگربهٔ بصد درم اما بی یکدیگر نمی فروشم شخصی بدانجا رسید وگفت چه ارزان بودی این شتر اگر این قلاده در گردن نداشتی

قطعه لئیم اگر شتری بخشدت عطا مستان
که این زعادت اهل کرم برون باشد
قلادهٔ که زمنّت بگردنش بندد
هزار بار زبار شتر فزون باشد

مطایبه طبیبی را دیدند که هرگاه بگورستان رسیدی ردا بر سر کشیدی از سبب آنش سؤال کردند گفت از مردگان این گورستان شرم همی دارم که بر هر که میگذرم ضربت من خورده است ودر هرکه مینگرم از شربت من مرده است

رباعی ای رأی تو در علاج بیمار وعلیل
بر آمدن مرگ قدوم تو دلیل
در کشور ما مؤنت جان ستدن
بر داشتهٔ از گردن عزرائیل

مطایبه روزی در فصل بهاران با جمعی از دوستان بهوای گشت وتماشای صحرا ودشت بیرون رفتیم چون در موضعی خرم منزل ساختیم وسفره انداختیم از دور سگی آنرا دید وزود خود را بانجا رسانید یکی از حاضران پارهٔ سنگ بر داشت وچنانکه نان پیش سگ اندازند پیش وی انداخت آنرا بوی کرد وبی توقف باز گشت هر چند آواز دادند التفات نکرد اصحاب ازان متعجب شدند یکی ازان میان گفت میدانید که این سگ چه گفت گفت که این بد بختان از بخیلی وگرسنگی سنگ میخورند از خوان ایشان چه توقع توان داشت واز سفرهٔ ایشان چه تمتع توان گرفت

قطعه خواجه چون افکند خوان نزدیك ودور
حظّ وبهره برده زانجا بی درنگ
حظّ مسکین گربه از نزدیك چوب
بهرهٔ بیچاره سگ از دور سنگ

مطایبه دو شاعر بر یك مائده جمع آمدند پالوده آوردند که بغایت گرم یکی ازایشان مر دیگریرا گفت این پالوده گرمترست از حمیم وغساق که فردا در جهنم خواهی آشامید دیگری در جواب گفت یکی بیت از اشعار خود بخوان و برانجا دم تا هم تو بیاسائی وهم دیگران

قطعه از خنکی شعر خویش یك مصراع
گر کنی نقش بر در دوزخ
از جهنّم برد حرارت نار
در حمیم آورد برودت یخ

مطایبه شاعری پیش طبیب رفت وگفت چیزی در دل من گره شده است ووقت مرا ناخوش میدارد وازانجا فسردگی بهمه اعضای من میرسد وموی بر میخیزد طبیب مردی ظریف بود گفت بتازگی هیچ شعری گفتهٔ که هنوز بر کسی نخوانده باشی گفت آری گفت بخوان بخواند باز گفت بخوان بخواند گفت بر خیز که نجات یافتی این شعر بود که در دل تو گره شده بود وخشکیٔ آن به بیرون سرایت میکرد چون زدل خود بیرون دادی خلاص یافتی

تعطه چه شعرست این که چون نامش زدانا
بپرسی بر زبانش هرزه آید
وگر بر شربت بیمار خوانی
تب محرق رود تب لرزه آید

مطایبه واعظی بر بالای منبر شعری از هرچه گویند بی مزه تر می خواند وبترویج آنرا گفت والله اینرا در اثنای نماز گفته ام شنیدم که یکی از مجلسیان میگفت شعری که در نماز گفته شده است چنین بی مزه است نمازی را که دروی این شعر گفته شده باشد چه مزه بوده باشد

قطعه گفتی که دوش گفته ام اندر نماز شب
شعری که قدر جملهٔ اشعار ازو شکست
آن شعر اگر زمنفذ سفل آمدی فرود
زان یافتی نماز تو همچون وضو شکست

E libro septimo.

ظهیر الدین فاریابی وی از مشاهیر جهان است و افاضل دوران تمام دیوان او مطبوع ومقبولست بلطافت وبسلاست سخن او هیچ کس نیست ودیوان وی مشهورست واشعار وی بر زبانها مذکور در دولت اتابك ابو بکر تربیتها یافت شبی در مجلس وی این رباعی بگفت

رباعی ای ورد ملائکه دعای سر تو
سر نیست زمانه را بجای سر تو
با دشمن تو نیام شمشیر تو گفت
سر دل من باد قضای سر تو

بفرمود تا هزار دینار زر سرخ هم در مجلس او نثار کردند بر اثر این رباعی دیگر گفت

رباعی شاها زتو کار ملك ودین با نسقست
وز عدل تو جان ظلم وفتنه رمقست
در عهد تو رافضی وسنی با هم
کردند موافقت که بو بکر حقست

واز لطائف اشعار ویست این چند بیت بر اسلوب مثنوی

مثنوی عالمی بر فراز منبر گفت
که چو پیدا شود سرای نهفت
ریشهای سفیدرا زگناه
بخشد ایزد بریشهای سیاه
باز ریش سپاه روز امید
باشد اندر پناه ریش سفید
مردکی سرخ ریش حاضر بود
دست بر ریش زد چو این بشنود
گفت ما خود درین شمار نییم
در دوگیتی بهیچ کار نییم

وکمال وی در شعر بمثابه ایست که شعرای متقدم میان وی وانوری و ترجیح یکی بر دیگری اختلاف داشته اند چنان که بعضی بر سبیل استفسار از بعضی گفته اند

قطعه ای آن زمین وقار که بر آسمان فضل
ماه خجسته پیکر وخورشید منظری
قومی زناقدان سخن گفتهٔ ظهیر
ترجیح میکنند بر اشعار انوری
قومی دگر بران سخن انکار میکنند
فی الجمله در محلّ نزاعند و داوری
ترجیح یك طرف تو بدیشان نما که هست
زیر نگین حکم تو ملك سخنوری

وامام هروی در جواب وی گفته است

قطعه ای سالك مسالك فکرت درین سؤال
معذور نیستی بحقیقت چو بنگری

تمییز راز بعد تناسب درین دو طور
هیچ احتیاج نیست بدین شرح گستری
کین معجز است وآن سحر این نور وآن چراغ
این ماه وآن ستاره واین حور وآن پری

ودیگری همان گفته است در جواب همان

قطعه هر مبتدی که بیهده ترجیح می نهد
شعر ظهیر بر سخن پاك انوری
ماند بدان گروه که نشناختند باز
اعجاز موسویرا از سحر سامری

نظامی رحمه الله وی از گنجه است وفضائل وکمالات وی روشن احتیاج بشرح ندارد آن قدر لطائف ودقائق وحقائق که در کتاب پنج گنج درج کرده است کسرا میسر نیست بلکه مقدور نوع بشر نیست وبیرون ازان کتاب ازوی شعر کم روایت کرده اند واین غزل از سخنان وی است

غزل جو بجو محنت من زان رخ گندم گونست
که همه شب رخ چون کاهم ازان پر خونست
دانهٔ گندم او سنبل تر دارد بار
کمترین خوشهٔ او سنبلهٔ گردونست
من نخورم بر ازو صبرم ازو گندم خورد
کز بهشت در او چشم رهی بیرونست
از ترازوی دو زلفش چو جوی مشك خرم
گندمی خواهم وافزون که سخن موزونست

من چو گندم شده ام از غم او دل بدو نیم
وین غم اورا بیکی جو که نظامی چونست

Anvâri-Sohaili.

آورده اند که شیری بعلت گر مبتلا شده با وجود تب دائمی برنج جرب در مانده آخر بسبب خارش اندام خار خار اضطراب در دل وی افتاده قوتش ساقط شد واز حرکت باز مانده نشاط شکار فرو گذاشت ودر خدمت او روباهی بود که قراضهٔ خوان وریزهٔ طعمهٔ او بر چیدی قوت وقوت از برکت بقیهٔ خورش او داشتی چون شیر از شکار باز ماند روباه را کار باضطراب انجامید روزی از تنگئ معیشت وغلبهٔ گرسنگی شیررا بملامت بر کشید وگفت ای ملك سباع اندیشهٔ بیماریٔ تو جانوران این بیشه را ملول ساخته وضعف حال واثر ملال تو در تمام ملازمان بلکه در جمیع رعایا سرایت کرده

بیت بر جان تو صد هزار جان میلرزد
وز بیم تکسرت جهان میلرزد

چرا این علت را معالجه نفرمائی وبمداوات این درد دل خراش التفات ننمائی شیر از روی درد ناله کرد وگفت

بیت مرا خاریست در دل کان بسوزن بر نمی آید
دلم خون گشت واین خار از دل من بر نمی آید

ای روباه مدتی شد تا ازین غصه خون می خورم وازین خارش روز بروز می کاهم بدن از ضعیفی چون موی شده

ویك موی بر بدن نمانده و نمیدانم که علاج این مرض
بر چه سازم وبکدام دارو این دغدغه را تسکین دهم
درین وقتها یکی از اطبا که مرا بر قول او اعتمادی تمام
بود چنین فرمود که گوش ودل خر می باید خورد وجز
آن علاجی مفید نخواهد افتاد ومن ازان وقت باز در
اندیشه افتاده ام که این مطلوب چگونه روی نماید واین
مراد بچه حیله ودستان بدست آید روباه گفت اگر
فرمان ملك شرف صدور یابد من که کمینهٔ ملازمانم
کمر طلب بر بسته قدم در راه جست وجوی نهم وامید
هست که به یمن اقبال سلطانی وفر دولت جاودانی
مقصود میسر گردد شیر گفت چه نوع بازی خیال بستهٔ
وکدام حیله از دفتر تزویر فرو خواندهٔ روباه گفت ای ملك
بر خاطر من گذشته که شما را از بیشه بیرون آمدن
متعذر است چه بعد ازان که موی بر اندام نمانده وفر
جمال وشکوه بها اندك نقصانی پذیرفته حرکت فرمودن
وخودرا به آشنا وبیگانه نمودن حشمت ملك ومهابت
پادشاهی را زیان دارد پس صلاح دران دیدهٔ ام که
مطلوبرا بدین بیشه آرم تا ملك سباع اورا بشکند وبمراد
دل آنچه خواهد ازو تناول فرماید شیر گفت اورا از کجا
می آری جواب داد که در نزدیکیٔ این بیشه چشمه ایست
که از بسیاریٔ آب بحر عمان را می ماند ودر شیرینی
ولطافت از عین الحیات باز مینماید

بیت در صفا چون رخ نکارین است
در لطافت چو جان شیرین است

وکازری هر روز آنجا بجامه شستن آید وخری که رخت کش اوست همه روز بر حوالئ آن چشمه چرد شاید اورا بفریبی بدین بیشه توان کشید امّا ملك نذر فرماید که چون دل وگوش او بخورد باقی را بر ددان صدقه کند شیر نذر وعهد کرده بسوگند مؤکد ساخت وروباه بدعوت مستوفئ امید دربسته روی بسر چشمه نهاد واز دور که خررا بدید رسم تحیتی بجای آورده ملایمتی آغاز کرد وبملاطفت راه مخاطبت با او کشاده گردانید

بیت بشیرین زبانی ولطف وخوشی
توانی که پیلی به موئی کشی

پس پرسید که موجب چیست که ترا رنجور و نزار می بینم گفت این کازر پیوسته مرا کار میفرماید ودر تیمار داشت من اهمال مینماید از غم علف تلف شدم واو بجوی باك ندارد وخرمن عمرم نزدیك شد که بباد فنا رود واو ببرگ کاهی در شمار نیارد

نظم بعمر خویش تیماری ندیدم
زکاه وجو همین نامی شنیدم
خورم هر روز خون در زیر این بار
همه شب خاك میلیسم زدیوار
مکن عیبم اگر زار ونزارم
که غیر از خاك و خون خوردی ندارم

روباه گفت ای سلیم دل پای داری وقوتِ رفتار هست بچه سبب این محنت اختیار کردهٔ وبدین بلا مبتلا ماندهٔ خر جواب داد که من به بارکشی شهرتی دارم هر

کجا روم از بار مشقت خلاص میسر نیست ونیز تنها بدین بلا مخصوص نیستم ابنای جنس من همه بهمین رنج گرفتارند و در زیر این بار با نالهٔ زار

بیت هر کس بقدر خویش گرفتار محنت است
کسرا نداده اند برات مسلّمی

ومن بعد از تامل بسیار با خود قرار داده ام که چون همه جا جام محنت نوشیدنی است وجامهٔ ناخوشی وجفاکشی پوشیدنی باری بر یك در خانه ساکن باشم وبرای چنین عمری که نه بکام میگذرد عار سبکساری باری نکشم ع که گردیدن در بدر هیچ نیست روباه گفت غلط کردهٔ ع نتوان مرد بسختی که من اینجا زادم انّ ارض الله واسعة میدان زمین را وسعتی داده اند ومنشور سیروا فی الارض برای جفاکشان ومحنت دیدگان فرستاده

قطعه سفر کن چو جائیت نا خوش بود
کزین جای رفتن بدان تنگ نیست
وگر تنگ باشد ترا جایگاه
خدائی جهانرا جهان تنگ نیست

خر گفت هر جا که کسی رود زیاده از روزی بوی نخواهد رسید پس حرص ورزیدن وبسر باری ارتکاب شدائد سفر نیز تحمل کردن از عقل نیست

مثنوی رزق آید پیش هر کو رزق جست
رنج کوششها زبی صبریٔ تست
جمله را رزّاق روزی می دهد
قسمت هر یك به پیشش می نهد

روباه گفت این سخن از مرتبهٔ توکل است و هر کس بدین پایه نرسد سنت حضرت الهی جل ذکره بران جاری شده که در عالم اسباب هر کسرا بوسیلهٔ روزی رساند وسبب الاسباب جهت هر مرزوقی سبب رزق بنوعی دیگر بظهور آرد ع بکسب کوش که کاسب بود حبیب الله واگر راضی شوی من ترا بمرغزاری برم که زمین او چو کلبهٔ جوهر فروش بشعاع جواهر رنگارنگ مزین ومنور است وهوای او چون طبلهٔ عطار بنسیم عنبر سارا و شمیم مشك خالص مطیب ومعطر

نظم هوائی خوش وبیشهائی فراخ
درختان بار آور وسبز شاخ
نسیم گل و نالهٔ فاخته
چو یاران محرم بهم ساخته

وپیش ازین تاریخ خری دیگر را نصیحت کرده ام وبدان مقام بهشت ائین برده وامروز در عرصهٔ فراغت به آرامی تمام می خرامد ودر ریاض امن وسلامت بعافیت و صحت می چرد القصه روباه دم بر کار کرده چندان افسون بدمید وافسانه فرو خواند که نان مکرش در تنور تزویر پخته شد وخررا از خام طبعی دیگ سودا در جوش آمد وگفت از اشارت تو که محض دوستی وشفقت است سر تافتن جائز نیست وفرمان ترا که عین دلبستگی ومکرمت است امتثال نا نمودن روا نه ع هرچه فرمائی بجان فرمان برم روباه پیش ایستاد واورا نزدیك شیر آورد شیر از غایت شره قصد وی کرده زخمی انداخت وبسبب ناتوانی

موثر نیامده خر روی بگریز نهاد روباه از ضعف شیر متعجب شد وملامت کنان گفت آخر تعذیب حیوانی بلا فائده چه نتیجه داشت و تعجیل نمودن در مهمی که فرصت مباشرت آن فوت نمی شد چه فائده داد سداد رای اقتضای آن میکرد که خود را ضبط کنی وثبات عزم بران دلالت داشت که عنان تمکین از دست نگذاری تا سرانجام کار پشیمانی نکشی ع وز پشیمانی چه سود اکنون که کار از دست رفت این سخنان بر شیر گران آمد وبا خود اندیشید که اگر گویم اهمال روا داشتم بتردد وتحیر منسوب شوم واگر بدغدغهٔ نفس تمسك جویم بحرص وشره وسبکی وشتاب زدگی موسوم گردم واگر بقصور قوت اعتراف نمایم التزام عجز وضعف لازم آید وتبعهٔ چند که صلاح ملك دران نیست بران متفرع گردد صلاح آنست که جواب روباه جز بعنف ودرشتی نگویم واورا از گفتن این نوع سخنان منع نمایم پس گفت هرچه پادشاهان کنند رعیت را بران وقوف طلبیدن واسرار آنرا پرسیدن غایت بی ادبی باشد

بیت تو سر بر خطّ فرمان نه چه کار این وآن داری
فقیر بی بضاعت را چه نسبت با جهانداری

وبر خاطر هرکس از چاکران حقیقت ملوك روشن نتواند شد وانچه رای سلاطین اقتضا کند حوصلهٔ رعایا آن را بر نتابد لا یحمل عطایاهم الا مطایاهم ع تیهوی بیچاره‌را حوصلهٔ باز نیست ازین سؤال درگذر وحیلتی کن تا خر باز آید وبدین خدمت خلوص اعتقاد وفرط اخلاص تو

بر من روشن گردد ونزدیك من از اشباه وامثال خود بتربیت وعنایت ممتاز گردی روباه باز نزد خر آمد وبتملقی تمام رسم تحیت وسلام بجای آورد خر روی ازو بگردانید وگفت

بیت حیف است رنج بردن در حق چون تو یاری
کز راه بیوفائی جز قصد جان نداری

ای مکار نا بکار اول مرا وعدهٔ آزادی دادی وبه آخر در پنجهٔ شیر شکاری نهادی ع از هیچ کسی غیر تو این کار نیاید روباه گفت ای سلیم دل تو چه خیال کردهٔ وکدام اندیشه بر دل گذرانیدهٔ بمجرد طلسمی که دیدی از طلب گنج در رمیدی وهنوز شوکت خاری مشاهده ننموده از تماشای گلزار کناره کردی بدان که آنچه تو دیدی طلسمیست که حکما از روی اهتمام بسبب دواب وهوام که درین مقام آرام گیرند ساخته وپرداخته اند جهت آنکه این مرغزاریست آراسته بانواع غذاهای لذیذ والوان میوهای لطیف واگر این طلسم نبودی هرجا در عالم جانوریست بدین جا آمدی وکار ساکنان این بیشه باضطراب کشیدی وحالا بواسطهٔ این طلسم حیوانات متفرقه بدین بیشه نرسند وهرکه اینجا آید واین شکل وهیات که تو دیدی بیند دیگر بگرد این مرغزار نگردد واهل این بیشه بفراغت ورفاهیت گذرانند وما هرکس که دوست داریم سر این طلسم با وی در میان آریم وحقیقت این سیمیا که نمایشی بیش نیست بدو باز نمائیم تا بی ترس وهراس بدین نعمتهای بی قیاس برسد

مثنوی گفت روبه آن طلسم وسحر بود
کو ترا در چشم سر شیری نمود
ور نه من از تو بتن مسکینترم
که شب وروز اندرینجا می چرم
گر نه زان گونه طلسمی ساختی
هر شکم خواری بدین جا تاختی

ومن اول همی خواستم که ترا آگاه گردانم که اگر ازین گونه چیزی بینی نترسی فاما از غایت شغف که بملاقات تو داشتم بر خاطرم فراموش شده بود حالا چون بران صورت بی معنی وقوف تمام حاصل کردی باز گرد که عاقبت دلالت من جز سرخ روئی نخواهد بود وبدین گونه دمدمه می نمود وخر بیچاره را دمی میداد تا دیگر باره راه حماقت رفته بافسانهٔ او فریفته شده روی به بیشه نهاد روباه از پیش آمد وشیررا مژدهٔ آمدن خر رسانید التماس کرد که البته از جای نجنبد واز دائرهٔ تمکین ووقار پای بیرون ننهد وچندانچه خر بر حوالیٔ او گذرد بدو التفات ننماید تا وقتی که قوت کامل وفرصت نیکو یافته کار خود بسازد شیر نصیحت روباه که از روی هواداری بود بجان قبول نمود وچون طلسمی بیجان در گوشهٔ بیشه بر پای ایستاد روباه خر را بگفت بیا تا حقیقت آن طلسم را به بینی وبدانی که مطلقا درو حرکتی وتصور مضرتی نیست خر گستاخ وار قدم پیش نهاد وچندانچه گرداگرد شیر می چرید ازوی هیچ حرکتی نمی دید خوش با وی الفتی گرفت

وآهسته آهسته بدو استیناسی یافت وبکلی از ممر وی خاطر جمع کرده در علف افتاد خر مسکین مدت مدید بعلت جوع البقر مبتلا بوده این زمان که مائدهٔ دعوت گسترده دید وخوان نعمت آماده یافت آغاز خوردن کرده تا بسرحد امتلا نرسید عنان باز نکشید وممتلی شده در پیش طلسم میان علفزار بخفت شیر اورا غافل یافته جنبشی کرد وشکمش بدرید پس روباه را گفت بر حذر باش تا من بسرچشمه رفته غسلی برآرم آنگاه دل وگوش خر بخورم که اطبا معالجت این علت برین سیاق فرموده اند شیر روی بچشمه نهاد وروباه دل وگوش خر که الطف اعضای او بود بخورد شیر چون از لوازم غسل پرداخت وباز آمد وچندانچه طلبید از دل وگوش خر اثری نیافت روباه را گفت این دو عضو که ازو علاج من است کجا رفته وکه برده روباه گفت ملکرا بقا باد که این خر نه گوش داشت ونه دل بجهت آنکه اگر دل داشتی که جای خرد است بمکر من فریفته نشدی واگر گوشش بودی که محل سمع است بعد ازانکه صولت ملك مشاهده کرده بود افسانهٔ دروغ مرا از قول راست امتیاز کردی وبپای خود بسر گور نیامدی واین مثل بدان آوردم تا بدانی که من بیدل وبی گوش نیستم وتو از دقائق مکر هیچ باقی نگذاشتی ومن به رای وخرد خود در یافتم وبسیار بکوشیدم تا کار دشوار گشته آسان شد وجان بلب رسیده باز پرتو حیات بر اطراف بدن افکند

بیت قتل این خسته بشمشیر تو تقدیر نبود
ور نه هیچ از دل بی رحم تو تقصیر نبود
ومن بعد از من توقع مصاحبت مدار وخیال مراجعت
که از تبدیل محالات است فرو گذار ویقین بدان که
رباعی گر ماه شوی بر آسمان کم نگرم
ور سرو شوی به بوستان کم گذرم
ور مایهٔ جان شوی بهیچت نخرم
یادت نکنم دگر ونامت نبرم
سنگ پشت گفت راست میگوئی واقرار وانکار من یك مزاج
دارد ودر دل تو از من جراحتی افتاد که بهمه عمر مرهم
نپذیرد وداغ بد کرداری وجفاکاری بر چهرهٔ من نشانی
نهاد که محو آن در حیز امکان نیاید میدانم که دل بر
تجرع شربت تلخ فراق باید نهاد و تن را سپر تیغ زهر
آبدار هجران باید ساخت
نظم لائق است ار باشدم در خون نشست
تا چرا یاری چنین دادم زدست
همچو من هرکز شکست خود که کرد
این که من کردم بدست خود که کرد
گر شود جاوید جانم عذر خواه
هم نیارد خواست عذر این گناه
این بگفت و خجلت زده وشرمسار باز گردید وباقیٔ عمر در
مفارقت چنان یاری می نالید ومیگفت
بیت بر من جفا زبخت من آمد وگر نه یار
حاشا که رسم جور وطریق ستم نداشت

حکایت آورده اند که سالی در ولایت پیلان از جزائر زیرباد باران اتفاق نیفتاد و مادر سحاب از پستان مرحمت قطرهٔ در کام تشنه لبان مهد خاك نچکانید آتش خشك سالی چشمهارا چون چشم سخت دلان بی نم ساخت وزهابها چون کام آرزوی مفلسان خشك شد پیلان از رنج تشنگی بی طاقت شده پیش ملك خویش بنالیدند ملك مثال داد تا از برای آب بهر جانبی بشتابند و تفحص بر وجهی که زیاده از ان نشاید بجای آرند پیلان از اطراف و نواحی آن ولایت را بقدم طلب پیموده بسرچشمهٔ پی بردند که آنرا عین القمر خواندندی وپارسیان چشمهٔ ماه گفتندی چاهی ژرف بود وآبی بی نهایت داشت ملك پیلان با جملهٔ حشم ولشکریان به آب خوردن سوی آن چشمه رفتند وبر حوالیٔ آن چشمه خرگوشی چند جای گرفته بودند وهر ائینه خرگوشان را از آسیب پیلان زحمت میرسید هر کدام را که پیل پای بر سر او نهادی گوشمالی یافتی که از منزل حیات گوشه بایستی گرفت ومالشی دیدی که مآل آنرا جز رجوع بعرصهٔ فنا تاویلی نشایستی کرد

بیت آهسته ران بجانب میدان که میشود
سرها بزیر سم سمند تو پایمال

بیك آمدن پیلان بسیار از ایشان مالیده وکوفته گشتند ع که زید اگر بدین سان دو سه بار خواهی آمد روزی دیگر باتفاق پیش ملك خود رفتند وگفتند پادشاه

عادل پناه مظلومان ودستگیر محرومان باشد وهر تخت
نشین از بهر داد دادنست نه برای شاد زیستن.

بیت ازان آمدی بر سر این سریر
که افتادگانرا شوی دستگیر

داد ما بده وانصاف ما از پیلان بستان ورنج کشیدن
ما را از ایشان تدارك فرمای که ساعت بساعت باز آیند
وضعیفی چند را که نیم کشته از ته پای ایشان جسته
دیگر نوبت بزیر پای بسپرند

بیت یکبار رخ نمودی ودل رفت وعقل وهوش
این بار جان ببر که متاع دگر نماند

ملك گفت این جزوی کاری نیست که سرسری دران خوض
توان نمود باید که هر که در میان شما کیاستی دارد
حاضر آید تا مشاورتی فرمائیم که امضای عزیمت پیش
از وقوع مشورت از اخلاق مقبلان خردمند نیست

بیت هر کرا دانش است بسیاری
نکند بی مشاورت کاری

ودر میان خرگوشان تیز هوشی بود که اورا بهروز
خواندندی ومردم اورا بوفور خرد و کمال فهم وصفای
ذهن وحسن تدبیر معتقد بودندی چون دید که ملك
دلبستگیٔ این مهم دارد پیش آمد وگفت

نظم شاها غم رعیّت بیچاره میخوری
اینست رسم و قاعدهٔ داد گستری
از حال بیکسان نظر لطف وا مدار
کز تاج وتخت ودولت واقبال بر خوری

اگر ملك مصلحت بیند مرا برسالت نزد پیلان فرستد وامینی را نامزد کرده با من همراه سازد تا آنچه کنم وگویم بیند وشنود ملك فرمود که مارا در سداد وامانت وراستی ودیانت تو شبهتی نیست ونخواهد بود وگفتار وکردار تو بسیار دیده وشنیده ام ٭

بیت سکهٔ کار تو این بس کازمودم بارها
بر محكّ امتحان نقد تو بیغش یافتم

بمبارکی باید رفت وآنچه مصلحت وقت ومناسب حال دانی بجای آورد وتو دانی که رسول پادشاه زبان او باشد وهرکه خواهد که عنوان نامهٔ ضمیر وترجمان سر دل هرکس بداند از گفتار وکردار فرستادهٔ او معلوم توان کرد چه اگر ازوی هنری وفضیلتی ظاهر گردد واثری پسندیده وعملی ستوده مشاهده افتد بر حسن اختیار وکمال شناسیٔ پادشاه دلیل گیرند واگر سهوتی وغفلتی پدید آید زبان طاعنان جاریٔ گشته مجال غیبت ووقیعت یابند وحکما درین باب تاکید بسیار کرده اند ومبالغهٔ بیشمار نموده که هر که رسولی بجائی فرستد باید که داناترین قوم باشد وفصیحترین ایشان در اقوال وکاملترین ایشان در افعال وملوك قدیم اکثر حکما را برسالت فرستادندی واسکندر ذو القرنین پیشتر آن بودی وتغییر لباس نموده خود برسالت رفتی وگفتی

بیت هزبرانی که شیران شکارند
پیام خود بپائی خود گذارند

وبزرگی در باب فرستادن رسولان فرموده است

نظم فرستاده باید که دانا بود
بگفتن دلیر و توانا بود
ازو هرچه پرسند گوید جواب
بنوعی که باشد طریق صواب
سخنهای خویش آشکارا کند
بدان سان که مجلس تقاضا کند
بساکس که از یك حدیث درشت
بهم زد جهانی وخلقی بکشت
یکی دیگر از گفتهٔ دل پسند
میان دو ضد طرح یاری فکند

بهروز گفت ای ملك اگرچه مرا از قواعد معرفت رسالت بقدر حال نصیبی هست اما اگر پادشاه جهان پناه عنایت فرموده از درج حکمت جوهری چند قیمتی در رشتهٔ اهتمام انتظام دهد من آنرا زیور روزگار خود ساخته وپیرایهٔ افتخار وسرمایهٔ استظهار خود شناخته در هرچه سازم وپردازم ازان قانون انحراف نجویم وبهمان دستور العمل کارها بپایان برم ملك گفت ای بهروز بهترین آداب رسالت ونیکوترین رسوم سفارت آنست که تیغ زبان مانند شمشیر آبدار به تندی وتیزی در کار آید اما جوهر ملاطفت وملائمت بر صفحات وی ظاهر ولائح وروشنیٔ رفق ومدارا از اطراف وی باهر وواضح بود هر سخنی که از مطلع آن درشتی مفهوم گردد باید که مقطعش بنرمی ولطف قطع یابد واگر در فاتحهٔ کلام از سر غیرت بکلمهٔ هیبت امیز افتتاح نماید خاتمهٔ مقالش

از روی انس وسلوت بحرفی مهر انگیز ونکتهٔ دلاویز انجامد

بیت لطائف سخن از سینه تخم کین ببرد
زبان رفق زابروی خشم چین ببرد

حاصل الامر آنکه سخن رسول باید که مبتنی بر قاعدهٔ لطف وعنف وخشم وحلم ومهر وقهر وداد وعناد باشد وطریق بستن وکشادن وگرفتن ودادن ودریدن ودوختن وساختن وسوختن مرعی دارد تا هم جانب ناموس جهانداری وشکوه شهریاری رعایت نموده باشد وهم غرض خصمان ومکنون ضمیر ایشان معلوم فرموده وحکیم را در باب رسالت وصایا فرمودن تحصیل حاصل است ع فارسل حکیما ولا توصه پس بهروز شرط خدمت بجای آورده از بارگاه ملك بیرون آمد وصبر کرد تا شب لباس عباسی پوشیده پردهٔ ظلام در پیش ایوان سپهر مینافام فرو گذاشت وبعد از زمانی خوان سالار قدرت طبق سیمین ماه بر روی خوان آسمان بجلوه در آورد

بیت چون نافه کشاد کیسوی شام
مه جلوه کنان بر امد از بام

بدان هنگام که مرکز ماه بدائرهٔ نصف النهار نزدیك رسیده وشعاع نیر اصغر بر اطراف بساط اغبر منتشر گشت وروی زمین بجمال جهان آرای آن شمع زاویهٔ تهی دستان روشن شد بهروز روی بجزیرهٔ پیلان نهاد وبمنزل ایشان رسیده اندیشه کرد که در نزدیکی با آن ستمکاران مرا بیم جان وخطر هلاك است وهرچند از جانب ایشان

تصدی نرود اما عاقبت اندیشی اقتضای آن میکند که ملاقات با جباران وگردن کشان نباید کرد بجهت آنکه ایشانرا از غایت نخوت وعظمت پروای فقیران وشکستگان نیست واگر هزار در مانده بزیر پای تغلب ایشان بی سر گردد غباری ازین ره گذر بچهرهٔ جباریٔ ایشان نخواهد نشست

بیت ترا زحال پریشان ما چه غم دارد
اگر چراغ بمیرد صبا چه غم دارد

صواب آنست که بر بالائی روم ورسالتی که دارم از دور بگزارم واگر در محل قبول افتد فهو المراد واگر افسون من در ایشان کارگر نیاید باری جان بسلامت ببرم پس بر بلندی بر آمده پادشاه پیلان را از دور آواز داد وگفت من فرستادهٔ ماهم و بر رسول در هرچه گوید وشنود حرجی نیست وما علی الرسول الا البلاغ وسخن اگرچه بی محابا ودرشت نماید باید که مسموع افتد که هر چه ماه پیغام داده دران بزیادت ونقصان تصرف نمی توانم کرد وتو میدانی که ماه جهان پیمای میر بازار شب است ونائب شهریار روز واگر کسی خلاف او اندیشد وپیغام او بگوش هوش نشنود تیشه بر پای خود زده باشد ودر هلاك خود بدست خود کوشیده ملك پیلان بدین سخن از جای در آمده پرسید که مضمون رسالت چیست بهروز گفت ماه میگوید که هر که خودرا بقوت وشوکت از ضعیفان زیاده بیند وبزور وتهور وتوانائی وتجبر خود مغرور گردد وخواهد که زیر دستان را بجور وستم در پای

آورد این صورت بر فضیحت او دلالت کند واین صفت اورا در ورطهٔ هلاك افکند

نظم تخم تکبر مفشان سینه را
جای مده در دل خود کینه را
چند نهی بر فرس خور زین
تیز مران کین نماند چنین
ناگهت این آب زسر بگذرد
ناوك چرخت زسپر بگذرد
عاقبت این کار دگرگون شود
کار تو از دست تو بیرون شود

تو بدین غرور که خودرا بر دیگر بهایم راجح می شناسی واز قوت وشوکت خود که در صدد زوال است حسابی گرفتهٔ کار بدان رسید ومهم بدان انجامید که قصد چشمهٔ من کردهٔ ولشکر را بدان موضع بردهٔ واز غایت خیرگی تیرگی بدان آب رسانیدهٔ آیا تو ندانستهٔ که عقاب تیز پر اگر بالای چشمهٔ من بپرد صاعقهٔ غیرت پر وبالش بسوزد واگر عین الثور از مرغزار سپهر بدیدهٔ تصرف درو نگرد سماك رامح بسنان سطوت چشمش بدوزد

نظم دیو کاینجا رسید سر بنهد
مرغ کاینجا پرید پر بنهد
نرود جز به بدرقه بیرون
از هوا وزمین او گردون

ومن از غایتِ کرم ترا بدین رسالت تنبیه واجب دیدم

اگر پیٔ کار خود شستی وازین نوع جرأت اعراض نمودی فبها والا بذات خود بیایم وبزاری زارت بکشم واگر درین پیغام شبههٔ داری همین ساعت بیا که من در چشمه حاضرم تا برای العین مرا بینی ومن بعد در حوالیٔ این چشمه نه نشینی ملك پیلان را ازین حدیث عجب آمد وبسوی چشمه رفته صورت ماه در آب دید بهروز اورا گفت ای ملك قدری آب بردار وروی را شسته سجده بجای آر باشد که ماه در مقام ترحم آمده از تو راضی گردد پیل خرطوم دراز کرد وچون آسیب خرطومش بآب رسید وحرکتی در آب پدید آمد آب پیل را چنان نمود که ماه می جنبد آواز داد که ای رسول ماه مگر بدانچه خرطوم در آب کردم ماه از جای بشد بهروز گفت آری زودتر سجده کن تا قرار گیرد پیل سجده بجای آورده فرمان برداری نمود وقبول کرد که ازین پس اینجا نیاید وپیلانرا بحوالیٔ آن چشمه نیارد بهروز خبر بشاه برد وخرگوشان ایمن شدند وبدان حیله بلای چنان از ایشان مندفع گردید

E Firdosii Schâhnâme.

I.

پژوهش کردن موبدان زالرا

بپرسید از زالزر موبدی
از آن تیز هش رای بین بخردی
که دیدم ده ودو درخت سهی
که رسته ست شاداب با فرّهی
از ان بر زده هر یکی شاخ سی
نگردد کم وبیش در پارسی
دگر موبدی گفت کای سرفراز
دو اسپ گرانمایهٔ تیز تاز
یکی زان بکردار دریای قار
یکی چون بلور سپید آبدار
بجنبند وهر دو شتابنده اند
همان یکدگررا نیابنده اند
سه دیگر چنین گفت کان سی سوار
کجا بر گذشتند بر شهریار
یکی کم شود راست چون بنگری
همان سی بود باز چون بشمری

چهارم چنین گفت کان مرغزار
که بینی پر از سبزه و جویبار
یکی مرد با تیز داسی بزرگ
سوی مرغزار اندر آید سترگ
همه تر وخشکش بهم بدرود
اگر لابه سازی سخن نشنود
دگر گفت کان سر کشیده دو سرو
زدریای با موج بر سان غرو
یکی مرغ دارد بر ایشان کنام
نشیمش بشام آن بود این ببام
ازین چون بپرّد شود برگ خشک
بران بر نشیند دهد بوی مشک
ازان دو همیشه یکی آبدار
یکی پژمریده شده سوگوار
بپرسید دیگر که در کوه سار
یکی شارسان یافتم استوار
خرامنده مردم ازان شارسان
گزیده بهامون یکی خارسان
بناها کشیدند سر تا بماه
پرستنده گشتند وهم پیشگاه
ازان شارسان شان بدل نگذرد
کس از یاد کردن سخن نشمرد
یکی بومهن خیزد از ناگهان
بدو بوم شان پاك گردد نهان

ازین شارسان شان نیاز آورد
هم اندیشگان دراز آورد
بپرده درست این سخنها بجوی
به پیش ردان آشکارا بگوی
گر این رازها آشکارا کنی
زخاك سیه مشك سارا کنی

پاسخ دادن زال موبدانرا

زمانی در اندیشه بد زالزر
بر آورد بال و بگسترد پر
وزان پس زبانرا بپاسخ کشاد
همه پرسش موبدان کرد یاد
نخست از ده ودو درخت بلند
که هریك همی شاخ سی بر کشند
بسالی ده ودو بود ماه نو
چو شاه نوائین ابر گاه نو
به سی روز مه را سر آید شمار
برین سان بود گردش روزگار
کنون آن که گفتی زکار دو اسپ
فروزان بکردار آذرگشسپ
سپید وسیاهست هر دو زمان
پس یکدگر تیز هر دو دمان
شب وروز باشد که میبگذرد
دم چرخ بر ما همی بشمرد

نیابند مر یکدگر را بتگ
دوان همچو نخچیر از پیش سگ
ودیگر که گفتی ازان سی سوار
کجا بر گذشتند بر شهریار
ازان سی سواران یکی کم شود
بوقت شمردن همان سی بود
نگفتی سخن جز زنقصان ماه
که یك شب کم آید همی گاه گاه
کنون از نیام این سخن بر کشیم
زدو سرو کان مرغ دارد نشیم
زبرج بره تا ترازو جهان
همه تیرگی دارد اندر نهان
چو زین باز گردد بماهی شود
بدان تیرگی وسیاهی شود
دو سرو آن دو بازوی چرخ بلند
کزوئیم شادان ازو مستمند
برو مرغ پرّان تو خورشید دان
جهانرا ازو بیم وامّید دان
دگر شارسان از بر کوه سار
سرای درنگ است وجای شمار
همین خارسان این سرای سپنج
که هم ناز ودردست وهم رنج وگنج
همی دم زدن بر تو بشمرد
هم او بر فزاید وهم بشکرد

بر آید یکی باد با زلزله
زگیتی بر آرد خروش وخله
همه رنج ما مانده با خارسان
گذر کرد باید سوی شارسان
کسی دیگر از رنج ما بر خورد
نماند برو نیز وهم بگذرد
چنین رفت از اغاز یکسر سخن
همین باشد واین نگردد کهن
اگر توشه مان نیکنامی بود
روان مان بدان سرگرامی بود
وگر آز ورزیم وپیچان شویم
پدید آید آنگه که بیجان شویم
گر ایوان ما سر بکیوان درست
ازان بهرهٔ ما یکی چادرست
چو پوشند بر روی ما خشك خاك
همه جای ترس است وتیمار وباك
بیابان وآن مرد با تیز داس
تر وخشکرا زو دل اندر هراس
تر وخشك یکسان همی بدرود
وگر لابه سازی سخن نشنود
دروگر زمان است وما چون کیا
همانش نبیره همانش نیا
به پیر وجوان یك بیك بنگرد
شکاری که پیش آیدش بشکرد

جهانرا چنین است ساز ونهاد
که جز مرگرا کس زمادر نزاد.
ازین در در آید ازان بگذرد
زمانه برو دم همی بشمرد

II.

جنگ رستم با اژدها

زدشت اندر آمد یکی اژدها
کزو پیل گفتی نیابد رها
بدانجایگه بود آرامگاه
نکردی زبیمش برو دیو راه
بیامد جهانجوی را خفته دید
بر او یکی اسپ آشفته دید
پر اندیشه بد تا که آمد پدید
که یارد بدانجایگه آرمید
نیاراست کردن کس آنجا گذر
زدیوان وپیلان وشیران نر
همان نیز کامد نیابد رها
زجنگ بد اندیش نر اژدها
سوی رخش رخشنده بنهاد روی
روان رخش شد نزد دیهیم جوی
همیکوفت بر خاك روئینه سم
همیکوفت سم وبر افشاند دم

تهمتن چون از خواب بیدار شد
سر پر خرد پر زپیکار شد
بگرد بیابان همی بنگرید
شد آن اژدهای دژم ناپدید
ابا رخش پر خیره پیکار کرد
بدان کو سر خفته بیدار کرد
دگر باره در شد بخواب اندرون
زتاریکی آن اژدها شد برون
ببالین رستم تگ آورد رخش
همی کند خاك وهمی کرد پخش
دگر باره بیدار شد خفته مرد
بر آشفت ورخسارگان کرد زرد
بیابان همه سر بسر بنگرید
جز از تیرگی او بدیده ندید
بدان مهربان رخش بیدار گفت
که تاریکیٔ شب نخواهی نهفت
سرمرا همی باز داری زخواب
به بیداریٔ من گرفتت شتاب
گرین بار سازی چنین رستخیز
سرترا ببرّم بشمشیر تیز
پیاده شوم سوی مازندران
کشم خود وشمشیر وگرز گران
ترا گفتم ار شیرت آید بجنگ
زبهر تو آرم من اورا بچنگ

نگفتم که امشب بمن بر شتاب
همی باش تا من بجنبم زخواب
سوم ره بخواب اندر آمد سرش
زببربیان داشت پوشش برش
بغرّید باز اژدهائی دژم
همی آتش افروخت گفتی بدم
چراگاه بگذاشت رخش آنزمان
نیارست رفتن بر پهلوان
دلش زان شگفتی بدو نیم بود
کش از رستم واژدها بیم بود
هم از مهر رستم دلش نارمید
چو باد دمان پیش رستم دمید
خروشید وجوشید وبر کند خاك
زنعلش زمین شد همه چاك چاك
چو بیدار شد رستم از خواب خوش
بر آشفت بر بارهٔ دستکش
چنین خواست روشن جهان آفرین
که پنهان نکرد اژدهارا زمین
بدان تیرگی رستم اورا بدید
سبك تیغ تیز از نیام بر کشید
بغرّید بر سان ابر بهار
زمین کرد پر زآتش کارزار
بدان اژدها گفت بر گوی نام
کزاین پس نبینی تو گیتی بکام

نباید که بی نام بر دست من
روانت بر آید زتاریک تن
چنین گفت دژخیم نر اژدها
که از چنگ من کس نیابد رها
صد اندر صد این دشت جای منست
بلند آسمانش هوای منست
نیارد پریدن بسر بر عقاب
ستاره نبیند زمینش بخواب
بدو اژدها گفت نام تو چیست
که زاینده را بر تو باید گریست
چنین داد پاسخ که من رستمم
زدستان سامم هم از نیرمم
بتنها یکی کینه ور لشکرم
برخش دلاور زمین بسپرم
ببینی زمن دستبرد نبرد
سرترا هم اکنون بر آرم بگرد
بر آویخت با او بجنگ اژدها
نیامد بفرجام هم زو رها
چو زور تن اژدها دید رخش
کزانسان بر آویخت با تاج بخش
بمالید گوش ودر آمد شکفت
بکند اژدهارا بدندان دو کفت
بدرّید پشتش بدان سان چو شیر
درو خیره شد پهلوان دلیر

بزد تیغ وبنداخت از تن سرش
فرو ریخت چون رود خون از برش
زمین شد بزیر تفش نا پدید
یکی چشمهٔ خون ازو بر دمید
چو رستم بدان اژدهای دژم
نگه کرد بر ویال وآن تیز دم
بیابان همه زیر او دید پاك
روان خون گرم زبر تیره خاك
بترسید وبس در شگفتی بماند
همی پهلوان نام یزدان بخواند
به آب اندر آمد سر وتن بشست
جهان جز بزور جهانبان نجست
بیزدان چنین گفت کای دادگر
تو دادی مرا دانش وزور وفر
که پیشم چه شیر وچه دیو وچه پیل
بیابان بی آب ودریای نیل
بد اندیش بسیار اگر اندکیست
چو خشم آورم پیش چشمم یکیست

III.

زاریٔ فردوسی از مردن فرزند خویش

مرا سال بگذشت بر شصت وپنج
نه نیکو بود گر بیازم بگنج
مگر بهره بر گیرم از پند خویش
بر اندیشم از مرگ فرزند خویش
مرا بود نوبت برفت آن جوان
زدردش منم چو تنی بی روان
شتابم مگر تا همی یابمش
چو یابم به پیغاره بشتابمش
که نوبت مرا بد تو بی کام من
چرا رفتی وبردی آرام من
زبدها تو بودی مرا دستگیر
چرا راه جستی زهمراه پیر
مگر همرهان جوان یافتی.
که از پیش من تیز بشتافتی
جوانرا چو شد سال بر سی وهفت
نه بر آرزو یافت گیتی ورفت
همی بود همواره با من درشت
بر آشفت ویکباره بنمود پشت
برفت وغم ورنجش ایدر بماند
دل ودیدهٔ من بخون در نشاند

کنون او سوی روشنائی رسید
پدررا همی جای خواهد گزید
بر آمد چنین روزگاری دراز
کزان همرهان کس نگشتند باز
همانا مرا چشم دارد همی
زدیر آمدن خشم دارد همی
مرا شصت وپنج وورا سی وهفت
نپرسید ازین پیر وتنها برفت
وی اندر شتاب ومن اندر درنگ
زکردارها تا چه آید بچنگ
روان تو دارنده روشن کناد
خرد پیش جان تو جوشن کناد
همی خواهم از داور کردگار
زروزی ده پاك پروردگار
که یکسر ببخشد گناه ترا
درخشان کند تیره ماه ترا

E Nizâmii Iskendernâme.

I.

Exordium libri.

خدایا جهان پادشائی تراست
زما خدمت آید خدائی تراست

لفظ خدای بالضم که نام متبرك ذات باری تعالی است مرکب است از کلمهٔ خود وکلمهٔ آ یعنی شخصی که خود آمده است پس ازان بشیوع استعمال واوش حذف شده واینکه بمعنیٔ صاحب شهرت یافته همچو کدخدا ودهخدا مجاز است که بعد ازان رواج یافته والف آخرش برای نداست وترکیب جهان پادشائی اضافت مقلوب است ای پادشاهیٔ جهان چون کیهان خدیو ای خدیو کیهان وبرای رعایت قافیهٔ خدائی های ملفوظهٔ پادشاهی محذوف گشته چه جائز است حذف ها از اواخر الفاظی که ما قبل های ملفوظه الف داشته باشد مثل گواه وگوا وگیاه وگیا وکلاه وکلا خدمت بالکسر چاکری خلاصهٔ معنیٔ بیت اینکه سلطنت ورئاست مطلق جهان تراست وزما بندگان خدمت وپرستش تو که بران مخلوق و مجبول شده ایم سزاوار آمد

پناه بلندی وپستی توئی
همه نیستند آنچه هستی توئی

بلند بفتحتین نقیض پست وپای آخر هر دو نسبتی است ومراد از بلندی وپستی آسمان وزمین است یعنی ثبات وقرار آسمان وزمین بی امداد چیزی دیگر بتو هست وتمامیٔ موجودات در حقیقت فانیٔ محض ومعدوم مطلق اند وآنچه هستی است توئی مصنّف که در یك مصراع حقیقت واجب وممکن بیان فرموده بسیار لطافت نموده زیرا که مراد از لفظ همه نیستند جمیع ممکنات اند واز هستی واجب تعالی را اراده نموده

همه آفریده ست بالا وپست
توئی آفرینندهٔ هرچه هست

آفریده اسم مفعول است از آفریدن یعنی آسمان وزمین وما فیها مخلوق است وتو هستی خالق آن

توئی برترین دانش آموزناك
زدانش قلم رانده بر لوح خاك

برترین دانش علم دین وکلمهٔ رای مفعولی بعد ازان مقدر است چنانکه در کلام اساتذه شائع است امیر خسرو فرماید ایکه نبی گفتهٔ وی گفتهٔ یعنی نبی را گفتهٔ او را گفتهٔ وآموزناك بمعنی آموزنده چنانکه سوزناك وآموزگار وآمرزگار معنیٔ این مصرعه اینکه توئی برترین دانش را آموزنده ودر بعضی نسخ پاك بباى فارسی آمده درین صورت دانش آموز استاد باشد وبرترین صفت آن مقدم ازو وپاك صفت آن مؤخر ازو ورانده با هاى مخفی است

ویای خطاب ازو محذوف گشته زیرا که از اواخر الفاظی که های مخفی داشته باشد در بعض جاها یای مذکور حذف می سازند وقلم راندن عبارت از نوشتن است واضافت لوح خاك اضافت بیانیه است که مراد ازو جسم آدمی است حاصلش آنکه آموزندهٔ دانش برتر وپاك که علم دین وشرائع باشد تو هستی واز دانش تو قلم راندهٔ یعنی دانش نوشتهٔ بر جسم آدمی واورا دانا ساختهٔ

چو شد حجّت بر خدائی درست
خرد داد بر تو گوائی نخست

در بعض نسخ در مصرعهٔ اوّل بجای درست نخست واقع شده پس بنایٔ قافیه بنسبت خدائی وگوائی خواهد بود لیکن خالی از تکلف نیست و تقریر این بیت آنکه حجّت خدائی تو که جهان است چون درست شد ای بوجود آمد خرد بسبب آن حجّت گواهی داد بر وجود تو یعنی این معلولات چون بهم رسید عقل بادراك آن معلولات گواهی داد بر ذات تو تعالی و تقدس چه معلول بی علت نبود

خردرا تو روشن بصر کردهٔ
چراغ هدایت تو بر کردهٔ

چراغ بر کردن عبارت از روشن کردن است وتقدیم مفعول گاهی برای تعظیم بود وگاهی برای حصر واینجا برای حصر است یعنی خرد را از آثار قدرت خود تو پردهٔ روشنائی وبینائی بخشیدهٔ واستعداد شناسائی درو ظاهر کردهٔ تا ترا بشناخت واقرار خدائی تو کرد هدایت بالکسر

راه راست نمودن وچراغ هدایت که فرستادن انبیاست عمّ
تو روشن کردهٔ یعنی با وجود جوهر عقل که بآدمیان
کرامت کردی انبیارا برای رهبریٔ ما گم گشتگان بادیهٔ
حیرت وضلالت نیز فرستادی

توئی کآسمانرا بر افراختی
زمین را گذرگاه او ساختی

هر گاه ضمیر مخاطب بیاء خطاب ترکیب یابد مفید حصر شد ودرین صورت دو خطاب در عبارات جمع می شود وگاهی سه اول چنانکه سعدی فرماید توئی عاصیان را خطابخش وبس دوم چنانکه توئی که چنان میکنی یعنی بلند کردن وبرداشتن آسمان معلق کار تست واز دیگری نه آید وزمین را گذرگاه آسمان کردن از تو آید وچون سعد و نحس افلاك ونور آفتاب وغیره از آسمان بر زمین فرو میریزد بدین معنی لا جرم زمین گذرگاه فلك باشد

توئی کآفریدی زیك قطره آب
گهرهای روشنتر از آفتاب

قطره آب بفك اضافت اکثر می آید چه قاعده است که در الفاظی که آخرش های غیر ملفوظه باشد قطع اضافت جائز بود ومراد ازو نطفهٔ آدم عمّ است که تمام نوع بشر ازان مخلوق گشته ومراد از گهرهای روشنتر از آفتاب کمال افراد انسانی است

تو آوردی از لطف جوهر پدید
بجوهر فروشان تو دادی کلید

لطف بالضم نازکی در کار وکردار ومهربانی مراد از جوهر

سخن وشعر است جوهر فروشان شاعران واز کلید زبان یعنی پیدا کنندهٔ سخنهای بدیع ولطیف تو هستی که از کمال مهربانی بر بندگان خود بوجود آوردی وزبان را گویا ساختی

جواهر تو بخشی دل سنگرا
تو در روی جوهر کشی رنگرا

مراد از جواهر خیالات غریب ونکات عجیب که در دل شعرا می گذرد واز دل سنگ هم قلوب ایشان که جواهر خیالات درانجا پیدا میشود چنانکه جواهر در معادن تقریر آنکه جواهر خیالات اشعار در معادن قلبهای اهل فکر تو میفکنی و سخنهای رنگارنگ که نزد فضلا و سخنوران قدر وقیمتی داشته باشد متلون کردنش از تست واحتمال دارد که در هر سه بیت شعر از جواهر همین جواهر معروف خواسته باشد پس درین صورت معنیٔ ابیات مذکوره چنین خواهد بود که الوان جواهر لطیف در دل سنگ کثیف از کمال قدرت تست که قطرهٔ شبنمی را از مددگاریٔ باد سحری که بر سنگها رسیده وجذب شده باشد جوهرها که از آفتاب روشنتر باشد پیدا میکنی وبر بندگان اینچنین متاع شریف ارزانی میداری

نبارد هوا تا نگوئی ببار
زمین ناورد تا نگوئی بیار

حذف مفعول نبارد ونیاورد برای تعمیم است تا خاطر سامع بهر راه که خواهد پی برد یعنی ابر وغیر آنرا هوا

بی حکم تو نبارد وزمین هم علی هذا القیاس بی فرمان تو چیزی نرویاند

جهانرا بدین خوبی آراستی
برون زآنکه یاریگری خواستی

درین بیت مصراع دوم حال است از فاعل آراستی یعنی جهانرا با اینچنین خوبی آراسته کردی وحال آنکه بطرف هیچ مددگار محتاج نشدی یاریگر مددگار ودر آخرش یای تنکیر است نه مصدری

زگرمی و سردی واز خشك وتر
سرشتی باندازهٔ یکدگر

بدانکه نزد اکثر ترکیب ممکنات از چهار کیفیات است که گرمی و سردی وخشکی وتری باشد پس بناء علیه مصنف علیه الرحمه می فرماید که کیفیات اربع را که بالطبع ضد یکدیگر اند بمقدار یکدیگر آمیخته از کمال قدرت خود ترکیب جسم کردی بطوری که یکدیگررا قوت بطلان نگردد وهر چهاررا با وجود ضد طبع با هم اتحاد بخشیدی بنهجی که عقل نورانی بدریافت آن متحیر ماند واختیار لفظ گرمی وسردی بیای نسبت وخشك وتر بدون آن بنابرآن است که کیفیت گرمی وسردی محسوسترین کیفیات است بخلاف خشکی وتری که فلاسفه بدان قائلند ولهذا حکمای هند برطوبت ویبوست دواها قائل نیستند وبهمان دو کیفیت اول قائل اند و نیز می تواند شد که یای گرمی وسردی یای وحدت باشد ودر خشك

وتر بقرينهٔ سابق حذف شده وسرشتن بکسرتین باہم آمیختن

چنان بر کشیدی وبستی نگار
که به زان نیارد خرد در شمار

حاصلش اینکه انواع موجودات را به نهجی و اسلوبی ساختهٔ که عقل بهتر ازان تصور نتواند کرد پس درین اشعار است بآنکه هرچه حق تعالی آفریده است به از آن در پردهٔ امکان نیست مذهب امام غزالی همینست وجم غفیر منکر این تکفیر امام نموده اند چنانکه جلال الدین سیوطی درین باب رسالهٔ تالیف نموده

مهندس بسی جوید از راز شان
نداند که چون کردی آغاز شان

مهندس بضم میم وفتح ها وسکون نون وکسر دال اندازه گیرنده ودر اصل مهندز بوده زارا بسین بدل کرده مهندس گفتند ووجه این است که مصدرش هندسه است بمعنی اندازه کردن ودر اصل هندزه بوده است زیرا که از هنداز بالکسر که معرب اندازه است ماخوذ است وچون در کلام عرب دال وزا بی فاصله جمع نمی شوند زارا بسین بدل کردند وضمیر بیان راجع است سوی اجسام مرکّبه یعنی صاحب هندسه که در تفتیش راز امتزاج آنها سعی بسیار بکار بردند ندانستند که چگونه بنای آنها نمودی

نیاید زما جز نظر کردنی
دگر خفتنی باز یا خوردنی

زبان تازه کردن باقرار تو
نه انگیختن علّت از کار تو

یاهای مجهول این بیت برای تنکیر است وبیای معروف نسبت نیز بی تکلف درست می شود یعنی فعلی که منسوب است بنظر کردن وخوردن مضمون ابیات مؤید قول سابق است یعنی دخل در اسرار حکمت حکیم مطلق اندازهٔ ما ناقصان نیست واز ما جز آنکه نظر در عظمت وقدرت او کنیم وچشم وزبان باقرار ربوبیت وحکمت کاملهٔ او بکشائیم وکار اورا متعلق بعلات اربع نه پنداریم وچون وچرارا مدخل ندهیم نمی تواند شد واین نه باختیار خود کنیم بلکه او سبحانه در خلقت ما استعداد رسائی بحکمت کاملهٔ خود نیافریده ودر قوله زبان تازه کردن الی آخره میتواند شد که مصراع اول مسندٌ الیه ومصراع دوم مسند بود یعنی زبان باقرار الوهیت تو تازه کردن علت از کار تو نه انگیختن است باعتبار حمل از راه مجاز یعنی هرگاه اقرار بالوهیت گردد دیگر سبب ایجاد طلب نمودن خطاست

حسابی کزین بگذرد گمرهی ست
زراز تو اندیشه بی آگهی ست

بعضی که گمرهی وبی آگهی را بیای تنکیر خوانده اند محض تکلف است یعنی حسابی که جز نظر کردن بقدرت تو وخوردن وخفتن واقرار کردن بقدرت کاملهٔ تو باشد وآن دخل است در ادراك حکمت خالق گمرهی است زیرا که از راز تو اندیشه وتامل محض بی خبر می دارد

بهرچه آفریدی وبستی طراز
نیازت نه ای از همه بی نیاز

یعنی بآفریده وطراز بستهٔ خود محتاج نیستی بلکه کمال قدرت وتعظیم منحصر بر بودن موجودات نیست

چنان آفریدی زمین وزمان
همان گردش انجم وآسمان
که چندان که اندیشه گردد بلند
سر خود برون ناورد زین کمند

ای بقدرت کاملهٔ خویش خلقت زمین وآسمان وگردش ستارگان آسمانی آنچنان پیدا کردی که اندیشه هرچند عروج کند ازین کمند بیرون نیاید ودر ادراک راز آن عاجز آید

نبود آفرینش تو بودی خدای
نباشد هم آن هم تو باشی بجای

ای پیش وجود آفرینش خدای بودی وچون نباشد هم بجای خود باشی

نه خلوت بدی کآفرینش نبود
نه چون کرده شد بر تو زحمت فزود

خلوت بالفتح تنها نشستن ودرینجا ظرف واقع شده یعنی چون آفرینش نبود در خلوت نبودی ودر موجود شدن آن نیز بر تو زحمتی ومشقّتی عائد نشد بلکه بحکمی موجود شد

زتعظیم تو پیش تو هست ونیست
اگر باشد وگر نباشد یکیست

ای پیش عظمت عظیم تو بودن ونبودن وهست ونیست یکسان است

کواکب تو بر بستی افلاکرا
بمردم تو آراستی خاکرا

کواکب بفتح کاف اول وکسر کاف ثانی ستارگان جمع کوکب یعنی از ستارگان آسمانهارا تو زینت دادی واز مردمان زمین را تو آرایش وپیرایش بخشیدی

توئی گوهر آمای چار آخشیج
مسلسل کن گوهران در مزیج

گوهر آما انتظام دهندهٔ گوهر آخشیج بمد الف وخای نقطه دار موقوف ویای مجهول وجیم تازی ضد ومخالف چون عناصر اربعه ضد یکدیگر اند ایشانرا نیز آخشیج گویند وچار آخشیج آب وآتش وخاك وباد مسلسل پیوسته مزیج امالهٔ مزاج واماله در اصطلاح تبدیل الف بیای مجهول بود چون کتاب وکتیب ورکاب ورکیب تقریر معنی آنکه انتظام دهندهٔ عناصر اربعه بترتیب خاص چنانکه مقرر است توئی وبا یکدیگر مسلسل کنندهٔ اینها هم در شخص واحد توئی جمع کردن گوهر بالف ونون شاذ است

حصار فلك بر کشیدی بلند
درو کردی اندیشه را شهربند

شهربند کسی که در یك شهر بودن او بموجب حکم حاکم قرار یافته وبجای دیگر نتواند رفت اندیشه قوت وهمی واندیشه را بالای افلاك که محدود است راه نیست

چنان بستی این طاق نیلوفری
که اندیشه را نیست زو برتری

طاق نیلوفری آسمان وطاق بستن بمعنیٔ ساختن طاق است یعنی آسمانرا چنان ساختهٔ که وهم را ازان مجال بیرون شدن نیست

خرد تابد ودر نیابد ترا
که تاب خرد بر نتابد ترا

تابیدن دو معنی دارد یکی روشن شدن دوم تافتن ریسمان وغیره وبدین معنی لازم در نظر نآمده واینجا معنیٔ اول مراد است یعنی چراغ عقل روشن می شود لیکن او بنور خود ترا نمییابد بدانجهت که تاب وطاقت عقل تحمل عظمت وجلال تو نمیتواند نمود

وجود تو از حضرت تنگبار
کند پیك اندیشه را سنگسار

تنگبار مقامی که در آنجا بار یافتن دشوار باشد ای وجود تو از بارگاه تنگبار تو اندیشه را هلاك می کند وبخود راه نمی دهد

نه پرگندهٔ تا فراهم شوی
نه افزودهٔ نیز تا کم شوی

پرگنده بفتح کاف فارسی مخفف پراگنده یعنی در ذات پاك تو انتشار وجمع وکمی وزیادتی مدخلی ندارد

خیال نظر خالی از راه تو
زگردندگی دور درگاه تو

خیال بالفتح صورتی که در خواب وآب وامثال آن دیده

شود ویا در بیداری تعقل کرده شود ای تصور نظر از راه معرفت تو تهیدست است ودرگاه لا یزال تو از تغیر که لوازم حدوث است

سری کز تو گردد بلندی گرای
به افکندن کس نیفتد زپای
کسی را که قهر تو از سر فکند
بپامردئ کس نگردد بلند

از سر فکندن تحت افکندن باشد وتقریر ابیات ظاهر

همه زیردستیم وفرمان پذیر
توئی یاوری ده توئی دستگیر

زیردست ناتوان وفرمان پذیر ویاوری ده ودستگیر اسم فاعل ترکیبی ای مدد دهنده ودست گیرنده توئی معنئ بیت ظاهر

اگر پای پیل است وگر پرّ مور
به هریك تو دادی ضعیفی وزور

درین بیت لف ونشر غیر مرتّب است ضعیفی مقابل پر مور وزور مقابل پای پیل بدانکه لف در لغت پیچیدن است ونشر پراگنده کردن ولف ونشر در اصطلاح عبارت ازان است که چند لفظ مبهم ایراد کنند واینرا لف خوانند وباز چند لفظ دیگر مذکور سازند وبآن الفاظ مبهمه را بیان نمایند واینرا نشر نامند واگر نشر بترتیب لف است اورا لف ونشر مرتّب گویند والا غیر مرتّب ومشوّش نیز نامند وظاهر آن است که خبر پای پیل محذوف بود

یعنی موجود چرا که کلمهٔ است رابطه است نه خبر
ومیتوان گفت که است واقع بمعنیٔ کلمهٔ باشد بود

چو نیرو فرستی بتقدیر پاك
بموری زماری بر آری هلاك

نیرو بالکسر وواو مجهول قوت وزور تقدیر اندازه کردهٔ
خدای تعالی در حق بنده یعنی هر گاه بتقدیر پاك خود
تأیید نمائی بزور موری ضعیف ماری تویرا هلاك سازی
وبای مفتوحه بلفظ مور بمعنیٔ واسطه

چو برداری از رهگذر دودرا
خورد پشهٔ مغز نمرودرا

در تواریخ مسطور است که چون نمرود مردود ارادهٔ حرب
حضرت ابراهیم نمود آن حضرت التماس اورا قبول کردند در
روز موعود نمرود با سپاه نا معدود در میدان جنگگاه
آمد وابراهیم تنها در برابر او ایستاد نمرود وجنود او از
کمال زور آن حضرت متحیر گردیدند که ناگاه بفرمان الهی
لشکر پشه در رسید وسر وروی ایشان گزیدن گرفت
چنانکه همه منهزم شدن گرفتند نمرود متعجب ومبهوت
شده از هیزم وغیره دودی نمود تا باین سپاه پشه راه
رفتن بلشکرش نیابند به قضای ایزدی پشهٔ خورد بجامه
متنفسی خزیده به لشکرش رسیده لب نمرود ملعونرا
گزید وبعد ازان بدماغ او ببالا رفته آنجا منزل کرد
ومدتی در غایت رنج وملال اوقات گذرانید وآنگاه رخت
خودرا بدوزخ کشید تقریر بیت آنکه هر گاه از راه دین

حق دود که موجب گریختن هوام است برداری یك پشه برای خوردن مغز نمرود کافی ووافی است.

چو در لشکر دشمن آری رحیل
بمرغان کشی فیل واصحاب فیل

بعضی از مورخین آورده که ابرهه که والیٔ یمن بود در موسم حج دید که مردمان از اطراف وجوانب متوجه مکه می شدند ومعلوم کرد که مقصد ایشان زیارت خانهٔ کعبه است عرق نخوتش بجوش آمده داعیه کرد که برابران خانهٔ باصفا سازد ووجود حاجیانرا بدو منصرف گرداند پس در غایت صفا بتخانهٔ سنگ سفید ساخت ودرو دیوارانرا بزر وجواهر مزیّن کرد وکرده خلقرا بزیارت آن تکلیف نمود چون این خبر در میان قریش شائع شد یکی از بنی کنانه بخدمت آن خانه مشغول شده رتبهٔ مجاورت یافت وشبی آن بترا که نو بهم رسیده بود آلوده نجاست ساخت وفرار نمود چون این خبر بابرهه رسید ناخوش شده لشکری جمع کرد با فیلان کوه پیکر بقصد تخریب حرم متوجه مکه شد وفیل محمودرا که به بزرگیٔ تن مثل کوه بود با خود برده در حوالیٔ مکه آمده مواشیٔ قریشرا غارت کرد واکابر مکه بر کوهها گریختند وابرهه از اول روز با لشکری که بر شان ده وپیلان ابر انگیخته روی بمکه بنهاد وپیل محمود روی از مکه بگردانیده متوجه لشکرگاه شد وهرچند پیلبانان کوشیدند که روی او جانب شهر کنند میسر نشد وپیلان دیگر نیز از جهت اعراض او از خانه پیش نمیرفتند ابرهه درین حال فرو مانده وجماعت

قریش از بالای جبال نظر بر گماشته دیدند که حال
بر چه منوال است ناگاه از طرف دریا گروه گروه مرغان
سیاه با گردنهای سبز پدید آمدند وحمله آورده بران
لشکر سنگباران کردند بیك نفس قوم ابرهه جملگی
مستاصل شدند رحیل کوچ یعنی چون در لشکر دشمن
رحیل آری ای وقت هلاك ومرگ او پیش آری بگروه
مرغان فیل واصحاب فیلرا بکشی

که آری خلیلی زبتخانهٔ
کنی آشنائی زبیگانهٔ

ظهور آمدن خلیل الرحمن از بتخانه ظاهر است ویای
خلیلی در مصرعهٔ اول یای تنکیر است که چون در آخر
اعلام والقاب در آید معنیٔ جنسی پیدا میکند بصفتی که
صاحب نام بدان مشهور باشد مثل حاتم در جود
ورستم در شجاعت ودر اکثر نسخ خلیلی واقع شده است
ودر بعضی جنیدی پس مراد از خلیلی صاحب کمال مثل
خلیل خواهد بود بدانکه در مصراع دوم اگر لفظ
زبیگانهٔ باشد پس آشنائی بیای مجهول باید خواند
یعنی از بیگانه آشنا پیدا کنی واگر به بیگانهٔ باشد
چنانکه در بعضی نسخ دیده شده پس آشنائی بیای
معروف بمعنیٔ دوستی واخلاص باشد

که از نطفهٔ نیکبختی دهی
که از استخوانی درختی دهی

نطفه بالضم آب منیٔ مرد ویا در آخرش بصورت همزهٔ
ملینه یای وحدت است ومراد از استخوان خستهٔ

خرماست ودیگر یاهای این بیت نیز یای تنکیر است

گهی با چنان گوهر خانه خیز
چو بو طالبی را کنی سنگریز .

میتواند شد که مراد از گهر خانه خیز ذات پاك حضرت رسالت پناه محمد مصطفی باشد صلّعم ومیتوان گفت که حضرت مرتضی علی باشد وسنگریز کردن عذاب وشکنجه است یعنی با وجود آنکه همچو نبی یا علی عمّ گوهر خانه خیز ابو طالب بود او همچنان در عذاب گرفتار ماندهٔ بعض گفته اند که سنگریز ظاهرا در اینجا بمعنیٔ بارش سنگ وریختن آن باشد ومراد از سنگریز مختصر سنگریزه است یعنی ابو طالب عم رسول خدا وپدر مرتضی علی بود وایشان یعنی هر دو ذات پاك گوهر خانه خیز او بودند واو سنگریزه یعنی جماد ماند وعقیق نشد

کرا زهرهٔ آنکه از بیم تو
کشاید زبان جز بتسلیم تو

زهره بفتح اول پوستی پر آب که پیوسته می آید از جگر واینجا کنایه از دلیری است وتسلیم کردن یعنی کسی دلیری وتوانائی آن ندارد که زبان جز انقیاد وگردن نهادن بدرگاه تو وسپردن خودرا بتو بچیزی دیگر کشاید

زبان آورانرا بتو بار نیست
که با مشعله گنج را کار نیست

آور بمعنیٔ صاحب وخداوند زبان آور صاحب زبان وبار

بمعنئ دخل ومشعله بفتح میم روشنی معاملهٔ تنافر گنج از مشعله مشهور است یعنی صاحب زبانرا به دریافت ماهیت ذات تو دخلی نیست درین بیت تشبیه زبان است بمشعله وتشبیه ذات او تعالی به گنج .

ستانی زبان از رقیبان راز
که تا راز سلطان نگویند باز

رقیبان راز واقفان ونگهبانان راز که کنایه از انبیا واولیا باشد واز سلطان مراد ذات حق تعالی یعنی عارفان راز را گنگ وبی زبان سازی تا اعادهٔ شنیدهٔ خود نکنند وبکسی نگویند

مرا در غبار چنین تیره خاك
تو دادی دل روشن وجان پاك

غبار بالضم گرد وتیره خاك بدن ظلمانی معنئ بیت ظاهر

گر آلوده گردیم اندیشه نیست
که جز گرد ره خاك را پیشه نیست

ظاهرا بدریافت میرسد که در مصرعهٔ دوم پیشه ببای فارسی بر گرد محمول است وحال آن که پیشه با مصدر یا آنچه بدان ماند مستعمل شود ومثلا نگویند شمشیر پیشهٔ ماست بلکه گویند شمشیر سازی پیشهٔ ماست درین صورت قائل مجاز باید شد پس از گرد درینجا گرد کردن وبلند شدن غبار مراد باشد و معنئ بیت آن است که اگر ما آلوده گردیم دور نیست زیرا که از خاك جز بلند کردن غبار نمی آید وآن موجب آلودگی است

گر این خاك رو از گنه تافتی
بآمرزش تو كه ره یافتی
گناه من از نامدی در شمار
ترا نام کی بودی آمرزگار

آمرزش بالمد وضم میم وکسر زای معجمه حاصل مصدر از آمرزیدن بمعنئ عفو کردن ولفظ که بمعنئ کدام یعنی گناهکاری من سبب اظهار صفت آمرزگاری تست زیرا که اگر من از گناه روی تافتمی ظهور صفت آمرزگاری تو نمیشد وترا آمرزگار نگفتندی

شب وروز در شام ودر بامداد
تو بر یادی از هرچه دارم بیاد

لفظ یاد بدو معنی آید یکی حفظ چنانکه یاد کردن ودوم بمعنئ دل وخاطر واینجا در مصرعهٔ دوم معنئ دوم مراد است معنی بهریك اوقات شب وروز ترا بر خاطر دارم از هر چیزی که بیاد دارم

چو اوّل شب آهنگ خواب آورم
به تسبیح نامت شتاب آورم
وگر نیم شب سر بر آرم زخواب
ترا خوانم وریزم از دیده آب
وگر بامداد ست راهم بتست
همه روز تا شب پناهم بتست

ای اکثر اوقات واحیان در ذکر وطاعت وتضرع بجانب تو میگذرانم بلکه هر هشت پاس روز و شب پناه بتو میبرم

چو خواهم زتو روز و شب یاوری
مکن شرمسارم دران داوری

یعنی هر گاه کار من این است که در هر امر از تو طلب مدد میکنم وترا حاضر وناظر میدانم با دیگری مددگاری نیست در قیامت مرا خجالت مده ای گناه مرا بیامرز وبدرجهٔ ثواب رسان

چنان دارم ای داور کارساز
کزین با نیازان شوم بینیاز

ای در دنیا چنین مرا بفراغت دار ومرتبهٔ خرسندی کرامت کن که از بانیازان عالم مستغنی شوم

پرستندهٔ کز ره بندگی
کند چو توئی را پرستندگی
درین عالم آباد گردد بگنج
دران عالم آزاد گردد زرنج

پرستنده بندگی کننده مطلب آنکه هر کس که چون تو خداوندی را شرائط بندگی بجا آرد بی شبهه سعادت دارین بدو حاصل گردد

پدید آور خلق وعالم توئی
تو میرانی وزنده کن هم توئی

ای پیدا کنندهٔ عالم وما فیها تو هستی ومیراننده وباز زنده کننده در یوم حشر هم توئی

مرا نیست از خود حسابی بدست
حساب من از تست چندانکه هست

یعنی سر رشتهٔ حساب وقدرت فعل به نیك وبد بدست

من هیچ نیست زیرا که هر چه حساب من از قدرت فعل من است از تست وبر همین معنی موید است مصراع اول بیت آینده

بدلو نیکرا از تو آید کلید
زتو نیك و از من بد آید پدید
تو نیکی کنی من نه بد کرده ام
که بد را حوالت بخود کرده ام

چون در مصرع دوم در بیت ما تقدم علاقهٔ فعل بد بذات خود نمود یك گونه شبهه پیدا شد که فی الحقیق فاعل فعل بد ونیك وخالق آن نیز خود باشد پس درین بیت آن شبهه را دفع میسازد که همچنان که از تو نیکی می آید همچنان از من نیز نیکی بوجود آید بدان سبب که هر چه بدی بود آن بخود حوالت کردم واگرچه فی الواقع خالق آن هم تو بودی درین صورت آن بدی من مبدل گشت به نیکی واز من گویا بدی بوقوع نآمد وهمچو تو نیکی کردم وازانجا که نسبت نیکی بخود درجنب نیکی او تعالی سوئ ادب بود نسبت نفی بخویش نمود اگرچه مآل واحد است

زتست اوّلین نقشرا سر گذشت
به تست آخرین حرفرا باز گشت

اوّلین نقش عبارت از اول مخلوقات است وآن حسب روایات ومذاهب مختلف است پیش حکما عقل اول است و پیش ارباب نقل نور محمدی وقلم ومراد از آخرین حرف معاد است چنانکه وارد است منه المبدأ والیه المعاد

زتو آیتی در من آموختن
زمن دیورا دیده بر دوختن

بدانکه هر جا این قسم مقابله واقع شود لفظ می آید آرند واینجا محذوف باشد چنانکه شاعر گفت بیت ازو ناز وعتاب وعشوه ونامهربانیها٬ زمن عجز ونیاز وبندگی وجانفشانیها٬ درین صورت هر دو مصرعه جملهٔ مستقله باشد در ظاهر و در معنی مقدم وثانی است ای اگر توفیق آموختن آیات از تو نبدی دیورا گریزانیدن کار من نشدی

چو نام توام جاننوازی کند
بمن دیو کی دستیازی کند

دستیازی غارتگری یعنی هر گاه از تفضلات خود توفیق یاد آوردن نام خود دادی دیورا مجال غارتگریٔ ایمان نخواهد بود

ندارم روا با تو از خویشتن
که گویم تو و باز گویم که من

یعنی گاهی این امر با خویشتن روا ندارم که بمقابلهٔ هستیٔ تو نام هستیٔ خود برم بلکه حکم عدم دارم

گر آسوده گر ناتوان میزیم
چنان کافریدی چنان میزیم

آسوده فارغ بال از رنج ومحنت ناتوان پریشان وکم جمیعت یعنی بهر حال که در دنیا بسر میبرم آفریدهٔ تو ام درین بیت اظهار دعوی سابق است یعنی چنانکه آفریدی

تالی ۱

بهمان طور زیست میکنم ومرا در خود تصرف نیست واین دعوی اختیاری نیست

امیدم چنان است ازان بارگاه
که چون من شوم دور ازین کارگاه
فرو ریزم از نظم ترکیب خویش
دگر گونه گردم زترتیب خویش
کند باد پرگنده خاك مرا
نبیند کسی جان پاك مرا
پژوهندهٔ خاك سر بست من
نهد تهمت نیست بر هست من
زغیب آن نمودارش آری بدست
کزین غائب آگاه گردد که هست

کارگاه دنیا نظم بفتح در رشته کشیدن ترکیب چند چیز علی حده را فراهم آوردن ترتیب گذاشتن هر چیز در محل خود پرگنده مخفف پراگنده سر بست پنهان پژوهنده بضم پا وژای هر دو فارسی تفحص کننده در پنج مصرعه ازین ابیات واو عاطف محذوف است یعنی از جناب تو چنان امیدوارم که هر گاه که ازین کارگاه دنیا بروم ای بمیرم واز آراستگیٔ ترکیب عناصر بر هم ریزم واز ترتیب خود که صورت نوعیست منقلب شوم وباد جسم مرا پراگنده کند وجان پاك مرا کسی نبیند وشخصی که متفحص حال من باشد آن زمان تهمت نیستی بر هست من نهد بران نوعی از کرامات هویدا کنی که آگاه شود که من از نظر او غائب هستم ودر حقیقت موجود هستم و موجود

بودن دران حالت ازان باعث است که نفس ناطقه حی وزنده است چنانچه در کتب حکمت مذکور است علی الخصوص اولیا ومخصوصان خدا که بعد خروج بدن کار بدن توانند کرد

چو بر هستیٔ تو من سست رای
بسی جّت انگیختم دلکشای
تو نیز ار شود مهد من در نهفت
خبر ده که جان ماند اگر خاك خفت

سست رای ضعیف العقل دلکشای صفت جت وفصل در صفت وموصوف در فارسی درست است مهد بالفتح گهواره مراد ازان جسم عنصری است ونهفتن آن بخاك فرو رفتن است

چنان گرم کن عزم رایم بتو
که خرّم دل آیم چو آیم بتو

عزم بالفتح قصد رای اندیشه ای رای مرا باشتیاق لقای خود چنان تیز کن که بعد رحلت از دنیا بخوشی تمام متوجه لقای تو شوم

همه همرهان تا بدر با من اند
چو من رفتم این دوستان دشمن اند

همرهان اشارت باعضائی که تفسیر آن از بیت لاحق ظاهر میشود واز در دروازهٔ مرگ خواسته

اگر چشم وگوش است وگر دست وپای
زمن باز مانند یك یك بجای

توئی آنکه تا من منم با منی
وزین در مبادم تهی دامنی

اینجا در بمعنیٔ دروازه وتهی دامنی بیای مصدری است از آنجا که نفسرا فنا نیست چنانکه آیات قرآنی بران دال است بناء علیه میگوید که تا وقتی که من بوم با من تو باشی درین صورت از در تو مرا تهی دامنی مصیب مباد ودر بضم خواندن لغو است

درین ره که سر بر دری میزنم
بامّید تاجی سری میزنم

سر زدن عبارت از کوشش کمال است ومراد از تاج معرفت ودرجات آخرت

سری کان ازین در ندارم دریغ
به از تاج بخشی بدان سر نه تیغ

مراد از تیغ قهر وعذاب

زحکمی که آن در ازل راندهٔ
نگردد قلم زانچه گردانده‌ٔ
ولیکن بخواهش من حکم کش
کنم زین سخنها دل خویش خوش

بیت اوّل بمضمون جف القلم بما هو کائن است واشارت لفظ ازین در بیت ثانی به سخنهای که در ابیات لاحق مذکور میشود هست

تو گفتی که هر کس که در رنج وتاب
دعای کند من کنم مستجاب

چو عاجز رهاننده دانم ترا
درین عاجزی چون نخوانم ترا
بلی کار تو بنده پروردن است
مرا کار با بندگی کردن است
شکسته چنان گشته ام بلکه خرد
که آبادیم را همه باد برد

خرد ریزهٔ هرچیز پس شکسته عام است وخرد خاص درین صورت ترقی لفظ بلکه صورت گرفت ومراد از آبادی جمیعت حواس وبردن باد کنایه است از تفرقه

توئی کز شکستم رهائی دهی
وگر بشکنی مومیائی دهی
درین نیم شب کز تو جویم پناه
بمهتاب فضلم بر افروز راه

مراد از نیم شب حالت نزع باشد یا حالت اضطراب وبیکسی یعنی وقت نزع مرا با یمن بمیران ویاکه زمان اضطراب از مهتاب فضل خود چراغ صبر و شکیبائی بمن عنایت گردان

نگهدارم از رخنهٔ رهزنان
مکن شاد بر من دل دشمنان

مراد از رخنه فساد ورهزنی است چنانکه گویند رخنه در کار بلائی افتاد ومراد از رهزنان خواهش نفس وشیطان است ومراد از دل دشمنان همان نفس وشیطان

بلائی که باشم درو ناصبور
زمن دور دار ای زبیداد دور

یعنی بلائی که دران طاقت تحمل نباشد از من دور دار ای آنکه از بیداد دور هستی

بشکرم رسان اوّل آنکه بگنج
نخستم صبوری ده آنگاه رنج

یعنی اگر نعمت گنج دهی اوّل شکر نصیب کن واگر بلا فرستی صبوری پیش ازان مرحمت فرمای

گرم در بلائی کنی مبتلا
نخستم صبوری ده آنگه بلا

یعنی چون به تمشیت خود مرا ببلائی بیفکنی اول توفیق صبوری کرامت فرما تا بسبب تنگ ظرفی بر راه ناسپاسیٔ تو سلوك نه نمایم

گرم بشکنی در نهی در نورد
کف خاك خواهی زمن خواه گرد

بهترین نسخ آن است که لفظ گرم باشد بمعنیٔ اگرم ومراد ازین بیت بیان بلاست وذکر صبر خود یعنی اگر مرا بشکنی یا در نورد کشی واین هردو نوع شکنجه وعذاب است واگر خواهی که مرا کف خاك کنی یا گرد سازی گرد خاص تراست از خاك وجزای این شرط بیت آینده است

برون افتم از خود به پرگندگی
نیفتم برون با تو از بندگی

این بیت جزای شرط سابق است یعنی اگر چنین وچنان کنی که در بیت سابق گذاشت من از خود بیرون شوم بسبب پراگندگی امّا از حد بندگی بیرون

نیایم ودر همه حال صابر وشاکر باشم که صبر وشکر از آثار بندگی است

پژوهنده را یاوه زان شد کلید
کز اندازهٔ خویشتن در تو دید

یاوه در اصل بمعنیٔ بیهوده وهرزه است لیکن به مجاز بمعنیٔ گم گشته نیز آمده ومراد از پژوهنده حکیم است که بنور عقل خواهد که او تعالی را در یابد یعنی حکیم ازان در ورطهٔ گمراهی است که می خواهد که بنور عقل ترا در یابد وبقیاس منطقی کار پیش برد واگر بنور تو در تو نظر میکرد بتو میرسید که آن سبیل انبیاست عمّ

کسی کز تو بر تو نظاره کند
ورقهای بیهوده پاره کند

یعنی کسی که ترا از تو به بیند ای توفیق بینش تو اورا کرامت فرمائی ورقهای بیهوده که عبارت از کتب حکمت است پاره کند ودر گذرد

نشاید ترا جز بتو یافتن
عنان باید از هر دری تافتن

یعنی ترا بتوفیق تو باید یافت واز هر دیگر امورات اعراض باید کرد

نظر تا باینجاست منزل شناس
کزین بگذری در دل آید هراس

اینجا اشارت است بتوفیق او سبحانه وکاف مصرعهٔ دوم معلله یعنی نظر ما تا که بتوفیق تو مطابق باشد منزل شناس راه مقصود است چرا که هرگاه ازان بگذری

واعتماد بدلائل عقلی کنیم در دل خوف وهراس پیدا خواهد شد

سپردم بتو مایهٔ خویشرا
تو دانی حساب کم وبیشرا

درینجا از لفظ مایه انعال واعمال خود اراده کرده است ای جملگیٔ افعال واعمال خودم خواه نیك خواه بد بتو سپردم وعنان اختیار آن بدست تو دادم تو دریافت کنی حساب کم وبیش که اعمال نیك افزون است یا افعال بد تا آنچه مستحق من باشد کرامت فرمائی

II.

داستان رفتن سکندر در همراهیٔ خضر در ظلمات ودیدن خضر چشمهٔ حیاترا

درین فصل فرّخ زنو تا کهن
زتاریخ دهقان سرایم سخن

مراد از فصل درینجا حکایت است

گزارنده دهقان چنین در نوشت
که اول شب از ماه اردی بهشت

در کتب هئت مسطور است که در عرض تسعین شش ماه روز باشد وآن از اوّل فروردین است تا شهریور وشش ماه شب بود آن از مهر است تا اسفندار درین صورت معنیٔ بیت درست نمی شود مگر آن که گفته شود که مراد از اردی بهشت اردی قدیمی است که آن مختلف میشود

سکندر بتاریکی آورد رای
که خاطر بتاریکی آید بجای

یعنی از آن سبب سکندر بظلمات رفت که بسبب تاریکی دل جمع می شود چنان که اهل دل در گوشهٔ تاریك نشینند

نبینی کزین قفل زرین کلید
بتاریکی آرند جوهر پدید

حال آسمان نه میبینی که چگونه در تاریکیٔ شب ازان جوهر بیرون می آرند همین حال سکندر است که در تاریکی ظلمات جوهر مقصود خودرا بیرون می آرد

کسی کاب حیوان کند جای خویش
سزد گر حجابی درآرد به پیش

یعنی بجاست که بجهت دفع عین الکمال حجابی در پیش خود آرد

نشانندهٔ حوضهٔ آبگیر
بلی کز حجابی ندارد گزیر

اضافت حوض بسوی آبگیر اضافت عام است بطرف خاص وحجاب درین جا بمعنیٔ پوشیده شدن خود است از خلق یعنی کسی که در آب حیوان جا کند البته از چشم مردم پنهان شود در بعضی نسخ مصراع دوم یکی از حجابی ندارد گزیر نیز واقع شده ومعنیٔ این واضح است

سکندر چو آهنگ ظلمات کرد
عنایت به ترک مهمات کرد

عنان کرد سوی سیاهی رها
نهان شد چو مه در دم اژدها
چنان داد فرمان در آن راه نو
که خضر پیمبر شود پیش رو

ازین بیت خواجه معلوم میشود که خضر در لشکر اسکندر حاضر بودند

شتابنده خنگی که در زیر داشت
بدو داد کو زهرهٔ شیر داشت
بدان تا بدو ترکتازی کند
سوی آبخور چاره سازی کند
یکی گوهرش داد کاندر مغاك
بآب آزمودن شدی تابناك

یعنی گوهری بخضر عم داد تا هر جا که آب حیات باشد آن گوهر تابناك وروشن شود

بدو گفت کاین راه را پیش وپس
توئی پیشرو نیست بیش از تو کس
جریده بهر سو عنان تاز کن
بهشیار مغزی نظر باز کن
کجا آب حیوان بر آرد فروغ
که رخشنده گوهر نگوید دروغ

کجا بمعنئ هرکجا ومع آب حیوان شرط است ورابطش محذوف وبر آرد فروغ جزای او وفاعل بر آرد همان گوهری است که سکندر بخضر عم داده وکاف در مصرعهٔ دوم تعلیلیه ومیتواند که کاف مفاجات بود وفاعل بر آرد

همان آب حیوان یعنی هرگاه آب حیوان فروغ بر آرد ای موجود شود رخشنده گوهر البته دروغ نگوید وظاهر کند که این آب حیوان است

بخور چون تو خوردی به نیك اختری
نشان ده مرا تا زمن بر خوری
بفرمان او خضر خضرا خرام
به آهنگ پیشینه بر داشت گام

خضر خضرا جرام یعنی خضری که خرامندهٔ سبزه زار باشد واین ازان جهت گویند که هر جا قدم مبارك آن حضرت میرسید سبزه زار میشد

زهنجار لشکر بیکسو فتاد
نظرها زهمّت بهر سو کشاد
چو بسیار جست آبرا در نهفت
نمی شد لب تشنه با آب جفت
فروزنده گوهر زدستش بتافت
فرو دید خضر آنچه می جست یافت
پدید آمد آن چشمهٔ سیم رنگ
چو سیمی که پالاید از ناف سنگ

در کتب لغات پالودن وپالائیدن را بمعنئ صاف کردن نوشته اند واینجا این معنئ متعدّی درست نمی شود لهذا اکثر شارحان آنرا بمعنئ لازم گرفته اند یعنی بمعنئ صاف شدن وخان آرزو صحیح بجای پالاید بر آید نوشته اند

نه چشمه کآن زین سخن دور بود
وگر بود هم چشمهٔ نور بود

یعنی آن چشمه چشمه نبود زیرا که اگر چشمه میبود تعریف مذکور در حق آن صادق نمی آمد بلکه اگر بود چشمهٔ نور بود نه چشمهٔ آب

ستاره چگونه بود صبحگاه
چنان بود کو صبح باشد پگاه
بشب ماه ناکاسته چون بود
چنان بود کز مه بر افزون بود

این هر دو بیت نیز در تعریف چشمه ایست که در ظلمات مینمود وچگونه بمعنیٔ چنانچه یعنی چنانکه ستاره از صبحگاه تابد بلکه چنانکه صبح از پگاه تابد وپگاه عبارت از آخر شب است وچنانکه ماه ناکاسته یعنی ماه تمام در شب بود بلکه از چنان ماه نیز افزون باشد وبعضی گویند افزون بمعنیٔ افزونی است پس بهتر آن است که گویند که حرف بر در بر افزون زائد باشد وآن بسیار آمده

زجنبش نشد یکدم آرامگیر
چو سیماب در دست مفلوج پیر

مراد از دست مفلوج دست رعشه دار است

ندانم که از پاکیٔ گوهرش
چه مانندگی سازم از پیکرش
نیاید زهر جوهر آن نور وتاب
هم آبش توان خواند وهم آفتاب

چو با چشمهٔ خضر آشنائی گرفت
بدان چشم او روشنائی گرفت
فرود آمد وجامه بر کند چست
سر وتن بدان چشمهٔ پاك شست
وزان خورد چندان که بر کار شد
حیات ابد را سزاوار شد
همان خنگرا شست وسیراب کرد
مئ ناب در نقرهٔ ناب کرد

درین جا تشبیه خنگ بنقره وتشبیه آب حیوان بمئ ناب است

نشست از بر خنگ صحرا نورد
همیداشت دیده بران آبخورد

از بر بمعنئ بالا است

که تا چون شه آید بفرخندگی
بگوید که هان چشمهٔ زندگی
چو در چشمه یك چشم زد بنگرید
شد آن چشمه از چشم او ناپدید

چشم زدن بمعنئ مژگان بهم بر زدن است ودر چشمه متعلق است به بنگرید

بدانست خضر از سر آگهی
که اسکندر از چشمه ماند تهی

تهی ماندن کنایه از محروم وبی نصیب ماندن است

زمحرومئ او نه از خشم او
نهان گشت چون چشمه از چشم او

فاعل نهان گشت خضر است یعنی بسبب محرومیٔ سکندر از همان چشمه آن خضر عم از چشم اسکندر غائب شد

درین داستان رومیان کهن
بنوعی دگر رانده اند این سخن
که الیاس با خضر همراه بود
بران چشمه کو بر گذرگاه بود
چو با یکدگر هم ورود آمدند
بران آب چشمه فرود آمدند
کشادند سفره بران چشمه سار
که چشمه کند خوردرا خوشگوار

خورد درینجا بمعنیٔ غذا وطعام است وخوردن غذا بر سر چشمه لطف است خصوصا مسافرینرا

بران نان که بویاتر از مشك بود
نمك یافته ماهیٔ خشك بود
زدست یکی زان دو فرخ جمال
در افتاد ماهی در آب زلال
پسیچنده در آب فیروزه رنگ
پسیچید تا ماهی آرد بچنگ

پسیچنده بمعنیٔ قصد کننده اسم فاعل است از پسیچیدن وپسیچید دوم ماضی است

چو ماهی بچنگ آمدش زنده بود
پژوهنده را فال فرخنده بود
بدانست کان چشمهٔ جانفزا

بآب حیات آمدش رهنما
بخورد آب حیوان بفرخندگی
بقائی ابد یافت در زندگی
همان یار خود را خبر دار کرد
که او نیز خورد آب ازان آبخورد
شکفتی نشد کاب حیوان گهر
کند ماهیٔ مرده را جانور
آب حیوان بمعنیٔ آب حیات وگهر مخفف گوهر یعنی آبی که عین گوهر حیات بود
شکفتی دران ماهیٔ مرده بود
که بر چشمهٔ زندگی ره نمود
این بیت در بیان آن است که تعجب ازان نشد که آب حیوان ماهیٔ مرده را زنده ساخت بلکه باعث تعجب این معنی که ماهیٔ مرده را بر چشمهٔ زندگی راه نمود و این از غرائب اتفاقات است
زماهی وآن آب گوهر فشان
دگر داد تاریخ تازی نشان
تاریخ تازی تاریخ عربی
که بود آب حیوان دگر جایگاه
مجوسی وروی غلط کرد راه
گر آبی است روشن درین تیره خاك
غلط کردن آبخوردش چه باك
چو الیاس وخضر آبخور یافتند
ازان تشنگان روی بر تافتند

زشادئ آن آب و آن سر گذشت
یکی شد بدریا یکی شد بدشت

یعنی مؤرخان مجوسی وررومی که میگویند که خضر بنابر گم شدن چشمه از نظر پیش اسکندر نیامد غلط نموده اند ودر بیت ثانی دلیل می آرد که اگر آب روشن درینجا باشد از غلط کردن آبخورد باکی نیست چه هرگاه بجویند بیابند وحق آن است که وقتی که الیاس وخضر بران چشمه رسیدند ازان تشنگان ای مشتاقان آب حیات که اسکندر وهمراهیان او باشند روی بر تافتند واز روی اعراض نیامدند

زیك چشمه رویا شده دانه شان
دو چشمه شده آسیاخانه شان

رویا بمعنی رونده یعنی از چشمه دانهٔ خضر والیاس سر سبز شده لیکن هریکیرا کار علی حده در پیش افتاد پس خانهٔ آسیای ایشان دو حصه شده زیرا که یکی بصحرا رفت که الیاس باشد یکی بدریا که خضر عمّ بود

سکندر بامّید آب حیات
همی کرد در رنج وسختی ثبات
سر خویشرا سبزی از چشمه جست
که سیراب تر سبزه از چشمه رست
چهل روز در جستن چشمه راند
برو سایه نفکند ودر سایه ماند

یعنی اسکندر تا چهل روز در طلب چشمه مانده وعمر گذرانیده وآن چشمه برو سایه نینداخت ای بدو واصل

نشد بلکه اسکندر در سایهٔ ظلمات یا در سایهٔ اندوه تردد ماند

مگر گرمیٔ در دل تنگ داشت
که بر چشمه وسایه آهنگ داشت

یعنی معلوم شد که اسکندر در دل تنگ خود گرمی داشت که طالب چشمهٔ حیات وسایه که عبارت از ظلمات باشد شده چه طریقهٔ محرومان است که بسوی چشمه وآب میل دارند

زچشمه نه سایه رسد بلکه نور
ولی کم فتد سایه از چشمه دور

باز میگوید که از چشمه سایه بر کسی نمی افتد چه چشمه که عبارت از آب جوشنده است شیٔ کثیف نیست که سایه دار باشد مگر این است که باعث سیرابیٔ چشمه درختان گرد چشمه باشند وبواسطهٔ آن سایه بر چشمه نیز باشد

اگر چشمه با سایه بودی صواب
کجا سایه با چشمهٔ آفتاب

درینجا بطریق استدراك میگوید که اگر چشمه را سایه لازم بودی باید که چشمهٔ آفتاب نیز سایه میداشت وحال آنکه ندارد وثبوت این نظر بعموم اشتراك لفظ چشمه است که شعرا آنرا جائز داشته اند

چو چشمه زخورشید شد خوشگوار
چرا زیر سایه شد آن چشمه سار

بلی چشمه را سایه بهتر زگرد
که آن هست سوزنده وین هست سرد

درین هردو بیت سبب پنهان شدن چشمهٔ حیوان از سکندر میگوید که هر گاه آب چشمه بسبب تابش خورشید گوارا میشود پس آن چشمهٔ زندگی زیر سایه چرا ماند وپنهان شد باز میگوید که این درست است لیکن چشمه را سایه بهتر است از گرد که بمعنیٔ آفتاب است برای آنکه نسبت آفتاب سوزنده بود یعنی گرم بود ونسبت سایه سرد

فرو ماند خسرو دران سایه گاه
چو سایه شده روز بروی سیاه

سایه گاه اشارت از ظلمات

بامّید آن کاب حیوان خورد
هر آنکس که بینی غم جان خورد
ازان ره که او عمر پرداز گشت
چو نومید شد عاقبت باز گشت

مراد از عمر پرداز دشمن عمر است

دران غم که تدبیر چون آورد
کزان سایه خودرا برون آورد

متعلق دران غم ظاهرا محذوف است یعنی دران بود که چه تدبیر کند که ازان سایه که عبارت است از ظلمات خودرا بر آرد

سروشی دران راهش آمد به پیش
بمالید بر دست او دست خویش

جهان گفت یکسر گرفتی تمام
نشد سیر مغز از هوسهای خام
بدو داد سنگی کم از یك پشیز
که این سنگرا دار با خود عزیز
دران کوش از خانهٔ سنگ بست
که هم سنگ این سنگ آری بدست
همانا کز آشوب چندین هوس
بهم سنگ این سیر گردی وبس
ستد سنگ ازو شهریار جهان
سپارندهٔ سنگ ازو شد نهان
شتابنده میشد دران تیرگی
خطر در دل ودر نظر خیرگی
یکی هاتف از گوشه آواز داد
که روزی بهر کس حظی باز داد
سکندر چو جست آب حیوان ندید
نجسته بخضر آب حیوان رسید
سکندر بتاریکی آرد شتاب
ره روشنی خضر یابد به آب
دگر هاتفی گفت کای اهل روم
فروزندهٔ کی شد این سنگبوم
سنگبوم سنگستان
پشیمان شد آنکس که بردارش
پشیمانتر آنکس که بگذاردش
ازان هر کس افکند در رخت خویش

باندازهٔ طالع وبخت خویش
شکفتی بسی دید شه در نهفت
که نتوان ازان ده یکی باز گفت
حدیث سرافیل وآواز صور
نگفتم که ره میشد از راه دور

یعنی از غرائبی که سکندر در ظلمات دید حدیث سرافیل عم است که صور در دست داشت وحکایت مذکور در شاه نامه مسطور است پس مراد از گوینده فردوسی علیه الرحمه باشد وخان آرزو گوید که عبارت ره میشد از راه دور خالی از سقمی نیست پس ظاهرا راه دوم رای است بمعنئ عقل یعنی حدیث دیدن سکندر اسرافیلرا صور در دست در ظلمات نگفتم که این معنی از رای وعقل دور مینمود زیرا که بودن این قسم فرشتهٔ موکل موت حضرت الوهیت در زمین چه معنی دارد

چو گویندهٔ دیگر آن کان کشاد
اساسی دگر باز نتوان نهاد
چو با چشمه شاه آشنائی نیافت
سوی چشمهٔ روشنائی شتافت

یعنی قصد بیرون شدن از ظلمات نمود

سپه نیز بر حکم فرمان شاه
بباز آمدن بر گرفتند راه
همان پویه در راه نو شد که بود
همان مادیان پیشرو شد که بود

چهل روز دیگر که رفت از شمار
پدید آمد آن تیرگی را کنار
برون آمد از زیر ابر آفتاب
زبی آبی اندام خسرو بتاب

یعنی بسبب نیافتن آب حیوان اعضای پادشاه یعنی سکندر در تاب وپیچش بود زیرا که غم وقتی که در اعضای سرایت کند ضعف آرد

دوید از پیٔ آنچه روزی نبود
چو روزی نباشد دویدن چه سود
بدنبال روزی نشاید دوید
تو بنشین که روزی خود آید پدید
یکی تخمکار ویکی بدرود
همایون کسی کین سخن بشنود
نشاید همه کشتن از بهر خویش
که روزی خورانند از اندازه بیش
زباغی که پیشینگان کاشتند
پس آیندگان بهره بر داشتند
چو کشته شد از بهر ما چند چیز
زبهر کسان ما بکاریم نیز
چو در کشت کار جهان بنگریم
همه ده کشاورز یکدیگریم

ده کشاورز ترکیب مقلوب است یعنی کشاورز ده یکدیگریم باعتبار آنکه انسان مدنی بالطبع است وهمه را در وجه معاش بهمه احتیاج است

بیا ساقی آن می که او دلکش است
بمن ده که می در جوانی خوش است
مگر چون بدان می دهان تر کنیم
بدو بخت خودرا جوانتر کنیم

Châqâni.

I.

Encomium urbis Ispâhân.

نکهت حوراست یا هوای صفاهان
جبهت جوزاست یا لقای صفاهان
دولت وملّت جنابه زاد چو جوزا
مادر بخت یگانه زای صفاهان

جنابه بضم اوّل بمعنئ دوگانه وتوأم است

چون زر جوزاء اختران سپهرند
سخته بمیزان اذکیای صفاهان

از زر جوزا میتواند که مراد آفتاب باشد چه آفتابرا در جوزا روشنئ وضیا بر کمال میباشد ونور را بر ظلمت از جهت درازئ روز وکوتاهئ شب غلبهٔ تمام است ونیز موافق قانون نجوم است که طلوع هر برج را از بروج فلك در معادن تأثیریست خاص وطلوع جوزا را در معدن طلا اثر تمام است بنابرین از زر جوزا مراد خالص تواند بود وسخته بمعنئ سنجیده است

بس که زجوزا جناب برد برفعت
خاك جناب ارم نمای صفاهان
بلکه چو جوزا دو میوه اند جنابه
عرش وجناب جهانکشای صفاهان
زان نفس استوا زنند علی العرش
کزبر عرش آمد استوای صفاهان
خاك سپاهان نهال پرور سدره ست
سدرهٔ توحید منتهای صفاهان

سدره به کسر اوّل درخت کنار است که آنرا اهل هندوستان نیر گویند وسدرة المنتها درختیست در بهشت وقیل در هفتم آسمان وگویند که مقام جبرئیل در آنجاست ومصرع ثانی جواب سائل است که میگوید که خاك صفاهان نهال پرور کدام سدره است شخصی دگر میگوید که سدرهٔ توحید منتهای صفاهان یا آنکه غایت ونهایت اصفاهانرا بسدرة المنتهی توحید تشبیه کرده باشد در تعمیم تأثیر نیکوئی

دیدهٔ خورشید چشم درد همیداشت
از حسد خاك سرمه زای صفاهان
لا جرم اینك برای دیدهٔ خورشید
دست مسیحست سرمه سای صفاهان
چرخ به بینی که هست هاون سرمه
رنگ گرفته زسرمهای صفاهان
نور نخستین شناس وصبح پسین دان
روح وجسد را بهم هوای صفاهان

یرحمك الله زآسمان که دم صبح
عطسهٔ مشکین زد از صبای صفاهان
دست خضر چون نیافت دو قله باره
کرد تیمم بخاك پای صفاهان
چاه صفاهان بدان نشیمن دجّال
مهبط عیسی شمر فضای صفاهان
چتر سیاهست خال چهرهٔ ملکت
زان سیهی خال دان ضیای صفاهان
مرغ ضمیر مرا وصیّت عنقاست
یَا لَكَ مِنْ بُلْبُلٍ صلای صفاهان
قُلْتُ لِمَآءِ ٱلْحَيَاةِ هَلْ لَكَ عَيْنٌ
قَالَ نَعَمْ كَفُّ أَغْنِيَائِ صفاهان
قُلْتُ لِنَسْرِ ٱلسَّمَاءِ هَلْ لَكَ طُعْمٌ
قَالَ بَلَى جُودُ أَسْخِيَائِ صفاهان
رای بری چیست خیز وجای بجی جوی
کانکه ری او داشت داشت رای صفاهان

ری ولایتیست از مشاهیر ولایات عراق وجی بفتح اوّل وجیم تازی نام بلوکیست از بلوکات اصفاهان مقصود آنکه یك بلوك اصفهان با وجود وسعت ملك ری رجحان دارد بر ولایت ری فامّا در تعلیل مسامحه است چه هرگاه صاحب ری رای بر کلّ اصفهان داشته باشد یعنی آرزوی کلّ اصفهان داشته باشد رجحان یك بلوك بر کلّ ری لازم نمی آید

پار من از جمع حاج بر لب دجله
خواستم انصاف ماجرای صفاهان
مستمعی گفت با صفاوت بغداد
چند صفت پرسی از صفای صفاهان
منکر بغداد چون شوی که زقدر است
ریگ بن دجله سر بهای صفاهان
خاصه که بغداد خنگ خاص خلیفه ست
نعل بها زیبدش بجای صفاهان
آن دگری گفت کز زکات بن کرخ
هست نصاب جی ونوای صفاهان
گفتم بغداد بغی دارد وبیداد
دیده نهٔ داد بادهای صفاهان
کرخ کلوخ سقایه خانهٔ جی دان
دجله نم تربهٔ سقای صفاهان
ایمه نه بغداد جای شیشهٔ گران است
بهر گلاب طرب فزای صفاهان
از خط بغداد وسطح دجله فزون دان
نقطهٔ از طول وعرض جای صفاهان
چون ببر کوه قاف نقطهٔ تا دان
خطهٔ بغداد در ازای صفاهان
باغچهٔ عین شمس گلخن جی دان
وز بلسان به شمرگیای صفاهان
عطر کند از پلنگ مشك ببغداد
واهوی مشك آمد از قضای صفاهان

نافهٔ کنْعان دهد خساست بغداد
نعمت مصر آورد سخای صفاهان
بیضهٔ مصر ست به زفرضهٔ بغداد
وز خطّ مصر به بنای صفاهان
نیل کم از زندرود ومصر کم از جی
قاهره معتور پادشای صفاهان
مدّت سی سال هست کز سر اخلاص
زنده چنین داشتم وفای صفاهان
یك ختم الغرّ ربّ اخسر دیدند
تا چه ثنا رانده ام برای صفاهان
مدح دو فاروق دین چگونه نوشتم
صدر وجمال آن دو مقتدای صفاهان
در سنه ثا نون الف بحضرت موصل
راندم ثا نون الف ثنای صفاهان
صاحب جبریل دم جمال محمّد
کز کرمش دارم اصطفای صفاهان
داد هزار اخترم بپنجاه خورشید
آن بگهر شعریٔ سمای صفاهان
پیش علی اصغر واتابك اکبر
بوده ره آورد من ثنای صفاهان
نزد سلیمان شهم ستوده چو آصف
گفت که ها هدهد هوای صفاهان
پس چو بمکّه شدم شدم زبن گوش
حلقه بگوش ثنا سرای صفاهان

کعبه عبادت ستان من شد از ایرا
دیده مرا مکرمت ستای صفاهان
کعبه مرا رشوه داد شقهٔ سترش
تا ننهم مکّه را ورای صفاهان
این همه کردم برایگان نه بران طمع
کافسر زر یابم از عطای صفاهان
دیو رجیم آنکه بود دزد بیانم
کو دم طغیان زد از هجای صفاهان
او بقیامت سپید روی نخیزد
زانکه سیه بست بر قفای صفاهان
اهل صفاهان مرا بدی زچه گویند
من چه خطا کرده ام برای صفاهان

شرح این تلمیح آنکه مجیر بیلقانی که بشاگردی خاقانی منسوب بوده این رباعی را در هجو اهل صفاهان بگفت

رباعی گفتم زعراق قوّت جان خیزد
لعلیست مروّت که ازان کان خیزد
کی دانستم کاهل سپاهان کورند
با این همه سرمه کز صفاهان خیزد

چون بسمع جمال الدین عبد الرزاق رسید محمول بران داشت که مگر بتحریك خاقانی شده در برابر فرمود

هجو میگوئی ای مجیرك هان
تا ترا زین هجا بجان چه رسد
گیر درکون گنجه وتفلیس

تا بآران وبیلقان چه رسد
تیز بر ریش میر خاقانی
تا بتو خام قلتبان چه رسد

از آنجهت خاقانی تعرض بمجیر رسانیده اورا دیو رجیم گفته رجیم بقلب بعض مجیر است

زنگار آمد مرا نه زر زمس ایرا
سرکه رسیدش نه کیمیای صفاهان
جرم من آنست کز خزائن عرشی
گنج خدایم ولی گدای صفاهان
گیر گدای محبّتم نه ام آخر
خر مکس خوان ریزهای صفاهان
گنج خدا را بجرم دزد بگیرند
این نپسندند از اصدقای صفاهان
دست وزبانش چرا نداد بریدن
محتسب شرع وپیشوای صفاهان
یا بسر دار بر چرا نکشیدش
شحنهٔ انصاف کدخدای صفاهان
جرم زشاگرد بس عتاب بر استاد
اینت بد استاد از اصدقای صفاهان
کردهٔ قصّار بس عقوبت حدّاد
این مثلست آن اولیای صفاهان

قصار کازرست وحدّاد آهنگر مقصود میتواند بود که دوریٔ این دو طائفه باشد بیکدیگر که یکی را کار بآب ودیگریرا بآتش است واین کنایتٔ به تری وتردامنیٔ مجیر

نیز تواند بود یا آنکه قصار دقاقی کنندهٔ جامه است
وحدّاد کنندهٔ لباس از آهن وعمل هر دو علّت مستلزم
بلندئ صدای منکر است که سمع را از قرع آن دو صدا
آزار است

این مگر آن حکم واشکونهٔ مصریست
آری مصرست روستای صفاهان

از مصری فرعون مراد تواند بود که باو رسید که طفلی
از اطفال را مرتبهٔ حاصل شود که باعث قتل وقمع او
گردد واو چندین طفل بیگناه را کشت ومصراع ثانی
کنایتست از تعریف اصفاهان ونادانی وسادگئ عبد
الرزاق جمال الدین چه اورا روستائی را نموده وباشگونه
بمعنئ واژگونه است

بر سر این حکم نامه مهر نبندد
پیر ششم چرخ در قضای صفاهان
کرد لبم گوش روزگار پر از در
تا شده چشم من آشنای صفاهان
پس لب وگوشم بحنظل وخسك انباشت
هم قصهٔ گلشکر فزای صفاهان
راست نهادند پردهاش وبه بختم
پردهٔ کژ بینم از ستای صفاهان
شهر زر وتخت طاقدیس خسانرا
باز مرا جفت کین نوای صفاهان
واخر ناگفته ام بشاهد حربا
زین گلهٔ حربهٔ جفای صفاهان

زان گله کردم بآفتاب که دیدم
کوست سنا برقی از سنای صفاهان
گفت چو بربط مزن زرله زبان دم
دم زره چشم زن چو نای صفاهان
از تن عالم خورند کوشت همانا
زهر چگونه سرد غذای صفاهان
داد صفاهان زابتدای کدورت
گرچه صفا باشد ابتدای صفاهان
سیب صفاهان الف فزوده در اوّل
تا خورم آسیب جانگزای صفاهان
أَرْمَضَ قَلْبِی بَلَاَوُهُ وَسَأَلَقِی
نَارَ بِرَاهِیمَ فِی بَلَائِ صفاهانی

یعنی آتش بر من گلستان شود ودرین نیز کنایتست بر کفر جمال الدین عبد الرزاق چه نمرود باعث افروختن آتش ابراهیم شده بود

عَضَّنِیَ ٱلْکَلْبُ ثُمَّ عَضَّةَ کَلْبِ
سَوْفَ أُدَاوِی بباقلائ صفاهان

میفرماید که مرا بدندان گرفت وجراحت دندان کلب را زود باشد که دوا کنیم به باقلای صفاهان مراد چشم تلافیست از اهالی صفاهان وباقلای باعث دوای جراحت نیش سك است

این همه سکبای خشم خوردم کاخر
بینم لوزینهٔ رضای صفاهان
گرچه صفاهان جزای من ببدی کرد

هم بنکوئی کنم جزای صفاهان
خطّهٔ شروان که نامدار من او شد
گر بخرابی رسد بقای صفاهان
نسبت خاقان بمن کند چو که فخر
در نگرد دانش آزمای صفاهان

درین مقام در نگرد بمعنئ ملاحظه کردن اطراف وجوانب است مقصود اینکه اگر دانش آزمای صفاهان نسبت خاقان بمن کند بهر طرف ملاحظه نماید واشعار کند که مباد حرف خفیف نسبت بزرکی مذکور ساخته باشد چه مرا آن مرتبه است که اظهار این نسبت دون مرتبهٔ منست وشخصی که اورا در اصفهان قابلیت دانش آزمای هست درجهٔ اعتبار مرا باین مشابه میداند واین نیز تعریض است بعدم دانش آزمائی جمال الدین عبد الرزاق در نگرد را بمعنئ تحسین نیز قصد میتوان کرد چه هرکز سخن که دران متانت ونزاکتی هست هرگاه مذکور سازد بهر طرف بطلب تحسین نظر می اندازد

پانصد هجرت چو من نزاد یگانه
تا زدوگانه کنم دعای صفاهان
مبدع محلم بنظم ونثر شناسد
کم نکنم تا زیم ولای صفاهان
از دم خاقانی آفرین ابد باد
بر جُلَسآء اللّه اتقیای صفاهان

مراد از جلسا الله اولیا واصفیا میتواند بود چه اگر واو فاصله شود میانهٔ جلسا واتقیا مراد ازان علمای باطن

وظاهر باشد واگر فاصله نشود وجلسا الله صفت اتقیا دارند این معنی مراد باشد که ارباب ورع وتقوی اصفهانرا که دائم در فنآء وحدت وجوار وفکر اللهی ساکنند از دم خاقانی آفرین بی پایان باد

Elegia de urbe Madâin.

هان ای دل عبرت بین از دیده نظر کن هان
ایوان مداینرا آئینهٔ عبرت دان
یکره زلب دجله منزل بمداین کن
از دیده دوم دجله بر خاك مداین ران
خود دجله چنان گرید صد دجلهٔ خون گوئی
کز گرمئ خونابش آتش چکد از مژگان
خود دجله که میبینی کف چون بدهان آرد
گوئی زتف آهش آب آبله زد چندان
از آتش حسرت بین بریان چگر دجله
خود آب شنیدستی کاتش کندش بریان
بر دجلهٔ گری نو نو وز دیده زکاتش ده
گرچه لب دریا هست از دیده زکاتش دان
گر دجله در آویزد باد لب وسوز دل
نیمی شود افسرده نیمی شود آتشدان
تا سلسلهٔ ایوان پیش است مداینرا
در سلسله شد دجله چون سلسله شد پیچان
گه گه به زبان اشك آواز ده ایوانرا

تا بو که زگوش دل پاسخ شنوی زایوان
دندانهٔ هر قصری پندی دهدت نو نو
پند سر دندانه بشنو زبن دندان
گوید که تو آن خاکی ما خاک توئیم اکنون
گامی دو سه بر ما نه واشکی دو سه هم بفشان
از نوحهٔ چغد الحق مائیم بدرد سر
از دیده کلامی کن درد سر ما بنشان
آری که عجب داری کاندر چمن گیتی
چغد است پیٔ بلبل نوح است پیٔ الحان
ما بارگهٔ دادیم این رخت ستم بر ما
بر قصر ستمکاری دانی که رسد خذلان
گوئی که نگو نکرد است ایوان فلکوشرا
حکم فلک گردان یا حکم فلك گردان
بر دیدهٔ من خندی کاینجا زچه میگرید
گریند بران دیده کاینجا نشود گریان
نه زال مداین کم از پیره زن کوفه
نه حجرهٔ تنگ این کمتر زتنور آن

زال مداین پیر زنیست که در حجرهٔ او از ایوان کسری کشاده بود وکسری هرچند بر قیمت آن حجره افزود بفروختن آن راضی نشد وانوشیروان بمقتضیٔ عدالت بر همسایگیٔ او صبر کرد بشرحی که در کتب سیر مسطور است وبین الانام معروف ومشهور وپیره زن کوفه آن که طوفان نوح از تنور او سر بر زد وما حصل کلام آنکه خرابیٔ مداین وعمارت رفیعهٔ آن اکثر باعث ظهور

طوفانهای گذشته شود دور نیست چه حجرهٔ تنگ این زال که مداین مضاف الیه اوست باضافهٔ بیانی بالفعل که خرابست از تنور پیر زن کوفه کمتر نیست که باعث ظهور طوفان نوح شده بود وبجهت ضرورت شعر اشارهٔ قریب بجائی اشارهٔ بعید واقع شدهٔ چه که پیر زن کوفه صاحب تنور است

دانی چه مداینرا با کوفه برابر نه
از سینه تنور کن وز دیده طلب طوفان
این هست همان ایوان کز نقش رخ مردم
خاك رخ او بودی دیوار نگارستان
این هست همان درگه کورا زشهان بودی
دیلم ملك بابل هندو شه ترکستان
این هست همان صفّه کز هیبت او بردی
بر شیر فلك حمله شیر بن شادروان
پندار همان عهدست از دیدهٔ عبرت بین
در سلسلهٔ درگه در کوکبهٔ میدان
از اسپ پیاده شو بر نطع زمین رخ نه
زیر پی پیلش بین شهمات شده نعمان

ضمیر پیلش راجع است بنطع زمین وشرح تلمیح شهمات شدن نعمان در پای پیل نطع زمین آنکه نعمان بن منذر را انوشیروان در پای پیل انداخت وهلاك گردانید ما حصل آنکه از تندی وغرور باز آی وزاسپ پندار پیاده شو وروی عجز ونیاز بر زمین شکستگی نه که این بساط شطرنج را پادشاهان روزگار در زیر پای پیل حوادث پی

سپر هلاك وفنا گشته اند وتشبیه نطع زمین به بساط شطرنج اشاره بدان است که باندك زمانی از انسان وحیوان که بر سطح آن قرار می یابند دست حوادث آنهارا بر میچیند ودیگر باره مثل بازیٔ اول بران طرح نموده اشخاص ثابتهٔ آنرا در معرض زوال در می آورد

نی نی که چو نعمان بین پیل افکن شاهانرا
پیلان شب وروزش کشته به پیٔ دوران

باز معنیٔ بیت سابقرا ترقی داده میفرماید که قصّهٔ نعمان سهل است که نوشیروان اورا بپای پیل انداخته پی سپری ساخت پادشاهی که در قوت خیل وحشم وبنیّه پیل افکن شاهان است یعنی قوت او فائق است بر دیگر سلاطین اورا کشته بین به پای پیلان شب وروز دوران ضمیر پیلان شب وروزش راجع است به پیل افکن شاهان

ای بس شه پیل افکن کافکنده بشه پیلی
شطرنجیٔ تقدیرش در ماتگه فرمان

یعنی ای بسا شه پیل افکن که در حالت شه پیلی وقوت وقدرت او شطرنجیٔ تقدیر افکنده است اورا در ماتگه فرمان وامروز آن پادشاه صاحب قوت ذی شوکت بجز آنکه رضا بقضا دهد چاره ندارد وشه پیلی بمعنیٔ کیشیست که شطرنجیان بفیل کنند

مست است زمین زیرا خوردست بجام می
در کاس سر هرمز خون دل نوشروان
بس پند که بود آنگه در تاج زرش پیدا

صد پند نو است اکنون در مغز سرش پنهان
کسری وترنج سر پرویز وترهٔ زرین
بر باد شده یکسر از یاد شده یکسان

آورده اند که انوشروان ترنج زر در نزل خود داخل میکرد وپرویز ترهٔ زرین وبعد از بر خاستن سفره آنها بشخصی تعلق داشت که نزد او میگذاشته اند

پرویز بهر بزمی زرّین تره آوردی
کردی زبساط خوان زرین تره را بستان
پرویز کنون گم شد زان گم شده کمتر گو
زرین تره کو بر خوان رو کَمْ تَرَکُوا بر خوان

خوان اوّل بمعنئ سفره است وخوان دویم بمعنئ خواندن که در برابر نوشتن است یعنی بخوان آیت کریمهٔ کمْ ترکوا من جنّات وعیون وزروع ومقام کریم ونعمة کانوا فیها فاکهین

گفتی که کجا رفتند این تاجوران اینك
زایشان شکم خاکست آبستن جاویدان
بس دیر همی زاید آبستن خاك آری
دشوار بود زادن نطفه ستدن آسان
خون دل شیرینست این می که دهد پرویز
زاب وگل پرویز است آن خم که نهد دهقان
چندین تن جباران کین خاك فرو خوردست
آن گرسنه چشم آخر هم سیر نشد زایشان
از خون دل طفلان سرخاب رخ آمیزد
این زال سپید ابرو وین مام سیه پستان

مقرر است که چون طفلانرا از شیر باز میدارند سر پستان را سیاه میکنند که طفلان ازان احتراز کنند

خاقانی ازین درگه دریوزهٔ عبرت کن
تا از در تو زین پس دریوزه کند خاقان
امروز که از سلطان رندی طلبد توشه
فردا زدر رندی توشه طلبد سلطان

رند ارباب تجرد بر سر آمده از هر فن را گویند وجمعی را نیز رند گویند که متلبس بلباس صوفیه ملامیه باشند که ظاهر آن مستلزم ملامت وباطن مستوجب سلامت گردد یعنی چون بی اعتباری وبی رحمی روزگاررا شرح کردی که متصف است بان صفات غیر مرضیه عبرت گیر از طور وروش او وشیوهٔ رندان مجرد نهاد از ارزوهای آن کناره کن تا پادشاهان روزگار محتاج نظر توجه تو گردند

گر زاد ره مکّه توشه ست بهر شهری
تو زاد مداین بر تحفه زپیٔ شروان

زاد مکه دو چیز تواند بود یکی آثار خیر وصلاح که اهل هر شهر را توشهٔ طریق هدایت است یا ماکولات وملبوسات حدود حجاز وسجاده وپارچهای جامهٔ کعبه وزاد مداین نظر عبرت کشودن در تصاریف زمان که باعث عبرت گرفتن ودل بر داشتن از لذات دنیاست

هرکس برد از مکّه سبحه زگل حمزه
پس تو زمداین بر تسبیح گل سلمان
این بحر بصیرت بین بی شرکت او مگذر
کز شطّ چنین بحری لب تشنه شدن نتوان

اخوان که زراه آیند آرند ره آورده
این قطعه ره آورد است از بهر دل اخوان
بنگر که درین قطعه چه سحر همی راند
معتوه مسیحی دل دیوانهٔ عاقل جان

معتوه یعنی بیهوش ودر اصطلاح اهل شرع آنرا گویند که گاهی موافق ارباب عقل وگاهی مطابق اهل جنون تکلّم نماید وغرض ازین وجود شاعر است

II.

E libro Tohfet-ul Irâqein (Mesnevi).

در خطاب آفتاب

ای دائره گرد نقطه پرور
ای بوته وای ترازوی زر
ای شاهد غمزه زن جهانرا
سلطان یك اسپه آسمانرا
از دولت تیز یافته فر
شش ساعت رانده هفت کشور
شاهی وکمال تست مطلق
دارندهٔ صد هزار بیدق
بالات شجاع ارغوان تن
زیر تو عروس ارغنون زن
چون اشتر بختیّ قدم زن
بیرون گذری زچشم سوزن

بازار بـه باغ نو بهادی
یکساله غذای خلق دادی
نعم النظری مسافر طاق
قاروره شکن طبیب آفاق
برهان تو برد عیسوی وار
داء الثعلب زفرق کهسار
اینك سر کوه گشت از آن روی
از برگ بنفشه دیلمی موی
با تست جبین باغ رخشان
از طرّهٔ سرو وجعد ریحان
وز بخشش تو سحاب اغبر
جلّاب دهد بقحف عبهر
سوسن زتو شد مبارز آثار
هم نیزه نمای وهم سنان دار
بر چهرهٔ شنبلید خوش تاب
نشره تو کنی بزعفران آب
نیلوفر بر تو دیده بکشاد
از یك نظرش جنابت افتاد
شب این همه غسل ازان بر آرد
تا روز نماز تو گذارد
او مُحْرِمِ تو تو کعبهٔ اوی
او ساکن تو تو در تك وپوی
محرم که شنید معتکف وار
یا کعبه که دید ناقه رفتار

هر چز ورق ونبات بر رست
نیلوفروار عاشق تست
بستان زتو محشر الطیورست
هم صوت طیور نفخ صورست
بلبل بدعای تست شب خیز
خاکستر فام وآتش انگیز
شد فاخته از تو پارسا روی
موسیچه نمای وماجرا گوی
شارك زتو مطرب چمن گشت
هندوی چهار تاره زن گشت
قمری زتو پارسی زبان شد
طوطی زتو کارنامه خوان شد
در وصف تو ای بهار خوش سیر
خاقانی راند منطق الطیر

III.

Poëmata minora (Moqattaât).

1.

خاقانیا چو آب رخت رفت در سؤال
مستان نوال کس که وبال آشنای اوست
بر خستگئ دل مطلب مرهم قبول
نه ذلّ مرهمی که جراحت فزای اوست
آنرا که بشکنند نوازش کنند باز

یعنی که چون شکست نوازش نوای اوست
پنداری آن شتر که بکشتند وگردنش
پر زر ازان کنند که آن خونبهای اوست
گیری که کان زر شود آن گردن شتر
اورا ززر چه سود که سودش قفای اوست

2.

خاقانیا بجاه مشو غرّه غمروار
گر خود بجاه بهمن وجمشیدی از قضا
کاندر جهان چو بهمن وجمشید صد هزار
زادند مرد وکار جهان هم بران نوا
رفت آنچه رفت وروی زمین همچنان پدید
بود آنچه بود وپشت فلك همچنان دوتا
نه در نبات این بَدَلی آمد از نهاد
نه در نجوم آن خللی آمد از قضا
ما وتو بگذریم وپس ما بسی بود
دور فلك بكار وقرار زمین بجا
واخر بنفخ صور کند قهر کردگار
بند فلك گسسته وجرم زمین بپا

3.

بترس از بد خلق خاقانیا
ولیکن زبد ده امان خلق را
وفا طبع گردان وآمن مباش
زغدری که طبعست آن خلق را

دروغی بدان بر زبان وبدان
که صدقی رود بر زبان خلق را
هم از خلق سر بر زند بر زمین
بدی کاید از آسمان خلق را
بد خلق هم چت فزونتر رسد
نکوئی فزونتر رسد خلق را
همه دوستی ورز با خلق لیك
بدل دشمن خویش دان خلق را

4.

چون زمان عهد سنائی در نوشت
آسمان چون من سخن گستر بزاد
چون بغزنین ساحری شد زیر خاك
خاك شروان ساحری نوتر بزاد
بلبلی زین بیضه حالی در گذشت
طوطئی نو زین کهن منظر بزاد
مُفْلِقِ فرد ار گذشت از کشوری
مُبْدِعِ فحل از دگر کشور بزاد
از دوم اقلیم چون رفت آیتی
پنجم اقلیم آیتی دیگر بزاد
چون بپایان شد ریاحین گل رسید
چون سر آمد صبح صادق خور بزاد
ماه چون در جیب مغرب برد سر
آفتاب از دامن خاور بزاد

جان محمود ار بگوهر باز شد
سلجق عهد از همین گوهر بزاد
در فلان تاریخ دیدم کز جهان
چون فرو شد بهمن اسکندر بزاد
یوسف صدّیق چون در بست نطق
از قضا موسیٔ پیغمبر بزاد
اوّل شب بو حنیفه در گذشت
شافعی آخر شب از مادر بزاد
گر زمانه رایت شب محو کرد
آیت روز از مهین اختر بزاد
تهنیت باید که در باغ سخن
گر شکوفه فوت شد نو بر بزاد
گر شهابی برد دیو اختر گذشت
ور زه آبی خورد خاك اخضر بزاد
آن مثل خواندی که مرغ خانگی
دانهٔ دُر خورد پس گوهر بزاد

5.

پسر داشتم چون بلند آفتابی
زناگه بتاری مغاکش سپردم
بدرد پسر مادرش چون فرو شد
بخاك آن تن دردناکش سپردم
یکی بکر چون دختر نعش بودم
بروشن دلی چون سماکش سپردم

چو دختر سپردم بداماد گفتم
که گنج زرست این بخاکش سپردم
بماندم من آخر وعبد الجیدی
ودر سمت یزدان پاکش سپردم
اگر کس پناهش نباشد بشروان
پناهش بسست آن خدا کش سپردم

6.

غصّهٔ دل گفت خاقانی که از ابنای جنس
کس نماند ومن بناجنسان چنین وا مانده ام
رهروان چون آفتاب آزاد وخندان مانده اند
من چرا چون ذرّه سرگردان ودروا مانده ام
رهروان بر جدول دجله چو مسطر رانده اند
من چو نقطه در خط بغداد یکتا مانده ام
دوستانم همچو قطب وشمس ومرّیخ وشهاب
رفته ومن چون سها در گوشه تنها مانده ام
همرهند این پنج تن چون کاف ها یا عین صاد
یکتنه چون قاف القران بیکجا مانده ام

III.

Ghazelae.

1.

عالم افروز نهارا که توئی
لشکر آشوب سوارا که توئی

هم شکوفهٔ دل وهم میوهٔ جان
بو العجب وار بهارا که توئی
اژدها زلفی وجادو مژگان
کافرا معجزه دارا که توئی
تو شکار من ومن کشتهٔ تو
ناوك انداز شکارا که توئی
کار بر هم زده مردم که من ام
زلف در هم شده یارا که توئی
زخم بگذاری ومرهم نکنی
سنگدل زخم گذارا که توئی
کشتیم موی نیازرده بسحر
ساحر نادره کارا که توئی
سوخته سینهٔ خاقانی را
آتش انگیز نگارا که توئی

2.

هر روز بهر دستی رنگی دگر آمیزی
هر لحظه بهر چشمی شوری دگر انگیزی
صد بزم بیارائی هر جای که بنشینی
صد شهر بیاشوبی هرگاه که بر خیزی
چون باز کنی زلفین از پرده برون آئی
ناگه بزنی زخمی چون کژدم وبگریزی
فتنه کنیم بر خود پنهان شوی از چشمم
چون فتنه تو انگیزی از فتنه چه بگریزی

مژگان تو خونم را چون آب همی ریزند
تو بر سر من محنت چون خاك همی بیزی
خون ریخته من بینی گوئی که نه خون تست
از غمزه بپرس آخر کاین خون که میریزی
بردی دل خاقانی در زلف نهان کردی
ترسم ببری جانش وز طرّه در آویزی

3.

ای راحتِ دلها بتو آرامِ جانِ کیستی
دل در هوس جان میدهد تا دلستان کیستی
ای چون گُلِ نادیده دی اصل تو ووصل تو کی
با بوی مشك ورنگِ می در گلستانِ کیستی
ای از بتان دلخواه تو بر حسن شاهنشاه تو
مارا بگو ای ماه تو کز آسمانِ کیستی
بکشا صدف یعنی دهن افشان گهر یعنی سخن
پنهان مکن یعنی زمن تا عشق دانِ کیستی
چون زیر هر موئی ترا یکشهر جان داری نوا
خامی بود گفتن مرا جانا که جان کیستی
خاقانی از تیمار تو حیران شد اندر کار تو
ای جان او غمخوار تو غمخوار جان کیستی

4.

مه نجویم مه مرا روی تو بس
گل نبویم گل مرا بوی تو بس
عشق من دیوانهٔ حسن تو گشت

بندش از زنجیر کیسوی تو بس
اشك من باران بی ابرست لیك
ابر بی باران خم موی تو بس
آئنه از دست بفکن کز صفا
پشت دست آئینهٔ روی تو بس
رنگ زلفت بس شب معراج من
قاب قوسینم دو ابروی تو بس
آسمان در خون خاقانی چراست
کاین مهم را نامزد خوی تو بس

5.

تا حضرت عشق را ندیمیم
در کوی قلندری مقیمیم
هر میکده را خدایکانیم
هر دُرد پرست را ندیمیم
کوشنده نه از پی بهشتیم
جوشنده نه از پی جحیمیم
ما بندهٔ اختیار یاریم
وازاد زجنّت نعیمیم
گر عالم محدثست گو باش
ما باریٔ عاشق قدیمیم
بی زحمت پیرهن همه سال
از یوسف خویش با نسیمیم
آن آتش را که عشق ازو خاست

گاه ابراهیم وگه کلیمیم
اصل از گهر خلیفه داریم
عالی نسبیم اگر یتیمیم
خاقانی وار در خرابات
موقوف امانت عظیمیم

IV.

Tetrasticha.

1.

گر بد دارم وگر نکو او داند
گر جرم کند وگر عفو او داند
تا زنده ام از وفا نگردانم رو
من بر سر اینم آن او او داند

2.

ای از دل دردناك خاقانی شاد
غمهای تو گرد خاك خاقانی باد
روزی که کنی هلاك خاقانی یاد
برخی زتو جان پاكِ خاقانی باد

3.

چون نامهٔ تو نزد من آمد شب بود
بر خواندم وروشنی دگر کردم سود
پس نور معانیٔ تو سر بر زد زود
اندر دو شبم هزار خورشید نمود

4.

بر جان من از بار بلا چیست که نیست
بر فرق من از قهر قضا چیست که نیست
گویند که چیست تا بنالی شب وروز
از محنت روز وشب مرا چیست که نیست

5.

سنگ اندر بر بسی دویدم چون آب
بار همه خار وخش کشیدم چون آب
آخر بوطن نیارمیدم چون آب
رفتم من وباز پس ندیدم چون آب

6.

هر روز بود ترا جفای نو نو
تا جامهٔ صبر من بدرّد جو جو
یکذرّه زنیکیت ندیدم همه عمر
بیرحم کسی تو آزمودم رو رو

7.

غمخوار تو ام غمان من من دانم
خونخوارِ منی ریشان من من دانم
تو ساز جفا داری ومن سوز وفا
آنِ تو تو دانی آنِ من من دانم

8.

خورشیدی ونیلوفرِ تازنده منم
تن غرقه بأشك در بلب خنده منم

رخ زرد وکبود دل سرافکنده منم
شب مرده زغم روز بتو زنده منم

9.

سوزی که در آسمان نگنجد دارم
وان ناله که در دهان نگنجد دارم
گفتی زجهان چه غصّه داری ای دل
آن غصّه که در جهان نگنجد دارم

10.

من بودم وآن نگار روحانی روی
افکندم دران دو زلف چوگانی گوی
خصمان بدر ایستاده حاقانی جوی
من در خرم وصال سبحانی گوی

Saadi.

I.

Kasîdae.

1.

خوشست عمر دریغا که جاودانی نیست
بس اعتماد برین پنج روز فانی نیست
درخت قدّ صنوبر خرام انسانرا
مدام رونق نو باوهٔ جوانی نیست
گلیست خرّم وخندان وتازه وخوشبو
ولی امید ثباتش چنانکه دانی نیست
دوام پرورش اندر کنار مادر دهر
طمع مکن که درو بوی مهربانی نیست
مباش غرّه وغافل چو میش سر در پیس
که در طبیعت این گرگ گلّه بانی نیست
چه حاجتست عیانرا باستماع بیان
که بیوفائی دور فلك نهانی نیست
کدام باد بهاری وزید در آفاق
که باز در عقبش نکبت خزانی نیست

اگر ممالك روی زمین بدست آری
بهای مهلت یکروزه زندگانی نیست
دل ای رفیق برین کاروان سرای مبند
که خانه ساختن آئین کاروانی نیست
اگر جهان همه کامست ودشمن اندر پی
بدرستی که جهان جای کامرانی نیست
چو بت پرست بصورت چنان شدی مشغول
* که دیگرت خبر از لذّت معانی نیست
جهان زدست بدادند دوستان خدا
که پای بند غنارا جز این جهانی نیست
نگاه دار زبان تا بدوزخت نبره
که از زبان بتر اندر جهان زیانی نیست
عمل بیار وعلم بر مکش که مردانرا
رهی سلیمتر از کوی بی نشانی نیست
* طریق حق رو واز هرکجا که خواهی باش
* که کنج خلوت صاحب دلان مکانی نیست
کف نیاز بدرگاه بی نیاز بر آر
که کار مرد خدا جز خدای خوانی نیست
مکن که حیف بود دوست بر خود آزردن
علی الخصوص مران دوسترا که ثانی نیست
چه سود ریزش باران وعظ بر سر خلق
که مردرا بارادت صدف دهانی نیست
زمین بتیغ بلاغت گرفتی ای سعدی
سپاس دارکه جز فیض آسمانی نیست

بدین صفت که در آفاق صیت شعر تو رفت
نرفت دجله که آبش بدین روانی نیست
نه هر که دعویٔ زور آوری کند با ما
بسر رود که سعادت به پهلوانی نیست

2.

بهیچ یار مده خاطر وبهیچ دیار
که بر وبحر فراخست وآدمی بسیار
همیشه بر سگ شهری جفا وجور آید
ازان که چون سگ صیدی نمی رود بشکار
نه در جهان گل روئی وسبزهٔ زنخیست
درختها همه سبز است وبوستان گلزار
چو ماکیان بدر خانه چند بینی جور
چرا سفر نکنی چون کبوتر طیّار
ازین درخت چو بلبل بدان درخت نشین
بدام دل چه فروماندهٔ چو بوتیمار
زمین لگد خورد از گاو وخر بعلّت آن
که ساکنست نه مانند آسمان دوّار
گرت هزار بدیع الجمال پیش آید
ببین وبگذر وخاطر بهیچ یك مسپار
مخالط همه کس باش تا بخندی خوش
نه پای بند کسی کز غمش بگریی زار
بخز واطلس اگر وقتی التفات کنی
بقدر کن که نه اطلس کمست در بازار

مثال اسپ ولاغند مردم سفری
نه چشم بسته وسر گشته همچو گاو عصار
کسی کند تن آزرده را به بند اسیر
کسی کند دل آسوده را بفکر فکار
چو طاعت آری وخدمت کنی ونشناسند
چرا خسیس کنی نفس خویش را مقدار
خنک کسی که بشب در کنار گیرد دوست
چنانچه شرط وصالست وبامداد کنار
اگر ببند وبلای کسی گرفتاری
گناه تست که بر خود گرفتهٔ دشوار
مرا که میوهٔ شیرین بدست می افتد
چرا نشانم بیخی که تلخی آرد بار
چه لازمست یکی شادمان ومن غمگین
یکی بخواب ومن اندر خیال او بیدار
مثال گردن آزادگان وچنبر عشق
همان مثال پیاده است در کمند سوار
مرا رفیقی باید که بار بر گیرد
نه صاحبی که من از وی کنم تحمّل بار
اگر بشرط وفا دوستی بجای آرد
وگر نه دوست مدارش تو نیز دست بدار
کسی که از غم وتیمار من نیندیشد
چرا من از غم وتیمار او شوم بیمار
چو دوست جور کند بر من وجفا گوید
میان دوست چه فرقست ودشمن خونخوار

اگر زمین تو بوسد که خاك پای تو ام
مباش غرّه که بازیت می دهد عیّار
گرت سلام کند دانه می نهد صیّاد
ورت نماز برد کیسه میبرد طرّار
باعتماد وفا نقد عمر صرف مکن
که عن قریب تو بیزر شوی واو بیزار
براحت نفسی رنج پایدار مجوی
شب شراب نیرزد ببامداد خمار
به اوّل همه کاری تامّل اولیتر
بکن وگر نه پشیمان شوی بآخر کار
میان طاعت واخلاص وبندگی بستن
چه پیش خلق بخدمت چه پیش بت زنّار
زمام عقل بدست هوای نفس مده
که گرد عشق نگردند مردم هشیار
من آزموده ام این رنج ودیده ام سختی
زریسمان متنفر بود گزیدهٔ مار
چو دیده دید ودل از دست رفت وچاره نماند
نه دل زمهر شکیبد نه دیده از دیدار
طریق معرفت اینست بی خلاف ولی
بگوش عشق موافق نباید این گفتار
پیاده مرد کمند سوار نیست ولیك
چو اوفتاد بباید دویدنش ناچار
شبی دراز درین فکر تا سحر همه شب
نشسته بودم وبا نفس خویش در پیکار

که چند ازین طلب نعمت هوا وهوس
چو کودکان زنان نقش وبوی ورنگ ونگار
بسی نماند که روی از حبیب بر پیچم
وفای عهد عنانم گرفت دیگر بار
که سخت سست گرفتی ونیك بد کردی
هزار نوبت ازین رای باطل استغفار
حقوق صحبتم آویخت دست در دامن
که حسن عهد فراموش کردي ای غدّار
نگفتمت که چنین زود بکسلی پیمان
مکن کز اهل مروت نیاید این کردار
کدام دوست بتابد رخ از محبّت دوست
کدام یار بپیچد سر از ارادت یار
فراق را دلی از سنك سختتر باید
کدام صبر که بر میکنی دل از دلدار
هرانکه مهر گلی در دلش قرار گرفت
روا بود که تحمّل کند جفای هزار
هوای دل نتوان پخت بی تعنّت خلق
چنانکه گل نتوان چید بی تحمّل خار
درم چه باشد ودینار ودین ودنیا وسر
چو دوست دست دهد هرچه هست هیچ انگار
بدانکه دشمنت اندر قفا سخن گوید
دلت دهد که دل از دوست بر کنی زنهار
دهان خصم وزبان حسود نتوان بست
رضای دوست بدست آر ودیگران بگذار

نگویمت که بآزار دوست دل خوش باش
که خود زدوست مصوّر نمیشود آزار
دگر مگوی که من ترک عشق خواهم گفت
که قاضی از پس اقرار نشنود انکار
زبحر طبع تو امروز در معانی عشق
همه سفینهٔ در میرود بدریا بار
مرا فقیه مپندار ونیکمرد مگوی
که عاقلان نکنند اعتماد بر پندار
که گفت پیرزن از میوه میکند پرهیز
دروغ گفت که دستش نمی رسد به ثمار
فراخ حوصلهٔ تنگ دست نتواند
که سیم وزر کند اندر هوای دوست نثار
ترا که مالك دینار هستی ای سعدی
طریق نیست مگر زهد مالك دینار
ازین سخن بگذشتیم ویك غزل باقیست
تو خوش حدیث کنی سعدیا بیاد بیار
کجا همی رود آن شاهد شکر گفتار
چرا همی نکند بر دو چشم من رفتار

E Feizii Nal-u-Đaman.

آوارگیٔ نل بسیاه بختی وگزیدن مار اورا وسیاه فام شدن وبولایت رتوپرن پیوستن ودر بستگی کشاد کار جستن

افسانه طراز نکته پیوند
زین سان دو سخن بهم کند بند
کان شب که نل از جنون بجوشید
وندر رگ فتنه خون بجوشید
برداشت غبار خویشتن را
بگذشت بدام ودد دمن را
بگذشت سبك سبك شتابان
زد گام جنون سوی بیابان
سرمست ترانه های جان سوز
میرفت براه یك شبانروز
همچون دل خود شکسته پیمان
نالان وزکار خود پشیمان
از دیده ودل دریغ میخورد
وز ناله بسینه تیغ میخورد
بر خاك بجان ریش میخفت
فریاد کنان بخویش میگفت
کین دل که گداخت در بر من
وین مغز که سوخت در سر من
از خویش جدا که کرد خودرا
زین گونه که دید روز بدرا

کو سوخته کوکبی بخر من
خرمن نه وآتشم بخرمن
ای وای باین جنون چه سازم
با طالع واژگون چه سازم
این فال که زد باختر من
وین خاك که کرد بر سر من
سودای گذشته را سخن نیست
دارم گنهی گناه من نیست
گر کرد سپهر چارهٔ من
بشگفت گل ستارهٔ من
بر داشته سنگ راه خود را
عذری به نهم گناه خود را
چون روز دگر بآن بلاکش
بنمود شفق نچو کوه آتش
صد برق بکشت کوکب افتاد
آتش بسیاهیٔ شب افتاد
نل سوخته گشت برق اندوه
چون ابر سیاه بر آمد از کوه
میزد زجنون سری بهر سنگ
میرفت صدای او بفرسنگ
از باد جنون سرش همی گشت
میکرد ستیزه با در ودشت
کز دور نمود تفته دشتی
کاتش زتفش کباب گشتی

بشتافت بسوی او مشوّش
دیوانه کند هوای آتش
برخاست چو بانگ آشنائی
از آتش آتشین صدائی
کای نل نفسی بیا بپیشم
بی سلسله کن اسیر خویشم
نل کرد چو حرف آشنا گوش
زد پیشترك قدم بصد جوش
ناگه نظرش بماری افتاد
دریافت بخود که کاری افتاد
پیچیده بخود مشوّشش دید
چون دود درون آتشش دید
مارش زدر سخن در آمد
کای سوخته عمر من بر آمد
بر برهمنی شبی زدم نیش
کین روز بدم رسید در پیش
گر برهمنم دعای بد کرد
دانم که همه بجای خود کرد
هم زیستنم بجان وبال است
هم جنبش من زجا محال است
پرتو ندهی اگر بروزم
در آتش خویشتن بسوزم
زین آتشم ار نجات بخشی
از سر به تنم حیات بخشی

گر روی وفا زمن بتابی
خاکستر من دگر نیابی
نل شد بدرونهٔ بلاکش
کان دود برون کشد زآتش
گفتا تو بزرگ اژدهائی
اندر کف دست چون درآئی
آن بازوی فتنه شد چو انگشت
تا آنکه نلش گرفت در مشت
از آتشش اژدها برآورد
گفتی زبلا بلا برآورد
آن مار بلا سرشت در چنگ
آمد بسر فسون ونیرنگ
گفتش زیکی شمار تا ده
وآنگاه مرا گذار در ره
نل پس که جنون او زحد شد
در بند شمردن عدد شد
بگرفت شمار کار اورا
بربست کره شمار اورا
دس چون بگذشت از زبانش
افعی بگزید ناگهانش
دارد بزبان هندوی بوم
دس هم ده وهم بگز دو مفهوم
مسکین بشمار خود نظر کرد
او کار بمعنیٔ دگر کرد

غافل که زاختیار بیرون
بیند غمی از شمار بیرون
دل سوخته حال خود تبه دید
سر تا سر خویشتن سیه دید
بنمود سیاه روزگاری
افتاده بره سیاه ماری
در صبح بریخت چشمهٔ قیر
خاکستر فقر خورد اکسیر
نل گفت چه دیوی وددی بود
پاداش نکوئیم بدی بود
انداختیَم بخاك خواری
کس کرد چنین سیاه کاری
من سوخته بوده ام زآغاز
تو سوخته را چه سوختی باز
در یافت چو مار اضطرابش
بکشاد زبان پیٔ جوابش
کای نیك جوان بدم چه گوئی
بد نیست که کردمت نکوئی
دانم که دل تو بیمناك است
کافور تو مشك شد چه باك است
گر زانکه سیاهیم تباه است
چون مردم دیده ات سیاه است
هر تن سیهی گنه نباشد
باید که دلت سیه نباشد

خوش باش که وقت پادشاهیست
کت آب حیات در سیاهیست
از حکم قضاست هرچه کردم
وز کردهٔ خویش بر نگردم
سر بر خط اوست مار تا مور
وزوی همه ناتوانی وزور
هرجا که نشیب یا فرازیست
مشکاف که سر بمهر رازیست
از رنگ سیه چه نا امیدیست
مخروش که خال رو سفیدیست
بس حکمت ژرف را درست این
بس رشتهٔ فکر بر سرست این
این شاهد عنبرین نقابت
در جوی مراد آرد آبت
دانم که ترا زبونیٔ هست
در بخت تو واژگونیٔ هست
آنانکه اسیر زر وسیم اند
در کشمکش امید وبیم اند
تو مست وکمینگران زهر سوی
با تیغ دورویه اند یکروی
باشد زصف جهان شناسان
کنجور زنقب زن هراسان
دیدند ترا به تخت ودیهیم
تنها رویٔ تو نیست بی بیم

گشتم بتو در نمود هم تنگ
ناکس نشناسدت بدین رنگ
چون شعله زند چراغ بختت
سیّاره دهد فروغ تختت
چون آتش روشنت بر آرم
آب سیه از تنت بر آرم
آخر سیه آب من نه زهرست
کین رنگ وفسون فریب دهرست
صبحی تف شوق ده درونرا
چون صبح بکش دم فسونرا
کز پرده برآیمت بدیدار
خود را بنمایمت پریوار
دانی که مقدّران اسباب
ماندند دو خاصیت درین باب
در معرکه خصم را کنی زیر
در بیشه بنوزد از دمت شیر
کاریست ترا بکار خود باش
منّت نه روزگار خود باش
باهك بفریب نام خود کن
زین نام جهان بکام خود کن
در رزم بخود نوا نگون زن
پی کم کن ونعل واژگون زن
با خود بُدم دو کسوت از دیو
تارش زفسون وپودش از ریو

ازین پوست که هست چادر من
هر سال بر آید از بر من
با این سه طلسم رو به ره دار
بستان وبه پیش خود نگه دار
خواهی که بشهر خود در آئی
با صورت اصل خود بر آئی
عریان شو واین لباس در پوش
در روی طبق بگیر سر پوش
خیز وقدری بگیر ازان چرم
چون نعل در آتش افکنش گرم
بشتاب بتختگاه رت پرن
کافروخت چون او مهی بصد قرن
دستش بفسون سحر سازی
با چرخ کند قمار بازی
صد نقد ستاره را بمستی
از زهره برد به تیز دستی
دمسازئ اوست دل پسندت
وز دولت او کشاد بندت
آن ساده درون تیره بیرون
از رنگ زرئ چرخ دل خون
پیچیده عنان گفت وگورا
بگرفت طریق جست وجورا
بسپرده بلند وپست راهش
آمد بسواد تختگاهش

شاهی بمراد هم عنان بود
قانون عدالتش چنان بود
کانکس که بشهر او رسیدی
بیننده به نقش حال دیدی
گفتی بخدیو تخت حالش
بروی بکف زبان مثالش
گفتند بشه قیافهٔ او
بردند شمیم نافهٔ او
شه گفت که این خجسته مردیست
پژمرده گلش زباد سردیست
از راه کرم طلب نمودش
خونین گرهی زدل کشودش
گفتا چه کسی واز کجائی
بیگانه نمای آشنائی
جز مردمی از شرف چه داری
وزنقد هنر بکف چه داری
نل از غم دل چو نال گشته
از دست جنون خیال گشته
گفتا که زدست رفته کامم
درویشم وباهك است نامم
در اسپ شناسیم بدل نیست
صورت گریٔ مرا مثل نیست
در اشربه ساقیم بصد جام
در اطعمه ذوق بخش صد کام

چندین هنر دگر جز این هم
میدانم وکرده ام گزین هم
دل سوخته آنچه نام بردش
رت پرن یگان یگان شمردش
خوش وقت شد وعنایتش کرد
بیش از دگران رعایتش کرد
نل نیز به بی نشانیٔ خویش
بنمود زکار دانیٔ خویش
در هر هنری کشاد صد بند
تا گشت رئیس صد هنرمند
میبود بکار وبار خود چست
از دل همه کار نامه می جست
روزانه بگیر ودار می شد
سر گرم نمودگار می شد
شبها در صد فسانه می زد
بر یاد صنم ترانه می زد
از سایهٔ خود کناره می کرد
چشمی بمه وستاره می کرد
بر زهرهٔ گل نظاره می دوخت
بر مه زشرر سپند می سوخت
صد نکتهٔ عاشقانه می گفت
زان زهره فسون فسانه می گفت
هر دم دم سرد می بر آورد
صد نالهٔ درد می بر آورد

پرسید شبی زهمنشینان
کای چشم وچراغ راست بینان
این جوش وخروش هر شبت چیست
وین تیره شبی بکوکبت چیست
بشکاف درون درهم خویش
غمخوار تو ام مخور غم خویش
شب چیست بخود فسانهٔ تو
آلوده بخون ترانهٔ تو
چندین نفس تو آتشین چیست
روز تو چنان شبت چنین چیست
گر بر الم تو دست یابم
باشد که بچاره ات شتابم
دانا بشکیب گشت شادان
خودرا بفریب ساخت نادان
گر هست دل تو عشق پرورد
درد دل خود مگو به بی درد
ننمود بغیر راه غم را
کم کرد نشانهٔ قدم را
گفتا گذر از چنین شماری
کین قصه نیایدت بکاری
دل سوختهٔ بخود سری داشت
دل در گرو سمنبری داشت
میزیست بناز دوش بردوش
هم خوابه وهم دم وهم آغوش

ناگه سحری بدامن دشت
بگذاشتش از جنون وبگذشت
بر دامن وصل آستین زد
زد گام ولی نه راستین زد
او نیز مرا زهمدمان بود
در نیك وبدم زه مجرمان بود
چون یاد کنم زسر گذشتش
وان گرم روئ کوه ودشتش
خیزد زدلم خروش بیخواست
اینست سخن که گفتمت راست
نتوان بکسان زدرد دل گفت
بیدرد کسی که درد ننهفت

II.

مقولهای نصیحت آمیز فیضی فیاضی براي دلبستگان دنیای ناپایدار که آخر کار جز گذاشتنش صورتی نیست

فیاضی ازین جهان قدم کش
بر عرصهٔ آن جهان علم کش
لوحی ست سپهر وهم بنیاد
سیمای فنا چو رنگ بر باد
چون پیکر سیمیاست بودش
بر لوح عدم خط وجودش
هیچ است ببین نو وکهن را

بر هیچ مپیچ خویشتنرا
بر داده بصد فسون زمانه
بر باد هزار این فسانه
نیرنگ فناست پرده مشکاف
سیمرغ بقا مجوی زین قاف
گردون گرهیست بسته بر باد
وین باد گره زکار نگشاد
عکسی ست جهان زموج سیماب
آئینه بیار وعکس دریاب
وهمی ست خط ستاره وماه
صفریست حساب ازین رصدگاه
بگریز زبوی این چمن زار
پیچیده به بین بصندلش مار
باغش که چمن چمن شکفت است
در غنچهٔ او خسك نهفت است
سودای تو گر بسر نهد داغ
صفرا نه برد ترنج این باغ
این قصر که هست مهد خوابت
کاقبال رسانده تا بآبت
نا پخته گلیست بر سر آب
چون دلق کتان بموج مهتاب
تفسیده دلان درین سرابند
کز تشنگیٔ جگر کبابند
یك چند نسیم سرد خوردند

چشمی بخیال گرم کردند
دیدند خرابیٔ بنارا
خواندند کتابهٔ فنارا
این روز که روزگار دارد
صبحش دم سرد بار دارد
پای از سر روزگار بر دار
از پشت زمانه بار بر دار
اینجا شجری نشد برومند
کش باد صبا زپا نیفکند
بس خاك عدم بخورده خونش
تو محو وجودی از فسونش
بس سنگ شکسته بر ایاغش
بس صبح دمیده بر چراغش
بس زنده سری بریده بر دست
در ماتم روزگار بنشست
اینجا همه رخت خانه نیل است
دستان همه نوحهٔ رحیل است
تاراج بقاست در سرابش
نیرنگ فناست در خضابش
بی آب بقا چو شبنم صبح
هم عهد نسیم وهم دم صبح
بر چرخ مناز وبر نعیمش
بر صبح مپیچ وبر نسیمش
چون مسند خاك خورده مهدش

چون دفتر باد برده عهدش
تلخ ست همه طبرزد او
زهر ست همه زمرد او
سیلاب غمی ست در سرورش
طوفان بلا ست در تنورش
تا چند فنا پسند بودن
بر هیچ نظاره بند بودن
این نقش بجز خط فنا چیست
دلبستگئ تو بر هوا چیست
ای بر سر سنگره نشسته
صد کوه بپای خویش بسته
تو آبله پا وکاروان تیز
بر خیز وازین گریوه بر خیز
مگذار نشان ره روان را
در راه بگیر کاروانرا
بر ساز صدی که کاروان رفت
هان رو که هنوز میتوان رفت
صد قافله غول در بیابان
در خواب مرو مژه مخوابان
اندیشهٔ زاد راه خود کن
در راه رفیق خود خرد کن
این قافله راه پیش وپس داشت
با خود نه صدی ونی جرس داشت
محمل بهوا سپرده بگذر

زین بادیه خاك خورده بگذر
تنها رو اگرچه موتمن هست
بس راه نمای راه زن هست
آنان که برین رحیل گاهند
دستان زن وا مصیبتاهند
بر کوه ره است رخت بر بند
محمل بجمازه سخت بر بند
هر چند مقام دلپذیر ست
زین مرحله کوچ نا گزیرست
هم پای بجست وجو ضمان کن
هم گوش درای کاروان کن
از منّت خویش پا برون نه
وین رخت فنا بموج خون ده
چون صبح میان درین سفر بند
صد باد صبا بپای بر بند
راهیست بدشت آتشت بین
در شعله مرو بپای چوبین
زین مرحله گام پیشتر نه
محمل بر جمازهٔ دگر نه
چون گرد ازین سواد بگذر
زین دشت بپای باد بگذر
هان محمل ازین سرای بر بند
وز نالهٔ غم درای بر بند
عالم چمنیست تشنهٔ آب

پرورده گلش بجوی سیماب
سیماب نفاست آب رویش
سیلاب بلاست آب جویش
بس سبزهٔ تر نهال گردید
پس هیمه شد وزگال گردید
بس تخم که ره بخاك بردش
تا رسته زخاك خاك خوردش
نرگس بچمن شکفته بنگر
بر خاك فتاده خفته بنگر
در عهد بهار اعتدالش
هر گل که برون دهد نهالش
صد دشنه زند زبرق بر فرق
در شبنم خون خود کند غرق
این باغ که آه سنبل اوست
حسرت گل وناله بلبل اوست
هر گل که بباغ روزگارست
چون شعله بباد استوارست
هر سرو که بنگری قصب پوش
یابی بنهال نیل همدوش
بس طبع شکفته در سرابش
چون شاخ شکسته مرده آبش
هر نوش گلی اسیر نیش است
هر سبزه خطی بخون خویش است
بس خاك وجود کآب بردش

بس آب بقا که خاك خوردش
در خشك رك تو خون مرده
چون آب بماه دی فسرده
تو کاغذ باد وسر بسر باد
آبت بچراغ وراه بر باد
گردون که طلسم گون هوائیست
بر روی سراب آسیائیست
دارند جهانیان تك ودو
از گردش او چو گندم وجو
چون دید که آرد گشت اجساد
آن آرد دهد چو خاك بر باد
نی نی که سپهر فتنه پرورد
خاکستر عالمی ست در گرد
بر دور فلك منه مداری
کز نیل فناست موج داری
کاخی ست زیج بصد شگرفی
وین طول امل منا زبرفی
این روز سیه که پیش داری
از دود دماغ خویش داری
در خود منشین چو پای در گل
زین بیش مبند بار در دل
غم خوارگیٔ دل وجگر کن
چون مرغ زبال خود سپر کن
از خون جگر نشین به تیزاب

کاینجا دم شعله می زند تاب
این نقش زروی تخته بر شوی
وین تخته زآتش نظر شوی
تو رفته برون زراه فرهنگ
بازیچهٔ نقشهای نیرنگ
این نقش مبین که بد نگارست
وین راه مرو که شیشه زارست
گر بنده شوی درین تسلسل
هاروت توئی بچاه بابل
نقد تو درین قمار خانه
دادیست بنرد این زمانه
هشدار که غول راهدارست
پیغولهٔ دیو ریو سارست
دارند مسافران این راه
در لقمهٔ شیشه ریزه نان خواه
آئینه بتاب از نگارش
جز زنگ مجو ززنکبارش
کاخیست طلسم تو منقش
چون خانهٔ کاغذین بر آتش
تو جوهر اسم کرده تحصیل
ترکیب تو میرود به تحلیل
بشکافت بدقت این معما
کاسمی ست حیات بی مسمی
دوری بشتاب تر زسیماب

موهوم تر از خیال در خواب
عهدش زپیٔ اجل روانتر
وز باد فنا سبك عنانتر
چون شمع بسوختن نشسته
پیمان به نسیم صبح بسته
این خانه طلسم در طلسم ست
نیرنگ خطش هزار قسم ست
عبرت بهزار چشم بر گیر
چون شعله برخت خویش در گیر
چون خامه بحرف خود قلم کش
پی کم کن وتیغ بر قدم کش
هشدار که راه پیش داری
پا بر سر وجان خویش داری
بگذار زمانهٔ حرون را
بر پی زده نعل واژگون را
در ورطهٔ غم بعقل زن دست
کز موج بموج میتوان رست
طوفان امید سخت باریست
حرمان ابد شگرف کاریست
غم سینه گداز وغصّه جان کاه
اینست حدیث قصّه کوتاه

Conspectus metrorum.

I. هزج

1)

مفعول مفاعيلن مفعول مفاعيلن

– – ⏑ | ⏑ – – – | – – ⏑ | ⏑ – – –

p. 105—111; 118.

2)

مفاعيلن مفاعيلن مفاعيل

⏑ – – – | ⏑ – – – | ⏑ – – –

et 3)

مفاعيلن مفاعيلن فعولن

⏑ – – – | ⏑ – – – | ⏑ – –

p. 13. 19. 25. 35.

4)

مفعول مفاعلن فعولن

– – ⏑ | ⏑ – ⏑ – | ⏑ – –

p. 37; 111—113; 120; 131—150.

5)

مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن مفاعيلن

⏑ – – – | ⏑ – – – | ⏑ – – – | ⏑ – – –

p. 23. 28.

II. رمل

1)

فاعلاتن فاعلاتن فاعلن

– ⏑ – – | – ⏑ – – | – ⏑ –

p. 18. 26. 30. 32. 115. 119.

2)

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلات

– ⏑ – – | – ⏑ – – | – ⏑ – – | – ⏑ –

p. 1. 5. 6. 35. 117.

3)

فاعلاتن فعلا تن فعلاتن فعلات

– ⏑ – – | ⏑ ⏑ – – | ⏑ ⏑ – – | ⏑ ⏑ –

p. 3. 4. 8. 11. 22. 32.

III. مضارع

مفعول فاعلات مفاعيل فاعلات

– – ⏑ | – ⏑ – ⏑ | ⏑ – – ⏑ | – ⏑ –

p. 20. 21. 22. 26. 29. 32. 33. 34. 113. 114.

IV. منسرح

مفتعلن فاعلات مفتعلن فع

– ⏑ ⏑ – | – ⏑ – ⏑ | – ⏑ ⏑ – | –

p. 95—105.

V. مجتث

مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلات

⏑ – ⏑ – | ⏑ ⏑ – – | ⏑ – ⏑ – | – –

p. 2. 12. 16. 17. 38. 124—130.

VI. خفيف

1)

فاعلاتن مفاعلن فاعلات

– ⏑ – – | ⏑ – ⏑ – | – –

2)

فاعلا تن مفاعلن فعلن

– ⏑ – – | ⏑ – ⏑ – | ⏑ ⏑ –

p. 2. 3. 4. 6. 8. 14. 16. 17. 19. 21. 24. 39.

VII. متقارب

1)

فعولن فعولن فعولن فعولن

⏑ – – | ⏑ – – | ⏑ – – | ⏑ – –

2)

فعولن فعولن فعولن فعل

⏑ – – | ⏑ – – | ⏑ – – | ⏑ –

p. 4. 7. 15. 25. 26. 34. 36. 41—94. 114. 116.

VIII. سريع

مفتعلن مفتعلن فاعلن

– ⏑ ⏑ – | – ⏑ ⏑ – | – ⏑ –

p. 39.

IX. رباعی

– – ⏑⏑ – | – ⏑ ⏑ – | – ⏑⏑ –

| ⏑ – – ⏑ |

| – – ⏑ – |

p. 1. 2. 8. 18. 20. 23. 32. 121—123.

آ

آب aqua p. 9. 84. etc. 2) splendor p. 39. etc. آبِرُخ honor. p. 113. آبْروی, sive آبِروی (sec. Vullers. Inst. p. 71.) honos. آبْروی ریختن honorem amittere p. 4.

آبَاد 1) amoenus. p. 71. 2) bene cultus.

آبَادِی amoenitas. p. 77. Sec. commentarium: quatuor elementorum commistio.

a. إِبْتِدَا initium p. 103.

آبْخَور fons. p. 82. 87.

آبْخَوْرد i. q. praec. p. 85. 87. 88.

a. أَبَد aeternitas, tempus infinitum opp. τῷ ازل i. e. tempus, quod initium non habet. p. 85. 87.

آبْدَار 1) aquam continens, resplendens. Adhibetur vox de rebus omnibus, quae sive aquam sive splendorem continent, sicut de fructu, gemma, gladio. p. 32. 36. 41. 42.

اَبْر nubes p. 48. 93. 120. 132.

اَبَر forma praep. بر, vetustior, super. Vid. Vullers Inst. p. 201.

a. إِبْرَاهِيم Abraham. Mythos, qui de eo apud Arabes et Persas circumferuntur, vid. Abulf. hist. anteis. p. 20. ed. Fleischer. p. 65. 121. — 2) ابراهيم بن سليمان بن عبد الملك بن مروان, filius Suleimâni, chalîfae Omajjadici. p. 12.

a. أَبْرَهَه nomen principis Abyssiniae, cujus historia narratur Abulf. hist. anteisl. p. 200. ed. Fl. p. 66. —

اَبْرُو (F. S. اَبْرُو) supercilia p. 37. 120. 147.

إِبْرَهِيم i. p. ابراهيم

آبَسْتَن gravidus p. 109.

آبْكِير locus ubi aqua confluit p. 81.

a. أَبْلَه stultus p. 5.

آبِلَه pustula p. 145.

a. أَبْنَا filii ابناى جنس cognati p. 26. 117.

a. أَبُو status constr. vocis arab. أَبٌ pater أَبُو على pater Alis p. 1. Abjicitur interdum ا et dicitur بو, eodem sensu. p. 68. Cf. Vull. Inst. p. 44.

a. أَبْيَات versus. pl. p. 74.

أَتَابَك princeps. 2) cognomen dynastiae cujusdam, urbes Haleb et Mossul occupantis. p. 20. 99.

a. إِتِّحَاد unitas p. 58.

آتَش ignis p. 33. 62. 118. 120.

آتَشْدَان fornax p. 105.

آتَشِين igneus p. 133. 141.

a. إِتِّفَاق casus fortuitus. — adv. casu fortuito p. 7. 33.

a. إِتِّفَاقَاتْ casus (pl. praeced.) p. 87.

a. أَتْقِيَا (pl.) deum reverentes, religiosi p. 104.

a. آثَار signa, vestigia p. 4. 55. 79. 110.

a. أَثَر vestigium p. 23. 95.

a. أَثْنَا medium, intervallum, tempus. p. 19. دران اثنا illo tempore p. 16.

a. إِجَازَت permissio p. 10.

a. أَجْسَاد corpora p. 148.

a. أَجْسَام corpora p. 59.

a. أَجَل terminus fatalis p. 150.

a. إِحْتِمَال possibilitas. إحتمال داشتن fieri posse. p. 57.

a. إِحْتِيَاج indigentia, necessitas p. 8. c. ب rei. p. 22. c. dat. rei. p. 93. comp. احتياج داشتن e. e. ب rei p. 15.

a. إِحْسَان beneficium, liberalitas p. 11.

a. أَحْكَام statuta, decreta p. 3.

a. أَحْوَال conditiones p. 11.

a. إِخْبَار indicatio. اخبار كردن indicare p. 11.

أَخْتَر sidus. p. 95. 116. 132.

a. إِخْتِلَاط commixtio, commercium, p. 7.

a. إِخْتِلَاف dissensus. اختلاف داشتن dissentire p. 21.

a. إِخْتِيَار electio, optio p. 35. 74. 80. 135. باختيار sponte p. 6. اختيار كردن eligere. c. c. acc. p. 2. 11.

a. آخِر ultimus, extremus p. 1. 84. 116. 117. adv. postremo. p. 23. 114. بَآخِر id. p. 28.

a. آخِرَت vita posterior opp. semper voc. دنيا vita terrestris, hic mundus p. 76.

a. p. آخِرين ultimus, extremus p. 72.

آخْشِيج (see. H. K. اخشيج) quatuor elementa. p. 62.

a. أَخْضَر viridis p. 116.

a. إِخْلَاص sincera voluntas p. 28. 67. 128.

a. أَخْلَاق mores p. 34.

a. آداب literae humaniores. p. 36. pl. vocis sq.

a. أَدَب humanitas, eruditio p. 72.

a. إِدْبَار infortunium p. 13.

a. إِدْرَاك perceptio p. 60. 61.

a. آدَم Adamus. p. 56. — homo p. 126.

a. آدَمِي humanus p. 55.

آذَرْكُشَسْپ nomen pyraei, haud procul ab urbe Balch a Gustaçpe extructum et ab Alexandro M. deletum (H. K.). p. 43. — Cf. de historia hujus templi Rawlinson: Journal of the Geograph. Society. T. X.

a. أَذْكِيَا (pl.) ingeniosi. p. 95.

اَر i. q. اگر.

إِرَادَه voluntas, intentio p. 65. p. 125. 129. اراده كردن intendere.

آرَاسْتَگِي ordo, compositio p. 74.

آرَاسْتَن ornare. c. e. ب rei p. 29. 58. 62. 118.

آرَام quies p. 51. — 2) habitatio p. 119. آرام گرفتن habitare, considere. p. 29.

آرامگاه locus quietis, habitatio p. 46.

آرَامگِير tranquillus p. 84.

آرَامِيدَن quiescere p. 122.

آرَان nomen regionis p. 101.

آرَايِش ornamentum p. 62.

a. أَرْبَاب (pl. vocis رَبّ) domini, possessores. Saepissime vox est

vertenda: donatus, praeditus aliqua re. ex. gr. ارباب عقل prudentia donati i. e. prudentes p. 11. 72. 105.

a. أَرْبَع quatuor p. 60.

a. أَرْبَعَة masc. praec. p. 62.

a. إِرْتِكَاب n. a. suscipere. p. 26.

آرْد farina p. 148.

أَرْدِى بِهِشْت nomen mensis secundi apud veteres Persas et fere cum Aprili nostri anni congruentis p. 8. de اردى قديمى vid. Comm. ad h. l.

أَرْزَان vilis p. 7.

أَرْزَانى dignitas, abundantia ارزانى داشتن conferre c. c. بر pers. p. 57.

آرْزُو desiderium, cupiditas. p. 33. 51. 97. 100.

أَرْغَنُون ὄργανον p. 111.

أَرْغَوَان syrinx p. 111.

إِرَم نَما horto Irem nominato similis p. 96.

أَرْمِيدَن i. p. ارامیدن p. 46.

آرِى (I. Mj. F. S.) sane p. 1. 19. 40. 102.

آز cupiditas p. 45.

أَز a. de. ex. p. 1. 4. 5. 6. 13. 44. etc. indicat genitivum. p. 2. 2) propter p. 3. 3) in comparatione: quam, idem quod arab. من p. 5. 6. 30. ازبراى propter p. 3. 4. از بهر id. p. 34. از پى post p. 5.

a. إِزَا situs adversus p. 98.

آزَاد liber, immunis. c. c. از rei: p. 71. 120. 2) nobilis p. 117.

آزَادِى libertas. p. 29.

آزار molestia p. 102. 130.

از بر super p. 85. Conf. Comm.

آزردن molestia afficere p. 118. 125. et 127.

a. أزل aeternitas, tempus sine initio. Cf. ابد p. 76.

آزمودن experiri, tentare. p. 35. 82. 122. 128.

أژدها draco. p. 49. 118. 134. 2) nomen constellationis p. 82.

أساتذه (pl. vocis استاد) magistri p. 54.

a. أساس fundamentum, basis p. 92.

آسان facilis. adv. facile p. 1. 31.

a. أسباب caussae. p. 27. 137.

أسپ equus. p. 127.

أستاد magister p. 15. 101.

أستخوان os, ossis. 2) nucleus p. 67. conf. Comm et. H. K. s. v.

a. إستدراك syllogismus hypotheticus p. 89.

a. إستظهار subsidium p. 36.

a. إستفسار interrogatio p. 21.

a. إستعداد aptitudo p. 55. 60.

a. إستعمال usus p. 53.

a. إستماع auscultatio p. 124.

a. إستوا aequalitas, aequale temperamentum. نفس استوا زدن aepualiter insidere. p. 96. cf. Cor. 7, 52.

أستوار firmus. p. 42. 147.

a. إستيناس familiaritas p. 31.

a. أَسْرَار secreta p. 15. 28. 60.

a. إِسْرَافِيل angelus resurrectionis apud Arabes. p. 92.

اِسْفَنْدار alias سِپَنْدارمَذ mensis duodecimus Persarum Februario anni Christiani aequalis p. 80.

اِسْكَنْدَر Alexander.

a. أُسْلُوب modus. p. 20. 59.

a. إِسْم nomen. اسم فاعل in gramm. Participium act. p. 64. 86.

آسْمَان coelum.

a. أَسْنَاد auctoritates.

آسودن quiescere, otio frui. p. 18. 127.

آسِيَا mola p. 88. 148.

آسِيَاخَانَه i. q. pr. p. 88.

آسيب molestia 33. 40. 103.

a. أَسِير captivus p. 127. 133.

a. إِشَارَت signum p. 8. indicium, nutus p. 75. 79. c. c. ب rei اشارت كردن signum facere. p. 16.

آشاميدن bibere p. 18.

a. أَشْبَاه pl. similes p. 29.

أُشْتُر camelus p. 111.

a. إِشْتِرَاك communio p. 89.

a. إِشْتِهَا desiderium p. 6.

آشْتِي pax p. 9.

a. إِشْتِيَاق desiderium, cupiditas p. 75.

a. أَشْخَاص (pl.) personae p. 108.

a. أَشْرِبَة (pl. v. شَراب) potus p. 139.

a. أَشْعَار poëmata p. 18. 20. 21. 57. 59.

a. إِشْعَار significare p. 105.

آشُفْتَگِی iracundia p. 3.

آشُفْتَن irasci, conturbari c. c. praep. بر p. 48.

بر i. q. simplex. p. 3. 51.

اشك lacrima p. 105. 120. 122.

آشِكَار manifestus opp. نهان p. 16.

آشِكَارَا palam p. 36. 43.

آشِنَا opp. τῷ بيگانه notus, amicus p. 24. 67. 113. 130. 133.

آشِنَائِی notitia p. 67.

آشُوب moeror, aerumna p. 91. 2) part. verb. seq. conturbans p. 117.

آشُوفْتَن vid. آشفتن

a. أَصْحَاب domini, posessores p. 66. 2) socii, amici. p. 1. 18.

a. أَصْدِقَا amici p. 101.

a. إِصْطِفَا electio p. 99.

a. إِصْطِلَاح terminologia p. 62. 64. 111.

a. أَصْغَر minor p. 37. 99.

a. آصَف Assaf. p. 99.

a. أَصْفِيَا puri (pl.) p. 104.

a. أَصْل radix, stirps p. 119. 121. 2) significatio primitiva p. 59. 79.

a. إِضَافَت relatio p. 81. 107. etc. Cf. de hujus vocis significatione Vull. Inst. p. 69.

a. إِضْطِرَاب agitatio p. 23. 29. 77. 135.

a. إِضْطِرَار violentia p. 6.

a. أَطِبَّا medici p. 24. 39.

a. أَطْرَاف partes, extremitates p. 31. 36. 37. 2) regiones, tractus p. 33. 66. 104.

a. أَطْفَال infantes p. 102.

أَطْلَس sericum rasum p. 126.

a. أَطْعِمَه cibi p. 139.

a. إِظْهَار manifestatio p. 7. 70. 73. 104.

a. إِعَادَه repetere p. 69.

a. إِعْتِبَار considerare p. 60. 93.

a. إِعْتِدَال aequalitas p. 5. 147.

a. إِعْتِذَار excusatio p. 9.

a. إِعْتِرَاض oppositio c. c. بر rei p. 3.

a. إِعْتِرَاف confessio. اعتراف نمودن confiteri p. 28.

a. إِعْتِقَاد firma voluntas p. 28.

a. إِعْتِمَاد fides. fiducia. p. 128. c. c. بر rei p. 24. 124. 130. c. c. ب rei p. 80.

a. إِعْجَاز miraculum p. 22.

a. أَعْرَابِى Arabs nomas p. 9. 6. 17.

a. إِعْرَاض aversatio p. 66. 88. اعراض نمودن aversari p. 40. اعراض كردن id. p. 79. c. c. از r.

a. أَعْضَا membra p. 19. 31. 75.

a. أَعْلَا superior, supremus p. 8.

a. أَعْلَام nomina propria p. 67.

a. أَعْمَار (pl.) vitae p. 11.

a. أَعْمَال opera p. 4. 80.

آغَاز initium p. 45. 59. 135. اغاز كردن inchoare, initium facere. p. 25. 31.

a. أَغْبَر colorem pulveris referens. p. 37. 112.

آغوش (Vav-i-Maj. H. K.) sinus, amplexus. p. 141.

a. أَفَاضِل excellentiores p. 20.

a. آفَاق regiones p. 124. 126.

آفْتَاب sol.

أُفْتَادَن cadere (de imbre) p. 33. c. c. ز p. 5. 2) incidere c. c. در p. 8. 16. 23; cc. بر p. 88. 3) accidere, fieri p. 7. 24. 127. partic: افتاده miser, infelix. p. 34

† در incidere p. 86.

† برون aberrare p. 78.

a. إِفْتِتَاح initium افتتاح نمودن incipere p. 36.

a. إِفْتِخَار gloriatio p. 36.

أَفْرَاخْتَن extollere.

† بر id. q. simpl. p. 56.

أَفْرُوخْتَن (Vav-i-Maj. H. K.) accendere, illuminare p. 48. 138.

† بر i. q. simpl. p. 13. 77.

آفَرِيدَن creare p. 54. 56. 61. 73. part. آفَرِينَنْدَه creator p. 54.

اَفْرِيدُون (sive آفَرِيدُون Ja-i-Maj. H. K.) nomen herois persici in Firdosii Sehâhnâme celebrati p. 11.

آفْرِين laus, celebratio p. 104.

آفَرِين imp. verb. آفريدن In comp. creans. creator.

آفَرِينِش creatio p. 61.

اَفْزُودَن augere 2) augeri, crescere p. 63.

اَفْزُون plus, magis. p. 22. 80. 84.

افزونى augmentum p. 84.

اَفْسَانَه fabula p. 27. 30. 31. 131.

اَفْسَر corona, diadema p. 100.

اَفْسُوس (Vav-i-Maj. H. K.) derisio p. 4. cf. پيشه

اَفْسُون incantatio p. 27. 38.

a. إِفْشَا divulgatio. افشا كردن divulgare p. 11.

اَفْشَانْدَن spargere, fundere p. 3. 119.

† بر i. q. simpl. p. 46.

a. أَفْعَال facta p. 35. 80.

a. أَفْعَى vipera p. 134.

اَفْكَنْدَن dejicere, projicere p. 18. cc. بر rei p. 31. c. c. در p. 39. 92. c. c. ب p. 78. c. c. از p. 1. 129. از سر افكندن omnino dejicere p. 64. cf. Comm. ad. h. l.

a. أَفْلَاك orbes coelestes, sphaerae. p. 62.

a. إِقْبَال secunda fortuna, felicitas. p. 13. 24. 34. 134.

a. إِقْتِضَا postulatio. اقتضا كردن postulare, exigere p. 28. 38.

a. إِقْرَار affirmatio, confessio p. 2. 32. 60. 2) confessio criminis p. 130. اقرار كردن agnoscere p. 60.

a. أَقْصَا remotissimus, extremus. p. 8.

a. إِقْلِيم clima, regio p. 115.

a. أَقْوَال dicta p. 35.

a. أَكَابِر proceres. p. 66.

a. أَكْثَر numerosior, plurimus p. 35. 70.

إِكْسِير elixir p. 135.

أَكْنُون nunc, modo p. 28. 49.

آگاه gnarus, peritus. c. از r. p. 18. آگاه شدن certiorem fieri c. c. بر r. p. 8. 2) innotescere p. 74. آگاه گردانيدن certiorem facere c. c. acc. p. p. 30. —

اَگَر si.

اَگَرْچه etiamsi, licet. —

آگهی notitia, nuntius p. 60.

a. أَلْبَتّه omnino p. 30. 81. 83.

a. إِلْتِزَام necessario obnoxium fieri p. 28.

a. إِلْتِفَات aestimatio, cura. التفات كردن curare p. 18. 126. التفات نمودن id. p. 23. 30.

a. إِلْتِمَاس rogatio, petitio p. 65. إِلْتِمَاس كردن rogare, petere p. p. 9. 30.

a. أَلْحَان melodiae p. 106.

a. أَلِف litera ا p. 53. 62.

a. أَلْفَاظ verba, vocabula. p. 53. 55. 64.

a. أُلْفَت amicitia, consuetudo. الفت گرفتن familiaritatem inire p. 30. c. c. با —

a. أَلْقَاب cognomina. p. 67.

a. أَللّٰه deus.

a. أَلَم dolor, moeror p. 141.

a. أَلْوَان colores. formae, species p. 29. 57.

a. آلُودَگِی sordes. p. 69.

آلُودَه inquinatus p. 66. 69. 141.

a. أُلُوهِيَّت deitas, divinitas p. 60.

a. إِلَهِی divinus. p. 27. 65.

a. إِلْيَاس Elias p. 86.

a. امّا sed, verum p. 5. 17. 36. 78.

آما vid. گوهرآما

آمَادَن comparare, parare p. 31.

a. إِمَالَة inclinatio p. 62. Plura de sensu grammatico hujus vocis vid. Vullers: Inst. p. 7. 60.

a. إِمَام antistes, sacerdos. 2) titulus virorum doctorum p. 21. 59.

a. أَمان fides, securitas p. 114.

a. أَمَانَت fides, sinceritas p. 35. 2) securitas p. 121.

a. إِمْتِثَال obedientia. امتثال نمودن obedire p. 27.

a. إِمْتِحَان examinatio p. 35.

a. إِمْتِزَاج mixtio, conjunctio p. 59.

a. إِمْتِلَا satietas. p. 31.

a. إِمْتِيَاز distinctio. امتياز كردن distinguere p. 31.

a. أَمْثَال (pl.) similes p. 29. 63.

آمَدْشُد ultro citro ire, frequentatio. p. 7. 8. 13.

آمَدَن venire, ire. p. 1. 7. 12. 30. 2) accedere c. c. بر p. 34. 3) inveniri سر آمدن finire. p. 43. 115. بجنگ آمدن bellum inferre p. 47. بوجود آمدن oriri nasci p. 55. پدید آمدن palam fieri, prodire p. 83. 93. سیر آمدن satiari, taedere p. 13. بجا آمدن in suum locum venire p. 81. در شمار آمدن numerari p. 70. بکار آمدن utilitatem affere p. 141. خوش آمدن placere p. 6. 14. c. c. از r. بدست آمدن in potestatem venire p. 24. در کار آمدن i. q. بکار آمدن

† اندر intrare p. 42. 46.

† باز reverti p. 8. 12. 92. 107.

† بر supervenire cc. ب p. 9. 2) exire c. c. از p. 23. 37. 132. 3) oriri, nasci p. 45. 52. 4) praeterire, effluere (de tempore) p. 15.

† بهم conjungi p. 8.

† بیرون egredi, exire p. 37. 61.

† پیش accedere p. 9. 34. in conspectum venire p. 12. از پیش آمدن antecedere p. 30.

† در intrare p. 10. 38. cc. در p. 16. 67. c. بر (= arab. دخل علی) p. 6. c. اندر p. 134.

† فرود descendere p. 10. 12. 14. 20. 86. sqq.

a. أَمْر res p. 37. 71.

آمُرْزِش remissio p. 70.

آمُرْزِگار ignoscens p. 54. 70.

آمُرْزِگارِي i. q. آمرزش p. 70.

آمُرْزِيدَن remittere, ignoscere p. 70. 71.

اِمْرُوز hodie p. 11. 130.

اِمْشَب hac nocte p. 48.

a. إِمْضَا exsequi p. 34.

a. إِمْكَان possibilitas p. 32. 59.

a. أَمْن securitas p. 27.

a. آمِن securus p. 114.

آمُوخْتَن docere p. 54. 73. 2) discere p. 13.

a. أُمُورَات res p. 79.

آمُوزْگَار doctor p. 54.

آمُوزْنَاك docens p. 54. Conf. Comm.

آمِيخْتَن miscere p. 58. 118.

أُمِيد spes.

أُمِيدْوَار sperans p. 74.

a. أَمِير princeps, praefectus p. 10.

a. أَمِين fidelis p. 35.

a. أُمَيَّة nomen viri, quo genus duxit dynastia Omajjadarum.

آن ille, illa, illud. آنچه id quod.

a. انَام homines p. 106.

اَنْبَاشْتَن implere p. 102.

a. إِنْبِسَاط gaudium, recreatio p. 7.

a. أَنْبِيَا prophetae p. 56. 69. 79.

± a. إِنْتِشَار dispergi p. 63.

a. إِنْتِظَام dispositio انتظام دادن in ordinem redigere p. 36. 62.

a. إِنْتِقَال migratio انتقال يافتن migrare, pervenire p. 12.

آنجا illic

أَنْجَامِيدَن finire p. 23. 37. 39.

a. أَنْجُم stellae p. 61.

a. إِنْحِرَاف declinatio, deflexio. p. 36.

أَنْدَاخْتَن dejicere, praecipitare p. 13. 18. 88. 135.

أَنْدَازَه mensura p. 58. 59. 92. 93.

أَنْدَام statura corporis p. 23. 24. 93.

أَنْدَر in, intus.

أَنْدَرُون i. q. اندر p. 47.

أَنْدَك paucus, parvus p. 108. 2) paullulum p. 9. 50.

أَنْدُوخْتَن (Vav-i-Maj. H. K.) colligere p. 4.

أَنْدُوه (Vav-i-Maj. H. K.) sollicitudo, moeror. p. 89. 132.

أَنْدُوهْگِين moestus, moerore affectus p. 2.

أَنْدِيشَه cogitatio, meditatio p. 4. 23. 24. 43. 2) metus, timor p. 29.

أَنْدِيشِيدَن cogitare p. 28. 2) sollicituu esse, curare p. 127. c. c. از r.

† بر i. q. simpl. nr. 2. c. c. از r. p. 51.

a. أُنْس familiaritas, consuetudo p. 37.

a. إِنْسَان homo p. 93. 108. 124.

a. إِنْسَانِي humanus p. 56.

a. أَنْصَارِي ab انصار adjutoribus muhammedis, i. e. Meccanis, prognatus.

a. إِنْصَاف aequitas p. 3. 6. 98. 101.

a. إِنْقِيَاد obsequium p. 68.

a. إِنْكَار abnegatio p. 31. 130. انكار كردن abnegare p. 8. 21.

أَنْگَاشْتَن considerare, curare p. 129.

آنْگَاه postea.

اَنْگُشْت digitus p. 134.

اَنْگِيخْتَن excitare, incitare p. 4. 60. 118.

a. أَنْوَاع species, genera p. 21.

اَنْوَرِي nomen poetae persici p. 21.

اَنُوشِيرْوَان nomen regis Persiae e dynastia Sâsânidarum p. 106. 107.

او pron. tert. pers. is, ea, id.

أَوَاخِر fines, exitus p. 53. 55.

آوَارَگِي circumerratio p. 131.

آوَاز vox, sonus آواز دادن clamare, loqui p. 10. 17. 38. 105.

أَوَان tempus p. 2.

آوَرْدَن ferre, afferre p. 15. 14. etc. 2) narrare p. 23. 66. بجا آوردن exhibere p. 25. 40. بدست آوردن in potestatem redigere p. 25. 125. پديد آوردن in conspectum afferre p. 56. 81. راى آوردن consilium capere p. 80.

† باز referre, reportare p. 11.

† بر i. q. simpl. p. 31. 49. 65. 2) efferre p. 43. 125.

† بيرون efferre p. 15.

† پيش afferre, adducere p. 67.

† در inferre, introducere c. c. ب r. p. 37. 81. c. c. در p. 12.

اوفتادن i. q. افتادن

a. أَوْقَات tempora p. 65. 70.

a. أَوَّل primus p. 5. 55. 2) initium p. 128. 3) initio primum. p. 29. 30.

a. أَوْلَى a. b. أَوْلِيتَر potior, praestantior, p. 128.

a. أَوْلِيَا sancti p. 69. 75. 101. 128.

a. p. أَوَّلِين primus. p. 72.

آويختن pendere, suspendere p. 17. 2) adhaerere rei prehensae p. 129.

† بر i. q. simpl. p. 49.

† در i. q. simpl. nr. 2. c. c. از. Cf. ar. تعلّق من

آه 1) eheu. 2) planctus, lamentatio p. 105.

a. أَهَالِي incolae p. 103.

a. إِهْتِمَام cura, sollicitudo. p. 29. 36.

آهَسْتَه lentus p. 31. 33.

a. أَهْل populus p. 29. 91. 2) praeditus aliqua re p. 17. 57. 129.

a. إِهْمَال negligentia. p. 28. اهمال نمودن negligere p. 25. c. c. در rei.

آهَن ferrum p. 102.

آهَنْگ harmonia, symphonia. 2) propositum p. 83. آهنگ كردن contendere ad aliquid p. 83. آهنگ داشتن id. p. 89. آهنگ آوردن praeparare sese ad. alqd. p. 70.

آهَنْگَر faber ferrarius p. 101.

آهُو doreas p. 8. 98.

اِی interj. o!

آیَا part. interrogandi, num. p. 39.

a. آیَات signa, versus Coraniei p. 73. 76.

اَیَاغ poculum p. 144.

a. آیَت signum p. 8. 115. 116.

a. اِیجَاد ereatio p. 60.

اِیدَر hic, hoc loco p. 51.

ایرا ideo p. 101. از ایرا id. p. 100.

a. اِیرَاد positio ایراد کردن in oratione ponere p. 64.

اِیزَد deus p. 21.

اِیزَدِی divinus p. 65.

ایستادن stare p. 30. 65. 123. سوار ایستادن equo vehi p. 12.

† پیش praeeedere p. 27.

a. اِیمان fides p. 73.

اِیمَن securus p. 13. 40.

اِیمَه nunc, ita p. 98.

این pron. dem. hic, haee, hoc. اینچنین hunc in modum اینجا hoe loeo.

آینده part. verb. آمدن veniens, subsequens p. 72. 78.

اِینَك eece p. 96.

اَیْوَان aula, atrium p. 37. 2) palatium p. 45. 105.

آئِین mos, institutum p. 14. 27. consuetudo p. 125.

آئِینَه speculum p. 105. 120. 143. هر آئینه omni modo p. 33.

ب

بَ vid. به

با cum p. 3. 4. 7. etc. 2) cum subst. conj. efficit adj., ex. gr. با نسق ordinatus p. 20. با فرّهی magnificentia praeditus p. 41. 89. al. 3) litera ب, hinc بای فارسی litera پ p. 54. 69.

a. باب porta, janua. 2) res, negotium p. 35.

بَابِل nomen regni: Babylonia. p. 107.

باد ventus p. 57. 74. pl. بادها p. 98. بباد فنا رفتن metaph. perire p. 25.

a. بَادِیَه desertum p. 16. 56. 145.

بَار 1) onus p. 17. 122. 2) vicis p. 12. 47. pl. بارها p. 35. یکبار semel p. 24. 3) fructus. بار داشتن fructus reddere p. 25. [4) venia intraeundi ar. اذن p. 68. (?

بَارَان pluvia p. 33. 125.

بَارآوَر fructus ferens p. 27.

بَارِش pluvia p. 68.

بَارْکَشِی portatio oneris p. 25.

بَارْگَاه aula regia p. 37. 63. 74.

بَارْگَه i. q. praec. p. 106.

بَارَه 1) vicis دیگر باره iterum p. 30. 47. 98. 2) equus p. 48.

بَارِی semel, aliquando. p. 120. 2) saltem p. 38

a. بَارِئ creator p. 53. 120

بَارِيدَن pluere p. 1..37.

بَاز falco p. 5.

بَاز denuo, rursus. p. 9. 19. 24. 64.

بَازَار forum. p. 38. 126.

بَازْگَشْت reditus.

بَازُو brachium p. 134.

بَازِی lusus p. 24.

بَاشْگُونَه i. q. واژگونه p. 102.

a. بَاطِل vanus, irritus p. 13.

a. بَاطِن interior, occultus. p. 104.

a. بَاعِث excitans. 2) caussa p. 75. 102. 103. 106.

بَاغ hortus. p. 93. 116. 143.

a. بَاقِلَا fabae p. 103.

a. بَاقِی reliquus p. 25. 32. باقی گذاشتن relinquere p. 31.

باك timor p. 87. 88. 135. باك داشتن timere p. 25.

بَال ala, penna p. 39. 43. etc.

بالا super, supra p. 39. 62. 2) altitudo, proceritas p. 65. 67. etc.

بَالِين cervical, lectus p. 47.

بَام tectum p. 1. 12. 37.

بَامْدَاد diluculum. p. 10. 127. mane p. 70.

بَانْگ clamor, sonus p. 135. بانگ زدن clamare p. 17.

باوَر veridicus. باوَر کردن c. c. از ps. fidem habere p. 13.

a. بَاهِر manifestus, p. 36.

بَاهُك Vâhuca, vox indica, nomen aurigae Notae regis. p. 137.

بَايِسْتَن necesse esse, oportere p. 67. 89. 2) decere p. 5. 6. 9. 24. etc.

† بدر i. q. simpl. p. 7.

بَبْرِبَيَان vestis, quam induere solebat Rustem, antequam proelium iniret p. 48.

بُت idolum. p. 66. 2) metaph. amatus, amata p. 119. بت پرست adorator idolorum, amans p. 125.

بُتْخَانَه templum adorationi idolorum dicatum p. 66.

a. بَحْر mare p. 24. 126. 130.

بَخْت fortuna p. 92. 94. 95. 2) bona fortuna, felicitas p. 32.

بِخِرَد s. بَخْرَد sapiens, prudens. p. 41.

بَخْشِيدَن largiri, donare p. 17. c. ب rei p. 21. 2) condonare p. 52.

a. بَخِيلِي avaritia p. 14. 18.

بَد malus, malignus. p. 3. 10. 72. comp. بتّر pejor. p. 8. 125. 2) malum. p. 13. 51. بد انديش mala cogitans, malignus. p. 46. 50. بد بخت infortunatus p. 18. بد خو malam indolem habens, malignus. p. 3. بد کردارى mala agendi ratio p. 32. بد گو male loquens p. 13.

a. بَدَل commutatio p. 43. 114. 139. 2) retributio p. 9.

a. بَدَن corpus. p. 3. 23. 31. 69. 75.

بَدِى malum p. 9.

a. بَدِيع novus, admirabilis p. 57. بديع الجمال admirabilis pulcritudine p. 126.

بَر fructus p. 22. 116. 2) pectus p. 48. 122.

بَر super p. 2. 3. 42. 44. 46. etc. 2) in, ad p. 86. 87. برسان ad modum p. 42. برين سان p. 43. 3) coram p. 41. 4) apud p. 46. 50. 86. 5) contra p. 48. بران propterea, ideo p. 53. comp. برتر superior p. 55. 63. superl. برترين supremus p. 54.

a. بَرّ terra, contineus p. 98. 126.

بَرَابَر oppositus p. 66. 107. در برابر ex adverso p. 65.

a. بَرَاءَت immunitas ejusque diploma برات مسلمی diploma regium, quo aliquis eximitur ab opere faciendo p. 26.

بَرافْزُون i. q. افزون p. 84.

بَرَاي propter p. 16. 26. 53. etc. از براى id. q. simpl.

بَرْبُط barbitos, sec. nonnullos i. q. رباب p. 103.

a. بُرْج signum zodiaci p. 44. 95.

بَرْخَور particeps. p. 83.

بَرْخِي (Jai. Maj. H. K.) pauxillum.

بُرْدبَارِی patientia p. 8.

بُرْدَن (H. K. بِرْدَن!) ferre, portare p. 19. 2) ducere p. 10. با خود secum ferre p. 66. 3) auferre p. 16. 18. سر بردن caput inducere in aliqd. c. c. در rei p. 116. نام بردن pronunciare nomen alicujus p. 32. 73. بكار بردن adhibere p. 3. 59. بسر بردن ad finem perducere, transigere (germ. *zubringen*) p. 73. كارها بپايان، بردن negotia ad finem perducere p. 36.

† پيش praeficere p. 79.

بَرْف nix p. 184.

a. بَرْق fulmen p. 103. 132. 147.

a. بَرَكَت benedictio, abundantia p. 23.

بَرْگ folium arboris p. 25. 42.

a. بُرُوج signa zodiaci (pl. v. بُرْج) p. 95.

a. بُرُودَت frigor p. 19.

بَرُومَنْد frugifer p. 144.

برون vid. بيرون

بَرَه agnus 2) signum arietis p. 44.

بَرْهَمَن Brahmana p. 133.

بُرْيَان assatus. p. 105.

بُرِيدن scindere, abscindere p. 101. 144. scribitur etiam بُرِّيدن p. 47. 2) se separare p. 7. 8.

بُزُرْگ magnus, potens p. 6. 12. 42. etc. 2) optimas p. 35.

بُزُرْگَوَارِي magnitudo p. 8. 10.

بُزُرْگِي magnitudo p. 4.

بَزْم convivium, epulae p. 118.

بَس multus, multi i. q. بسيار 2) multum, valde. p. 124. 3) satis p. 35. 56. 91. 119. 4) sane p. 15.

بَسَا multi, permulti p. 36. 108.

a. بِسَاط stratum p. 7. 37.

بَسْتَگِي captivitas. p. 131.

بَسْتَن ligare, vincire ad aliqd. c. c. در rei. p. 3. c. ب rei p. 17. دل بستن sese addicere c. c. ب p. 125. ميان بستن sese accingere p. 9. سياه بستن در قفا calumniare aliquem p. 100.

† بر i. q. simpl. p. 146.

† در i. q. simpl. p. 25. 134. c. c. ب rei نطق در بستن facundiam componere i. e. obmutuere p. 116.

بَسی multi p. 75. 92. 2) adv. multum, valde p. 14. 59. 114.

بِسْیَار multus, multi.

بِسْیاری multitudo p. 24.

a. بَشَر homines. نوع بشر genus humanum p. 22. 56.

a. بَصَر visus, oculus. p. 5. 55.

a. بُطْلَان vanus, irritus, falsus. p. 58.

a. بَعْد post sq. از p. 7, 10. 26. etc. sine از p. 4. 22. 75. مِنْ بَعْدِ postea p. 32. 40.

a. بَعْض pars. 2) nonnulli, quidam. p. 54. 55. 60. etc.

بَغْدَاد Bagdâd; nomen urbis p. 98. 117.

a. بَغَل axilla. p. 7.

a. بَغی injustitia p. 98.

a. بَقَا firmitas, permanentia. 2) opp. τῷ فنا habitatio aeterna p. 31. 87. 148.

a. بَقِیّه reliquiae, residuum. p. 23.

a. بِکْر virgo. p. 116.

a. بَلَا infortunium. p. 25. 26. 40. 122. 127. etc. بَلَا کش infortunatus p. 132. 134.

a. بِلَاد urbes. (pl. voc. بَلَد) 2) regiones, provinciae p. 11.

a. بَلَاغَت facundia p. 125.

بُلْبُل luscinia p. 115. 126.

بَلَسَان balsamum. p. 98.

بَلْکه immo, quin potius p. 7. 8. 84. 87. etc.

بَلَنْد altus, procerus p. 6. 7. 64. 116. alias. بلند شدن in altum evehi p. 69. (NB. Forma بَلَند pro usitatiore بُلند a H. K. approbatur. Cf. etiam p. 54.)

بَلَنْدی magnitudo p. 7. 38.

بُلور crystallum. p. 41.

بُلوك regio. p. 97.

بُلوكات plur. praeced. p. 97.

a. بَلَى sane p. 14. 77. 90.

a. بَن st. cstr. voc. arab. إِبْنٌ filius.

بُن extremum, fundamentum p. 98. 107.

a. بِنَا aedificare, exstruere 2) aedificium p. 99. بنا كشيدن aedificare, exstruere p. 42. بنا نمودن id. p. 59. بناء عليه propterea. p. 58. 76. بنابر propter, ob. p. 88. بنابران et بنابرين propterea. p. 58. 95.

بَنْد vinculum, ligatura. p. 5. 114. 120. 127. 131.

بَنْدَكِى servitus, servitium p. 2. 128. etc.

بَنْدَه servus p. 2. 53. 57. 77. 128.

بَنَفْشَه viola. p. 112.

a. بَنِي st. cstr. pl. voc. ar. ابن sic. in بنى عباس filii Abbasi, Abbasidae p. 8.

بُنْيَاد fundamentum. p. 142.

a. بِنْيَه statura corporis. p. 108.

a. بو vid. أَبُو.

بُوالعَجَبْوار admirabilis, mirandus p. 118. (Alio loco sec. comm. Châqânii بوالعجب incantator vertitur.)

بُوتِيمَار columba p. 126.

بُوحَنِيفَه Hanefita, scholae Haneficae fundator p. 116.

بُودَن esse, existere.

بُوسْتَان hortus p. 126.

بُوسِيدَن osculari p. 128.

بُوم terra. p. 42. 134.

بُومَهِن (sive بُومَهِين) motus terrae p. 42.

بُوي odor p. 119. 124. 143. بوى كردن odorari p. 18.

بُوئِيدَن odorari p. 5. بويا odorans, suave olens p. 86.

بَه 1) in ad. p. 1. 42. 43. etc. 2) per p. 1. 5. etc. 3) cum. 4) propter. 5) praefigitur verbo. Cf. Vullers. Inst. p. 109. sqq. 6) praefigitur substantivo, si praepositio est postposita ex. gr. بپرده در p. 43. بكيوان در p. 45. Cf. de hoc usu Semelet ad Gulist. p. 2.

بِه bonus p. 7. 16. 36. 59. etc. comp. بهتر p. 84. 90. superl. بهترين p. 4. 12. 78. etc.

بَهَا pretium, valor. p. 24. 125. سربها pretium capitis, redemtio p. 98. نعل بها pretium unguli nominatur, tributum quod incolae expugnatoribus regionis suae dare solent. p. 98. Cf. de hoc dicendi modo Borh. Qat. s. v. et Mirchond. histoire des Sultans du Kharezm p. 46. ed. Paris.

بَهَار ver p. 18. 48. 118.

بَهَانَه praetextus, excusatio. p. 17.

a. بَهَايِم animalia. p. 39.

بَهْر sors, portio. 2) propter p. 98. 3) Cum از i. q. simpl. p. 47. 93.

بَهْرَه sors, portio p. 1. 18. 51. 93.

بَهْرُوز nomen leporis. p. 34. sqq.

بِهِشت paradisus. p. 2. 3. 22. 27. 120.

بَهْمَن Bahman, n. viri. p. 114. 116.

بِی sine, absque Componitur cum substantivis. Cf. voc. seqq.

بِیآب sine aqua, siccus. p. 50.

بِیَابَان desertum p. 9. 45. 47. etc.

بِیاَبْر sine nube p. 120.

بِیآبِی defectus aquae p. 93.

بِی اَدَبِی inurbanitas p. 28.

بِیاِمْدَاد auxilio carens, solus p. 54.

a. بَیَان explicatio p. 78. 87. eloquentia 100. 124. بیان فرمودن et بیان نمودن explicare p. 54. 64.

a. بَیَانِیّه explicans. اضافت بیانیّه genitivus appositionis p. 55.

بِیبَارَان sine pluvia. p. 120.

بِیبِضَاعت sine summa (Capital), pauper p. 28.

a. بَیْت domus. بَیتُ ٱلْمَال gazophylacium p. 11. 2) distichon. p. 20. 69. alias.

بِیتَرْس sine timore p. 29.

بِیجَان exanimis p. 30. 45.

بیچارە auxilio destitutus p. 18. 28. 30. 34.

بیخ radix. p. 1. 127.

بیخبری ignorantia p. 60.

بیختن cribrare p. 119.

بیخرد stupidus, stultus p. 3.

بیخلاف sine repulsu p. 128.

بیخواست ultro, sponte. p. 142.

بیداد iniquus, injustus. 2) injustum, injustitia p. 77. 78. 98.

بیدار vigil, somni experes p. 48. 127.

بیداری vigilantia p. 47.

بیدرد sine afflictione. p. 141.

بیدل excors, pusillanimis. p. 31.

بیر vox hindustanica, quae idem significat ac pers. کنار p. 69. Cf. Garcin de Tassy: Journ. Asiatique. Novembre 1844. p. 401.

بیرحم sine misericordia, crudelis p. 32. 122.

بیروان sine anima, exanimis. p. 51.

بیرون et برون extra, foras. p. 7. 12. 13. etc.

بیزار immunis, liber. p. 128.

بیزر sine auro, sine pecunia p. 128.

بیزبان sine lingua i. e. mutus. p. 69.

بیسر sine capite, interfectus. p. 38.

بیش plus, amplius, magis p. 6. 12. 14. etc.

بیشه silva, foretum p. 23. sqq.

بی‌شُبْهَه sine dubio. p. 71.

بی‌صَبْری impatientia p. 26.

a. بَیْضَه ovum. p. 99. 2) metaph. mundus; hinc بیضه حالی vita terrestris. p. 115.

بی‌عِلَّت sine caussa. p. 55.

بیغَش sine fraude. p. 35.

بی‌قِیَاس sine comparatione p. 29.

بیکِبْری sine superbia.

بیکَس derelictus ab omnibus. p. 34.

بیکَسِی derelictio. p. 77.

بیگَانَه ignotus, peregrinus. p. 24. 67. 102. 139.

بی‌گُوش sine auribus. p. 31.

بَیْلَقَان nomen loci haud longe ab urbe Tiflis remoti. p. 101.

بیم timor, metus. p. 23. 44. 46. 68. 2) periculum p. 37.

بیمَار aegrotus p. 6. 18. 19. 127.

بیمَاری aegritudo. p. 23.

بیمَزَه sine sapore insipidus. p. 19.

بیمْنَاك timidus, timens. p. 135.

بینَائِی perspicacitas. p. 55.

بِینِش visus, visio p. 79.

بِی‌نِشَان sine vestigio; inde subst. بِی‌نِشَانِی p. 125. 140.

بِی‌نَصِیب destitutus, exclusus. p. 85.

بِی‌نَم sine aequore. p. 33.

بِی‌نِهَایَت sine fine; sine termino. p. 33

بِی‌نِیَاز sine indigentia. p. 71. 125.

بِیوَفَا sine fide, infidelis. p. 29. 124.

بِیهُودَه vanus, futilis. p. 22. 77.

پ

پا pes. vid. پای

پَادَاش retaliatio. p. 135.

پَادِشَاه rex, imperator p. 6. 7. 16. al.

پَادِشَاهِی imperatoria dignitas, regnum p. 24. 53. 136.

پَار adv. anno praeterlapso, praeterito. p. 99.

پَارَه frustum.

پَارِسِی Persia p. 41. 2) Persicus, a, um, پارسیان Persi. p. 33.

پَاس vigilia. p. 70.

پَاسُخ responsum. p. 43. 49.

پَاك purus, mundus, castus. p. 22. 50. 52. 63. 65. al.

پَاكِی puritas. p. 84.

پَالَائِيدَن colare, pereolare, purificari. p. 83. See. commentatorem l. c.

پَالُودَن i. q. prc.

پَالُودَه nomen cibi notissimi inter Persas p. 18.

پَامَرْدِی auxilium, protectio. p. 64.

پَانصَد quingenti. p. 14. 104.

پَای et پا pes. p. 1. 5. 8. al. بپا كردن چرم زمين terram pessumdare p. 114.

پَايَان finis, terminus. p. 36. بپايان شدن finire, terminare p. 115.

پَايدَار firmus, stabilis. p. 128.

پَايمَال pedibus conculeatus p. 33.

پَايَه pes, basis. 2) gradus, dignitas. p. 27.

پُخْتَن coquere. p. 14. 27. 129. part. پخته opp. τῷ خام p. 6.

پَخش pressus pede. p. 47.

پَدَر pater. p. 12. 13. 16. al.

پَدِيد publicus, manifestus. پديد آمدن apparere, in conspectum venire p. 1. 35. etc. پديد آوردن palam facere p. 56.

پَذِيرَفْتَن recipere, acceptare. p. 24. 32.

پُر plenus, a, um. p. 4. 22. 46. 47. etc. c. e. از rei, ubi sine از invenitur, compositum est cum voc. sequenti. پر آمدن impleri p. 10.

پَر et پَرّ penna, ala. p. 39. 43. 64.

پَرَاكَنْدَه dissipatus p. 63. 64. 74. Scribitur etiam پركنده eodem sensu p. 63. (cf. Comm. ad. h. l.) 74.

پَرَاكَنْدَگِی dissipatio. p. 78. Scribitur quoque پركندگی ibid.

پَرْتَو splendor. p. 31. 133.

پَرْدَاخْتَن absolvere. p. 29. 36.

پَرْدَه velum, aulaeum. p. 37. 55. 59. 118. 137. 2) melodia پردها
نهادن melodias adaptare p. 102.

پَرَسْتِش adoratio. p. 53.

پَرَسْتَن adorare, colere. p. 42. 71.

پُرْسِش interrogatio, quaestio p. 43.

پُرْسِيدَن interrogare p. 10. 11. 16. al., quaerere ex alq. c. c. از
p. 12. 19. 36. 41. c. c. acc. p. 14. 28.

پَرَكَنْدَگِي et پَرْكَنْدَن vid. پراكندگى et پراكندن

پَرْوَا quies, otium. p. 38.

پَرْوَرْدگَار sustentator, nutritor. p. 52. 2) deus p. 3.

پَرْوَرِش nutritio p. 125.

پَرْوَرْدَن nutrire, educare p. 77. 147. 148.

پَرْهِيز recessio, abstinentia p. 130.

پَرِي angelus, spiritus bonus p. 22.

پَرِيدَن volare p. 10. 37. 49. scribitur quoque پرّيدن p. 42. 44.

پَرِيشَان dissipatus. 2) moestus, tristis p. 8. 38. 73.

پَرِيوَار angelum referens, angelo similis p. 137.

پَژْمَرْدَن deflorescere p. 137.

پَژْمَرِيدَن i. q. pr. p. 42.

پِژوهِيدَن (F. S. پَژوهِيدَن) indagare p. 74. 79. 86.

پَس post, postica pars opp. τῷ پیش p. 82. 2) post sq. از p. 7. 43. 53. etc. sq. Isâfet p. 43. 114. 3) deinde, porro p. 6. 8. 10. alias.

پَسْت parvus, vilis, declivis opp. voc. بالا p. 5. 54. 138.

پَسْتَان mammae p. 33.

پِسَر filius. p. 116.

پِسَنْد gratus, acceptus. p. 145.

پِسَنْدِیدَن gratum, acceptum habere p. 3. 35. 101. 138.

پَسِیجِیدَن studere p. 86.

پَسِین ultimus, extremus. p. 96.

پُشْت tergum, dorsum p. 5. 49. 120. پشت نمودن obire p. 51.

پَشَّه culex. p. 65.

پَشِیز nomen monetae persicae minoris, obolus. p. 91.

پَشِیمَان poenitens p. 8. 17. 128. 132. c. c. از r.

پَشِیمَانِي poenitentia پشیمانی کشیدن poenitere p. 28.

پَگَاه aurora prior. p. 84.

پَلَنْك tigris leopardus. p. 98.

پَنَاه refugium, protectio p. 34. 36. 54. 68. 117. پناه آوردن confugere ad aliquem c. c. ب p. 12. پناه بردن id. c. o ب p. 70.

پَنْج quinque. p. 51. 117. 124. پنج گَنْج quinque thesauri, nomen libri Nizâmii poetae, vulgo Chamse dicti. p. 22.

پَنْجَاه quinquaginta. p. qq.

پَنْجُم quintus. p. 115.

پَنْجَه pugnus p. 29.

پَنْد consilium, admonitio p. 51. 106.

پِنْدَار opinio. p. 130.

پِنْدَاشْتَن opinari, existimare p. 5. 60. 107. 114. 130.

پِنْهَان occultus, absconditus p. 1. c. c. از p. 13. 2. 1. پنهان کردن occultare p. 48. پنهان شدن sese occultare p. 118. apud aliquem. c. c. پيش p. 12.

پُود stamen. p. 137.

پُوسْت pellis, corium. p. 3. 68. 138.

پُوشِش vestitus. p. 48.

پُوشِيدَن tegere, obtegere. p. 5. 45. 2) induere, vestire. p. 7. 26. 37. 81. etc.

پُويَه cursus p. 92.

پَهْلُو latus. p. 15.

پَهْلَوَان vir extremus, fortis; heros. p. 48. 49.

پَهْلَوَانِي fortitudo. p. 126.

پَي i. q. پای, pes. 2) post. p. 40. 106. ازپی id. p. 93. 120. In comp. پَی سپر conculcatus. p. 8.

پَيَادَه pedes, pedestris. p. 127. 107. پیاده شدن pedibus incedere, proficisci ad aliquem locum. c. c. سوی. p. 48.

پَيَام i. q. پیغام nuntius. p. 35.

پِيْچِش tracuadia p. 93. tormina.

پِيْچِيدَن torquere, contorquere p. 64. 129. 133. 138. 143. پیچان شدن id. p. 45.

پَيْدَا palam, publicus. پيدا كردن palam facere. p. 57. 67. 71. پيدا شدن palam fieri. p. 21.

پَيْدَق cursor. p. 111.

پير senex p. 44. 84. 130. 2) vir venerabilis. p. 1. 3) praefectus. p. 102.

پِيرَايِش ornamentum. p. 62.

پِيرَايَه i. q. praec. p. 5. 36.

پِيرَه senilis. p. 106.

پِيرَاهَن sive پِيرَهَن indusium p. 120.

پِيرِى senectudo. p. 5.

پيش ante. p. 61. opp. voc. پس p. 82. پيش ازين antea p. 27. 2) coram. p. 2. 5. 6. 19. al. در پيش id p. 31. 37. 124. از پيش id. p. 44. به پيش id. p. 81. 90. comp. پيشتر prior, primus. p. 35. dimin. پيشترك paullulum. amplius p. 133.

پيشَرو dux. p. 82. 92.

پيشگاه praefectus. p. 42.

پيشَه ars, artificium, 2) consuetudo 3) In comp. significat addictus, deditus alicui rei, sicut. حسد پيشه invidiae addictus p. 3. 69. et. Comm. ad h. l.

پيشْوَا judex. p. 101.

پيشِينَه anterior. priscus. p. 83. pl. پيشينگان antecessres. p. 93.

پَيْغَارَه vituperatio. p. 51.

پَيْغَام nuntius p. 38. 2) prophetia. p. 1.

پَيْغَمْبَر propheta. p. 116.

پَیْغُولَه pars interior domûs. p. 149.

پَیك cursor. p. 63.

پَیْکَار proelium, bellum. p. 47. 128.

پَیْکَر facies, vultus. p. 21. 2) statura, imago. p. 84. 142.

پیل elephas. p. 25. 33. 64. alias. پیل افکن p. 108.

پیلبَان custos elephanti. p. 66.

پَیْمَان pactum, foedus. p. 129. 131.

پَیَمْبَر i. q. پیغمبر p. 82.

پَیْمودَن metiri p. 33.

پَیْوَسْتَن conjungere, pervere. p. 131. part. پیوسته conjunctus adv. semper, continuo p. 25. 62. 68.

پَیْوَنْد conjunctio p. 6. 131.

ت

تا 1) neque ad. seq. ب p. 10. 42. sine ب p. 44, 80. 2) donec. p. 30. 31. 48. 3) ex quo (scit) p. 23. 31. 57. 4) ut. p. 1. 6. 7. 11. etc. 5) redundat ad exprimendam expectationem cum interrogatione conjunctam. تا چه p. 52. تا که p. 46.

تَاب splendor. nitor p. 63. 146. 2) tormen, tormentun, dolor. p. 93.

تَابِش splendor. p. 90.

تَابنَاك splendens, nitens. p. 82.

تَابِیدَن splendere. p. 63. Cf. Comm. ad h. l.

a. تَأْثِیر impresssio. p. 95.

تاج corona, diadema regium. p. 34. 76. تاج بخش coronas distribuens, cogn. Rustemi. p. sqq.

تَاجْوَر coronam gestans, i. e. rex. p. 109.

تَاخْتَن currere, festinare. p. 30.

تَارَاج direptio i. q. يغما p. 44.

تاري tenebrae p. 116.

a. تاريخ 1) temporis notatio, chronologia. p. 30. 2) Chronicon, historia p. 116. 90, 87.

تَاريك obscurus, opp. τῷ روشن p. I. 81.

تاريكي tenebrae. p. 47. 81. sqq.

تاز كردن torquere, fluctere. p. 82.

تَازَگي recens esse. بتازگي recens, recenter. p. 19.

تَازَه recens, novus. p. 12[illegible] تازه كردن recentem facere, i. e. recreare. p. 60.

تَازي arabicus, a, um. p. 62. 87. 97.

تَازِيدَن vagari. p. 122.

تَافْتَن lucere, 2) flectere, deflectere c. c. از p. 27. 63. 70. 77. splendere c. c. بر p. 2.

† بر i. q. simpl. nr. 2. p. 4. 28.

a. تاكيد confirmatio. p. 35.

a. تَأْليف compositio libri. p. 59.

a. تَأَمّل consideratio, meditatio. p. 26. 60. تامل كردن meditari. p. 5. 128.

a. تأويل explicatio. p. 33.

a. تأييد auxilium. تأييد نمودن auxilium ferre p. 65.

تب febris. p. 19. 23.

تباه corruptio. p. 135.

a. تبديل commutatio. p. 62.

a. تبعة noxa, peccatum sequens. p. 28.

تبه i. q. تباه p. 135.

a. تجبر superbia, arrogantia. p. 38.

تجرد virtus ascetica, qua omnibus rebus mundanis et externis se exuit. p. 110.

a. تجرع devoratio, i. e. toleratio malorum. p. 32.

a. تجسس inquisitio, تجسس نمودن inquirere. p. 7.

a. تحريك excitatio. p. 100.

a. تحسين approbatio p. 104.

a. تحصيل facere ut aliquid suppetat. تحصيل حاصل rem, quae jam adest, acquirere, i. e. acta agere. p. 37. تحصيل كردن acquirere p. 149.

a. تحفة munus, donum. p. 5. 110.

a. تحليل dissolutio. p. 149.

a. تحمل toleratio. p. 63. 78. تحمل كردن tolerare p. 26.

a. تحيت salutatio. p. 25. 29.

a. تحير stupefactum, consilii expertem esse. p. 28.

تخت thronus, solium regium. p. 34. 136. تختطا قديس solium

urbis Taqdîs, initium melodiae cujusdam notae apud Persas (B. Q.) p. 102. تخت نشين solio insidens, i. e. rex p. 34.

تختگاه locus throni. p. 138.

تخته tabula. p. 149.

تخريب devastatio. p. 66.

تخم semen. p. 4. 37. 39. etc. تخمكار seminans. p. 93.

a. تدارك reparatio damni. تدارك فرمودن damnum reparare, ei occurrere, mederi. p. 34.

a. تدبير 1) gubernatio, administratio. 2) consilium. p. 34. تدبير آوردن consilium capere et exsequi. p. 90. تدبير كردن id. ibid.

a. تدريس munus professoris, lectiones literarias habere. p. 15.

تر humidus, opp. خشك. p. 42. 45. 58. 2) mollis. p. 94.

ترازو libra. p. 111. 2) libra coelestis, signum Zodiaci. p. 44.

ترانه modulatio, melodia. p. 131. 140.

a. تربيت educatio. تربيت يافتن educari. p. 20.

a. ترتيب dispositio, ordinatio. p. 62. 64. 74.

a. ترجمان interpres. p. 35.

a. ترجيح facere ut praeponderet. ترجيح نهادن c. c. بر praeferre, praeponere aliquem alteri. p. 22.

a. ترحم commiseratio. p. 40.

تردامنى impudicitia, nequitia. p. 101.

تردد 1) ad aliquem commeare (*bei Jemand ab - und zugehen*) p. 7. 2.) fluctuatio animi, haesitatio. p. 28. 89.

تَرْس metus, timor. p. 45.

تَرْسِيدن metuere, timere. p. 4. 30. 50. 119. c. c. از p. 12. 114.

تَرَقِّي 1) ascensio. 2) in rhetor. climax. p. 77. 108.

تَرْك missio, omissio. p. 81.

تُرْكتازی excursio. p. 82.

تُرْكِسْتَان Turcomania. p. 107.

a. تَرْكِيب compositio a) in arte medica. p. 5. 6. b) in gramm. p. 64. 74. al.

a. تَرْوِيج commendatio. p. 19.

تَرى mador, trop. vita dissoluta, mores inquinati. p. 101.

a. تزْوِير fraus, mendacium. p. 24. 27.

a. تَسْبِيح laudatio dei per سبحان الله p. 70. 110.

a. تَسْكِين sedatio. تسكين دادن sedare. p. 24.

a. تَسَلْسُل concatenatio. p. 149.

a. تَسْلِيم traditio, pec. se ipsum voluntati Dei tradere. p. 68.

a. تَشْبِيه comparatio. p. 69. 85. 96. 108.

تِشْنَكى sitis. p. 33. 146.

تِشْنَه sitiens. p. 33. 146. al.

a. تَصارِيف (pl. voc. تَصْرِيف) conversiones, mutationes. p. 110.

a. تَصَرُّف liberum rei arbitrium, dominium. p. 39. 74. تصرف كردن libere de re constituere. p. 38.

a. تَصَوُّر imaginatio. p. 15. 30. 64.

a. تَضَرُّع submissum esse. p. 70.

a. تَعَالَى excelsus, altissimus est, quod verbum nomini Dei tamquam adjectivum subjungitur. p. 2. 65. 69. al.

a. تَعَجُّب admiratio. p. 13. 87.

a. تَعْجِيل festinatio. تعجيل داشتن festinare. p. 15. تعجيل نمودن id. p. 28.

a. تَعْذِيب poena, cruciatus. p. 28.

a. تَعَرُّض impetum facere, invehi. p. 101.

a. تَعْرِيض oblique, tecte significare, c. c. ب r. p. 104.

a. تَعْرِيف descriptio. p. 102.

a. تَعْظِيم honoratio. p. 55. 61.

a. تَعَقُّل comprehensio quae mente fit. تعقل كردن mente comprehendere. p. 64.

a. تَعَلُّق suspensio. تعلّق داشتن pendere ab aliquo, pertinere ad aliquem. p. 109.

a. تَعْلِيل caussae indicatio. p. 97.

a. تَعْلِيلِيَّة caussae indicandae inserviens. p. 87.

a. تَعْمِيم rem communem facere. p. 57. 96.

a. تَعَنُّت calumniatio. p. 129.

a. تَغَافُل incuria. p. 7.

a. تَغَلُّب oppressio. p. 38.

a. تَغَيُّر mutari. p. 64.

a. تَغْيِير mutare. p. 35.

تَف calor. p. 132. 137.

تَفْتَه calidus. p. 132.

a. تَفْتِيش excussio, examinatio. p. 59.

a. تَفَحُّص scrutatio. تفحص كردن scrutari. p. 74. تفحص نمودن id. p. 11. تفحص بجا آوردن id. p. 33.

a. تَفَرُّس perspectio ex vultu. p. 7.

a. تَفْرِقَه dispersio. p. 77.

تَفْسِيدَن calere. p. 143.

a. تَفْسِير interpretatio. p. 75.

a. تَفَضُّلَات gratificationes. p. 73.

تِفْلِيس Tiflis, nomen urbis apud nos notissimae.

a. تَقَاضَا exactio. تقاضا كردن exigere. p. 36.

a. تَقَدَّس sanctus est, copul. c. تعالى q. v. p. 55.

a. تَقْدِير decretum divinum. p. 32. 65.

a. تَقْدِيم praeponere. p. 55.

a. تَقْرِير 1) confirmatio. 2) expositio per orationem.

a. تَقْصِير delinquere, negotio deesse. p. 32.

a. تَقْوَى reverentia Dei, pietas. p. 105.

تَك velox. p. 44. 112. 148.

a. تَكَبُّر superbia. p. 39.

a. تَكْرَار repetitio. p. 5.

a. تَكَسُّر diffractio, interitus. p. 23.

a. تَكَلُّف affectatio, interpretatio artificiosior. p. 55. 60.

a. تَكَلُّم actus loquendi. تكلم نمودن loqui. p. 112.

a. تَكْلِيف impositio rei molestae. تكليف نمودن imponere rem molestam. p. 66.

a. تَل collis. p. 9.

a. تَلافِى reparatio damni, compensatio mali. p. 103.

تَلْخ amarus. p. 32. 127. 145.

a. تَلَف absumtio, exitium. تلف شدن absumi, perire. p. 25.

a. تَلْمِيح allusio, tecta significatio. p. 107.

a. تَمَاشَا ambulatio. p. 18. 29.

a. تَمَام plenus, integer p. 16. 20. 33. 91. al. 2) perfectus. p. 2. 8. 24. 27. al.

a. تَمَامِى integritas. p. 14. 54.

a. تَمَتُّع usus fructus. تمتع كرفتن uti frui. p. 18.

a. تَمَسُّك prehensio, retentio. تمسك جستن eo. ب aliquid tenere ex eoque excusationem quaerere. p. 28.

a. تَمْشِيَت directio. p. 78.

a. تَمْكِين 1) stabilitas, immobilitas, gravitas. p. 30. 2) potestas. p. 28.

a. تَمَلُّق blanditiae. p. 6. 29.

a. تَمْيِيز distinctio. p. 22.

تَن corpus. p. 3. 30. 32. al.

a. تَنَاسُب mutua relatio. p. 22.

a. تَنَافُر mutua aversatio, antipathia. p. 68. cc. از.

a. تَنَاوُل sumtio. تناول فرمودن cibum sumere (προςφέρεσθαι) p. 24.

a. تَنْبِيه admonitio. p. 39.

تُنْدِی vehementia. p. 26. 107.

a. تَنْكِير indefinitio, indeterminatio. Cf. Vullers: Inst. p. 178. 179.

تَنْگ angustus. p. 26. 78. 89. 107. 130. به تنگ آمدن in angustias venire. p. 13.

تَنْگْبَار inaccessus, epitheton Dei. Sec. Comm. locus ~~ubi fructus difficiles impetratu sunt~~. p. ~~63.~~ in quem intrandi venia difficilime impetratur

تَنْگْنَای angustia. p. 3.

تَنْگِی i. q. praec. p. 33.

تَنْهَا solus. p. 26. 52. 61. 65. 117. بتنها id. p. 49.

تُو pron. secundae personae: tu.

a. تَوَارِيخ historiae. p. 65.

a. تَوْأَم geminus. p. 95.

تُوَان possibilis. p. 16. 18. 25. al.

تُوَانَا potens. p. 2. c. c. بر rei.

تُوَانَائِی potentia. p. 68.

تُوَانِسْتَن posse. p. 1. 11. 25. 60. 62. al. seq. Infin. apocop. Cf. Vullers: Inst. p. 161.

تُوَانْگَر potens. 2) dives. p. 7. 16.

a. تَوَجُّه susceptio itineris. p. 110.

a. تَوْحِيد confessio unitatis Dei, doctrina de ea, monotheismus. p. 96.

تُوشَه viaticum. p. 45. 110.

a. تَوْفِيق secundatio, directio ad effectum per gratiam Dei. p. 73. 78.

a. تَوَقُّع exspectatio. p. 18. توقع داشتن exspectare. p. 32.

a. تَوَقُّف mora. p. 18.

a. تَوْقِيع jussum regium. p. 4.

a. تَوَكُّل fiducia in Deum. p. 26.

ته planta pedis. p. 34.

تَهَمْتَن pr. forti corpore praeditus, cognomen Rustemi in Schâhnâme. p. 47.

تُهْمَت accusatio, opprobrium. p. 74.

a. تَهْنِيَت congratulatio. p. 116.

a. تَهَوُّر temeritas, inconsideratus impetus. p. 38.

تهى vacuus, inanis. p. 3. تهى دامنى repulsa. p. 78. تهى دست pauper, egenus. p. 37. 64. تهى ماندن excludi, c. c. از. p. 85.

تِيرَكِى status turbidus, obscuritas. p. 39. 44. 91. 93.

تِيرَه turbidus, obscurus. p. 50. 52. 69.

تِيز 1) acutus. 2) acer, velox. p. 41. 48. al. تيز تاز celeriter currens. p. 41. تيز هوش acuto vel promto ingenio praeditus. p. 34. 41. تيز كردن excitare. p. 75. 3) crepitus ventris. p. 101.

تِيزَاب aqua fortis. p. 148.

تِيزِى acies (Schärfe). p. 36.

تيشه securis. p. 38.

تِيغ ensis, gladius. p. 4. 32. 36.

تِیمار cura. p. 45. 119. 2) medela, sanatio. p. 6. تیمار داشت id. p. 25.

a. تَیَمُّم purificatio religiosa, quae fit pulvere pro aqua adhibito. p. 97.

تِیهُو perdix. p. 28.

ث

ثا 1) litera ث 2) significat quingentos. p. 99.

a. ثابِتة firma, fixa. p. 108.

a. ثانی 1) secundus. p. 62. 125. 2) ~~apodosis in enuntiatione conditionali. p. 73.~~

a. ثَبات stabilitas, firmitas. p. 28.

a. ثُبُوت firmitas, constantia. p. 89.

a. ثِمار (pl. voc. ثمر) fructus. p. 130.

a. ثَنا laus, praeconium. p. 99.

a. ثَواب remuneratio. p. 71.

ج

جا locus. p. 2. 5. 20. 26. al. هرجا omni loco. جای تو pro te. p. 15. جای گرفتن locum tenere, occupare. p. 33. جا دادن locum dare. p. 39.

جادُو incantator. p. 118.

a. جاری currens, procedens. جاری شدن procedere, continuari. p. 27.

جام poculum. p. 7. 36. 139.

جامه vestis. p. 4. 7. 8. 9. 122. al.

جان anima, animus. p. 3. 18. 52. 90. 119. al. جانفزا animum recreans. p. 86. جانگزا noxius, letalis. p. 103. جانفشانی effusio animae, projectio vitae (Selbstaufopferung) p. 73. جاننوازی blanda tractatio animi. ib.

a. جانب 1) latus. p. 33. 2) ad, versus. p. 66. 70.

جانور 1) animans. p. 23. 29. 2) vivus. p. 87.

جاوید aeternus, sempiternus. p. 32.

جاویدان aeternus, perpetuus. p. 109. 124. (Scribitur etiam جاودانی et جاودان)

جاه munus, dignitas. p. 114.

جای i. q. جا.

a. جائز licitus, permissus. p. 27. 53. 56. 89.

جایگاه habitatio. p. 87.

a. جبّار violentus, tyrannus. p. 38. pl. جبّاران

a. جبّاری violentia, abusus potentiae. p. 38.

a. جبال montes. p. 67.

a. جبرئیل et جبریل Gabriel, nomen archangeli. p. 96. 99.

a. جبهت pars anterior capitis, frons. p. 95.

a. جبین frons. p. 112.

a. جحیم tartarus. p. 120.

a. جدّ intentio virium, studium. p. 9.

جُدا distinctus, separatus. p. 131.

جُدائی separatio. p. 9.

a. جَدول 1) rivus, rivulus. p. 117. 2) lineae interiorem quadram paginae, intra quam scribitur, circumdantes. ib.

a. جَذب trahere. جذب شدن extrahi. p. 57.

a. جرأت audacia, insolentia. p. 40.

a. جِراحت vulnus. p. 32. 103. 113.

a. جَرَب scabies. p. 23.

a. جَرَس tintinnabulum. p. 145.

a. جُرم scelus, culpa. p. 101. 121.

a. جَریدة expedita manus equitum, etiam de uno equite excursore. p. 82.

جُز praeter. p. 4. 5. 7. al. seq. از p. 47.

a. جَزا retributio. 2) gramm. apodosis. p. 78. 183.

a. جَزائِر insulae, peninsulae. p. 33.

a. جُزوی pr. particularis; hinc parvus, exiguus. p. 34.

a. جَزیرَة insula, peninsula. p. 37.

جُست quaesitio. p. 24. (جست وجو)

جَستَن salire. p. 34. Cf. Vullers: Inst. p. 153.

جُستَن quaerere. p. 26. 43. 59. c. c. از p. 51. 77. 88.

a. جَسَد corpus. p. 96.

a. جِسم id. q. praec. p. 55. 74.

a. جَعد capillus crispus. p. 112.

a. جَعْفَر Djafar, nomen viri. p. 11.

a. جَفَّ siccatus est. جَفَّ ٱلْقَلَمُ بِمَا هُوَ كَائِنٌ calamus, decretorum divinorum instrumentum, perscriptis iis, quae fieri debent, siccatus est, i. e. illa immutabilia sunt. p. 76.

a. جَفَا molestatio, vexatio. p. 32. 122. 126. al. جفا كارى id. q. simpl. p. 32. جفا كش molestatus, vexatus. p. 26. جفا كشى i. q. simpl. sensu pass. ibid.

جفت et جُفت par, junctus. p. 83. 102. constr. c. با etc. را.

جگر jecur. p. 68. 148.

جُلاب aqua rosacea. p. 102.

a. جَلَال amplitudo, majestas. p. 73.

a. جُلَسَا (pl. voc. جَلِيس) convictores, sodales. p. 104.

a. جَلْوَه splendida apparitio. p. 37.

a. جَمّ multitudo. p. 59.

a. جَمَاد corpus anima et organis carens, bruta moles. p. 68.

a. جَمَازَه camelus vectorius. p. 146.

a. جَمَاعَت multitudo, complures. p. 12. 66.

a. جَمَال pulcritudo. p. 24. 37. 99.

جَمْشِيد nomen principis Persici celeberrimi e dynastia Kejanidarum. p. 114.

a. جَمْع collectio, congregatio. p. 12. 15. 18. 61. al. جمع آمدن convenire. p. 10. 18. جمع شدن compositum et tranquillum fieri, sedari. p. 81. جمع كردن colligere, congregare. p. 66. sensu translato: colligere (animum) p. 31.

a. p. جُمْلَگِى universitas. p. 67. 80.

a. جُمْلَة i. q. praec. p. 20. 26. 33. al. 2) gramm. enuntiatio. جملة مستقلة enuntiatio sui juris, ab alia non pendens. p. 73. فى الجملة in universum, omnino. p. 21.

a. جَمِيع omnes, totus. p. 23. 54.

a. جَمِيعَت 1) bona conditio. p. 77. 2) collectio animi, animus tranquillus. p. 73.

a. جَنَاب aula regia. p. 96. 2) dignitas, majestas. p. 74.

a. جُنَابَة bini, gemini. p. 95.

جَنَّات horti, paradisus. p. 109.

a. جَنْب latus. در جنب apud. p. 3. 72.

جُنْبَانِيدَن movere. p. 6. 15.

جُنْبِش motio. p. 31. 84.

جُنْبَنْدَه (part. vb. جنبيدن) se movens, pec. reptile. p. 9.

جُنْبِيدَن se movere. p. 31.

a. جَنَّت hortus, paradisus. p. 120.

a. جِنْس genus. p. 2. 26. 117.

a. جِنْسِي patronymicus. p. 67. Conf. Vullers: Inst. p. 178.

جَنْگ proelium, pugna. p. 47. 59. sq. جنگ انديش bellum movens p. 7.

جَنْگْگَاه locus proelii. p. 65.

a. جُنُود milites. p. 65.

a. جُنُون insania. p. 6. 131.

a. جُنَيْد nomen Sufii celeberrimi. p. 67.

جَوْ hordeum, granum ejus. p. 25. جو بجو et جو جو singulatim. p. 22. 122.

جُو quaesitio. cf. جست. p. 24.

a. جَوَاب responsum. p. 9. 10. 16. 135. al.

جُوَان juvenis, adolescens. p. 45. 51. 135. adj. p. 94.

a. جَوَانِب latera, regiones. p. 66. 104.

جُوَانْمَرْد juvenis, arab. فَتى. p. 13.

جُوَانْمَرْدِى liberalitas, arab. فُتُوَّة. p. 13.

جُوَانِى juventus. p. 5. 124.

a. جَوَاهِر (pl. voc. جوهر) gemmae. p. 4. 57. 66.

a. جُود munificentia, liberalitas. p. 12. 67.

a. جَوْر injustitia, violentia. p. 32. 28. 126.

a. جَوْزَا sidus geminorum. p. 95.

جُوش ebullitio, agitatio. در جوش آمدن sive بجوش آمدن bullire, agitari. p. 28. 66.

جَوْشَن lorica. p. 52.

جُوشِيدَن bullire, fervere. p. 48. 89. 120.

a. جُوع fames. p. 31.

a. جَوْهَر gemma. p. 36. 81. جوهر فروش venditor gemmarum. p. 27.

جُوى flumen. p. 136. 137.

جُويبَار flumen, rivus. p. 42.

جِهَان mundus, orbis terrarum. p. 12. 13. 14. 20. al. جهان آرا mundum exornans. p. 37. جهان افرين creator mundi. p. 48. جهانبان protector mundi. p. 50. جهان پيما mundum per-

metiens. p. 38. جهان‌دار mundum tenens, i. e. rex. جهان‌داری imperium. p. 28. 37. جهانجوی mundum expetens. p. 46. جهانکشا mundum expugnans. p. 96. جهانگِیری expugnatio mundi. p. 2.

جِهَانِی mundanus. p. 148.

a. جِهَت 1) latus, regio. 2) caussa. p. 83. praep. propter p. 27. 29. بجهت et از جهت propter. p. 7. 81. بجهت آنکه propterea quod. p. 31. 38. 63.

a. جَهَنَّم Gehenna, tartarus. p. 18. 19.

جَیْ nomen loci haud multum ab urbe Ispâhân distantis. p. 97.

a. جَیْب sinus. p. 115.

a. جِیم nomen literae ج p. 62.

چ

چَاپْلُوسِی blanditiae, adulatio. p. 6.

چَادِر velum. p. 45. 138.

چَار i. q. چهار p. 62.

چَارَه auxilium, remedium. p. 128. 132. چاره‌سازی id. p. 82.

چَاك fissura, ruptura. چاك شدن lacerari, discindi. p. 48.

چَاكِر minister. p. 28.

چاكِرِی ministerium. p. 53.

چَاه puteus. p. 33. 7. 149.

چتْر umbella regia. p. 97.

چرا vid. چه.

چراغ lucerna, lampas. p. 22. 38. 63. 77. al.

چرْخ orbis coelestis. p. 39. 43. 44. 138. 144.

چراگاه pascuum. p. 48.

چرْم corium. p. 114. 138. (Ferh. Sch. چَرَم)

چریدن pasci. p. 9. 25. 27. 29. 30.

چز vid. چه.

چُسْت agilis, promtus. p. 85. 140.

چشْم 1) oculus. p. 15. 16. 33. al. pl. چشمان p. 13. 2) expectatio. p. 22. 103. چشم زد nictus oculi. p. 85. چشم داشتن expectare aliquem. c. c. dat. p. 52.

چشْمه fons. p. 24. 25. 33. 39. al. چشمه سار locus, ubi fontes abundant. p. 86. 89.

چُغْد bubo, noctua. p. 106.

چکانیدن facere ut stillet. p. 33.

چکیدن stillare. p. 105.

چگونه quomodo? p. 6. 24. 57. 81.

چمن pratum. 106. 143. چمنْزار locus pratis abundans. p. 143.

چُنان talis. p. 68. 2) tali modo, ita. p. 3. 10. 40. al. چُنانکه ita ut. p. 18. 21. al. چنانچه id. p. 11. 84.

چند 1) quot? p. 6. 39. 98. 126. 2) aliquot, multi, p. 12. 15. 20. 33. al. هرچند quantumvis. p. 7. تاچند quousque. p. 148.

چنْدان tot, tantus. p. 1. 27. seq. كه. 2) tantum. p. 16. 85.

چنْدِين i. q. چندان. p. 91. 102.

چنْگ unguis, pugnus. p. 49. بچنگ آوردن capere, prehendere, c. c. acc. p. 47. 86.

چنِين i. q. چنان. p. 8. 14. 16. al.

چو vid. چون.

چوب lignum. p. 18.

چوبين ligneus. p. 146.

چوْگان clava lusoria. adj. چوگانى p. 123.

چولاه textor. p. 15.

چون 1) quomodo? p. 2. 2) instar, sicut. p. 3. 41. al. 3) quum, quando. p. 4. 9. 10. 21. al. 3) quia. p. 26.

چه 1) quid? p. 2. 5. 10. al. چرا quare, cur? p. 7. 12. 14. 23. al. 2) quid, quare, cur? p. 126. 3) pron. relat. quod. p. 4. 20. 53. هرچه seq. Comparativo, quo magis. p. 115. چتْ pro چهات p. 115. چزْ pro چهاز p. 113.

چهَار quatuor. p. 58. چهَار تاره tetrachordum, nomen instrumenti musici. p. 113.

چهَارم quartus. p. 42.

چهْره facies, vultus. p. 8. 32. 38. 97. 112.

چهل quadraginta. p. 93.

چيدن legere, colligere. p. 9. 108. 129.

† در i. q. simpl. p. 7.

† بر i. q. simpl. p. 23.

چیز res, aliquid. p. 5. 14. 10. al.

چین plica, ruga. p. 37.

ح

حَاتِم nomen Arabis e tribu Thai oriundi, liberalitate celeberrimi. p. 14. 67.

a. حَاج qui peregrinationem Meccanam perficit vel perfecit; etiam collective usurpatur. p. 98.

a. حَاجَات vid. حاجت

a. حَاجَت necessitas, res necessaria. p. 12. pl. حاجات p. 11.

a. حَاجِی peregrinator sacer, vid. حَاج p. 66.

a. حَاشَا interj. absit! p. 32.

a. حَاصِل 1) quod suppetit, in promtu et paratum est. حاصل کردن apparare. حاصل گردیدن suppetere, contingere. p. 71. حاصل شدن id. p. 102. 2) summa, sententia summaria, p. 55. 59. حاصل مصدر nomen verbale, propr. summa Infinitivi, i. e. vim ejus repraesentans. p. 70. حاصل آلامر summa rei, i. e. ut paucis omnia comprehendam, quid multa? p. 37.

a. حَاضِر praesens. p. 7. 12. 18. 34. 48.

a. حَاکِم judex, princeps. p. 62.

a. حَال 1) status, conditio. p. 12. 23. 34. 35. al. — 2) tempus praesens. فِى ٱلحَال statim. p. 14. — حال آنکه re ita se habente, ut. p. 58. 69. — 3) in gramm. terminus circumstantialis. p. 58.

a. حَالَت status, conditio. p. 75. 77.

a. حَبِيب amatus. p. 27.

حَج peregrinatio sacra. p. 66.

a. حِجَاب velum. p. 81.

a. حَجَّاج nomen principis Arabici. p. 9.

a. حِجَاز nomen regionis Arabiae. p. 110.

a. حُجَّت argumentum, argumentatio. p. 55. 75.

a. حُجْرَه conclave domus. p. 12. 106.

a. حَد finis, terminus. p. 78. عَلَى حَدِّه suo quidque loco. p. 74.

a. حَدَّاد faber ferrarius. p. 101. Conf. Comm. ad. h. l.

a. حُدُوث temporalitas, i. e. in tempore oriri, fieri, esse; opp. قِدَم aeternitas. p. 64.

a. حُدُود (pl. voc. حد) fines, termini. p. 110.

a. حَدِيث 1) res recens, nova. 2) nuntius, narratio, oratio. p. 36. 40. 92. al. 3) juvenis. p. 2.

a. حَذَر cautio, cautela. p. 31.

a. حَذْف abjectio, abscissio syllabae vel literae. p. 41. al.

a. حَرَارَت calor. p. 19.

a. حَرْب bellum, pugna. p. 65.

a. حِرْبَا chamaeleon. شاهِد حربا sol, propr. amasius chamaeleontis, quippe qui caput oculosque perpetuo soli obvertat. p. 102.

a. حَرْبَه spiculum. p. 102.

a. حَرَج scrupulus animo insidens, culpa. p. 38.

a. حِرْص aviditas.

a. حَرْف 1) apex, litera, scriptum. p. 5. 72. al. 2) verbum, dictum, p. 37. 3) gramm. particula. p. 84.

a. حَرَكت motus, motio. p. 23. 30 40. حركت فرمودن sese movere, proficisci. p. 24.

a. حَرَم 1) locus sacer. p. 66. 123. 2) gynaeceum. p. 12.

a. حِرْمَان frustratio. p. 150.

a. حَرُون refractarius. p. 150.

a. حِسَاب computatio. p. 71. 80. 142. حساب گرفتن rationem subducere. p. 39.

a. حَسَب quantitas, valor. 2) pro ratione, secundum. p. 72.

a. حَسَد invidia. p. 96. حسد پیشه invidus. p. 3.

a. حَسْرَت suspiratio, moeror. p. 12. 147.

a. حُسْن pulcritudo. p. 11. 34. 35. 119. al.

a. حَسُود invidus. p. 129.

a. حَشْر resurrectio mortuorum. p. 71.

a. حَشَم famuli, servi. p. 33. 108.

a. حِشْمَت reverentia, reverenda dignitas. p. 24.

a. حِصَار locus munitus, arx. p. 2.4. 62.

a. حَصْر restrictio.

a. حِصّه pars, portio. p. 88.

a. حَضْرَت 1) praesentia. 2) majestas, cognomen honorificum Dei et virorum nobiliorum. p. 27. 63. 65. 68. 92. al.

a. حَظّ sors, bona sors, fortuna secunda. p. 18.

a. حِفْظ memoria. p. 70.

a. حَقّ 1) justus, verus. p. 20. 88. 2) Deus. p. 59. 66. 69. 125. 3) debitum. p. 16. در حق quod attinet ad. p. 10. 29. 65.

a. حَقَائِق pl. voc. حقيقت q. v. p. 22.

a. حُقُوق jura, debita. p. 11. 13. 129.

a. حَقِير contemtus, vilis. p. 16.

a. حَقِيق verus. فى الحقيق re vera. p. 72.

a. حَقِيقَت veritas, vera natura, verus valor. p. 28. 29. 30. al. در حقيقت re vera p. 54.

a. حِكَايَت narratio. p. 1. 2. al.

a. حُكْم 1) statutum, decretum, sententia. p. 21. 61. 62. 67. 136. 2) categoria, qualitas unius categoriae. p. 73.

a. حُكَمَاء sapientes. (pl. voc. حكيم) p. 6. 29. 35. al.

a. حِكْمَت sapientia. p. 4. 5. 75. al.

a. حَكِيم sapiens.

a. حَلّ solutio. p. 2.

a. حَلْقَه annulus. حلقه در گوش annulum in aure gestans, metonym. servus. p. 99.

a. حِلْم mansuetudo. p. 8. 37.

a. حَمَاقَت stupiditas. p. 30.

a. حَمْزَه nomen unius e patruis et sociis Muhammedis p. 110.

a. حَمْل relatio praedicati ad subjectum. p. 60.

a. حَمْلَه impetus. حمله آوردن et حمله بردن aggredi, c. c. بر ps. p. 67. 107.

a. حَمِيم aqua calida. p. 18. 19.

a. حَنْظَل colocynthis. p. 102.

a. حَوَادِث casus fortunae. p. 107.

a. حَوَاس (pl. voc. حاسّت) sensus. p. 77.

a. حَوَالَت commissio. حوالت كردن committere. p. 72.

a. حَوَالِي regiones circumjacentes. p. 25. 30. 66. al.

a. حُور virgo Paradisi. p. 22. 95.

a. حَوْصَلَه 1) ingluvies. 2) capacitas. p. 28.

a. حَوْض receptaculum aquae. p. 81.

a. حَي vivus. p. 75.

a حَيَات vita. p. 13. 24. 31. 33. آب حيات fons fabulosus, aqua immortalitatis. p. 80. sqq. عين ٱلحيات id. p. 28.

a. حَيْرَان obstupefactus. p. 119.

a. حِيرَت stupor. p. 56.

a. حَيِّز locus. p. 32.

a. حَيْف injustitia, violentia. p. 29. 125.

a. حِيلَه fraus, dolus. p. 2. 24. 28. 40.

a. حَيْوَان animans. p. 28. 29. al.

خ

خا nomen litterae خ. p. 62.

a. خَاتِمَه epilogus, finis. p. 36.

a. خَادِم minister. p. 12.

خار carduus, spina. p. 8. 23. 122. 129.

خَارْخَار molestia, afflictio. p. 23.

خَارْسَان locus lapidosus. p. 42.

خَارِش scabies. p. 23.

خَاسْتَن 1) surgere. p. 42. 122. 2) oriri. p. 100. خاستن بپا surgere. p. 5.

† بر 1) assurgere. p. 13. 15. 19. 118. 2) oriri. p. 133.

a. خَاص proprius, peculiaris. p. 62. 95. opp. τῷ عام p. 77. 81. خاصّه imprimis. p. 98.

a. خَاصِّيَّت propria qualitas. p. 137.

a. خاطِر animus. p. 12. 17. 24. 80. 126. al.

خَاقَان Châqân, titulus principum. p. 104. 110.

خَاقَانِي Châqâni, nomen poetae persici celeberrimi, qui obiit. ao. 580 Hejrae. خاقانیوار Châqânio similis. p. 121.

خَاك 1) terra, pulvis. p. 25. 43. 45. 50. al. 2) orbis terrarum. p. 33. تیرهخاك corpus terrestre. p. 74. Cf. Comm. ad. h. l. خاكشبدهن formula imprecatoria: pereat. p. 3.

خَاكِستَر cinis. p. 134. 148. خاكسترفام cineri colore similis. p. 113. Cf. Vullers: Inst. p. 170.

a. خَال naevus. p. 97. 136.

a. خَالِص purus, sincerus. p. 27. 95.

a. خَالِق creans, creator. p. 2. 54. 60. al.

a. خَالِي vacuus. p. 55. 92.

خَام crudus. p. 6. 27. 91. 101.

خامه calamus scriptorius. p. 150.

خامی eruditas p. 119.

خان titulus honorificus principum, imprimis turcicorum. خان آرزو Chân Arsu, nomen commentatoris libri Iskender-nâme a Nizâmio compositi. p. 83. 92.

خاندان stirps, familia. p. 8.

خانگی domesticus, incola domûs. p. 17.

خانه 1) domus. p. 14. 26. 125. 2) templum. p. 66.

خاور occidens. Apud poetas etiam oriens. p. 115. Vide Ferheng-i-Schuuri s. v.

a. خبر 1) nuntius. p. 2. 10. 40. 125. 2) in gramm. praedicatum. p. 64. خبردار کردن certiorem facere. p. 87.

خجسته faustus, felix. p. 21. 139.

a. خجالت pudor. p. 71.

a. خجلت pudor. خجلت زده pudibundus. p. 32.

خدا et خدای deus. p. 2. 9. 26. al. De pristina hujus voeis significatione vid. p. 53.

خداوند dominus, princeps. p. 3. 68.

خدایگان dominus, princeps. p. 120.

خدائی divinitas. p. 53.

a. خدمت servitium, ministerium. p. 32. 53. 127. al.

خدیو princeps, dominus. p. 53. 139.

a. خذلان impotentia, propr. ope divina destitui. p. 106.

خر asinus. p. 24, 25. sqq. 126.

خِر nebula. p. 132.

a. خَراب devastatus. p. 107.

خَرابات taberna vinaria. p. 121.

a. خَرابی desolatio, devastatio. p. 4. 104. 106. 144.

خِراش vulnerans. p. 23.

خِرام cum fastu incedens. p. 83. 124.

خِرامیدن cum fastu incedere. p. 27. 42.

خِرَد mens, intellectus. p. 4. 52. 55. sqq. 145. al.

خُرْد parvus, exiguus. p. 4. 77.

خِرَدْمَنْد prudens, intelligens, sapiens. p. 3. 34.

خُرْسَنْدی animus contentus. p. 71.

a. خُرْطوم proboscis elephanti. p. 40.

a. خِرْقَه vestis e panniculis confecta. p. 9.

خَرْگوش lepus. p. 33. sqq.

خُرَّم 1) laetus, hilaris. p. 5. 75. 2) amoenus. p. 18. 124.

خُرْما dactylus. p. 68.

خَرْمَگس musca asinina. p. 101.

خِرْمَن fruges demessae. p. 25. 132.

a. خُروج exitus. p. 75.

خُروش 1) tumultus. p. 45. 2) commotio animi. p. 141. 142.

خُروشیدن 1) tumultuari. p. 48. 2) commoveri. p. 136.

خریدن emere. p. 17. 22. 32.

خَز sericum. p. 126.

a. خِزَانَه thesaurus, gazophylacium. p. 11. 14.

a. خِزَانِي autumnalis. p. 124.

a. خَزَائِن (pl. voc. خزانه) thesauri. p. 101.

خَزِيدَن repere. p. 65.

a. خَزِينَه i. q. خزانه. p. 12.

a. خَسَاسَت vilitas, sordida avaritia. p. 99.

خَسْتَگِي vulneratio, vulnus. p. 113.

خَسْتَه 1) vulneratus. 2) nucleus dactyli. p. 67.

خُسْرُو Chosrau, nomen nonnullorum regum Persiae. 2) rex insignis. p. 90. 3) Chosrau Dehlevi, nomen poetae persici insignis. p. 54.

خَسَك herba spinosa. p. 102. 143.

a. خَسِيس vilis, avarus. p. 6. 127.

خَش lignula, festucae. p. 122.

خِشْت later. p. 9.

خُشْك siccus, aridus. p. 33. 45. 58. al.

خُشْكِي siccitas. p. 19.

خِشْم ira, indignatio. p. 37. 85. خشم آوردن irasci. p. 50.

خِشْمنَاك iracundus. p. 9.

a. خَصْم adversarius. p. 12. 13. 37. 123. 129.

a. خُصُوص peculiaritas. على الخصوص praecipue, inprimis. p. 75. 125. خصوصا id. q. pr. p. 86.

a. خُصُومَت litigatio, inimicitia. p. 9.

a. خِضَاب tinctura. p. 5. 144.

a. خِضْر Chisr, nomen prophetae apud Arabes. p. 81. sqq.

a. خَطّ 1) linea. p. 98. 117. 2) scriptura, literae. p. 28. 136. 142. 145.

a. خِطّه regio. p. 98.

a. خَطَا error, peccatum. p. 10. 60. خطا بخش errores condonans. p. 56.

a. خِطَاب 1) alloquium. p. 11. 2) in granum. secunda persona. p. 55. 65.

a. خَطَر periculum, discrimen. p. 37. 91.

خُفْتَن dormire. p. 31. 46. 47. 131. al.

a. خَفِيف levis. p. 104.

a. خَلَاص liberatio, libertas. p. 26. خلاص شدن liberari p. 13. خلاص يافتن id p. 19.

a. خُلَاصَه medulla rei. p. 53.

a. خِلَاف contrarium, oppositum. p. 38. 58.

a. خِلَافَت dignitas Chalifae. p. 12.

a. خَلْق 1) creatio, res creatae. p. 71. 2) homines. p. 3. 96. 66. al.

a. خُلْق natura, indoles. p. 3.

a. خِلْقَت qualitas innata. p. 60.

a. خَلَل luxatio, damnum. p. 114.

a. خَلْوَت solitudo. p. 61. 125.

a. خُلُوص sinceritas. p. 28.

a. خَلَه sermo inanis, delirus. p. 45.

a. خَلِيفَه Chalifa. p. 5. 6. 16. 121.

a. خَلِيل amicus, sc. Dei, cognomen Abrahami. p. 67.

خَم curvus, tortus. p. 120.

خُم vas figulinum. p. 109.

a. خُمَار crapula p. 128.

خَنْدِيدَن ridere. p. 3. 8. 10. 11. al.

خَنْگ equus albus. p. 82. 85.

خُنُك 1) felix, faustus. p. 127. 2) frigidus, insipidus (i. q. ar. ثقيل sec. Comm. turcicum.) p. 19.

خَواب somnus. p. 47. sqq. 70. 127. 245. 2) somnium p. 63.

خَوابَانِيدَن facere ut dormiat. p. 145.

خَواجَه dominus, magister, titulus honorificus virorum doctorum et divitum mercatorum. p. 2. 6. 18. 82.

خَوار vilis, contemtus. p. 30.

خَوارِى vilitas, contemtus. p. 4. 11. 135.

خَواست petitio, desiderium. p. 32.

خَواستَن 1) cupere, velle. p. 8. 11. 13. 2) poscere, petere. p. 48. 52. 79. cc. از. 3) significare, indicare p. 57. 75. c.c. از.

a. خَوَاص principes. p. 18.

خَوان stratum e corio, mensa. p. 16. 18. 23. 31. 109.

خوانسالار praefectus epularum. p. 37.

خَوانْدَن 1) invocare p. 50. 77. 2) nominare p. 70. 3) legere, recitare. p. 15. 18. 19. 60. al. coram aliquo c. c. بر p. 19.

† فرو i. q. simpl. 24. 27.

† بر i. q. simpl. p. 109. 121.

خَواه volens, cupiens. خواه - خواه sive - sive. p. 80.

خَواهِش petitio, cupitum. p. 76. 77.

خُوب pulcher, amoenus. p. 12. خُوبِی pulcritudo. p. 58.

خَود pron. reflex. ipse. a, um. p. 1. 4. 5. 7. al.

خُود cassis ferrea. p. 47.

خَور sol. p. 39. 115.

خُورْد parvus, exiguus, i. q. خرد. p. 65.

خَورْد cibus. p. 25. 86.

خَورِش cibus. p. 23.

خَورْدَن 1) edere, comedere. p. 5. 14. 16. 60. al. 2) bibere. p. 10. 83. 87. خون خوردن affligi. p. 25. سوگند خوردن jurare. p. 16. غم خوردن molestiam experiri. p. 34. 90. گندم خوردن cupiditate vinci; vid. گندم. p. 22.

† بر comedere, frui. c. c. از p. 45.

† فرو deglutire. p. 109.

خَورْشِید sol. p. 21. 44. 89. 99. 121.

خَوش 1) pulcher, elegans. p. 4. 2) gratus, jucundus. p. 7. 27. 95. 124. 3) adv. bene. p. 30. خوش کردن exhilarare. p. 76. خَوشْبُو suaveolens. p. 124. خَوشْگُوار gratus, dulcis. p. 86. 89.

خُوشَه spica frumenti. p. 22.

خَوشِی suavitas, comitas. p. 25. 75.

a. خَوْض subire negotium. p. 34.

a. خَوْف metus, timor. p. 80.

خُون sanguis. p. 13. 14. 50. 119. al. خون خوردن vid.
خوردن. خونبها pretium sanguinis, redemtio caedis. p. 114.

خونخوار moestus, afflictus. p. 122. 127.

خوناب aqua sanguinea, lacrimae. p. 105.

خونین sanguineus. p. 139.

خُوی natura, indoles. p. 3. 120.

خِویش pron. reflex. i. q. خود. p. 3. 6. 14. al.

خِویشتَن pron. reflex. i. q. خود. p. 73. 131.

خِویشی affinitas. p. 7.

a. خَیَال imago, phantasma. p. 32. 63. 127. خیال بستن imaginari, excogitare. p. 24. خیال کردن id. p. 29.

a. خَیَالات pl. praec. p. 57.

a. خَیْر bonus. p. 5. 10.

خِیرَگی obstupefactio. p. 39. 91.

خِیرَه attonitus, obstupefactus. p. 47. 49.

خِیز in comp. surgens, oriens. p. 68.

a. خَیْل equites. p. 108.

د

a. دَاء morbus. داء الثعلب morbus vulpis, i. e. alopecia. p. 112.

a. دَاخِل intrans. داخل کردن facere, ut intret, imponere. p. 109.

داد 1) donum. 2) justitia, jus. p. 6. 34. 37. 3) aequalitas (= ar. اعتدال) p. 98. - داد گر justitiam exercens, cognomen Dei. p. 50.
داد گستری justitia. p. 34.

دَادَن dare, donare. p. 2. 3. 6. 114. 125. c. c. ب et dat. pers.

† باز 1) reddere, remittere. p. 6. 2) i. q. simpl. p. 91.

† بر i. q. simpl. p. 143.

دَارُو remedium, medicamentum. p. 24.

a. دَارَيْن, dual. voc. دار, ambae domus, i. e. mundus aeternus et mundus terrester. p. 71.

دَاس falx. p. 42. 45.

دَاستَان historia, narratio. p. 86.

دَاشْتَن 1) tenere, habere. p. 3. 7. 14. 23. al. 2) existimare, putare. p. 89.

† باز retinere, cohibere. p. 47. 110.

† بر efferre, auferre. p. 8. 16. 18. 40. 56. al.

† وا avertere, separare. p. 34.

a. دَاعِيَة consilium, propositum. p. 66.

دَاغ stigma, signum cauterio impressum. p. 32. 143.

a. دَالّ indicans, denotans, c. c. بر. p. 76.

دَام rete, laqueus. p. 126. 131.

دَامَاد gener. p. 117.

دَامَن lacinia vestis. p. 78. 115. al.

دَانَا sapiens, doctus. p. 2. 5. 19. 36. 141.

دَانِسْتَن scire, intelligere. p. 3. 7. 8. 11. al.

دَانِش scientia, cognitio. p. 50. 54. 55. دانا i. q. دانش آزما p. 104.

دَانِشْمَنْد sapiens, doctus. p. 15.

دَانَه 1) granum, bacca. p. 22. 88. 116. 2) esca. p. 128.

دَاوَر 1) judex, administrator regius. 2) cognomen Dei. p. 52. 71.

دَاوَرِى functio judicis sive administratoris regii, judicium. p. 21. judicium extremum. p. 71.

a. دَائِرَه circulus, orbis. p. 30. 37. 111.

a. دَائِم permanens, perpetuus. p. 23.

a. دَجَّال Antichristus. p. 97.

a. دِجْلَه flumen Tigris. 98. 105. 117. 126.

دُخْتَر 1) filia. p. 116. 2) puella. p. 6. (dim).

a. دَخْل se in aliquid ingerere. p. 60. 69.

دَد fera, animal. p. 25. 131. 135.

دَر praep. 1) in. 2) de.

دَر porta, janua. p. 1. 16. 19. al.

دُر unio, margarita. p. 116.

دَرَا tintinnabulum, de collo equi supensum. p. 146.

دِرَاز longus. p. 43. 52. 128. al.

دِرَازِى longitudo. p. 95.

a. دُرْج capsula. p. 36.

a. دَرَجَات scalae, gradus. (pl. voc. درجه p. 76.)

a. دَرَجَه scala, gradus. p. 71. 104.

دِرَخْت arbor. p. 27. 67. 96. 124. al.

دِرَخْشان splendens, coruscans, fulgurans. p. 9. 52.

دَرْد dolor, cura, moeror. p. 1. 2. 23. 51. al.

دُرد faeces. p. 120.

دَرْدنَاك moestus, afflictus. p. 116. 121.

a. دَرْس studium literarum, lectio. درس گفتن lectionem habere. p. 15.

دُرُسْت rectus, bonus, verus. p. 55. 75. 125. al. بدرستی re vera, sane.

دُرُشْت durus, asper. p. 36. 38. 51. دُرُشتی severitas, durities. p. 28. 36.

دَرْگاه aula regia. p. 63. 64. 68.

دَرْگه i. q. praec. p. 110.

a. دِرَم drachma, nummus argenteus. p. 9. 11. 17. 129.

دِرَنْگ 1) cunctatio, mora. p. 18. 2) vita posterior, i. q. آخرت p. 44. 52.

دَرْوا inversus, praeceps. p. 117.

دَرْوَازَه porta, janua. p. 75.

دُرُود salutatio, valedictio.

دُرُودَن metere. p. 45. Conf. Vullers: Inst. p. 141.

دُرُوغ mendacium. p. 31. 82. 115. 130.

دِرَوگَر messor. p. 45.

دَرُون i. q. اندرون, in, intus. p. 133. 137. 138.

دَرُونَه intus, interior. p. 134.

دَرْويش 1) pauper, inops. p. 7. 12. 139. 2) monachus religiosus. p. 2.

دَرْيَا 1) mare. p. 41. 42. al. 2) fluvius magnus (ut ar. بحر) p. 50.

دَرِيدَن et دَرّيدَن lacerare, discerpere. p. 4. 31. 37. 49. al.

دِرِيغ repulsa, denegatio. دريغ داشتن repelli. p. 11. 76.
دريغ خوردن moerore afflictum esse. p. 131.

دِرِيَغا interj. vae! proh dolor! p. 124.

دَرْيُوزَه eleemosyna. p. 110.

دُزْد fur, latro. p. 15. 100. 101.

دُزْدِيدَن furto auferre. p. 15.

دِژْخِيم malam indolem habens (i. q. بدخو F. S.) p. 49.

دِژَم terribilis, tremendus. p. 47. 48. 50.

دَس vox indica (scr. daça), quae simul „decem“ et „morde“ significare potest. p. 134.

دَسْت 1) manus. p. 3. 4. 10. 16. 75. al. 2) robur, potentia. بدست 1) ope, per. 2) statim. دستبُرْد excellentia, praestantia. p. 49. دستكش firmus, validus. p. 48. دستگير adjuvans, adjutor. p. 34. 51. 64. دستيَازِى incursus praedatorius. p. 73.

دَسْتَان 1) fraus, dolus. p. 24. 2) modulatio cantus. p. 144. 146. 3) cognomen Zâlis, patris Rustemi. p. 49.

دُسْتُور modus agendi, regula, ratio. p. 36.

دَشْت planities, campus. p. 18. 46. 49. 132.

دُشْمَن inimicus, hostis. p. 3. 20. 67. al.

دَشْنَه pugio. p. 147.

دُشْوَار difficilis, molestus. p. 31. 63. 109. 127.

a. دُعَا 1) bonorum apprecatio. p. 20. 76. 104. دعای بد malorum imprecatio. p. 133. 2) salutatio. p. 113.

a. دَعْوَت invitatio, convivium. p. 25. 31.

a. دَعْوِی quod praetenditur. p. 73. 74. 128.

a. دَغْدَغَه titillatio. p. 24.

a. p. دَفْتَر liber, codex. p. 4. 5. 24. 145.

a. دَفع repulsio, amotio. p. 81. دفع ساختن repellere. p. 72.

a. دَقّاق nomen viri. p. 1. دَقّاقِی pulsatio. p. 102.

a. دَقَائِق res minutae. p. 22. 31.

a. دِقَّت subtilitas, acumen ingenii. p. 149.

دِگَر i. q. دیگر. دِگَر گُون alius generis, alio modo. p. 39.

دل cor, animus. p. 1. 2. 3. 12. 23. al. اهل دل viri religiosi. p. 81. دِلاوَر cordatus, strenuus. p. 49. دِلاوِیز animum devinciens. p. 37. دِلْبَسْتَه addictus alc. rei. p. 142. دِلْبَسْتَگی addictio animi, dilectio. p. 27. 34. 145. دِلْپَسَنْد amoenus, gratus. p. 36. دِلپَذِیر cordi gratus, acceptus. p. 146. دِلخَواه desideratus. p. 119. دِلخوش laetus, hilaris. p. 130. دِلْدار amatus. p. 129. دِلْسِتان animum rapiens. p. 119. دِلْکَش animum attrahens, gratus. p. 94. دِلْکُشا exhilarans. p. 75.

a. دَلَالَت indicatio, demonstratio. p. 28. 30. دلالت کردن demonstrare. p. 13. c. c. بر.

a. دَلَائِل argumenta, demonstrationes. p. 80.

دَلْق pallium monachorum. p. 143.

دِلير audax, strenuus. p. 36. 49.

دِليرى audacia, strenuitas. p. 68.

a. دَليل argumentum, demonstratio. p. 18. 35. 88.

دَم spiritus, halitus, p. 27. 30. al. يكدم punctum temporis. p. 84.

دُم cauda, extremum. p. 82.

دَمْسازى sodalitium, amicitia. p. 138.

دِماغ cerebrum. p. 65. 148.

a. دَمْدَمَه fraus, dolus. p. 30.

دَمَن Daman, contractum e voce indica Damayanti, nomen uxoris Nalae regis. p. 131 sqq.

دَميدن flare, efflare. p. 18. 27. 43. 144.

دُنْبال cauda. بدنبال a tergo, post. p. 93.

دَنْدان dens. p. 49. از بن دندان toto animo. p. 106.

دَنْدانه pinna muri. p. 106.

a. دُنْيا mundus. p. 71. 74. 129.

دُو duo. p. 6. 11. 18. 22. al. دو سه بار bis vel ter. p. 33. 106.

دَو cursus. p. 148.

a. دَوا medicamentum. p. 58. دوا كردن mederi. p. 103.

a. دَوابّ bestiae. p. 29.

a. دَوام perpetuitas, duratio. p. 124. بر دوام perpetuus, continuo p. 8.

دُوتا duplex. p. 114.

دُوخْتَن figere, consuere. p. 37. 39.

† بَر configere. p. 73.

دُود 1) fumus. p. 65. 133. 2) vapor offuscans. p. 148.

دُور 1) remotus, longinquus. p. 2. 6. 18. 25. al. 2) exemtus. p. 63. 3) a rei natura alienus. p. 69. دور كردن removere. p. 16.

a. دَوْر gyrus, orbis. p. 114. 124.

a. دَوَران temporis cursus. p. 20. 108.

دُورُويَه duos vultus habens, perfidus. p. 136. Conf. de hac voce Reschid eddin ed. Quatremère. p. 63.

دُوري distantia, longinquitas. p. 8. 101.

دُوزَخ inferna, tartarus. p. 2. 125.

دُوسْت amicus, carus. p. 3. 9. 14. 18. al. دوست داشتن carum habere, amare. p. 12. 29.

دُوسْتِي amicitia. p. 8. 27. 67.

دُوش 1) humerus. p. 141. 2) hesterna nox, hesterna nocte. p. 20.

دُوشْوار i. q. دشوار. دشوار آمدن molestum fieri. p. 15. c. c. بر ps.

دُوگانَه duplex. p. 95. 104.

a. دَوْلَت 1) prosperitas. p. 5. 24. 138. 2) imperium. p. 20. 34. 95.

دُوم secundus. p. 5. 63. 115. al.

a. دُون infra. p. 104. بدون sine. p. 58.

دَويدَن currere, festinare. p. 93. 122. 128.

دَه decem. p. 14. 41 sqq. 66. 134.

دَهَان os, (oris). p. 4. 10. 94. 123. 129.

دِهْخُدا dominus praedii. p. 53.

a. دَهْر 1) tempus, aevum. p. 4. 2) mundus. p. 124. 137.

دِهْقَان rusticus, agricola. p. 80. 109.

دَهَن i. q. دهان p. 3. 119.

دَى Dei, nomen mensis decimi veterum Persarum. 119. 148.

دِى heri. p. 11.

a. دِيَار regio, terra. p. 126.

a. دِيَانَت religio, pietas. p. 35.

دِيدَار conspectus. p. 128. 137.

دِيدَن videre. p. 2. 3. 5. 6. 9. 38. 116. al.

دِيدَه visus, oculus. p. 39. 47. 51. 70. 73. 128. al. مردم ديده pupilla. p. 135.

دِير 1) diutinus. pl. ديرها p. 7. 15. 2) sero, tarde. p. 109.

دِيرُوز heri. i. q. دِى p. 11.

دِيگ (Ja-i-M) olla. p. 27.

دِيگَر et دِگَر 1) alius, a, ud, alter. p. 3. 10. 11. 18. al. 2) denuo, amplius. p. 16. 29. سه ديگر tertius. p. 41.

دِيلَم Dilem, nomen regionis Persicae. p. 107.

دِيلَمى 1) dilemiticus. 2) crispus, quia capillus incolarum regionis Dilem crispus est. (B. K.) p. 112.

دِين religio. p. 8. 20. 65. 129.

دِينَار δηνάριον, nomen nummi aurei. p. 13. 20. 129.

دِيو (Ja-i-M. H. K) genius malus, daemon. p. 39. 46. 50. al.

دِيوَار murus, paries. p. 25. 107. pl. ديواران p. 66.

دِيوَان collectio operum poëtae alicujus. p. 20.

دِيوَانه δαιμονιακός, insanus. p. 111. 119. 133.

دِيهِيم corona regia, gemmis ornata. p. 136.

ذ

a. ذَات ens, essentia, substantia. p. 63. 68. 69.

a. ذَرَّه atomus, res minuta, particula. p. 117. 122.

a. ذِكْر mentio, commemoratio. p. 17. 70. 78.

a. ذُلّ abjectio, vilitas. p. 113.

a. ذِمَّه clientis tutela. p. 13.

a. ذَوْق sapor, gustus. p. 139.

a. ذُو ٱلْقَرْنَيْن nomen regis in Qurâno commemorati, qui a plerisque pro Alexandro M. habetur. p. 35.

a. ذِهْن acumen mentis, ingenium. p. 35.

ر

را particula ad dat. et acc. denotandum inserviens. Cf. Vullers. Inst. p. 73.

a. رَابِط copula logica. p. 82.

a. رَابِطَه copula logica. p. 65.

a. رَاجِح praeponderans, excellens, c. c. بر ps. p. 39.

a. رَاجِع rediens. p. 59. 107.

a. رَاحَت quies, tranquillitas. p. 119. 128.

رَاز secretum, arcanum. p. 14. 20. 59. 60. al. pl. رازها p. 43.

رَاسْت rectus, verus. p. 13. 32. 41. راست بينان recte videntes, i. e. prudentes. p. 141.

رَاسْتِي rectitudo, probitas. p. 35.

رَاسْتِين recte, vere. p. 142.

a. رَاضِي gratum habens. p. 27. 40. 107.

a. رَافِضِي vir sectae Schiitarum addictus. p. 20.

a. رَامِح hastatus. p. 39.

رَانْدَن 1) pellere, propellere, expellere. p. 33. 39. 125. 2) trahere, ducere. p. 54. 86. 117. 3) scribere, cf. Comm. p. 76. 99. 4) transigere (dies). p. 88.

راه via, iter. p. 13. 24. 30. 46. رَاه آوَرْد donum ex itinere allatum. p. 2. راهدار latro. p. 149. راهزن i. q. pr. p. 146.

a. رَأْي 1) sententia, consilium. p. 18. 28. 75. al. 2) voluntas, appetitus. c. c. بر p. 97. Conf. Comm. براى آلعين ipsis oculis tuis p. 40.

a. رَايَت vexillum. p. 116.

رَايْگَان gratis. p. 100.

a. رُبَاعِي tetrastichum. p. 1. 20. al.

a. رُبوبِيَّت dominium summum, divinitas. p. 60.

a. رُتْبَه gradus dignitatis. p. 66.

رِتوپَرن Rituparna, nomen regis Indici. p. 131 sqq.

رُجْحان praeponderatio. p. 97.

a. رُجوع reditus. p. 33.

a. رَجيم diris devotus, execrandus. p. 100.

a. رِحْلَت migratio, discessus. p. 75.

a. رَحْمَت commiseratio, misericordia.

a. رَحيل iter. p. 144. رحيل آوردن proficisci. p. 66. 67.

a. p. رَحيلْگاه locus quo devertunt iter facientes. p. 146.

رُخ gena. p. 2. 22. 24. 107. 113. al.

رَخْت sarcinae, apparatus. p. 25. 65. 106.

رُخْسارَه gena. p. 47.

رَخْش nomen equi Rustemi. p. 46. sqq.

رَخْشيدَن fulgere, splendere. p. 46. 82. 83. 112.

رَخْنَه rima, ruptura. p. 6. 9. 13. 77.

a. رَدّ repulsio, refutatio. رد كردن refutare. p. 2.

رَد doctus, sapiens. p. 43.

a. رِدا vestis exterior. p. 17.

a. رَذيلَت vitium. p. 1.

a. رَزّاق nutritor, cognomen Dei. p. 26.

a. رِزق victus. p. 26. 27.

رزم pugna, proelium. p. 137.

a. رِسَالَه 1) missio, legatio. p. 8. 35. 38. 39. 2) epistola, commentarius, tractatus. p. 59. 68.

رَسَانِيدَن 1) facere, ut aliquis perveniat, transit. verbi رسيدن p. 13. 18. 27. 30. al. 2) deferre. p. 11.

رَسَائِي perventio, consecutio. p. 60.

رُسْتَخِيز resurrectio mortuorum. p. 47.

رُسْتَم nomen herois celeberrimi apud Persas. p. 46. sqq. 67.

رُسْتَن crescere. p. 41. 88. 113.

a. رَسْم institutum, mos, modus, lex, regula. p. 25. 29. 32. 34.

a. رَسُول 1) legatus. p. 35. 2) legatus Dei, propheta, imprimis Muhammed. p. 10.

a. رُسُوم regulae, canones. p. 36.

رَسِيدَن venire, pervenire. c. c. ب ps. p. 13. 17. 19. 26. 29. al. c. c. بر p. 88.

† در intrare. p. 65.

† بهم convenire. p. 66.

رِشْتَه filum, funiculus. p. 36. 74. 136.

a. رِشْوَه donum quod datur corrumpendi caussa. p. 100.

a. p. رَصَدْگَاه observatorium. p. 143.

a. رِضَا assensus. p. 29.

a. رُطُوبَت humiditas. p. 58.

a. رَعَايَا (pl. voc. رعيّت) subditi. p. 23, 28.

a. رِعَايَت 1) observantia. p. 53. 2) cultus, honor. p. 140. رعايت نمودن observare. p. 37.

a. p. رَعْشَه دار tremens, tremulus. p. 84.

a. رَعِيَّت subditi. p. 28. 34.

a. رَغْبَت cupiditas, desiderium. p. 5.

a. رَغْم fastidium. p. 10.

a. رَفَاهِيَت quies, tranquillitas. p. 29.

رَفْتَار incessus. p. 25. 112. 130.

رَفْتَن ire, incedere. p. 2. 4. 5. 7. al. c. c. ب et بر. بسر رفتن ad propositum venire. p. 126.

† باز redire. p. 11.

† فرو descendere. p. 2. 75.

a. رِفْق lenitas, comitas. p. 36. 37.

a. رَفِيعَه (fem. τοῦ رفيع) alta, excelsa. p. 106.

a. رَفِيق comes, sodalis. p. 10. 125. 127. 145.

a. رَقْم scriptura, scriptio. p. 5.

a. رَقِيب custos. p. 69.

رَگ vena. p. 131. 148.

a. رِكَاب stapes. p. 62. رِكِيب id. ibid. Cf. Comm.

p. رَم fuga. رم‌كردن fugere, abhorrere. p. 11.

a. رَمَق spiritus ultimus. p. 20.

رَمِيدَن aufugere. p. 9.

† در i. q. simpl. p. 29.

رَنج dolor, molestia, morbus. p. 3. 23. 26. 73. al.

رَنجور afflictus, aegrotus. Cf. Vullers Inst. p. 176.

رَنجيدَن dolore affici, affligi. p. 9.

a. رِند anachoreta. p. 110. Cf. Comm. ad h. l.

رَنگ color. p. 10. 118. 119. al. رنگارنگ diversicolor, omnis coloris. p. 27. 57.

رو vid. روى

رَوا permissus, licitus. p. 27. 129. روا داشتن sibi permittere. p. 28. 73.

a. رَواج facilis venditio. رواج يافتن facile et bene vendi, trop. in usum venire. p. 53.

رَوان 1) iens, fluens, currens. p. 46. 2) anima. p. 45. 49.

رَوانى cursus. p. 126.

a. رِوايَت traditio, narratio. روايت كردن tradere, narrare. p. 22. pl. روايات traditiones. p. 72.

رُوباه vulpes. p. 23. 24. sqq.

a. رُوح spiritus, animus. p. 96.

a. p. رُوحانِى spiritualis, angelicus. p. 123.

رُود flumen. p. 50.

رُوز 1) dies. 1. 2. 6. 7. 65. 116. al. 2) sors, fortuna. p. 131.

رُوزانه interdiu. p. 140.

رُوزگار 1) tempus, aevum. p. 43. 52. 2) fortuna. p. 36. 135.

رُوزى victus quotidianus. p. 26. 27. 93. روزىده nutritor, cognomen Dei. p. 52.

رُوسْتَا rus, pagus. p. 102. روستائی rusticus. p. 102.

رَوِش incessus, agendi ratio. p. 110.

رُوشَن 1) lucidus, clarus. p. 22. 28. 55. 2) illustris. p. 48. روشن‌دل ingenio splendido praeditus. p. 116. روشن گردیدن clarum fieri. p. 29. روشن شدن id. q. pr. p. 37. 63.

رُوشِنائی lux claritas. p. 52. 55. 85. 92.

رُوشَنی i. q. pr. p. 36. 69. 121.

رُوم Rum, i. e. regiones omnes, quae regno Byzantino-Romano subditae erant. p. 91.

رُومی Byzantino-Romanus, deriv. praec. p. 86. 87. 88.

a. رَوْنَق splendor. p. 5.

رُوی vel رُو 1) facies, vultus. p. 8. 9. 23. 45. 2) modus, ratio. ازروی propter, secundum, ex. p. 37. 88. روی نهادن vultum convertere. p. 28. 46. روی نمودن i. q. pr. p. 24. روی تافتن vultum avertere. p. 70. 78. رورو coram. p. 132. رو سفیدی albedo vultus, i. e. decor, honor. p. 136.

رُویَانیدَن facere ut crescat. p. 58.

رُویَا crescens. p. 88.

رُوئینه aeneus. p. 46.

رَه 1) i. q. راه p. 2. 90. 91. 2) vicis. p. 48. In comp. ره آورد i. q. راه آورد p. 99. 111. رَهْبَری ductus, deductio (= ar. هدایت) p. 56. رهزن vid. راهزن. p. 77. رَهزَنی latrocinium. p. 77. رَهْرَو viator. p. 117. 145. رَهْرَوی iter. p. 2. رَهْگُذَر eventus, accidens. p. 38. 65. رَهْنُمَا viae ductor. p. 87.

رَهَا liberatio, evasio. p. 46, 49. رهاكردن remittere. p. 82.

رَهَانِيدَن liberare. p. 77.

رَهَائِي i. q. رها p. 77.

رَهِي mancipium, servus. p. 22.

رَى Rei, nomen regionis in provincia Irâq sitae. p. 97.

a. رَيَاحِين herbae suaviter olentes. p. 115.

a. رِئَاسَت principatus . p. 53.

a. رِيَاض viridaria (pl. voc. روضه) p. 27.

a. رَيْحَان ocimum basilicum. p. 112.

رِيخْتَن fundere, effundere. p. 4. 14. 68. 70. 119. 135.

† فرو effundere. p. 50. 56. 74.

رِيزِش effusio. p. 125.

رِيزَه minutim contrita, micae. p. 23. 77. 101.

رِيسْمَان funis. p. 63. 128.

ريش 1) (Ja-iM. F. S.) vulnus. p. 141. pl. ريشان p. 122.
2) saucius, vulneratus. p. 12.

رِيش barba. p. 21. 101.

رِيگ (Ja-iM. F. S.) pulvis. p. 98.

رِيو fraus, dolus. p. 137. 149.

a. رَئِيس princeps, dux. p. 146.

ز

زا nomen literae ز. p. 70.

زاد viaticum, commeatus. p. 110. 145.

زادن 1) parere. p. 109. 2) nasci. p. 26. 114. 115. part. زاینده genitor, genitrix. p. 49.

زار 1) gemitus, lamentatio. 26. 40. 126. 2) gemens. p. 25. 3) in comp. locum et multitudinem indicat, ex. gr. گلزار al.

زاری i. q. زار nr. 1. p. 51.

زاغ cornix. p. 5.

زال 1) senex. 2) anus. p. 106. 109. 3) nomen herois Persici, patris Rustemi.

زالزر i. q. زال nr. 3. p. 41.

زانو genu. p. 6.

a. زاویه 1) angulus. 2) cella. p. 37.

a. زائد abundans, redundans. p. 84.

زبان lingua, sermo. p. 13. 19. 20. 35. al. زبان کشادن loqui. p. 7. 9. زبان آور lingua promtus. p. 98. Cf. Comm.

زبر super, (i. q. ازبر) p. 2. 50. زبردست potentior, dominus. p. 4.

زبونی infirmitas, debilitas. p. 136.

a. زحمت molestia, afflictio. p. 33. 61. 120.

زخم ictus, vulnus. p. 27. 118.

زدن 1) ferire, percutere, vulnerare. 2) infligere, illidere, injicere. p. 21. 38. 50. لاف زدن gloriari. p. 1. 6. دم زدن loqui. p. 44.

سر زدن caput imponere. p. 67. studere, ib. Conf. Comm. قدم زدن gradi, procedere. p. 111. بهم زدن collidere, profligare. p. 36. برهم زدن id. p. 118. چشم زد ictus oculi, nictus. p. 85.

† بر efferre, extollere. p. 41. 85. سر بر زدن caput extollere, oriri. p. 106. 115. 121.

زَر aurum. p. 8. 9. 20. 66. 95. 114.

زَرْد 1) flavus. 2) pallidus. p. 47. 123.

زَرين aureus. p. 7. 81. 109.

a. زُروع segetes. p. 109.

زِشت foedus, turpis. p. 3. 14.

زَعْفَران crocus. p. 112.

a. زَكات tributum religiosum, quadragesima pars facultatum, quae quotannis in pios usus erogatur. p. 98. trop. p. 50.

a. زُلال purus, limpidus. p. 86.

a. زَلْزَلَه motus, concussio. p. 45.

زُلف cirrus, cincinnus. p. 22. 118.

زُلفَيْن c. termin. dual. arab. duo cincinni utrimque pone aures demissi. p. 118.

a. زِمام habena. p. 128.

زَمان tempus. p. 31. 43. 48. 61. 115. زمانی per aliquod tempus. p. 37. 43.

زَمانَه 1) tempus perlongum, saeculum. p. 116. 2) fortuna adversa. p. 46.

زُمُرُّد smaragdus. p. 145.

زمین terra, solum. p. 1. 4. 6. 8. al.

زن femina. p. 6. 129. al. زن بمزد meretrix. p. 15.

زنار zona. p. 128.

زنجیر catena. p. 6. 120.

زنخ mentum. p. 126.

زندان carcer. p. 3.

زندرود nomen fluvii prope urbem Ispâhân. p. 99.

زندگانی vita. p. 6. 125.

زندگی i. q. prc. p. 85. 87.

زنده vivens. p. 71. 75. 86. 99. 121.

زنك demin. voc. زن femina. p. 6.

زنگبار Zanguebar, regio Africae a Nigritis habitata; trop. de hoc mundo. p. 49.

زنهار vid. زینهار

a. زوال defectus, interitus. p. 39. 108.

زود 1) celer, velox. comp. زودتر p. 40. 2) cito. p. 13. 18. 103. 121.

زور 1) robur, vires. p. 49. 50. 64. 65. 2) vis, violentia. p. 5. 38.
زورآوری id. q. nr. 1. p. 126.

زهاب, زه آب, زه effluvium aquae ex fonte. p. 33. 116.

زه pro ز, i. q. از, ex, ab. p. 142.

a. زهد continentia, abstinentia a rebus mundanis. p. 130.

a. زهر venenum. p. 32. 103. 137. 145.

زَهْرَه 1) fel. 2) fortitudo, audacia. p. 68. 82. Cf. Comm. ad locum priorem.

زُهْرَه nomen stellae, Venus. p. 138. 140.

زَهِی euge! bene!

a. زِیَادَت 1) augmentum, incrementum. p. 38. 63. 2) plus, amplius, magis. p. 26. 33. 38.

a. زِیَارَت visitatio. p. 66.

زِیَان damnum, noxa. p. 24. 125.

زیبیدن decere, convenire. p. 98.

زیر infra. p. 2. 21. 50. 89. al. بزیر id. p. 33. 34. 38. درزیر id. p. 8. 25. 26. 82. از زیر ex. p. 93. زیر کردن superare, vincere. p. 137. زیرْدَسْت subjectus, subditus. p. 38. 64.

زیرَا i. q. از ایرا ideo, hinc. زیرا که propterea quod, quia, nam. p. 2. 11. 55. 59. 60. al.

زیرْبَاد nomen regionis. p. 33.

زیرَك ingeniosus, mente praestans.

زیسْتَن vivere. p. 33. 34. 73. 133. 141. زیست کردن i. q. زیستن p. 74.

زین sella equestris, ephippium. p. 39.

a. زینَت ornamentum, apparatus. p. 62.

زینْهَار et زِنْهَار cautio, cautela. p. 13. زینهار کردن cavere. p. 129.

زیوَر ornatus. p. 36.

ژ

ژَرْف profundus, altus. p. 33.

ژُگال carbô. p. 147.

ژَنْگ rubigo. p. 149.

ژَنْگار id. q. prc. p. 101.

س

a. سَابِق praecedens, antecedens. p. 73. 78. al. fem. سابقه p. 7.

a. سَاحِر 1) incantator, praestigiator. 2) gnarus, peritus. p. 115.

سَاخْتَن facere, conficere. p. 6. 23.

سَادَگی simplicitas. p. 102.

سَادَه simplex, sincerus. p. 138.

سارا purus, praestans, de ambra. p. 27.

سَاز 1) apparatus, instrumentum. p. 122. 2) dispositio. p. 46.
ساز کردن disponere. p. 14.

a. سَاعَت 1) hora. p. 34. 111. 2) aliquantum temporis. p. 15.

a. سَاقِط cadens, caducus. p. 23.

a. ساقِی pocillator. p. 94. 139.

a. سَاکِن 1) quiescens. 2) firmus, stabilis, incola. p. 26. 29. 105. 112. 126.

سَال annus. p. 11. 33. 43. al. Vid. Vullers. Inst. ling. Pers. p. 67.

a. سَالِك incedens. p. 21.

سَام Sâm, heros Persicus, avus Rustemi. p. 49.

a. سَامِرى Sâmirî (Samaritanus), nomen magi cujusdam, qui Mosis prophetae aequalis fuit. p. 22.

سَان modus, ratio. p. 33. 36. al. بر سان in modum, instar. p. 42. 43. 48.

a. سَائِل interrogans. p. 96.

سَايَه umbra. p. 88. 89. 140. al. سايه دار umbrosus. p. 89. سايه گاه locus umbrosus. p. 90.

a. سِبَاع ferae, leones. p. 23. 24.

a. سَبَب caussa. p. 3. 7. 17. 23. 27. al. بسبب propter. p. 55. سبب الاسباب caussa caussarum, Deus. p. 27.

a. سُبْحَان laudatio, laus (tantum ad Deum refertur). p. 14. 60. 79. 123. al.

a. سُبْحَه rosarium. p. 110.

سَبْز viridis, recens. p. 27. 67. 88. 126.

سَبْزَه viror. p. 42. 88. 126. 147. سبزه زار viridarium. p. 83.

سَبْزِى i. q. praec. p. 88.

سُبُك 1) levis, celer. 2) adv. cito, celeriter. p. 48. 131.

سَبُكْسَارِى levitas animi. p. 26.

سَبُكِى levitas. p. 28.

a. سَبِيل via, modus. p. 21. 79.

سِپَارِيدَن committere, tradere, mandare. p. 91. 126. c. c. ب.

سِپَاس gratiarum actio, laus. سپاس داشتن gratias agere. p. 125.

سِپَاه exercitus. p. 65.

سِپَاهَان i. q. صفاهان Ispâhân. p. 96. 100.

سَپَر et سِپَر in comp. conculcans. p. 108.

سِپَر scutum, clypeus. p. 32. 39.

سَپَرْدَن et سِپَرْدَن conculcare. p. 34. 49. 138.

سُپُرْدَن et سِپُرْدَن tradere, committere. p. 68. 80. 116. 145. c. c. ب.

سِپَنْج locus ubi viatores aliquot dies commorantur; inde metaph. mundus terrester. p. 44.

سِپَنْد ruta silvestris ejusque semen, unde suffitum faciunt contra noxam oculi maligni. p. 140.

سِپَه i. q. سپاه p. 92.

سِپَهْر et سِپِهر orbis coelestis, coelum. p. 37. 39. 95.

سپید albus, candidus. p. 41. 43. سپیدرو probus, honestus, p. 100. سپیدابرو albis superciliis praeditus. p. 109.

سِتَادَن sumere, capere. p. 17. 34. 69. 113.

سِتَارَه 1) stella. p. 22. 49. 62. al. 2) stella genethliaca. p. 132.

سِتَدَن i. q. ستادن p. 18. 91.

a. سِتْر velum. p. 100.

سُتُرْگ magnus, ingens, fortis. p. 42.

سِتَم injuria, violentia. p. 11. 32. 38. 106. سِتَمْگَار oppressor, tyrannus. p. 37. سِتَمْگَارِی oppressio. p. 106.

سْتُودَن laudare, celebrare. p. 35. 99.

سِتِيزَه lis, contentio. p. 3. 132.

a. سَجَّادَه stragulum, in quo preces peraguntur. p. 110.

a. سَجْدَه prostratio corporis in adorando, precando. p. 40.

a. سَحَاب nubes. p. 33. 112.

a. سَحَر diluculum. p. 22. 128. adj. سَحَرِى matutinus. p. 57.

a. سِحْر incantatio. p. 30. 118. سِحْرسازِى id. p. 138.

a. سَخَا liberalitas. p. 99.

سَخْت 1) durus, vehemens. p. 33. 2) valde, admodum. p. 64. 129.

سَخْتَن ponderare. p. 95. Cf. Comm.

سَخْتِى 1) vehementia, durities. 2) infortunium. p. 26. 128.

سُخَن 1) verbum. p. 1. 28. 43. 44. 2) sermo. p. 2. 11. 20. 21. al. pl. سخنان p. 28. et سخنها p. 36. 76. al. (Dicitur etiam سَخُن teste F. S.) سُخَنْوَر eloquens. p. 57. سُخَنْوَرِى eloquentia. p. 21.

a. سَدَاد rectitudo, bona directio. p. 28. 35.

a. سِدْرَه species loti arboris. سِدْرَةُ ٱلْمُنْتَهَا arbor fabulosa summi Paradisi. p. 96.

سَر 1) caput. p. 2. 9. 15. 20. al. pl. سرها p. 33. 2) cacumen. p. 34. 42. 3) ora, extremitas. p. 31. 110. سربسر ab una ora ad alteram. p. 47.

a. سِرّ 1) arcanum, secretum. p. 21. 2) sepulcrum. p. 2. sqq.

سَراسَر ab una ora ad alteram, i. q. سربسر.

a. سِرَافِيل i. q. اسرافيل q. v.

سَرا 1) in comp. canens. p. 99. 2) i. q. سراى p. 17.

سَرَاكَاهِى i. q. آكاهى q. v. p. 85.

سَرْانْجَام finis, extremum. p. 28.

سَرَاي domus, palatium. p. 12. 15. 17. 44. 146. سراي نُهُفْت alter mundus resurrectione patefaciendus. p. 22.

a. سِرَايَت contagio, infectio. p. 19. 23. 93.

سَرَائِيدَن canere, modulari. p. 80.

سَرْبَارِي sarcina oneri universo superimposita. p. 26.

سَرْبَسْت liber. p. 47.

سَرْپُوش velum, operculum. p. 138.

سَرْچَشْمَه i. q. چشمه q. v. p. 25. 31. 33.

سَرْحَد finis. p. 31.

سُرْخ ruber. p. 14. 20. سُرْخرُوئِى honos. p. 30.

سُرْخَاب fucus ruber p. 109.

سَرْد frigidus. p. 90.

سَرْدِى frigus. p. 58.

سَرْدَار dux exercitus. p. 10. 101.

سَرْرِشْتَه i. q. رِشْتَه, trop. id ex quo aliquid pendet. p. 71.

سَرْسَرِى 1) temeritas. 2) temere. p. 34.

سِرِشْت 1) formatio, creatio. 2) naturâ ad aliquid formatus, in comp. p. 134.

سِرِشْتَن formare, creare. p. 58.

سَرْفِرَاز altus, eminens. p. 41.

سِرْكَه acetum. p. 101.

سَرْگُذَشْت 1) evenire, evenisse, eventus. p. 72. 2) eventum, res quae accidit. p. 88. 142.

سَرْمَايَه summa capitalis. p. 5. 36.

سَرْمَسْت ebrius. p. 131.

سُرْمَه collyrium. p. 96. سرمه سا collyrium terens. p. 96.

a. سَرْو cypressus. p. 32. 42. 44. 112.

a. سُرُور laetitia. p. 145.

سَرُوش Seroseh, nomen angeli apud Persas, qui mandata Dei ad homines defert. p. 90.

a. سَرِير solium, thronus. p. 34.

سَزَاوَار decens, conveniens. p. 53. 85.

سَزِيدَن decere, convenire. p. 81.

سُسْت laxus, infirmus, segnis. p. 129. سست راى imprudens. p. 75. Cf. Comm.

a. سَطْح superficies plana. p. 98. 108.

a. سَطْوَت impetus, violentia. p. 39.

a. سَعَادَت felicitas, beatitudo. p. 71. 126.

a. سَعْد fausta vis sideris. p. 56.

a. سَعْدِى Saadi, nomen poetae celebris Persici. p. 56. 126. 130.

a. سَعْى studium, opera. p. 59.

a. سِفَارَت legatio, munus internuntii. p. 36.

a. سَفَر iter, profectio. p. 26. 126. 146.

a. سُفْرَة mensa, i. e. discus ex corio vel alia materia factus, cui cibi imponuntur. p. 18. 86. 109.

a. سُفْل humilitas, opp. عُلْو altitudo; منفذ سفل meatus inferior, i. e. podex. p. 20.

a. سِفْلَة 1) conditio inferior, vilitas, سفله طبع vilis indole. p. 4. 2) infimates, plebs; it. homo de plebe, illiberalis. p. 4.

سِفِيد i. q. سپيد p. 5. 21. 66. Cf. Vullers. Inst. p. 48.

سِفِيدى candor, albedo. p. 5.

a. سَفِينَة navis. p. 130.

a. سَقَّا aquarius. p. 98.

a. سِقَايَة aquam praebere, سقايه خانه aedificium publicum, quo aquatum itur. p. 98.

a. سَقَم et سُقْم aegritudo, morbus; transl. imperfectio sententiae vel orationis. p. 92.

سِكْبَا cibus quidam acetosus. p. 103.

سِكَنْدَر Alexander, i. q. اسكندر.

a. سُكُون gramm. vocali carere. p. 59.

a. سِكَّه typus monetarius, hinc ipsa moneta. p. 35.

سَگ canis. p. 18. 44. 126.

a. سَلَاسَت facilitas, volubilitas, aequabile flumen (orationis). p. 20.

a. سَلَاطِين (pl. voc. سلطان) imperatores. p. 5. 28. 108.

a. سَلَام 1) salus. 2) salutatio. p. 9. سلام گفتن salutare. p. 10. 12. سلام کردن id. p. 128. سلام بجا آوردن id. p. 29.

a. سَلَامَت salus, incolumitas. p. 11. 27. 39. 110.

سَلْجُق Seljuq, nomen dynastiae turcicae in Persia. p. 116.

a. سِلْسِلَة 1) catena, sertum. p. 105. 133. 2) concatenatio, series rerum, ut aedium. p. 107.

a. سُلْطَان imperator, rex. p. 69. 110.

a. سَلْطَنَت imperium. p. 53.

a. سَلْمَان Selmân, socius quidam Muhammedis prophetae natione Persa. p. 110.

a. سَلْوَت tranquillitas. p. 37.

a. سُلُوك incessus. سلوك نمودن incedere. p. 78.

a. سَلِيم 1) incolumis, tutus. p. 125. 2) sincerus, simplex; hinc in malam partem سليم دل simplex, stultus, εὐήθης. p. 25. 29.

a. سُلَيْمَان Salomo. p. 99.

سُم ungula. p. 33. 46.

a. سَمَا coelum. p. 99.

a. سِمَاك n. duarum stellarum, quarum una est سماك رامح, Simâk hastatus, i. e. Arcturus. p. 39. 116.

a. سَمْت semita, via. p. 117.

a. سَمْع auditus. p. 31. 102.

سَمَنْبَر pectus habens instar jasmini, i. e. candidum et odoratum. p. 141.

سَمَنْد equus, praec. generosus. p. 33.

a. سَنَا splendor. p. 103.

a. سِنَان cuspis hastae. p. 39. 112.

سَنَائِي Senâï, nomen poetae Persici. p. 115.

سُنْبُل hyacinthus. p. 22. 147.

سُنْبُلَه Spica, nomen sideris, i. e. Virgo. p. 22.

a. سَنَت annus. p. 99.

a. سُنَّه institutum, modus, ratio agendi. p. 27.

سَنْج ponderans, perpendens, in comp. p. 3.

سَنْجِيدَن ponderare. p. 95.

سَنْگ lapis, saxum. p. 1. 18. 57. 129. سنگبااران lapides pluere faciens, i. e. ex alto dejiciens. p. 67. سَنْگْبُوم i. q. سنگستان p. 91. سَنْگْدِل animo duro praeditus. p. 118. سَنْگْرِيز et سنگريزه moles minutorum lapidum (Steingeröll); sec. al. cruciatus, supplicium, propr. lapidatio. p. 68. Cf. Comm. ad. h. l. سَنْگِسْتَان locus lapidosus. p. 91.

a. سُنِّي sunniticus. p. 20.

a. سَوَاد circuitus, fines, regio. p. 138. 146.

سُوَار eques. p. 42. 44. 117. 127. سوار شدن equum conscendere. p. 12. 14.

a. سُؤَال interrogatio, quaestio. p. 7. 10. 27. 28. 113.

سُوخْتَن urere, comburere. p. 39. 90. 118. 131.

سُود 1) lucrum, quaestus. p. 121. 2) commodum. p. 28. 93. 114.

a. سَوْدَا 1) bilis nigra, opp. τῇ صفرا. p. 1. 43. 2) vehemens cupido. p. 27. 132.

سُوز 1) ardor, aestus, dolor. p. 105. 122. 123. 2) in compos. ardens. p. 131.

سُوزْنَاك dolore affectus. p. 54. Conf. Comm.

سُوزَن acus. p. 1.

سُوسَن lilium. p. 112.

سَوْگَنْد jusjurandum. p. 16. 17. 25.

سِوُم tertius. p. 5. 48.

سُوِی vel سُو 1) latus, tractus. p. 82. 2) versus. p. 46. 47. 52. 59. 131. al. بسوی versus. p. 40. 89.

سِه tres, tria. p. 5. 14. 41. al.

a. سُهَا stella obscurior in cauda ursae majoris. p. 117.

a. سَهْل levis, tenuis, exiguus. p. 108.

a. سَهْوَت socordia, incuria, oblivio, hallucinatio, error per incuriam admissus. p. 35.

سَهِی rectus, erectus. p. 41.

سِی triginta. p. 41. 43. 99.

a. سَيَّارَه planeta (stella genethliaca). p. 137.

a. سِيَاق modus procedendi, ratio agendi. p. 31.

سِيَاه niger. p. 5. 12. 21. 43. al. سِيَاه بَخْتِی fortuna adversa. p. 131. سياه فام subniger. Cf. Vullers. Inst. p. 170. سِيَاهِی nigredo. p. 5. 44. 132.

سيب malum. p. 103.

a. سَيْر ingressus, incessus. p. 113.

a. سِيَر (pl. voc. سِيرَة) res gestae earumque narratio, historia, biographia. p. 106.

سير satur, satiatus. p. 91. سير آمدن satiari, taedere. p. 13.

سِيرَاب irriguus. p. 85. 88. سِيرَابِی irriguum esse. p. 98.

a. سِيَرت mos, ratio vivendi et agendi. نيكو سيرت bene vivens et agens, abstr. نيكو سيرتى p. 6. زشت. سيرت turpiter vivens et agens, abstr. زشت سيرتى p. 14.

سِيلَاب torrens. p. 145. 147.

سِيم argentum. p. 9. 83. 130.

a. سِيمَا facies, species. p. 142.

سِيمَاب argentum vivum. p. 84. 143. 147.

سِيمُرْغ gryps, avis fabulosa. p. 143.

a. سِيمِيَا magia praestigiatrix. p. 142.

سِيمِين argenteus. p. 37.

سِينَه pectus. p. 37. 39. 118. 131.

سِيَه i. q. سياه p. 1. 43. سِيَهِى i. q. سياهى p. 97.

ش

شَاخ ramus, surculus. p. 27. 41. 43. 147.

شَاد laetus, hilaris. p. 34. 121. c. c. بر p. 77.

شَادَاب aquosus, hinc virens, amoenus. p. 41.

شَادَان i. q. شاد p. 44. 141.

شَادِرْوَان fons saliens, qui in magnatum palatiis instrui solet. p. 107.

شَادْمَان laetus, hilaris. p. 127.

شَادِى gaudium, laetitia. p. 88.

a. شَاذّ irregularis, anomalus. p. 62.

a. شَارِح explicator, commentator. p. 83.

شَارْسَان locus urbibus frequens. p. 42. 44. 45.

شَارَك avis suaviter canens, luscinia. p. 113.

a. شَاعِر poëta. p. 18. 19. 57. 73.

شَافِعِي Schafiï, auctor unius e quatuor sectis orthodoxis Moslemorum. p. 116.

a. شَاكِر gratias agens. p. 79.

شَاكْرِد discipulus. p. 15. 101.

شَاكْرِدِي status discipuli. p. 100.

شَام vesper. p. 37. 42. 70.

a. شَان status, conditio. در شان i. q. در حق, de (*in Bezug auf*). p. 8.

شَاه rex. p. 8. 14. 20. 34. al. شَاهْنَامَه liber regum, nomen notissimi poëmatis Persici, quod Firdosi conscripsit. p. 92.

شَاهِد amasius. p. 6. 102. 111.

شَاهِنْشَاه rex regum, i. e. summus rex. p. 119.

شَاهِي potestas et dignitas regia. p. 111.

شَايِسْتَن decere, convenire. p. 5. 13. 15. 79. 93. al. شايد 1) convenit. 2) fieri potest, hinc adv. fortasse. p. 25.

a. شَائِع divulgatus. p. 54. 66.

شَب nox. p. 1. 20. 22. 66. 70. al. نيم شب media nocte. p. 70.

شَبَانْرُوز spatium unius noctis et diei.

شَبْنَم ros. p. 57. 144.

a. شُبْهَت dubitatio. p. 35. 46. 72.

شِتَاب festinatio. شتاب آوردن festinare, properare p. 70.
شِتَاب زَدَگِی i. q. شتاب p. 28. بشتاب festinans p. 149.

شِتَافْتَن festinare, properare. p. 33. 41. 51. 82. 131. 133. al.

† بر i. q. simpl. p. 48.

شُتُر camelus. p. 9. 17. 114.

a. شُجَاع fortis, strenuus. p. 111.

a. شَجَاعَت fortitudo, strenuitas. p. 67.

a. شَجَر arbor. p. 144.

شَحْنَه praetor urbis vel regionis. p. 3. 101.

a. شَخْص persona. p. 7. 62. 96. شخصی quidam. p. 15. 17. 53. al.

a. شَدَائِد aerumnae, molestiae. p. 26.

شُدَن 1) fieri. p. 1. 4. 5. 6. al. 2) ire, c. c. سوی p. 47. بر
باد شدن interire. p. 109. از جای شدن loco moveri p. 40.

† باز redire, revenire. p. 116.

† بیرون exire. p. 39. 47.

† در intrare, venire in. p. 47.

† فرو submergi. p. 116.

† کم deminui. p. 41.

شَرَاب potus. p. 6. شرابدار pocillator. p. 7.

a. شَرَائِط statuta, pacta, officia. p. 71.

a. شَرَائِع leges divinae. p. 55.

a. شَرْبَت potus. p. 17. 19. 32.

a. شَرْح explicatio, expositio. p. 22. 100. 106. شرح كردن explicare. p. 110.

a. شَرَر malitia, maleficium magicum. p. 140.

a. شَرْط 1) statutum, lex. p. 37. 127. 2) iu gramm. protasis enuntiati conditionalis, opp. جزا apodosis. p. 82.

a. شَرْع lex divina. p. 101. 111.

a. شَرَف nobilitas, honor, gloria. p. 24. 139.

a. شِرْكَت communio, socium et participem esse. p. 110.

شَرْم verecundia, pudor. p. 17.

شَرْمسَار pudibundus. p. 32. 71.

شِرْوَان Schirvân, nomen regionis Persicae. p. 110. 115. 117.

a. شَرَه aviditas, magna cupiditas. p. 27. 28.

a. شَرِيف celsus, nobilis. p. 6. 57.

شُسْتَن lavare. p. 25. 40. 50. 85. 149.

† بر i. q. simpl. p. 149.

شَش sex. p. 80. 111. شُشُم sextus. پير ششم چرخ antistes sexti orbis coelestis, Jupiter. p. 102.

شَصْت sexaginta. p. 51.

a. شَط litus, ripa. p. 110.

شَطْرَنْج schahiludium. p. 107. شطرنجى qui schahiludium exercet. p. 108.

a. شُعَاع radii, lux radians. p. 27. 37.

a. شُعْبَه 1) ramus. 2) pars. p. 6.

a. شِعْر poësis, carmen. p. 19. 20. 21. 22. 57. 126.

a. شُعَرَا poëtae. p. 21. 57.

شِعْرى Sirius. p. 99.

a. شُعْلَه flamma. p. 146. شعله زدن flammam emittere. p. 137.

a. شَغَف vehemens cupiditas. p. 30.

a. شَفَق diluculum. p. 132.

a. شَفَقَت commiseratio, humanitas, pietas. p. 4. 27.

a. شِقّه segmentum, lacinia. p. 100.

شِكَار 1) venatio. p. 5. 23. 118. 126. 2) praeda. 29. 45. شكارگاه locus venationis. p. 9.

شِكَافْتَن findere, p. 136. 141.

a. شُكْر gratiarum actio, imprimis erga Deum. p. 78. 130.

شِكَرْدَن venari. p. 45.

شُكَرْدَن perdere, perimere. p. 44.

شِكَسْت clades, ruina. p. 20. 32. 77.

شِكَسْتَكى fractio, clades, ruina. p. 107.

شِكَسْتَن frangere, dissolvere; dilaniare; profligare. p. 24. 77. 113. 131. 144. al. sensu pass. p. 20. part. شكسته fractus. p. 77. Conf. Comm.

† بر dissolvere. p. 7.

شِكِفْت 1) admiratio, stupor. p. 49. 50. 2) miraculum p. 87.

شُكُفْتَن florescere, efflorescere. p. 147.

a. شَكْل figura, forma. p. 2. 29.

شکم venter. p. 31. 109.

شِکَنْجَه tormentum, cruciatus. p. 68. 78.

شُکوفَه flos. p. 116.

شُکوه gravitas, majestas. p. 24. 37.

شِکیب patientia. p. 141. شِکیبائی id. p. 77.

شِگَرْفی spectabilitas, decor. p. 148.

شُمار numeratio, numerus. p. 21. 43. 59. 134. 141.

شُماریدَن numerare. p. 3. 134.

شُمُرْدَن i. q. prc. p. 41. 42. 43. 44. 97. 134. al.

شَمَرْکیا herba, quae in paludibus et lacubus crescit. p. 98.

a. شَمْس sol. p. 98. 117.

شَمْشیر gladius, ensis. p. 3. 20. 32. al.

a. شَمْع cereus. p. 37.

a. شَمیم odor, fragrantia. p. 27. 139.

شِناخْتَن cognoscere, intelligere, nosse. p. 12. 16. 22. 36. al.

شِناسائی notitia, scientia. p. 55.

شِناسی i. q. prc. p. 35.

شَنْبَلید foenum graecum, cujus flos flavus est. p. 112.

شُنُودَن audire. p. 21. 35. 42. al.

شِنیدَن i. q. prc. p. 5. 13. 15. al.

شُور (Vav-i-M. F. S.) turba, turbae, perturbatio. p. 118.

a. شَوْق desiderium p. 137.

a. شَوْكَت potentia. p. 7. 29. 38. al.

شَه i. q. شاه q. v.

a. شِهَاب 1) stella lucida. p. 117. 2) stella cadens (quas tanquam tela ab angelis coeli custodibus in daemones altius ascendentes conjici putant). p. 116.

شَهْر urbs, oppidum. p. 13. 16. 62. 66. al. شهر زر initium melodiae cujusdam. p. 102. شَهْر بَنْد qui in una urbe captivus detinetur. p. 62. Cf. Comm.. شَهْرِى urbanus. p. 126.

a. شُهْرَت celebritas. p. 25. 53.

شَهْرِيَار rex, imperator. p. 38. 41. 44. شهرياری regius, regalis. p. 37.

شَهْرِيوَر nomen mensis octavi apud veteres Persas. p. 80.

شَهْمَات i. e. شاه مات (rex mortuus est), in schahiludio de rege: victus et profligatus; hinc شهمات شدن omnino profligari, opprimi. p. 107.

a. شَهْوَت cupiditas, libido. p. 6.

شِير leo. p. 23. 24. 29. 36. 46. al. (Ja-i-M.).

شِير lac. p. 110.

شِيرِين 1) dulcis, suavis. p. 24. 25. 2) Schîrîn, nomen psaltriae, quam uxorem duxit Perwiz, rex Persarum. p. 109. — شيرينى dulcedo, suavitas. p. 24.

شِيشَه vitrum, vas vitreum. p. 149. شيشه زار locus fragmentis vitri consitus. p. 149. شيشه گَر vitrearius. p. 98.

a. شَيْطَان Satanas. p. 77.

a. شُيُوع divulgatio. p. 53.

شِيوَه modus, ratio agendi. p. 4. 110.

ص

a. صَابِر patiens. p. 79.

a. صَاحِب 1) sodalis, amicus. p. 53. 127. 2) possessor, praeditus aliqua re. p. 7. 14. 67. 68. 99. al. صاحِبْ دل cordatus. p. 125. Cf. Vullers. Inst. p. 71.

a. صَاد nomen literae ص. p. 117.

a. صَادِق verax, sincerus. p. 84. 115.

a. صَاعِقَة fulgur. p. 39.

a. p. صَاف limpidus, merus, purus, clarus. p. 83.

a. صَبَا Eurus. p. 38. 97. 144. 146.

a. صُبْح mane, tempus matutinum. p. 84. 96. صُبْح صادق mane verum, i. e. illud quod proxime antecedit solis ortum. p. 115. صُبْح گَاه tempus matutinum. p. 84.

a. صَبْر patientia, perseverantia. p. 22. 77. 78. 106. al. صبر كردن patienter opperiri. p. 37.

a. صَبُورِى i. q. prc. p. 78.

a. p. صُحْبَت sodalitas, amicitia. p. 129.

a. صِحّت bona valetudo. p. 27.

a. صَحْرَا vasta planities, desertum. p. 12. 18. 85.

a. صَحِيح recte, emendate. p. 83.

a. صَحِيفَة folium, cui aliquid inscribendum aut inscriptum est. p. 4.

صَد centum. p. 3. 9. 14. 17. al.

a. صَدَا echo, vox, sonitus. p. 102. 132. 133.

a. صَدَد propinquitas; در صدد زوال است prope est ut deficiat. p. 39.

a. صَدْر 1) locus primus in consessu. 2) ipse praeses. Hinc cognomen صدر الدين praeses religionis, brevius صدر p. 99.

a. صَدَف concha. p. 119. 125.

a. صِدْق veritas, veracitas. p. 115.

a. صَدَقة eleemosyna. صدقة كردن eleemosynas praebere alicui. c. c. بر p. 25.

a. صُدُور ex origine, ab auctore proficisci. شرف صدور يافتن de jussu regio: honore emissionis affici, emitti, promulgari. p. 24.

a. صَدِى i. q. صدا. p. 145.

a. صَدِيق amicus sincerus. p. 116.

a. صَرْف conversio. صرف كردن convertere (nummos) in aliquid, expendere. p. 11. 128.

a. صَف ordo, series. صف بستن ex ordine considere. p. 15.

a. صَفَا puritas, claritas, sinceritas; serenitas animi, hilaritas, oblectatio, deliciae. p. 24. 34. 66. 98.

a. صَفَاوَت i. q. prc. p. 98.

صِفَاهَان Ispâhân, nomen urbis primariae Persicae. p. 95. sqq.

a. صِفَت 1) descriptio. 2) qualitas. p. 39. 70. 98. 126. pl. صِفَات p. 110. 3) in gramm. nomen adjectivum, appositio locum adjectivi tenens. p. 54. 75. 105.

a. صُفّة lectus circum conclave stratus. p. 107.

a. صَفْحَة pagina libri. p. 4. pl. صَفَحَات p. 4. 36.

a. صِفْر Zero. p. 143.

a. صَفْرَا bilis flava, opp. τῇ سودا. p. 143.

a. صَلا preces ad Deum. p. 97.

a. صَلاح recta conditio, bonus status, recta ratio agendi. p. 24. 28. 110.

a. صُلْح pax. p. 9.

a. صَنَم idolum, transl. amasia. p. 140.

صَنْدَل species ligni odorati, Sirium myrtifolium, vulgo santalum. p. 143.

صَنُوبَر pinus. p. 124.

a. صَوَاب rectitudo consilii et operis. p. 36. 38. 89.

a. صَوْت vox, sonus. p. 113.

a. صُور tuba angeli resurrectionis. p. 92. 113. 114.

a. صُورَت 1) figura, forma, imago. p. 2. 3. 12. 40. al. 2) modus, ratio. p. 11. 54. 56. al.

a. p. صُورَتْگَرِي confectio imaginum, pictura. p. 139.

a. صُوفِي monachus theosophus. p. 1.

a. صُوفِيَّه pl. praec. p. 110.

a. صَوْلَت impetus, violentia. p. 31.

a. صَيَّاد venator. p. 128.

a. صِيت fama. p. 126.

a. صَيْدِي venaticus. p. 126.

ض

a. ضَبْط actio firmiter tenendi, continendi. ضبط كردن continere, moderari. p. 28.

a. ضِدّ contrarius, oppositus, adversarius. p. 36. 38. 62.

a. ضَرْبَت percussio, ictus. p. 17.

a. ضَرُورَت necessitas. p. 8. 107.

a. ضَعْف infirmitas, imbecillitas. p. 5. 23. 28. 93.

a. ضَعِيف infirmus, imbecillis. p. 34. 58. 65. 75.

a. p. ضَعِيفِي i. q. ضعف p. 23. 64.

a. ضَمّ Dhamma, nomen arabicum vocalis u. p. 53. 36. 74. al.

a. ضَمَان pro تَضْمِين commissio, traditio; ضمان كردن committere, tradere. p. 146.

a. ضَمِير 1) animus, mens. p. 35. 37. 97. 2) in gramm. pronomen. p. 56. 59. 108.

a. ضِيَا lumen, splendor. p. 95. 97.

ط

a. طَاعَت obsequium, obedientia, pec. quae legi divinae bonis operibus praestatur p. 70. 127. 128.

a. طَاعِن maledicus, obtrectator. p. 35.

a. طَاق fornix, camara, transl. coelum. p. 63. 112.

a. طَاقَت potestas, facultas. p. 63. 78.

a. طالِب quaerens, expetens. p. 13. 89.

a. طالِع sidus in natalibus alicujus supra horizontem ascendens, sidus genethliacum, hinc fortuna. p. 92. 132.

a. طائفة genus, classis hominum. p. 2. 101.

a. طبّ ars medicina. p. 5.

طَبَرْزَد saccharum album durumque, quod securi dividitur. p. 145.

a. طَبْع natura, animus naturâ inditus, indoles, ingenium. p. 2. 4. 11. 93. al.

a. طَبَق discus. p. 37. 138.

a. طَبْلَة tabula. p. 27.

a. طَبِيب medicus. p. 5. 17. 19.

a. طَبِيعَت natura, indoles. p. 124.

a. طَرّار sector zonarius. p. 128.

طِرَاز 1) ornatus, adornatio. طراز بستن affabre adornare. 2) in comp. adornans. p. 131.

a. طَرَب exsultatio, voluptas. p. 98.

a. طَرْح actio fundamenta jaciendi. طرح فكندن fundamenta jacere. p. 36.

a. طَرَف 1) latus, regio. p. 67. 104. 2) pars. p. 21. بطرف seorsim. p. 58.

a. طُرّة capillus in froute propendulus. p. 112. 119.

a. طَرِيق 1) via. p. 110. 125. 130. 2) modus. p. 32. 36. 37. 89. 128.

a. طَرِيقَة i. q. prc. 2. p. 7. 89.

a. طَعَام cibus. p. 5. 6. 10. 16. 86.

a. طُعْمَه cibus. p. 23.

a. طَعْن maledictio, male de aliquo loqui. p. 13.

a. طَعْنَه i. q. prc. طعنه زدن male de aliquo loqui. p. 3.

a. طُغْيَان insolentia, superbia. p. 100.

a. طِفْل infans. p. 102. 109.

طِلَا aurum. p. 95.

a. طَلَب actio quaerendi, petendi. p. 12. 24. 29. 33. al. طلب كردن quaerere, petere, arcessere. p. 16. 71. طلب داشتن id. p. 2. 15. طلب نمودن id. p. 139.

a. p. طَلَبِيدَن quaerere, petere. p. 9. 28. 31. 107.

a. طِلَسْم τέλεσμα, consecratio magica, vulg. talisma, imago vel inscriptio magica. p. 29. 30. 138. 148.

a. طُلُوع ortus. p. 95.

a. طَمَع et طَمْع aviditas, concupiscentia. p. 100. طمع كردن concupiscere. p. 124.

a. طَوْر modus, ratio. p. 22. 58. 74. al.

طوطِى psittacus. p. 113. 115.

a. طُوفَان diluvium. p. 106.

a. طُول longitudo. p. 98. 148.

a. طَيَّار volans. p. 126.

a. طُيُور aves. p. 113.

ظ

a. ظَالِم injustus, tyrannus. p. 16.

a. ظَاهِر apparens, manifestus, probabilis. p. 35. 36. 64. al. ظاهرا manifesto, probabiliter. p. 90. 92.

a. ظَرْف 1) vas. تنگ ظرف in angusto vase inclusus, transl. in angustiis versans, abstr. تنگ ظرفی. p. 78. 2) in gramm. adverbium loci et temporis, vel accusativus vel nomen cum praepositione talis adverbii locum tenens. p. 61.

a. ظَرِيف ingeniosus. p. 19.

a. ظَلَام obscuritas, tenebrae. p. 37.

a. ظُلْم injuria, oppressio. p. 16. 20.

a. ظُلُمَات tenebrae. p. 81. sqq.

a. ظُلُمَانِی ex tenebricosa materia factus (opp. نُورَانِی ex luminoso aethere factus, qualia sunt angelorum corpora). p. 69.

a. ظُهُور apparitio. ظهور آمدن apparere, conspicuum fieri. p. 67.

ع

a. ع compendium scriptionis pro مِصْرَاع hemistichium. p. 26. 27. 28. 29. 37.

a. عَاجِز impotens. p. 61.

a. p. عَاجِزی impotentia. p. 77.

a. عَادَت consuetudo. p. 3. 15. 17.

a. عَادِل justus, aequus. p. 34.

a. عَار dedecus, opprobrium. p. 26.

a. عَارِف qui novit, sciens; عارف راز qui arcana divina novit, theosophus. p. 69.

a. عَاشِق amator. p. 1. 113. 120.

a. p. عَاشِقانه amatorius. p. 140.

a. عَاصِي inobediens, refractarius, pec. adversus legem divinam, peccator. p. 56.

a. عَاطِف in gramm. copulativus. واوِ عاطف Waw copulativum. p. 74.

a. عَافِيَت incolumitas. p. 27. 30.

a. عَاقِبَت 1) finis, exitus. 2) adv. denique. p. 39. 90.

a. عَاقِل ratione praeditus, ea recte utens. p. 111. 130.

a. عَالَم mundus. p. 2. 27. 29. 71. 117. 120.

a. عَالِم sciens, doctus. p. 21.

a. عَالِي altus, eminens. p. 121.

a. عَام 1) universalis, opp. τῷ خاص p. 77. 81. 2) vulgaris. p. 16.

a. عَائِد rediens. عائد شدن c. c. بر, in aliquem redundare. p. 61.

a. عِبَادَت cultus, adoratio. p. 100.

a. عِبَارَت dictio, qua aliquid indicatur, c. c. از *(Ausdruck für etwas)*. p. 64. 72, 79. al.

a. عَبَّاس Abbâs, patruus Muhammedis, a quo genus et nomen duxit dynastia Abbâsidarum. p. 12. Hinc adj. عبّاسي abbâsidicus, i. e. niger, quo colore signa Abbasidarum erant. p. 37.

a. عَبْد servus, saepe in nominibus propriis cum nomine aut epitheto aliquo Dei compositum, ut عبد المجيد p. 117.

a. عِبْرَت exemplum, quo alii monentur, ejusque contemplatio. p. 105. 110. al.

a. عَبْهَر narcissus. p. 112.

a. عِتَاب objurgatio, reprehensio, expostulatio. p. 73. 101.

a. عَجَب admiratio. عجب داشتن admirari. p. 106.

a. عَجْز impotentia. p. 28. 73. 107.

a. عَجِيب admirabilis, mirandus. p. 57.

a عَدَالَت justitia, aequitas. p. 106. 139.

a. عَدَد numerus. p. 134.

a. عَدْل justitia. p. 16. 20.

a. عَدَم non existentia, non esse. p. 73. 104. 142.

a. عَذَاب poena, cruciatus. p. 68. 76. 78.

a. عُذْر excusatio. p. 8. 132. عذرخواه veniam petens. p. 32. عذر خواهی petitio veniae. p. 9.

a. عِرَاق nomen provinciae Persicae, in qua urbes Ispâhân et Rai sitae sunt. p. 97. 100.

a. عَرَب Arabes. p. 14. 59.

a. عَرْش coelum nonum, ubi thronus Dei est. p. 96. Hinc adj. عَرْشِی coelestis. p. 101.

a. عَرْصَه area, campus. p. 27. 33. 142.

a. عَرْض latitudo. p. 80. 98.

a. عِرْق vena. p. 66.

a. عُرُوج ascensio. عروج كردن ascendere. p. 61.

a. عَرُوس sponsa. p. 111.

a. عُرْيَان nudus. p. 138.

a. عِزّ magnus honos, alta dignitas. p. 8.

a. عِزْرَائِيل nomen angeli mortis apud Moslemos. p. 18.

a. عَزْل remotio a munere. عزل كردن removere a munere. p. 6.

a. عَزْم propositum firmum. p. 28. 75. vid. Comm. ad. h. l.

a. عَزِيز honoratus, carus. عزيز داشتن, magnifacere et religiose servare. p. 91.

a. عَزِيمَت constantia, firmum propositum. p. 34.

a. عِشْق amor. p. 1. 2. 119. 127. al.

a. عِشْوَه dissimulatio amoris. p. 73.

a. عَصَّار torcularius olei. p. 127.

a. عُضْو membrum. p. 31.

a. عَطَا donatio, donum. p. 13. 17.

a. عَطَّار venditor aromatum. p. 27.

a. عِطْر odoramentum, aroma. p. 98.

a. عَطْسَه 1) sternutatio. 2) eruptio, apparitio aurorae. Cf. Hariri p. 154. ed. de Sacy.

a. عَظَمَت magnitudo, magnificentia. p. 38. 62. 63.

a. عَظِيم magnus, magnificus. p. 121.

a. عَفْو venia, remissio poenae. p. 9. Metri causa عَفُو legendum est p. 121.

a. عُقَاب aquila, pec. nigra. p. 37. 49.

a. عَقِب calx pedis. در عقب pone, post. p. 124.

a. عَقْل intellectus, mens, ratio. p. 26. 34. 63. 72. 128. al. Hinc adj. عقلي intellectualis. p. 80.

a. عُقوبَت poena. p. 101.

a. عَقِيق achates carneolus. p. 68.

a. عَقِيل Aqil, patruelis Muhammedis. p. 8.

a. عِلاج tractatio, curatio morbi. p. 18. 25. 31. علاج كردن mederi. p. 6.

a. عَلاقة conjunctio, connexio, relatio. p. 72.

a. عِلَّت 1) caussa. p. 60. 102. pl. علّات p. 60. (Quatuor caussae sunt الفاعليّة efficiens, المادّيّة materialis, الصوريّة formalis, الغائيّة finalis.) بعلّت propter. p. 31. 126. 2) infirmitas, morbus. p. 23.

a. عَلَف pabulum. p. 25. 31. علفزار locus pabulo abundans. p. 31.

a. عَلَم signum, vexillum. p. 12. 125. 142.

a. عِلْم scientia. p. 54. 55.

a. عُلَما docti. p. 104.

a. عُلُوم plur. voc. عِلْم p. 16.

a. عَلِى Ali, nomen pr. virile. p. 1. 68. 99.

a. عَلِيل infirmus, aegrotus. p. 18.

a. عَلِيم doctus. p. 3.

a. عَمّ patruus. p. 68.

a. عِمَارَتْكَرى exstructio vel restauratio aedificii. p. 9.

a. عُمّان conj. c. بحر, altum mare, pelagus. p. 24.

a. عُمْر aetas, vita. p. 1. 4. 25. 26. 88. al.

a. عَمَل opus, factum. p. 6. 35. 102. 125.

a. عُمُوم universalitas. p. 89.

a. عِنَاد repugnatio contra jus fasque. p. 37.

a. عَنَاصِر elementa. p. 62. 74.

a. عِنَان habena. p. 4. 28. 31. 79. 82. al.

a. عِنَايَت studium, favor, gratia. p. 29. 140. عنايت فرمودن favere, bene facere *(die Gnade haben)*. p. 36. عنايت گردانيدن propter gratiam aliquid donare. p. 77.

a. عَنْبَر ambra, species odoramenti. p. 27.

a. عَنْصَرِى e quatuor elementis factus. p. 75.

a. عُنْف durities, asperitas, severitas. p. 28. 37.

a. عُنْوَان inscriptio, titulus. p. 35.

a. عَهْد 1) foedus, pactum. p. 25. 129. 2) memoria, tempus. p. 11. 16. 20. 115. 116. al.

a. عَيَّار erro, planus *(Landstreicher)*, hinc versutus, vafer, impostor. p. 128.

a. عِيَان adspectus qui coram fit, evidentia quae inde comparatur *(Augenschein)*.

a. عَيْب vituperatio. p. 25.

a. عِيسِى Jesus. p. 97. Hinc. adj. عِيسَوِى; adv. عِيسَوِى وَار similiter ac Jesus (quatenus Jesus inter prophetas gravissimis morbis sanatis excellit). p. 112.

a. عَيْن 1) oculus. p. 81. عينِ الثور oculus tauri (coelestis).

2) fons. p. 27. عين الحيات fons vitae aeternae. p. 24. عين القمر fons lunae. p. 33. 3) litera ع. p. 117.

غ

a. غَارت incursio hostilis, direptio. p. 66. غَارَتْگَرِى id. p. 73.

a. غَافِل negligens, incuriosus, incautus. p. 31. 124. 135.

a. غَائِب latens, occultus, sensibus inaccessus. p. 74. 86.

a. غَايَت extremitas, summus terminus. p. 27. 28. 30. al. بغايت summe, maximopere. p. 18.

a. غُبَار pulvis. p. 4. 8. 38. 69. al.

a. غُجْدَوَانى ex urbe Gujdevân prope Buchârâ oriundus. p. 2.

a. غَدَّار perfidus, fallax. p. 129.

a. غَدْر perfidia, fallacia. p. 114.

a. غِذَا alimentum. p. 29. 86. 103. 112.

a. غَرَائِب res singulares, admirabiles. p. 87. 92.

a. غَرَض scopus, finis, consilium. p. 37. 111.

a. غَرْق submersio. غرق كردن submergere. p. 147.

a. p. غَرْقَه immersus. p. 122.

غَرْو arundo. p. 42.

a. غُرُور 1) fallacia, deceptio. p. 5. 2) vana gloria, fastus, superbia. p. 39. 107.

a. غَرِيب 1) peregrinus. 2) singularis, admirabilis. p. 3. 57.

غُرِيدن et غُرِّيدن vociferari, rugire. p. 48.

a. غَزَل carmen fere amatorium, ad summum duodecim versuum. p. 22. 130.

p. غِزْنِين Ghazna, urbs in confinio Indiae sita. p. 115.

a. غَسَّاق tabum foetidum, quod in tartaro de damnatorum corporibus fluere et ab iis hauriri dicitur. p. 18. (Sur. 38, 57, et 78, 25).

a. غُسْل lotio. p. 31. 112.

a. غُصَّة angor, molestia. p. 3. 23. 117. 123.

a. غَفْلَت negligentia, incuria, socordia. p. 35.

a. غَفِير omnes involvens et amplectens; hinc جَمٌّ غفير universi, omnino omnes. p. 59.

a. غِلَاف vagina gladii. p. 3.

a. غُلَام puer, famulus. p. 12. 14.

a. غَلَبَة vis opprimens, superans. p. 23. c. c. بر p. 95.

a. غَلَط error. غلط كردن errare. p. 87. غلط نمودن id. p. 88.

a. غَمّ moeror. p. 23. 25. 34. 121. 135. al. غَمْخوار c. Gen. alicujus, ejus moerorem devorans, i. e. ei condolens, compatiens, pro eo sollicitus. p. 119. 122. Abstr. غم خوارگی p. 148. غَمْگِين moestus. p. 127.

غَمّان pl. praec. p. 122.

a. p. غُمْروَار in modum inexperti, rudis. p. 114.

a. غَمْزَه nictus oculi. p. 111. 119.

a. غِنَا divitiae. p. 125.

غُنْچَه calix floris, qui se explicare incipit. p. 143.

a. غول nomen daemonis maligni, quem viatores in deserto aggredi ferunt. p. 145.

a. غَيْب mysterium, arcanum. p. 74.

a. غيبَت obtrectatio personae absentis. p. 35.

a. غَيْر 1) alius, diversus. p. 3. 14. غيره alia praeter hoc. p. 56. 63. 2) praeter. sq. از p. 25. sine از p. 29. 57. 3) praeponitur nomini sensu negativo. p. 56. 64. 110.

a. غَيْرَت zelus, zelotypia. p. 36. 39.

ف

a. فَاتِحَه exordium. p. 36.

a. فَاجِر flagitiosus, vitiosus. p. 10.

a. p. فَاخْتَه palumbes torquatus. p. 27. 113.

a. p. فَارِسى Persicus, a, um. p. 54. 63.

a. فَارِغ vacuus, liber ab opere. c. c. از p. 15. فارغ البال animum a curis vacuum habens. p. 73.

a. فَارُوق acer veritatis et erroris distinctor, quo sensu vocabulum primum a Muhammede de Omaro, qui postea chalifa fuit, adhibitum esse dicitur. p. 99.

فَارْيَابِى ex Fâryâb, oppido Chorâsâniae, oriundus. p. 20.

a. فَاسِق improbus, scelestus. p. 10.

a. فاصِلَه disjungens, separans. p. 104. 105.

a. فاضِل ingenio et eruditione praestans. p. 14.

a. فَاعِل 1) qui facit, agit. p. 72. 2) in gramm. subjectum verbi. p. 82.

a. فَاقَه paupertas, inopia. p. 99.

a. فال omen. p. 86. 132.

a. فَانِى instabilis, caducus. p. 54. 124.

a. فَائِدَه utilitas. p. 28.

a. فَائِق superior, excellens. c. c. بر p. 108.

فُتَادَن i. q. افتادن.

a. فَتْح vocalis a. p. 61. 62. 63. فَتْحَه id. (pl. ar.) p. 54.

a. فِتْنَه 1) turba, discordia. p. 20. 2) aerumna, calamitas. p. 118. 131. 148.

a. فَحْل admissarius, transl in suo genere praestans. p. 104 115.

a. فَخْر gloria. p. 104.

فَر et فَرّ splendor, majestas. p. 4. 24. 50.

فَرَاخ amplus, latus. p. 27. 126. 130.

a. فِرَار fuga. فرار نمودن fugere. p. 66.

فِرَاز supra. بر فراز id. p. 21.

فِرَازِى altitudo. p. 136.

a. فَرَاغَت vacatio, otium, quies. p. 27. 29. 71.

a. فِرَاق separatio, discessus. p. 32. 129.

فَرَامُوش oblivio. فراموش شدن in oblivionem venire. p. 30. فراموش كردن oblivisci. p. 129.

فِرَاوَان multus, copiosus.

فَرَاهم collectio, conjunctio. فراهم آوردن colligere, conjungere. p. 74. فراهم شدن id. sensu pass. p. 74.

فَرْجَام finis, extremum rei. p. 49.

فَرُّخ felix, fortunatus. p. 80. 86.

فَرْخُنْدگی felicitas, prosperitas. p. 85. 87.

فَرْخُنْدَه i. q. فرّخ p. 86.

a. فَرْد, pl. أَفْرَاد singulus, individuum. p. 56.

فَرْدَا 1) cras. p. 110. 2) sensu eximio: die resurrectionis. p. 18.

فِرْدَوْسِی Firdosi, i. e. Paradisiacus, nomen poëtae celeberrimi Persici, qui poëma Schâhnâme dictum composuit. p. 51. 92.

فَرْزَنْد filius. p. 4. 51.

a. فَرَس equus. p. 39.

فِرِسْتَادَن mittere. p. 5. 9. 11. 35. 78. al. part. فرستاده i. q. رسول, legatus. p. 36. 38.

فَرْسَنْگ parasanga, spatium duodecies mille passuum. p. 132.

فِرِشْتَه (F. S. فَرِشْتَه) angelus. p. 92.

a. فُرْصَة occasio, opportunitas. p. 28. 30.

a. فُرْضَة statio navalis. p. 99.

a. فَرْط modum excedere; in annexione respondet adjectivo summus, ut فرط اخلاص summa sinceritas. p. 28.

a. فِرْعَوْن Pharao. p. 102.

a. فَرْق 1) discrimen, differentia. p. 127. 2) discrimen capilli in summo capite, vertex. p. 112. 122. 147.

فَرْمَان jussum, mandatum. p. 24. 58. 65. al. فرمان دادن jubere, mandare. p. 2. 82. c. c. ب et كه. فرمان بردن obedire. p. 27. فرمان برداری obedientia p. 40. فرمان پذیر obediens. p. 64.

فَرْمُودَن 1) jubere, mandare. p. 25. 27. c. c. تا p. 8. 10. 2) dicere, inprimis de oratione principum aliorumque virorum honoratorum. (germ. *zu sagen geruhen*) p. 2. 5. 6. 31. 54. 56. al. 3) exquisitius pro كردن in compos. نذر فرمودن vovere. p. 25. معالجه فرمودن tractare, curare. p. 23. بيان فرمودن explicare. p. 54.

فُرو deorsum, infra. p. 83.

فُروخْتَن 1) i. q. افروختن p. 83. 91. 2) vendere. p. 17. 106. part. فروش vendens, in comp.

فَرْوَرْدِين Farvardîn, nomen mensis primi apud veteres Persas, mensi Martio anni Christiani aequalis. p. 80.

فُروغ splendor. p. 82. 137.

فَرِّهي magnificentia. p. 41.

فَرْهَنْگ prudentia. p. 149.

فَرْيَاد clamor flebilis ad auxilium implorandum. p. 131.

فِريب fallacia, deceptio. p. 25. 137.

فِريفْتَن fallere, decipere. p. 30. 31.

فَزَا augens, a verbo فزودن, in comp. p. 113.

فُزُودَن i. q. افزودن.

فُزون plus, magis. p. 17. 98.

a. فَسَاد perversitas, nequitia. p. 77.

فَسَانَه i. q. افسانه p. 140.

فُسُرْدَگِی gelu, torpor. p. 19.

a. فُسُرْدَن congelare. p. 148.

فُسُوس i. q. افسوس p. 4.

فُسُون i. q. افسون p. 11. 134. 137.

فِشَانْدَن i. q. افشاندن p. 39. 106.

a. فَصْل 1) disjunctio. p. 75. 2) sectio, caput, pars libri. p. 80. 3) tempus anni (*Jahreszeit*). p. 18.

a. فَصِيح facundus, disertus. p. 35.

a. فَضَا area, planities. p. 97.

a. فَضَائِل (pl. voc. فضيلت) virtutes. p. 22.

a. فَضْل excellentia, praestantia. p. 6. 16. 21. 77.

a. فُضَلا ingenio et doctrina praestantes. p. 57.

a. فَضِيحَت ignominia. p. 39.

a. فَضِيلَت virtus. p. 3. 35.

a. فِعْل actio, in gramm. verbum. p. 71. 72.

فِغَان lamentatio, querela. p. 3.

a. فَقْر paupertas, egestas. p. 135.

a. فَقِير pauper, egenus. p. 28. 38.

a. فَقِيه doctus. p. 16. 130.

a. فَكّ dissolutio, diremtio, فك اضافت diremtio annexionis, quae fit omissione vocalis i illam indicantis. p. 56.

فِگَار afflictus, animo turbatus. p. 127.

a. فِكْر cogitatio. p. 57. 127. 128. 136.

a. فِكْرَت cogitatio, consideratio. p. 21.

فِكَنْدَن i. q. افكندن.

a. فَلَاسِفَه (pl. voc. فيلسوف) philosophi. p. 58.

a. فُلَان quidam, aliquis. p. 77. 116.

a. فَلَك orbis coelestis. p. 106. 114. 124. فَلَكْوَش similis orbi coelesti. p. 106.

a. فَنّ species. p. 110.

a. فَنَا 1) interitus, obitus. p. 33. 76. 142. 143. al. 2) sensu mystico: resolutio individui in ens absolutum. p. 105.

a. فَوْت 1) effugere, elabi. فوت شدن id. p. 28. 2) mors, obitus. فوت شدن mori, obire. p. 116.

a. فَهْم intellectus. p. 34.

فَيَّاضِى vid. فيضى

فِيرُوزَه gemma, quae vulgo turcois appellatur. فيروزه رنگ ejus colorem referens. p. 86.

a. فَيْض 1) effusio. 2) largitio, donum gratiae. p. 125.

a. p. فَيْضِى et فَيَّاضِى Feizi, Fayyâzi, nomen poëtae persici in India degentis. p. 142. vid. praef.

فِيل elephas. p. 66.

فَيْلَسُوف philosophus. p. 5.

ق

قا litera ق p. 98.

a. قَابْ intervallum inter medium et extremum arcum. قاب قوسين latitudo unius arcûs, quâ Gabriel a Muhammede distitisse dicitur. p. 120. Cf. Sur. 53, v. 9.

a. قَابِلِيَّت capacitas, habilitas. p. 104.

a. قَار pix. p. 41.

a. قَارُورَه ampulla vitrea medicinalis. p. 112.

a. قَاضِي judex. p. 130.

a. قَاعِدَه basis, norma, regula, lex. p. 6. 9. 34. 56. al.

a. قَاف 1) litera ق p. 117. 2) nomen montis fabulosi totum orbem terrarum circumdantis. p. 98. 143.

a. قَافِلَه agmen mercatorum simul iter facientium. p. 145.

a. قَافِيَه consonantia finalis versuum (*Versreim*). p. 53. 55.

a. قَانُون canon, regula, lex. p. 36. 95. 139.

a. قَاهِرَه Qâhira, nomen urbis principalis Aegypti. p. 99.

a. قَائِل 1) qui verba facit, pec. qui versus facit vel fecit, poëta. p. 69. 2) edicens, profitens, docens, c. c. ب r. p. 58.

a. قَبُول bene accipere, gratum habere. p. 2. 28. قبول كردن accipere, admittere. p. 65. assentiri p. 40. قبول نمودن id. p. 30.

a. قَبِيل categoria, species, genus. p. 5. 32.

a. قَتْل interfectio, caedes. p. 13. 32. 102.

a. قِحْف poculum infra rotundum, cranio simile; transl. calix floris. p. 112.

a. قَدّ statura corporis. p. 124.

a. قَدْر 1) modus, quantitas, magnitudo. p. 40. 138. 2) valor, pretium p. 20. 22. 57. 98. al. قدری aliquantum. p. 138. بقدر pro modo, pro ratione. p. 26. 36. بقدر کردن modum in re habere. p. 126.

a. قُدْرَت potestas, potentia. p. 37. 58. 60. 61. al.

a. قَدَم pes. p. 24. 33. 83. al. قدم زدن gradi, incedere. p. 111. 133. قدم کشیدن pedem retrahere. p. 7. 142.

a. قُدُوم adventus. p. 18.

a. قَدِیم 1) antiquus, anterior. p. 9. 2) aeternus. p. 120.

a. قَرَار firmitas, constantia. p. 54. 114. قرار دادن confirmare. p. 26. قرار گرفتن firmum fieri, confirmari. p. 40. 129.

a. قُرَاضَة ramentum, fragmentum. p. 23.

a. قُرْآن Qurân, codex sacer Moslemorum. p. 117.

قُرْآنِی adj. ad Qurânum pertinens. p. 76.

a. قِرْبَة uter. p. 98.

a. قَرْض aes alienum. p. 11.

a. قَرْع ferire, pulsare. p. 102.

a. قَرْن radius. p. 138.

a. قَرِیب propinquus, vicinus. عن قریب brevi tempore, mox. p. 128.

a. قُرَیْش Qureisch, nomen tribus Arabicae nobilissimae, quae Meccam tenebat. p. 66.

a. قَرِينَه conjunctio, nexus. p. 59.

a. قِسْم 1) pars. 2) genus, species; اين قسم hoc genus, talis. p. 73. 92.

a. قِسْمَت portio, pars constituta, sors. p. 26.

a. قَصَّار fullo, i. q. كازر. p. 101. 102.

a. قِصَاص retaliatio. p. 13.

a. قَصَب genus lintei mollis aegyptiaci. p. 147.

a. قَصْد intentio, consilium, propositum, scopus. p. 29. 38. 66. al. قصد كردن contendere ad aliquid. p. 27. 39. propositum, destinatum habere. p. 86.

a. قَصر palatium regium. p. 106. 143.

a. قُصُور defectus, inopia, impotentia. p. 28.

a. قِصَّه historia, narratio, factum, eventum. p. 108. 141. القصّه quid multa? ut breviter dicam. p. 27.

قُصَىْ n. pr. Qusai, atavus Muhammedis. p. 8.

a. قَضَا fatum, decretum divinum. p. 13. 20. 65. al.

a. قُطْب stella polaris. p. 117.

a. قَطْرَه gutta. p. 33. 56.

a. قَطْع scissio, abscissio, abruptio. p. 8. قطع يافتن finiri, terminari, exire. p. 36.

a. قِطْعَه 1) segmentum, frustum. 2) fragmentum poëticum, i. e. aliquot versus unius metri, quasi e medio carmine evulsi, tantum posteriore quoque hemistichio consonantes, sine disticho initiali dupliciter consonante. p. 1. 2. 111. al.

a. قَفَا 1) occiput, cervix. p. 100. 129. 2) pone. p. 114.

a. قُفْل sera. p. 81.

a. قِلَادَة torques, monile. p. 17.

a. قَلْب 1) cor, mens. p. 57. 2) inversio. بِقلب بعض inversione aliquot literarum. p. 101.

a. قَلْتَبَان curruca; hinc cuculus, vappa. p. 101.

a. قَلَم calamus. p. 54. 72. 76.

a. قَلَنْدَرِى monachus vagus ejus familiae, quae a Qalendero quodam originem et nomen traxit. p. 120.

a. قُلَّه hydria major, tantum aquae continens, quantum sufficit ad lotiones lege Moslemorum praescriptas. p. 97.

a. قِمَار alea. قمار بازى lusus aleatorius. p. 138. قمار خانه locus ubi aleâ luditur. p. 149.

a. قُمْرِى turtur. p. 113.

a. قَمْع subactio, oppressio. p. 102.

a. قَوَاعِد (pl. voc. قاعده) normae fundamentales, leges. p. 36.

a. قُوَّت vis, robur. p. 5. 7. 23. 25. al.

a. قُوت alimentum, cibus. p. 23.

a. قَوْس arcus; vid. قاب.

a. قَوْل dictum, effatum. p. 24. 60.

a. قَوْم homines. p. 21. 35. 67.

a. قَوِى robustus, validus. p. 5. 65.

a. قَهْر vis, violentia. p. 37. 64. 76. 114. 122.

a. قِيَاس comparatio rei cum altera, analogia, ratiocinatio. p. 58. 79.

a. قِيَافَه forma externa, habitus. p. 139.

a. قِيَامَت resurrectio. p. 71. 100.

a. قِير pix. p. 135.

a. قِيمَت valor, pretium. p. 36. 57. 106.

ك

كَاخ aedificium altum et splendidum, palatium regium. p. 148.

كَار 1) actio, factum, opus, p. 3. 15. 43. al. 2) res, negotium. p. 2. 11. 12. 21. al. كاردان rerum peritus, gnarus. p. 6. كاردانى experientia, scientia. p. 140. كارزار campus proelii, proelium ipsum. p. 48. كارساز opus faciens. p. 71. كاركر i. q. كارساز p. 38. كارگاه officina, metaph. mundus. p. 74. كارنامه commentarius. p. 113.

كَارْوَان caterva negotiatorum simul iter facientium. p. 125. 145. كاروان سراى aedificium ubi caravanae deversari solent. p. 125.

كَازَر fullo. p. 25. 101.

a. كَاسِب quaestum faciens. p. 27.

كَاسْتَن decrescere, deminui. p. 2.

كَاشْتَن serere, seminare. p. 93.

كَاغِذ charta. p. 148.

كَاغِذِين chartaceus. p. 149.

a. كَافِر a sacris Moslemorum alienus, impius. p. 118.

كَافُور camphora. p. 135.

کَاف 1) nomen literae ک. 2) nomen particulae كْ pro که positae. p. 79. 82.

a. كَافِی sufficiens. p. 66.

كَام appetitus, optatum, cupitum. p. 26. 48. 51. al.

كَامْرَانِی prosperitas, felicitas. p. 125.

a. كَامِل integer, perfectus. p. 30. 35. fem. كاملة. p. 60.

كَان fodina. p. 100. 114.

a. كَائِن ens, existens. p. 76.

a. كَبَاب caro dissecta et in veru assata. p. 132. 143.

a. كِبْر superbia. p. 1.

كَبُوتَر columba. p. 126.

كَبُود caeruleus, lividus. p. 123.

a. كَبِير magnus, potens. p. 16.

a. كِتَاب scriptum quodlibet, liber, epistola. p. 22. 62.

a. كِتَابَة scriptura, inscriptio. p. 144.

كَتَان linum. p. 143.

a. كُتُب (pl. voc. كتاب) libri. p. 75. 79. 80. al.

كَتْخُدَا i. q. كدخدا q. v. p. 17.

a. كَتِيب i. q. كتاب vid. Comm. p. 62. et Vullers Inst. p. 60.

a. كَثْرَت multitudo, abundantia. p. 7.

a. كَثِيف densus, spissus, ex crassiore materia factus. p. 57. 89.

كُجَا 1) ubi, quo. p. 8. 82. 109. 130. al. 2) quomodo p. 89.

3) i. q. relat. كه. p. 41. 144. هرکجا ubicunque p. 2. 26. ازکجا unde. p. 15. 24.

کُدَام quis, qualis.

کَدْخُدَا princeps domûs, paterfamilias. p. 53. 101.

a. کُدُورَت impuritas, sordes. p. 103.

a. کِذْب mendacium. p. 5.

a. کَرَامَات (pl. voc. کرامت) dona extraordinaria et miracula, quibus Deus viros sanctos honorat. p. 74.

a. کَرَامَت generositas, liberalitas. کرامت کردن largiri. p. 56. 71. کرامت فرمودن id. p. 78.

a. p. کَرَامِي honoratus, nobilis. p. 45.

a. کَرْخ nomen partis urbis Bagdâd. p. 98.

کِرْدَار opus, actio. p. 35. 52. 56. 129. بکردار in modum, instar, sicut. p. 41. 43.

کِرْدگار omnipotens, epith. Dei. p. 52.

کَرْدَن facere, agere. p. 1. 2. 3. 5. al.

† باز removere. p. 82. 118.

† بر evellere.

a. کَرَم generositas, liberalitas. p. 8. 10. 11. al.

a. کَرِيم generosus, nobilis, liberalis. p. 3. 8. 9. 12. al. fem. کريمه p. 109.

گُريوه vid. کريوه

کَس aliquis, quidam.

a. كَسْب quaestus. p. 6. 27.

a. كَسْر vocalis i, it. signum ejus. p. 53. 55. 59. al.

a. كِسْرَى Chosroes, cognomen regum Persicorum. p. 106. 109.

a. كِسْوَت amiculum, vestis. p. 137.

كُسِیخْتَن frangere, rumpere. p. 129.

كُشَادَن 1) aperire. p. 3. 7. 9. al. 2) expugnare. p. 2.

كَشَاوَرْز agricola. p. 93.

كِشْت seges, sementis. p. 132. كشت كار ager conserendus aut consitus, arvum.

كِشْتَن serere, seminare. p. 4. 93.

كُشْتَن interficere, occidere. p. 4. 12. 13. 14. al.

كَشْمَكَش turba, tumultus. p. 136.

كُشُودَن i. q. كشادن p. 110. 139.

كِشْوَر 1) regio, ditio. p. 18. 2) clima. 111. 115.

كَشِيدَن 1) trahere, attrahere, extrahere. p. 4. 5. 15. 17. 25. al. 2) ferre, tolerare, pati. رنج كشيدن dolorem pati. p. 34.

† بر extrahere, educere. p. 44. 48.

† باز retrahere. p. 16. 31. † در contrahere. p. 7. 8.

a. كَعْبَه Caaba, nomen templi Meccani. p. 66. 100. 110.

a. كَفّ vola manus. p. 3. 78. al.

كَف spuma. p. 105.

كُفْت ruptura, fissura. p 49.

a. كُفْر impietas. p. 103.

a. كُلّ omnis, totus. p. 97.

كُلَا vid. كلاه p. 53.

a. كَلَام oratio, sermo, loquela. p. 36. 54. 59. 106.

كُلَاه pileus, galerus. p. 53.

a. كُلْبَه parvum conclave, cella, taberna. p. 27.

a. كَلِمَه verbum, dictio. p. 36. 53. 54. al.

كَلُوخ gleba. p. 98.

a. p. كُلِّي universitas, بكلّي omnino. p. 31.

كِلِيد clavis. p. 79. 81.

a. كَلِيم collocutor, pec. pro كليم اللّه qui cum Deo collocutus est, i. e. Moses. p. 121.

كَم 1) mancus, paucus. p. 22. 73. 2) parum, minus. p. 41. 99. 126. al. comp. كمتر minor, sup. كمترين minimus. p. 22.

a. كَمَال perfectio, integritas. p. 21. 34. 35. 57. al.

a. كَمَالَات perfectiones, virtutes. p. 22.

كَمَر zona, cingulum. كمر بر بسته accinctus. p. 24.

كَمَنْد laqueus. p. 61. 127.

كَمِي deminutio. p. 63.

كَمِينْگَر insidiator. p. 136.

كَمِينَه vilis, humilis. p. 24.

كَنَار 1) latus, extremitas, ora, ripa. p. 93. 127. 2) amplexus, sinus. p. 124. 127. كَرْدن كنار se avertere, abstinere. p. 16.

كُنَار lotus arbor. p. 96.

کَنَارَه i. q. کنار. کناره کردن i. q. کنار کردن p. 29. 110. 140. c. c. از.

کُنَام locus ubi vel homines, vel animalia degunt, habitatio. p. 42.

a. کِنَانَه sive بَنِی کِنانه filii Kinânae, nomen tribus Arabicae. p. 66.

کِنَایَت in rhetor. 1) metonymia. p. 68. 77. 2) tecta significatio, allusio. c. c. ب et بر. p. 101. 103.

کُنْج angulus. p. 9. 81.

کُنْجیدن continere, capere. p. 10. 123.

کَنْدَن fodere, effodere. p. 1. 48.

کُنُون i. q. اکنون.

a. کَوَاکِب stellae. p. 62.

کُوتَاه brevis, curtus. p. 13. کُوتَاهِی brevitas. p. 95.

کُوچ migratio, translatio castrorum. p. 67. 146.

کُودَك parvus, puer. p. 129.

کُور coecus. p. 100.

کُوشْت caro. p. 103. (F. S. dici jubet گُوشت).

کُوشِش labor, opera, studium. p. 26. 76.

کُوشِیدَن laborare, operam dare, studere. p. 5. 6. 9. 31. 66. al.

کُوفَه Kûfa, nomen urbis babylonicae. p. 12. 106.

کُوفْتَن tundere, pulsare, contundere. p. 33. 46.

a. کَوْکَب stella. p. 132. 68.

a. كَوْكَبَه ministrorum et militum stipatio, magnificus comitatus.

كُون podex. p. 6. 100.

كُوه mons. p. 1. 66. 98. 132.

كُوهْسَار et كُهْسَار regio montana. p. 42. 44. 112.

كُوى pagus, vicus. p. 1. 9. 120. 125.

كِه 1) pron. interrog. quis, quae, quid. p. 9. 2) pron. relat. qui, quae, quod. p. 1. 4. 5. al. 3) conj. ut. p. 3. 6. 7. 9. al. 4) quia, propterea quod. p. 13. 113. al. 5) particula cogitata et dicta oratione recta introducens. p. 1. 3. 5. 6. etc. كش pro كه اش. p. 117. 144. al.

كُهْسَار vid. كوهسار.

كُهُن et كُهْن antiquus, vetus. p. 45. 80. 86. 142.

كَهْوَارَه cunae. p. 75.

كَى 1) quando. 2) quomodo. p. 5. 70. 100. 119.

a. كِيَاسَت sagacitas, ingenii subtilitas. p. 34.

كِير penis. p. 100.

a. كِيسَه crumena. p. 12. 128.

a. كَيْفِيَّت qualitas, modus, ratio. p. 58. pl. كيفيات ibid.

كِيمِيَا Chymia, lapis philosophorum. p. 101.

كِين odium, inimicitia, vindicta. p. 8. 13. 37. كينهجوى vindictam quaerens. p. 13. كين نوا melodia quaedam Persica. p. 102.

كِينَه i. q. كين p. 39. كِينَهوَر infensus, infestus. p. 49.

كَيْوَان Keivân, nomen Saturni planetae. p. 45.

گ

گَام 1) passus, gressus. p. 83. گام زدن gradi, incedere. p. 131. 142. گام نهادن id. p. 146. 2) palatus. p. 33.

گاو bos. p. 126. 127.

گَاه vel گَه tempus. گاه گاه aliquando, nonnunquam. p. 44. 121. گاهی-گاهی modo-modo. p. 55.

گَدَا pauper, inops. p. 14. 17. 101.

گُدَاخْتَن liquefacere, liquefieri. p. 131.

گُذَاشْتَن 1) missum facere, linquere, relinquere. p. 3. 5. 7. 9. 16. 48. 126. al. 2) permittere. p. 11.

† در missum facere. p. 28. 79.

† فرو 1) demittere. p. 37. 2) missum facere. p. 23. 32.

گُذَرَانِيدَن transmittere, transigere. p. 65. 70. abs. tempus transigere, degere. p. 2.

گُذَرگَاه via, semita. p. 56. 86.

گُذَشْتَن praeterire, transire. p. 8. 11. c. c. بر p. 17. 24. c. c. ب adire. p. 1.

† بر i. q. simpl. p. 41. 44.

† در migrare, abire, p. 115. 116.

گر 1) i. q. اگر, si. 2) scabies. p. 23.

گِرَان 1) gravis, ponderosus. p. 5. 47. 2) molestus. گران آمدن molestum esse alicui. c. c. بر pers. p. 28.

گِرَانْمَايَه pretiosus, eximius. p. 41.

گِرَانی molestia. p. 7.

گَرای in compos. vergens ad aliqd. بلندی گرای in altum vergens. p. 64.

گَرایِسْتَن et گَرایِیدَن vergere, inclinare. p. c. e. ب rei. p. 9.

گُرْبَه felis, catus. p. 17. 18.

گَرْد 1) in comp. circumiens. عالم گرد mundum circumiens. p. 2. 2) terra, pulvis. p. 2. 49. 69.

گِرْد 1) orbis, circulus. p. 128. 2) ambitus, circuitus. p. 29. 47. 3) circa, circum. p. 9. 12. al. گرداگرد circumcirca. p. 30.

گَرْدانِیدَن 1) vertere, convertere. p. 5. 11. 29. 66. 121. 2) facere, efficere. p. 13. 15. 25. 114.

گَرْدِش conversio, circumvolutio. p. 43. 61. 148.

گَرْدَن collum, cervix. p. 17. 18. al.

گَرْدَنْدَگی conversio, mutatio. p. 63. Cf. Comm.

گَرْدُون orbis coelestis. p. 22. 39. al.

گَرْدِیدَن 1) verti, converti. p. 29. 76. part. گردان p. 2. 3. al. سر گردان capitis vertigine affectus, hinc semper in orbem iens. p. 2. 2) fieri, evadere. p. 5. 6. 14. 24. al.

† باز reverti. p. 30. 32.

† بر verti, se avertere ab aliqua re. e. c. از. p. 136.

گُرْز clava. p. 48.

گُرْسِنَگی fames. p. 6. 18. 23.

گُرْسِنَه famelicus. p. 109.

گِرِفْتار captivus. p. 26. 68.

گِرِفْتَن 1) capere, prehendere. p. 5. 6. 7. 9. al. 2) putare, existi-

mare. p. 83. 101. 114. 3) incipere. p. 65. یاد گرفتن memoriâ tenere. p. 1. بر دست گرفتن suscipere, incipere. p. 4.

† بر i. q. simpl. no. 1. p. 13.

گُرْگ lupus. p. 124.

گُرْگی abstr. pred., lupum esse et appellari. p. 4.

گَرْم calidus, fervidus. p. 18. 75. 90. al. گَرْمرَو fervide, i. e. properanter obiens; abstr. گرمرَوی p. 142.

گَرْمی calor, fervor, aestus. p. 58. 89.

گِرَوْ pignus. p. 141.

گُروه caterva. p. 22. 67.

گِره nodus, vinculum. p. 17. 139. 141.

گُرِیخْتَن fugere, effugere. p. 12 66. 118. al.

گُریزَانیدَن facere, ut effugiat. p. 73.

گِریسْتَن flere. p. 49. 105. 126.

گَرِیوَه sive گُرِیوَه via exitu carens. p. 145.

گُزَاریدَن negotium conficere, explicare. p. 38. 80.

گَزَنْد damnum, noxa. p. 13.

گَزِیدن mordere, pungere. p. 65. 128. 131. 134.

گُزیدن eligere, seligere. p. 42. 52. گُزین electio; گزین کردن i. q. گزیدن p. 140.

گُزیر remedium. گزیر نداشتن c. c. از aliqua re carere vel supersedere non posse. p. 81.

گُسْتاخ protervus. p. 30.

گُسْتَرْدَن sternere, expandere. p. 31. 43. part. in comp. گستر; hinc شرح گستری explicatio. p. 22.

گُسِسْتَه fractus. p. 114.

گَشْت ambulatio. p. 18.

گَشْتَن 1) verti. 2) fieri, evadere. p. 23. 42. 53. al. سرگشته vertigine affectus, attonitus, stupidus. p. 127.

† باز reverti. p. 18. 52. 90.

گُفْتَار dictio, oratio. p. 9. 35.

گُفْتَن dicere, loqui. p. 1. 2. 5. 7. 9. al.

† باز pronuntiare, palam facere. p. 69 denuo dicere. p. 92.

† بر i. q. simpl. p. 48.

گِل lutum, terra. p. 148. al.

گُل rosa. p. 27. 115. 119.

گُلَاب aqua rosacea. p. 98.

گُلْخَن locus ubi ignis accenditur in balneis, fornax. p. 98.

گُلْزار rosetum. p. 29. 126.

گُلِسْتَان rosarium, rosetum. p. 103. Dicitur etiam گلستان p. 119.

گُلْشَكَر saccharum cum aqua rosacea mixtum. p. 102.

گَلَه grex pecudum. گَلَهْبَان pastor. p. 124.

گِلَه lamentatio, querela. p. 102. 103.

گُم amissus, perditus; hinc: گم كردن amittere. p. 17. گم شدن 1) perdi, amitti. p. 88. 109. گم گشتن id. 2) aberrare p. 56. 79.

گُمَاشْتَن committere alicui aliqd., praeficere aliquem alicui rei. p. 4. 10. c. c. بر.

† بر i. q. simpl. نظر بر گماشتن oculos intendere rei explorandae. p. 67.

گُمَان opinio. گمان داشتن opinari. p. 5.

گُمْرَاهِي aberratio a via recta. p. 60. 79.

گُمْرَهِي i. q. prc.

گُنَاه peccatum, delictum, culpa. p. 8. 21. 32. 52. al. گناهگاری i. q. گناه p. 70.

گَنْج thesaurus. p. 29. 68. 71. 78. al.

گَنْجخُدَا possessor thesauri p. 101.

گَنْجُور thesaurarius. Cf. Vullers. Inst. p. 176.

گَنْجَه Genǵe, nomen urbis Persicae. p. 22. 100.

گَنْدُم triticum. p. 148. Arbor scientiae boni et mali in Paradiso a plerisque triticum fuisse dicitur; hinc: گندم خوردن triticum comedere, i. e. cupiditate vinci. p. 22.

گُنْگ mutus, stupidus, attonitus. p. 69.

گُنَه i. q. گناه q. v.

گُو 1) imper. vb. گفتن, p. 120. 2) loquela, sermo. Copulatur hoc vocabulum semper cum voc. گفت. p. 138.

گُوَاه et گُوَا testis. p. 53.

گُوَاهِي et گُوَائِي testimonium. p. 55.

گُور sepulcrum. p. 17.

گُورِسْتَان coemeterium. p. 17.

گُوسْفَنْد ovis, aries. p. 14.

گوش auris. p. 4. 24. 25. 38. al. گوش کردن audire. p. 4. 133.
زبن گوش a radice auris, i. e. toto animo. p. 99.

گوشمال frictio aurium, transl. poena, castigatio. p. 33.

گوشه angulus. p. 15. 30. 33. 81. al.

گون et گونه 1) color. 2) species, genus. p. 30. 72. 74. 131. in comp. p. 22.

گوهر 1) gemma. p. 68. 82. al. 2) substantia. p. 62. 116.

گوهرآما ordinator substantiae. p. 62.

گوی pila. p. 123.

گه et گهگه vid. گاه et گاهگاه.

گهر i. q. گوهر

گیا et گیاه herba. p. 45. 53.

گیتی mundus, orbis terrarum. p. 21. 48. 51.

گیسو cirrus, cincinnus. p. 6. 37. 120.

ل

لابه supplicatio, submissae preces. p. 42. 45.

a. لاجرم necessario, ergo, igitur. p. 56. 96.

a. لاحق adhaerens, proxime sequens. p. 75.

a. لازم 1) necessarius. p. 28. 89. 97. 127. 2) in gramm. verbum intransitivum. p. 63. 83. al.

لاف vaniloquentia. p. 1. 6. 16.

a. لائح splendens, clarus. p. 36.

a. لائق aptus, conveniens, dignus. p. 32.

لَب 1) labium. p. 65. 83. 122. 2) ora, margo. p. 31. 3) ripa, litus. p. 98. 105.

a. لِبَاس vestes, vestimenta. p. 35. 37. 102. al.

a. لَحْظَه nictus oculi, punctum temporis. p. 5. 118.

a. لَذَّت, pl. لَذّات suavitas, voluptas, delectatio. p. 5. 110. 125.

لَذِيذ suavis, jucundus. p. 29.

لَرْزَه tremor. p. 19.

لَرْزِيدَن tremere, contremere. p. 23.

لَشْكَر exercitus. p. 10. 39. 65. al.

لَشْكَرِى miles. p. 9. 33.

a. لَطَافَت elegantia, lepor, jucunditas. p. 20. 24. 54.

a. لَطَائِف facetiae. p. 20. 22. 37.

a. لُطْف lenitas, benignitas, clementia. p. 11. 25. 34. al.

a. لَطِيف 1) subtilis. p. 57. 2) suavis, jucundus. p. 29.

لَعْل rubinus. p. 100.

a. لَعْنَت imprecatio, maledictio. p. 9.

a. لُغَت pl. لُغَات lingua nativa, opp. اصطلاح termini technici. p. 64. 2) dictio, vocabulum. كتب لغات vocabularia, lexica. p. 83.

a. لَغْو futilis, falsus. p. 76.

a. لَفّ 1) convolutio. 2) لفّ ونشر convolutio et evolutio, figura rhetorica, cujus definitio est in Comm. p. 64.

a. لَفْظ verbum, quatenus pronuntiatur. p. 76. 89. al.

a. لقَا adspectus. p. 75. 95.

a. لُقْمَه quantum semel ore capitur, bucca. p. 16.

لَكَد ictus pedis aut manus. p. 4. 126.

a. لَوَازِم res necessariae. p. 31. 64.

a. لَوْح tabula. p. 45. 142.

لَوْزِينَه amygdalotum. p. 103.

لِيسِيدَن lingere. p. 25.

لِيكِن et لِيك sed, attamen. p. 63. 79. 115. 120. al.

لَئِيم vilis, sordidus. p. 4. 11. 17.

م

a. مَا quid, quod. مَا قَبْل quod praecedit. p. 53. مَا فِيهَا quod inest (in coelo et terra.) p. 54.

a. مَأْتَم luctus. p. 144.

a. p. مَاتْگَاه locus, ubi rex in schahiludio victus et profligatus deponitur. p. 108.

a. مَاجَرَا quod accidit, eventum. p. 98. 113.

a. مَأْخُوذ acceptus, receptus. p. 59.

مَادَر mater. p. 33. 46. 95. 116. al.

a. مَادَّه materia. p. 6.

مَادِيَان equa. p. 92.

مَار serpens. p. 65. 128. 131. al.

مَازَنْدَرَان Màzandaràn, nomen regionis Persicae. p. 47.

a. مَاضِى 1) praeteriens, praeteritus. 2) in gramm. Praeteritum. p. 86.

a. مَأْكُولَات edulia. p. 110.

مَاكِيَان gallina. p. 126.

a. مَآل exitus. p. 33. 72.

a. مَال facultates, opes. p. 3. 16.

مَالِش frictio, contritio. p. 33.

a. مَالِك possidens, possessor. p. 14. 130.

مَالِيدَن fricare, terere. p. 33. 49. 90.

مَام mater. p. 109.

مَانْدَن manere, remanere. p. 4. 24. 39. al. c. c. در p. 13. 50. al.

† باز remanere, desistere. p. 23. 75.

† در in misero statu remanere. p. 38.

† فرو ope destitutum manere. p. 66. 90.

† وا remanere p. 117.

مَانِسْتَن similem esse. c. c. ب p. 22. 24. 69.

مَانَنْد 1) similis. 2) instar. p. 36. 126.

مَانَنْدَگِى similitudo. p. 84.

مَاه 1) luna. p. 22. 32. 37. 40. al. 2) mensis. p. 11. 80. al.

مَاهِى piscis. p. 44. 87.

مَاهِيَّت quidditas. p. 69.

a. مَائِدَه mensa cui cibi impositi sunt. p. 10. 16. 31.

مَايَه 1) materia. p. 32. 2) summa. p. 80. Cf. Comm. ad. l. post.

a. مُبَارِز prodiens ad bellum, miles. p. 112.

a. مُبَارَك felix, faustus. p. 35. 83.

مُبَاشَرَت 1) commercium. p. 17. 28. 2) coitus cum femina. p. 5.

مُبَالَغَه studium, diligentia. p. 35.

a. مُبْتَدَا 1) res incepta. 2) in gramm. subjectum ab initio enuntiati positum.

a. مُبْتَدِى tiro. p. 22.

a. مُبْتَلَا afflictus. p. 23. 25. 31. 78. c. c. ب et. در.

a. مُبْتَنِى exstructus. p. 37.

مَبْدَا initium, origo. p. 72.

a. مُبْدِع admirabilia dicens aut faciens. vid. فحل.

a. مُبَدَّل mutatus, commutatus. p. 72.

a. مُبْهَم occultus, indeterminatus. p. 63.

a. مَبْهُوت stupefactus, attonitus. p. 65.

a. مَتَاع merx, suppellex. p. 34.

a. مَتَانَت firmitas, soliditas. p. 104.

a. مُتَبَرِّك faustus. p. 53. — مُتَحَيِّر attonitus, stupefactus. p. 65. مُتَّصِف praeditus. p. 110. مُتَعَجِّب admiratione affectus. p. 18. 28. 65. — مُتَعَدِّى in gramm. transitivus. p. 83. — مُتَعَذِّر difficillimus, impossibilis. p. 24. — مُتَعَلِّق pendens ab aliqua re, cum ea nexus. p. 60. 85. 90. — مُتَغَيِّر mutatus, commutatus. p. 5. 10. مُتَفَحِّص perscrutans, perscrutator. p. 74. — مُتَفَرِّع proveniens ex aliqua caussa. c. c. بر p. 28. مُتَفَرِّق

fem. متفرّقه 1) dispersus. 2) varius. p. 29. مُتَقَدِّم priscus, pristinus. p. 21. مُتَلَبِّس indutus veste. p. 110. مُتَلَوِّن coloratus. p. 57. مُتَنَفِّر animo aversus. p. 126. مُتَنَفَّس spiraculum. p. 65. مُتَنَكِّروار sub aliena specie, alieno vestitu latens. p. 12. مُتَوَجِّه iter suscipiens. p. 65. 66. 75.

a. مَثَابَه categoria, classis, gradus. p. 21. 104.

a. مِثَال 1) species, forma, exemplum. p. 127. 139. 2) jussum. p. 33.

a. مِثْقَال numus aureus, i. q. دينار. p. 8.

a. مَثَل similitudo, exemplum, parabola. p. 31. 101. مَثَلًا exempli caussa. p. 69.

a. مِثْل similis. p. 66.

a. مَجَاز in rhetor. metaphora. p. 69. 79. al.

a. مَجَال facultas, potestas. p. 35. 63. 73.

a. مُجَاوَرَت vicinitas, pec. status ejus qui in vicinia alicujus templi habitat idque assidue colit. p. 66.

a. مَجْبُول naturâ formatus. p. 53.

a. مُجَرَّد solus. p. 29.

a. مَجْلِس consessus, circulus, auditorium. p. 7. 8. 16. 20. 36. al.

a. مَجْلِسِي auditor. p. 19.

a. مَجُوسِي magus, i. e. assecla antiquae religionis persicae a Zoroastre conditae. p. 87.

a. مَجْهُول 1) ignotus, obscurus. 2) in gramm. يای مجهول so-

num ê et واو مجهول sonum ô significat. p. 60. 62. al.

a. مُجير tutor. Hinc مجير pro مجير الدين tutor religionis, cognomen poëtae persici, qui ex urbe Beilaqân in regione Derbend sita oriundus erat.

a. p. مُجيرَك demin. praeced. p. 100.

a. مُحابا indulgentia, conniventia, respectus personae. p. 38.

a. مُحال absurdus, impossibilis. p. 133.

a. مُحالات impossibilia. p. 32.

a. مَحبّت amor, amicitia. p. 8. 101. 129.

a. مُحْتاج indigens, egenus. p. 11. 15. 58. 61. al. c. c. ب rei.

a. مُحْتَسِب praefectus annonae. p. 101.

a. مُحدَث in tempore ortus, opp. قديم aeternus. p. 120.

a. مَحْدود terminatus, finibus circumscriptus.

a. مَحْذوف abjectus, omissus. p. 64. 73, al.

a. مُحرِق urens, comburens. p. 19.

a. مَحْرَم qui aditum habet in harem s. gynaeceum, hinc familiaris, intimus. p. 27. 142.

a. مُحْرِم qui peregrinationis sacrae caussa territorium Caabae intravit. p. 112.

a. مَحْروم exclusus, destitutus, privatus. p. 34. 85.

a. p. مَحْرومي status ejus cui aliquid sorte denegâtum est. p. 85.

a. مَحْسوس sub sensus cadens. p. 58.

a. مَحْشَر locus congregationis, pec. a morte excitatorum. p. 113.

a. مَحْض purus, merus, sincerus. p. 27. 60. al.

a. مَحَكّ lapis lydius. p. 35.

a. مَحَلّ deversorium, statio, locus. p. 21. 31. 74. al.

a. مُحَمَّد Muhammed, 1) nomen legislatoris Arabici. p. 68. 2) nomen principis in urbe Mosul regnantis. p. 99.

a. p. مُحَمَّدِی ad Muhammedem pertinens. p. 72.

a. مَحْمِل sella camelina cum onere imposito. p. 145. 146.

a. مَحْمُود 1) nomen principis celeberrimi e stirpe Ghaznevidarum. p. 116. 2) nomen elephanti cujusdam. p. 66.

a. مَحْمُول attributus alicui, praedicatus de eo. c. c. بر p. 69. محمول داشتن tribuere aliquid alicui caussae, c. c. بر p. 100.

a. مِحْنَت calamitas, aerumna. p. 13. 22. 25. 73. 119. al.

a. مَحْو obliteratio. p. 32. 116.

مُخَاطَب in gramm. is ad quem dirigitur oratio, secunda persona. ضمیر مخاطب pron. sec. pers. p. 56.

a. مُخَاطَبَت colloquium. p. 25.

a. مُخَالِف contrarius, oppositus. p. 62.

a. مُخَالِط commercium habens. p. 126.

a. مُخْتَصَر in compendium redactus. p. 68.

مُخْتَلِف diversus. p. 80.

a. مَخْصُوص addictus, peculiariter affectus. p. 26. 75.

a. مُخَفَّف levior factus, in gramm. de verbo aliqua sui parte deminuto. p. 63. 74.

a. مَخْفِی absconditus, occultatus. هاى مخفى Hâ occultum, i. e. quod non pronuntiatur, sed tantum vocalem in fine verbi indicat; vid. Vullers Inst. p. 33.

a. مَخْلُوق creatus. p. 53. 54.

a. مَخْلُوقَات res creatae. p. 72.

a. مُخَيَّر cui optio data est. p. 2.

a. مَدّ 1) extensio, protractio. 2) in gramm. Medda, signum productionis. p. 62. 70.

a. مُدَارا blanda tractatio, lenitas, humanitas. p. 36.

مَدَار centrum, meta, transl. id quo aliquid nititur et in quo consistit. مدار نهادن c. c. بر, niti, fretum esse. p. 148.

a. مُدَام sempiternus, perpetuus, continuus. p. 124.

a. مُدَاوَات medela, curatio morbi. p. 23.

a. مَدَائِن nomen arabicum Ctesiphontis. p. 105. sqq.

a. مُدَّت spatium temporis. p. 11. 15. 65. 99. al.

a. مَدْح laus, encomium. p. 99.

a. مَدْخَل introitus. p. 60. مدخل داشتن intrare, c. c. در. p. 63.

a. مَدَد auxilium, suppetiae. p. 64. 71.

a. p. مَدَدْكَارِى auxilium, i. q. مدد p. 57. 71.

a. مَدَنِى urbanus. p. 93.

a. مَدِينَه Medina, nomen urbis arabicae notissimae. p. 11.

a. مَدِيد protensus, longus. p. 31.

مَر particula, quae dativo et accusativo nominum praefigitur.

a. مَذْهَب secta et doctrina ejus. p. 59. pl. مَذَاهِب. p. 72.

a. مَذْكُور memoratus, supra dictus. p. 20. 57. al.

a. مُرَاجَعَت reditus. p. 32.

a. مُرَاد id quod aliquis vult, quod oratione significatur. p. 2. 24. 63. 67. al.

a. مُرَتَّب ex ordine positus. p. 64.

a. مَرْتَبَه gradus, dignitas. p. 27. 71. 102. al.

a. مُرْتَضى qui gratiâ Dei gaudet, cognomen Alii. p. 68.

a. مَرْحَلَه statio in itinere. p. 146.

a. مَرْحَمَت misericordia, commiseratio. p. 33.

مَرْد vir, homo. p. 3. 6. 7. 10. al.

مَرْدَك homunculus, demin. praec. p. 21.

مَرْدُم homo, vir; etiam collective usurpatur. p. 10. 34. 62. 65. al.

مَرْدُمِى virilitas, natura viri. p. 139.

مُرْدَن mori. p. 4. 16. 17. al.

a. مَرْدُود rejectus, reprobatus, reprobus. p. 65.

مَرْدِى virilitas, fortitudo. p. 13.

مَرْزُوق cui victus praebetur, sc. a Deo. p. 27.

a. مَرَض morbus, infirmitas. p. 24.

a. مَرْضِى fem. مَرْضِيَّه gratus, acceptus. p. 110.

a. مَرْعِى observatus. مرعى داشتن observare. p. 37.

مُرْغ avis. p. 10. 39. 66. al. مُرْغِ خَانَگِى gallina. p. 116.

مُرْغزَار locus ubi aves degere solent. p. 27. 29. al.

a. مُرَكَّب compositus. p. 53. 59. al.

a. مَرْكَز centrum. p. 37.

مَرْك mors. p. 3. 18. al.

مَرْوَان Mervân, nomen Chalifae Umajjadici. p. 10.

a. مُرُوَّت humanitas. p. 129.

مَرْهَم unguentum. p. 32. 113. 118.

a. مِرِّيخ Mercurius planeta. p. 117.

a. مِزَاج 1) mixtura. 2) temperies humorum, temperamentum. p. 5. 6. 3) indoles. p. 32.

a. مِزِيج i. q. مزاج p. 62. et Comm. ad h. l.

مُژْدَه laetus nuntius. p. 30.

مَزَه gustus, sapor. p. 19.

مُژَه supercilia, pl. مژگان p. 85. 116. 119. al.

مِس aes, cuprum (arab. نحاس). p. 101.

a. مُسَافِر iter faciens, viator, hospes. p. 86. 112. 149.

a. مَسَالِك tractus, viae. p. 21.

a. مُسَامَحَه negligentia, minor accuratio. p. 97.

مَسْت ebrius. p. 136.

a. مُسْتَأْصَل radicitus eversus, deletus. p. 67.

a. مُسْتَجَاب exauditus. مستجاب كردن exaudire. p. 76.

a. مُسْتَحَق dignus, meritus. p. 80.

a. مُسْتَعْجِل properans, festinans. p. 15. — مُسْتَعْمَل adhibitus, usitatus. p. 69. — مُسْتَغْنِى qui supersedere potest, non eget, c. c. از p. 71. — مُسْتَقِلَّه vid. s. v. جمله. — مُسْتَلْزِم caussa effectûs necessarii. p. 102. 110. — مُسْتَمِع auscultans,

auditor. p. 98. — مُسْتَوْجِب caussa effectûs necessarii. p. 110.

مُسْتَوْفِي copiosus. p. 25.

مَسْتِي ebrietas. p. 138.

a. مِسْطَر instrumentum filis transversis instructum, quibus lineae in chartam imprimuntur. p. 117.

a. مَسْطُور delineatus, scriptus. p. 65. 80. 106.

a. مِسْكِين pauper, egenus. p. 18. 30. 31. 134.

a. مُسَلْسَل concatenatus. مسلسل كن concatenans. p. 62.

مُسُلْمَان religioni Moslemicae addictus. p. 10. 11.

مُسَلِّمِي immunitas, exemtio. p. 26.

a. مُسَمَّى res nomini respondens. p. 149.

a. مَسْنَد solium, cathedra. p. 15.

a. مُسْنَد in gramm. praedicatum. p. 60. مُسْنَد إِلَيْهِ subjectum, ibid.

a. مَسِيح Messias, Jesus Christus. p. 96. 111.

a. مَشَارِب potus, bibenda. p. 12.

a. مُشَاوَرَت consultatio, deliberatio. p. 34.

a. مُشَاهَدَه visio quae coram fit. مشاهده نمودن coram videre. p. 29. مشاهده كردن id. p. 31.

a. مَشَاهِير (pl. voc. مشهور) celebrati, noti. p. 20. 97.

مُشت pugnus. p. 4. 134.

a. مُشْتَاق desiderio affectus. p. 88.

a. مُشْرِف imminens, prospiciens. p. 12.

a. مَشْرِق oriens. p. 10.

a. مَشْعَلَة lucerna, laterna. p. 68. 69.

a. مَشْغُول occupatus aliqua re, c.c. ب rei. p. 66. 125.

a. مَشَقَّت molestia, labor. p. 26. 61.

مُشْك muscus. p. 22. 86. 119.

a. مُشْكِلَات perplexa, difficilia. p. 2.

مُشْكِين muscum redolens. p. 97.

a. مَشْوَرَت consultatio. p. 34.

a. مُشَوَّش turbatus, confusus. p. 64. 133.

a. مَشْهُور celebratus, notus. p. 20. 67. 69. al.

a. مُصَاحَبَت commercium, societas. p. 8. 32.

a. مَصْدَر in gramm. nomen actionis. p. 59. 69. al. مَصْدَرِى ad nomen actionis pertinens. p. 58. 76.

a. مِصْر Aegyptus. p. 99. hinc مِصْرِى Aegyptius. p. 102. et Comm. ad h. l.

a. مِصْرَاع sive مِصْرَعَة hemistichium. p. 19. 54. 55. 67. al.

a. مُصْطَفَى electus, cognomen Muhammedis prophetae. p. 68.

a. مَصْلَحَت res, negotium. p. 35.

a. مُصَنِّف scriptor libri. p. 54.

a. مُصَوَّر quod animo informari, cogitari potest. p. 130.

a. مُصِيب verum et rectum sentiens, dicens, faciens.

a. مُضَاف in gramm. nomen regens in statu constructo. مضاف إِلَيْهِ nomen rectum in eodem, Genitivus. p. 107.

a. مَضَرَّت damnum, injuria. p. 30.

a. مَضْمُون quod continetur, argumentum. p. 38. 76.

a.* مُطَابِق aptus, conveniens. p. 79. 111.

a. مَطَاعِم edulia, cibi. p. 12.

a. مُطَالَعَه consideratio. مطالعه كردن considerare, legere. p. 15.

a. مُطَايَبَه narratio jocosa. p. 14. sqq.

a. مَطْبُوع conveniens, gratus. p. 20.

a. مُطْرِب musicus. p. 113.

a. مَطْلَب id quod quaeritur, expetitur. p. 8.

a. مُطَّلِب qui se rogari patitur, cognomen Dei apud veteres Arabes; hinc عبد المطّلب n. pr. avi Muhammedis.

a. مَطْلَع ortus, exordium. p. 36.

a. مُطْلَق 1) liber a restrictione, absolutus. p. 53. 60. 2) adv. omnino. p. 111. مُطْلَقًا id. p. 30.

a. مَطْلُوب quaesitus, expetitus. p. 24.

a. مُطَّلِع considerans, contemplans. p. 15.

a. مَطِيب odorans. p. 27.

a. مَظْلُوم oppressus. p. 34.

a. مَعَاد locus et tempus reditùs, praecipue ad Deum, vita futura. p. 72.

a. مَعَادِن (pl. voc. معدن) 1) fodinae. p. 57. 2) metalla. p. 95.

a. مَعَاش victus. p. 93.

a. مُعَالَجَه tractatio, curatio morbi. معالجه فرمودن curare, mederi. p. 23.

a. مُعَامَلَة quod alter hoc illo modo erga alterum se gerit. p. 69.

a. مَعَانِي (pl. voc. معنى) sententiae, sententiose dicta. p. 121.

a. مُعَاوَدَت reditus. معاودت نمودن redire. p. 9.

a. مُعَاوِيَة Moâwiya, nomen primi chalifae Umajjadici. p. 8. 9.

a. مُعْتَرِف agnoscens, confitens. p. 8.

a. مُعْتَقِد firmiter credens. p. 34.

a. p. مُعْتَكِفْوَار Dei colendi caussa templo affixus. p. 112.

a. مَعْتُور ovis, quam antiqui Arabes mense Redjeb in victimam mactabant; hinc transl. res minuta, quam aliquis facile absumit. p. 99.

a. مَعْتُوه mentis suae non satis compos, interdum insaniens. p. 111. et Comm. ad h. l.

a. مُعْجِز miraculum propheticum. p. 22.

a. مُعْجِزَة i. q. praec. p. 118.

a. مُعْجَمَة in gramm. punctis diacriticis instructa (litera). p. 70. al.

a. مَعْجُون electuarium. p. 5.

a. مَعْدِن metallum. p. 95.

a. مَعْدُود numeratus, computatus. p. 65.

a. مَعْدُوم non existens, non ens. p. 54.

a. مِعْدَة stomachus. p. 5.

a. مَعْذُور excusatus. p. 17.

a. مِعْرَاج ascensio in coelum, imprimis Muhammedis. p. 120.

a. مُعَرَّب arabizatus, dicitur de vocabulo, quod forma aliquantum mutata ex lingua alia in Arabicam translatum est. p. 59.

a. مَعْرِض locus expositionis, ubi aliquis alicui eventui objicitur. p. 108.

a. مَعْرِفَت cognitio, scientia. p. 36. 64. 76. 128.

a. مَعْرِكَه acies, proelium. p. 137.

a. مَعْرُوف 1) notus, cognitus, clarus. p. 57. 106. 2) in gramm. یای معروف sonum î et واو معروف sonum û indicat. p. 60. al.

a. مَعْشُوق amatus.

a. مُعَطَّر odoramentis perfusus, bene olens. p. 27.

a. مُعَلَّق suspensus, pendens. p. 56.

a. مُعَلِّل (fem. معلله) caussam indicans. p. 79.

a. مَعْلُول quod a caussa profectum est, effectus caussae. p. 55.

a. مَعْلُولَات res a caussis profectae, caussatae, ut Scholastici dicunt.

a. مُعَمَّا aenigna. p. 149.

a. مَعْنَی significatio, sensus. p. 53. 54. 55. al.

a. مَعِیشَت victus, res ad vitam necessariae. p. 23.

مَغَای locus depressus, fovea, fossa. p. 82. 116.

a. مَغْرِب occidens p. 10.

a. مَغْرُور vana gloria elatus, superbus, arrogans. p. 38.

مَغْز cerebrum. p. 65. 82. 91. 109.

a. مُفَاجَأت repentinus eventus; کافِ مفاجأت particula که ab

initio apodoseos posita, aliquid repente evenisse indicans, ut arab. إِذْ et إِذَا.

a. مُفَارَقَت separatio, discessus. p. 9. 32.

a. مَفْتُوح (fem. مفتوحه) vocali Fatha instructus. p. 65.

a. مَفْعُول in gramm. patiens, objectum verbi. p. 54. 55. 57. اسم مفعول nomen patientis, i. e. participium passivi.

مَفْعُولِي objectum indicans. p. 54.

a. مُفْلِس ad obolum (فَلْس) redactus, inops. p. 33.

a. مُفْلِق mirificus (poëta). p. 115.

a. مَفْلُوج paralyticus. p. 84.

a. مَفْهُوم 1) intellectus, cognitus. p. 36. 2) significatio. p. 134.

a. مُفِيد utilis. p. 24.

a. مُقَابِل oppositus. p. 64.

a. مُقَابَلَه oppositio, quod alterum alteri ex adverso respondet. درمقابله pro. p. 14. بمقابله adversus, contra. p. 73.

a. مَقَال oratio, sermo. p. 36.

a. مَقَالَات plur. praec. p. 7.

a. مَقَام locus, sedes. p. 3. 27. 29. 63. al.

a. مُقْبِل prosper, felix, fortunatus. p. 34.

a. مَقْبُول gratus, acceptus. p. 20.

a. مُقْتَدَا antesignanus, antistes. p. 99.

a. مُقْتَضَى postulatum, requisitum. p. 106.

a. مِقْدَار quantitas, mensura, valor. p. 58. 127.

a. مُقَدَّر 1) praedestinatus. p. 137. 2) in gramm. quod sententiae et orationis in integrum restituendae caussa subintelligitur. p. 54.

a. مُقَدَّم 1) praepositus, praemissus, c. c. اِزْ. p. 53. 2) protasis in enuntiatione conditionali. p. 73.

a. مَقْدور quod in alicujus potestate situm est. p. 22.

a. مُقَرَّر firmatus, stabilis. p. 62.

a. مَقْصِد locus, quo tenditur, scopus, meta, finis. p. 8. 66.

a. مَقْصُود 1) id quo tenditur. p. 24. 79. 2) id, quod oratione indicatur. p. 97. 101.

a. مَقْطَع locus ubi abscinditur, finitur, finis orationis. p. 36.

a. مَقْلوب inversus. p. 53. 93.

a. مَقُول dictum. p. 142.

a. مَكّار dolorum structor. p. 29.

a. مَكارِم virtutes et facta virorum generosorum, liberalium. p. 8.

a. مَكّانى localis, i. e. huic illi loco adstrictus, ejus finibus circumscriptus. p. 125.

a. مَكْر dolus, fraus, machinatio. p. 27. 31.

a. مَكْرُمَت generositas, liberalitas. p. 16. 27. 100.

a. مَكْنون absconditus, arcanus. p. 37.

a. مَكّه Mecca, n. urbis arabicae notissimae. p. 66. 99.

مَگَر 1) nisi, praeterquam. p. 80. 2) forte, fortasse. p. 40. 51. 93.

a. مَلابِس vestimenta. p. 12.

a. مُلاحَظه observatio. p. 16.

a. مُلازِم minister aulicus personae principis adhaerens.

a. مَلَاطَفَت blanditiae. p. 25. 36.

a. مُلَاقَات occursus. p. 7.

a. مَلَال taedium, tristitia. p. 7. 23. 65.

a. مَلَامَت vituperatio. p. 11. 14. 23. 110. al.

a. مَلَامِيَّه vituperationi se exponentes, i. e. secta derwischorum qui internam pietatem atque externam licentiam profitentur.

a. مَلَائِكَه angeli. p. 20.

a. مُلَائَمَت et مُلَايَمَت facilitas morum, accommodatio sui ad aliorum voluntatem. p. 25. 36.

a. مَلْبُوسَات vestimenta. p. 110.

a. مِلَّت confessio, secta, religio. p. 95.

a. مَلْعُون maledictus, exsecratus. p. 65.

a. مَلْفُوظ pronunciatus. p. 53. 56.

a. مَلِك rex. p. 5. 23. 24. 31. al.

a. مُلْك regia dignitas, regium imperium, regnum. p. 20. 97. al.

a. مُلُوك (plur. voc. مَلِك) reges. p. 5.

a. مَلُول tristis. p. 23.

a. مُلَيَّنَه lenita; همزهٔ مليّنه hamza lenita, i. e. hiatus lenior inter duas vocales in fine verborum persicorum ejusque signum literae mutae ه impositum, ut in نطفهٔ nutfeï, كردهٔ kerdeï. p. 67.

a. مَمَالِك (pl. voc. مملكت) regna, provinciae. p. 125.

a. مُمْتَاز distinctus, insignitus. p. 29.

a. مُمْتَحَن vexatus, afflictus. p. 3.

a. مُمْتَلِى repletus, impletus. p. 31.

a. مَمَرّ transitus, via. p. 7.

a. مُمْكِن 1) possibilis. 2) In theol. scholast. ens existentiae possibilis, i. e. quod utrum sit, nec ne, a voluntate Dei pendet, cujus generis omnes et omnia sunt praeter Deum ipsum, opp. واجب s. واجب الوجود ens existentiae absolute necessariae, i. e. Deus. p. 54. 58.

a. مَمْلَكَت regnum, provincia. p. 2.

مَن pron. primae pers. ego.

a. مُنَا (pl. voc. مُنْيَة) optata, vota. p. 148.

a. مُناسِب conveniens, congruus, aptus. p. 35.

a. مَنال acquisita, parta. p. 16.

a. مَنَاف nomen idoli Arabici. عبد مناف nomen abavi Muhammedis. p. 8.

a. مِنْبَر suggestum sacrum. p. 21.

a. مَنْبَع locus unde aqua scaturit, fons. p. 8.

a. مِنَّت beneficium, gratia. p. 17. 137. 146.

a. مُنْتَشِر explicatus, expansus. p. 37.

a. مُنْحَصِر restrictus ad c. c. بر rec. p. 61.

a. مُنْذِر monitor. نُعْمَن بن مُنْذِر nomen regis Hirae ex stirpe Lachmidarum. p. 107.

a. مُنْدَفِع expulsus. p. 40.

a. مَنْزِل 1) hospitium, statio in itinere. p. 18. 2) habitatio, domicilium. p. 12. 13. 33. al.

a. مَنْسُوب relatus aut referendus, pertinens ad aliquid, conjunctus cum eo. p. 28. 60. 100. c. c. ب rei.

a. مَنْشُور charta quae evolvitur, pec. literae regiae patentes edictum. p. 26.

a. مَنْصِب locus dignitatis, munus in quo aliquis constitutus est. p. 7.

a. مُنْصَرِف aversus, منصرف گردانیدن avertere, aliunde aversum deducere. p. 66.

a. مَنْطِق oratio, sermo. منطق الطیر loquela avium. p. 113.

a. p. مَنْطِقِی ad logicen pertinens. p. 79.

a. مَنْظَر 1) locus spectandi, theatrum, transl. de mundo. p. 115. 2) adspectus, species. خورشید منظر adj. compos. adspectu soli similis. p. 21.

a. مَنْع prohibitio. منع نمودن prohibere. p. 28.

a. مَنْفَذ meatus, canalis. p. 20.

a. مُنَقَّش pictus. p. 149.

a. مُنْقَلِب inversus, commutatus. p. 74.

a. مُنْكِر negans, abnegans, improbans. p. 98. 102.

a. مِنْوَال modus, ratio. p. 67.

a. مُنَوَّر illuminatus. p. 27.

a. مُنْهَزِم fugatus. p. 65.

a. مَنِی semen genitale. p. 67.

a. مَوَاشِی quadrupedes, pecudes. p. 66.

a. مُوَافِق conveniens, aptus. p. 95. 128. 2) concordans. p. 111.

a. مُوَافَقَت consensus, concordia. p. 20.

مُوبَد Mobed, sacerdos et doctor Persicus. p. 41.

a. مَوْت mors. p. 92.

a. مُوَثِّر efficax. p. 28.

a. مَوْج unda, fluctus maris. p. 42. 143. 146.

a. مُوجَب effectus. بموجب. per, propter. p. 62.

a. مُوجِب efficiens, caussa. p. 7. 25. 69.

a. مَوْجُود existens, ens. p. 65. 74. pl. موجودات entia. p. 54. 59.

a. مُوَخَّر postpositus. p. 54.

a. مَوَدَّت amor. p. 8.

a. مُوَرِّخ chronologus, historiographus. p. 66. 88.

مُور formica. p. 1. 64. al.

a. مَوْزُون 1) ponderatus. 2) modulatus, ad justum et aequalem modulum compositus. p. 22.

مُوزَه ocrea. p. 7. 8.

a. مَوْسِم tempus statum, solenne, pec. sacrorum Meccanorum. p. 66.

a. مَوْسُوم notatus. موسوم كردانيدن notare. p. 28.

a. مُوسَى Moses, nomen prophetae. p. 116. Hinc adj. مُوسَوِى p. 22.

مُوسِيجَه (et موسيچه F. S.) syrinx ex inaequalibus calamis compacta. موسيچه نماى sonos syringis cantu referens. p. 113.

a. مَوْصِل Mosul, nomen urbis mesopotamicae. p. 99.

a. مَوْصُوف 1) descriptus. 2) praeditus. p. 5. 3) in gramm. nomen substantivum adjectivo instructum. p. 75.

a. مَوْضِع locus. p. 14. 18. 39.

a. مَوْعُود promissus. p. 65.

a. مَوْقُوف legatus, transl. quasi per testamentum traditus et commissus. p. 121. 2) in gramm. consonans in qua subsistitur, i. e. quae in fine syllabae sine vocali pronuntiatur.

a. مُؤَكَّد firmatus, confirmatus. p. 25.

a. مُوَكَّل praefectus alicui rei. p. 92.

a. مَوْلَا dominus. مَوْلَانَا dominus noster. p. 15.

مُومِيَائِي mumia nativa, remedium membrorum fractorum et contusorum. p. 77.

a. مَؤُنَت molestia, labor. p. 18.

a. مَوْهُوم imaginatione conceptus aut effictus. p. 150.

مُوي vel مُو crinis. p. 5. 14. 16. 19. 118. al.

a. مُؤَيِّد confirmans. p. 60. 72.

مَه i. q. ماه. q. v.

a. مَهَابَت auctoritas, majestas. p. 24.

a. مُهَاجَرَت discessus a patria, a suis. p. 9.

a. مَهَارَت sollertia. p. 5.

a. مَهْبِط locus, quo aliquis descendit. p. 97.

مَهْتَاب splendor lunae. p. 77.

a. مَهْد cunae. p. 33. 75. 143.

مِهْر 1) amor, amicitia. p. 37. 48. 2) sol. p. 2. 3) mensis septimus Persarum Septembri anni Christiani aequalis. p. 80.

مُهْر sigillum. p. 136.

مِهْرباان amans, benevolus. p. 47.

مِهْرَبانِي amor, benevolentia, gratia. p. 57. 124.

مِهْرجَان festum, quod veteres Persae aequinoctio autumnali celebrabant. p. 7.

a. مُهْلَت mora, prolatio s. prorogatio temporis. p. 125.

a. مُهِمّ negotium grave. p. 28. 34. 39. al.

a. مُهِمّات negotia, pl. praec. p. 81.

a. p. مُهَنْدِس geometra. p. 59. Vid. explic. hujus vocabuli in Comm. ad h. l.

a. مُهِيب terribilis. p. 3.

مَیْ vinum. p. 85. 94. 119. al.

مِي particula ex هَمِي orta, quae verbo praeponitur indicandae continuitatis caussa.

مِيَان 1) medium. p. 18. 2) inter. p. 2. 8. 11. 14. 36. ميان

بستن cingulo accingi, sese accingere. p. 9.

مِيَانَه i. q. praec. p. 104.

مَيْدَان hippodromus. p. 26. 107.

a. مِير forma decurtata voc. امير, princeps, praefectus. p. 37. 101.

a. مِيرَاث haereditas. p. 16.

مِيرَانِيدَن facere ut moriatur. p. 71. 77.

a. مِیزَان libra. p. 95.

مِیزبَان qui convivas invitavit, hospes. p. 16.

a. مُیَسَّر concessus (a Deo). p. 22. 24. 26. 66. al.

مِیش ovis. p. 124.

مَیْکَدَه caupona vinaria. p. 120.

a. مَیْل inclinatio, propensio. p. 89.

a. مِیم nomen literae م. p. 68.

مِینَافَام caeruleus. p. 37.

مِیوَه fructus. p. 29. 118. 127. al.

مِیهْمَان conviva. p. 16.

ن

نَ partic. negativa inseparabilis, quae verbo praeponitur, i. q. نه, non.

نا particula negativa inseparabilis, quae formandis substantivis et adjectivis negativis inservit, ut gr. ἀ, lat. in. Cf. voc. seqq.

نَاأُمِیدِی status spe destituti, desperatio. p. 136.

نَاب 1) purus (i. q. ar. خالص). p. 85. 2) umbilicus ibid.

نَاپَایدَار instabilis, inconstans. p. 142.

نَاپُخْتَه incoctus, crudus. p. 143.

نَاپَدِید invisibilis. p. 47. 50. 85.

نَاتُوَان impotens. p. 64. 73. نَاتُوَانِی impotentia. p. 27.

a. p. نَاجِنْس genere et natura vilis, illiberalis, ignobilis. p. 117.

نَاچَار ope destitutus, inops. p. 128.

نَاخُوش ingratus, injucundus. p. 5. 19. 66.

نَاخُوشِي injucunditas. p. 26.

نَادَان ignarus, stultus. p. 5. 6. 15. 141. al.

نَادَانِي stultitia. p. 102.

a. نَادِرَة (fem. voc. نادر) rarum, singulare, eximium. p. 115.

a. نَار ignis. p. 19.

نَارُسْتَه quod non crevit. p. 147.

نَاز blanditiae, deliciae. p. 44. 73.

نَازُكِي elegantia, lepos. p. 56.

نَازِيدَن aemulari. p. 144. c. c. بر.

نَاسِپَاسِي ingratitudo. p. 78.

a. p. نَاصَبُور impatiens. p. 77.

a. نَاطِق, fem. نَاطِقَة λογικός, ratione et oratione praeditus. p. 75.

a. نَاظِر videns. p. 71.

نَاف umbilicus. p. 83.

نَافَه i. q. praec. p. 8. 37. 139.

a. نَاقِد spectator, examinator. p. 21.

a. نَاقَه camela. p. 112.

a. نَاقِص imperfectus. p. 60.

نَاكَاسْتَه haud diminutus. p. 84.

ناگاه ex improviso, subito. p. 10. 39. 65. al.

ناگزیر inevitabilis. p. 146.

ناگهان i. q. ناگاه p. 42. 134.

نال arundo. p. 139.

ناله gemitus, lamentatio. p. 23. 26. 27. 131. al.

نالیدن gemere, lamentari. p. 32. 33. 122.

نام 1) nomen. p. 1. 10. 13. 2) fama, gloria. p. 4. 50. نامدار celeber, illustris. p. 104.

نامزد 1) nominatus ad aliqd. نامزد کردن nominare, designare ad munus aliqd. p. 35. 2) per Deum! contractum ex بنام ایزد (B. Q.) p. 120.

ناموس dignitas, honos. p. 37.

نامه 1) liber. p. 1. 35. 2) literae, epistola. p. 8. 15. 121.

نامهربان non benevolus, non benignus, inhumanus. p. 4.

نامهربانی inhumanitas. p. 4. 73.

نامیدن nominare. p. 64.

نان panis. p. 14. 18. 27. 86.

ناوک sagitta parva. p. 8. 39. ناوک انداز jaculator sagittarum. p. 118.

نای arundo, fistula. p. 103.

a. نائب vicarius. p. 15. 38.

a. نبات plantae. p. 113. 114.

نبرد proelium, bellum. p. 49.

a. نبوت munus et dignitas prophetae. p. 8.

a. نَبِی propheta. p. 54. 68.

نَبِیرَه nepos. p. 45.

a. نَتِیجَه effectus, fructus. p. 28.

a. نِثَار sparsio; نثار کردن spargere. p. 20. 130.

a. نَثْر 1) dispersio. 2) oratio pedestris. p. 104.

a. نَجَات liberatio, salus. p. 19. 133.

a. نَجَاسَت impuritas. p. 66.

a. نُجُوم stellae. p. 95. 114.

a. نَحْس infausta vis siderum. p. 56.

نَخْچِیر praeda, fera venando capienda aut capta. p. 44.

نُخُسْت 1) primus. p. 55. 2) primum. p. 43. 78.

نُخُسْتِین i. q. نخست. p. 96.

a. نَخْوَت superbia. p. 66.

a. نِدَا in gramm. vocatio, usus vocativi. حرف ندا particula vocandi.

a. نَدِیم convictor. p. 120.

a. نَذْر votum, donum ex voto. نذر فرمودن vovere. p. 25.

نَر mas, masculinus. p. 46. Ante vocalem نَرّ. p. 49.

نَرْگِس narcissus. p. 147.

نَرْمِی lenitas, clementia. p. 36.

نِزَار tenuis, macer. p. 25.

a. نِزَاع altercatio, litigatio. p. 21.

a. نزاکت elegantia. p. 104.

نزد prope, juxta, apud, ad. p. 29. 35. 46. 57. al.

نزدیك propinquus, vicinus. p. 12. 18. 25. al.

نزدیکی propinquitas, vicinitas. p. 24. 37.

a. نزع avulsio, pec. animi ex corpore, agon mortis. p. 77.

a. نزل epulae hospitales. p. 109.

a. p. نزهتگاه locus amoenus. p. 3.

a. نسب genus, prosapia. p. 121.

a. نسبت 1) relatio. p. 7. 28. 55. 90. al. 2) in gramm. یای نسبت i suffixum, quo nomina patronymica, gentilicia et alia h. g. formantur. — بنسبت erga. p. 7.

a. نسخت, pl. نسخ, liber, codex manuscriptus. p. 54. 55. 81. al.

a. نسق series, ordo. p. 20.

a. نسیم ventus lenis, aura. p. 27. 120. 143.

a. نشاط alacritas, hilaritas. p. 23.

نشان 1) signum, vestigium. p. 1. 83. 145. 2) indicium. p. 13. نشان دادن indicare. p. 87.

نشاندن facere ut sedeat, considat. p. 12. 51. 127.

نشانه signum, vestigium, i. q. نشان. p. 141.

a. نشر evolutio, explicatio, nomen figurae rhetoricae, de qua vid. Comm. p. 64.

a. نشره amuletum, scriptura quam in collo infantum suspendunt maleficii magici avertendi caussa. p. 112.

نشست sessio, consessio. p. 32.

نِشَسْتَن sedere, considere. p. 6. 8. 9. 12. 15. al.

† بر i. q. simpl. p. 42.

نِشِيب declivitas. p. 136. opp. τῷ فرازى.

نِشِيم locus sedendi, habitatio, nidus. p. 42. 44.

نِشِيمَن i. q. prc. p. 97.

a. نِصَاب tantum rei familiaris, quantum qui habet, quadragesimam (زكات) debet. p. 98.

a. نِصْف dimidium. نِصْف النَّهَار meridies. p. 37.

a. نَصِيب pars, portio. p. 3. 36.

a. نَصِيحَت sincera admonitio, adhortatio. p. 2. 27. 36. 142. al.

a. نَطْع stratum coriaceum, pec. in quo capite plectendi procumbunt, it. in quo schahiludium exercetur. p. 107.

a. نُطْفَه 1) gutta. 2) semen genitale. p. 56. 67. 119.

a. نُطْق loquela; vid. بستن p. 116.

a. نَظَارَه spectatio, contemplatio. نظاره دوختن oculos defigere. p. 140. نظاره كردن id. c. c. بر. p. 79.

a. p. نِظَامِي Nizâmi, nomen poëtae celeberrimi Persarum. p. 22.

a. نَظَر intuitio, adspectus, contemplatio. p. 16. 34. 60. 67. al. در نظر آمدن in conspectum venire. p. 63. نظر گماشتن speculari, observare. p. 67. نظر انداختن oculos conjicere. p. 104.

a. نَظْم 1) ordo, series. p. 74. 2) oratio poëtica. p. 104.

a. نَعْش feretrum, quadratum utriusque Ursae coelestis. بنات نعش tres stellae in cauda utriusque Ursae constitutae.

a. نَعْل solea pedis tam humani quam equini. نعل بها vid. بها.

a. نِعْمَ vb. laudandi, euge! نِعْمَ النَظَر n. compos. egregium adspectum habens. p. 112.

a. نُعْمَان Nomàn, nomen regis Hirensis e stirpe Lachmidarum. p. 107.

a. نِعْمَت commoditas vitae, opulentia. p. 29. 31. 78. 99. 129. al.

a. نَعِيم voluptates, deliciae. p. 120. 144.

a. نَفْخ inflatio. p. 114.

a. نَفْس animus. p. 13. 75.

a. نَفَس 1) spiritus, halitus. 2) quantillum temporis sufficit ad spiritum semel ducendum, punctum temporis. p. 67. 128. 133.

a. نَفُور abhorrens, refugiens. p. 2.

a. نَفْى negatio. p. 72.

a. نِقَاب velum. p. 136.

a. نَقْب perfossio muri. نَقْب زَنْ n. compos. fur muros perfodiens. p. 136.

a. نَقْد nummi parati. p. 35. 128. 138. al.

a. نُقْرَه argentum. p. 85.

a. نَقْش imago, pictura. p. 19. 72.

a. نُقْصَان deminutio. p. 24. 38. 44.

a. نُقْطَه punctum. p. 98. 117. نقطه دار litera puncto diacritico instructa. p. 62.

a. نَقْل relatio, traditio. p. 72.

a. نَقِيض contrarium. p. 54.

a. نكات (pl. voc. نكته) acumina sententiarum. p. 57.

a. نَكْبَت adversitas, calamitas. p. 124.

a. نُكْتَه sententia subtilis, acumen. p. 4. 37. 131. al. نكته دان ingenio et doctrina subtilis. p. 4.

نِكُو vid. نيكو.

a. p. نُكْهَت odor, halitus quivis, pec. oris. p. 95.

نِگار 1) pictura, picta effigies. p. 59. 129. 2) metaph. amasius, amasia. p. 118. 123.

نِگارِسْتان locus ubi picturae asservantur. p. 107.

نِگارِين pulcher, venustus. p. 24.

نِگاه 1) adspectus, intuitus. 2) custodia. نگاه داشتن custodire, observare. p. 125. cavere c. c. از p. 13. 77.

نِگاهبان custos, inspector, conservator. p. 69.

نِگَرِسْتَن et نِگَرِيدَن adspicere, intueri. p. 16. 17. 85. 93. 147. al.

† دَر intueri, contemplari. p. 104.

نِگُون inversus. p. 137.

نِگَه i. q. نگاه. q. v.

نِگِين sigillum. p. 21.

نَل Nala, nomen regis Indici notissimi. p. 131. sqq.

نَم humor, latex. p. 98.

نَماز adoratio, veneratio, preces. p. 19. 112. 128.

a. نَمّام susurro, delator. p. 7.

نَمايِش vana species, phantasma. p. 29.

نَمْرُود Nimrod. p. 65.

نُمود species externa. p. 137.

نُمودار specimen, indicium externum. p. 74.

نُمودگار specimina (industriae, virtutis, al.) edens. p. 140.

نُمودن 1) ostendere, monstrare. p. 21. 24. 35. 54. 56. al. 2) apparere. p. 40.

† باز 1) i. q. simpl. p. 29. 2) referre, similem esse. p. 24.

نَو novus, recens. p. 7. 66. 80. 109. comp. نوتر recentior. p. 115.

نونو iterum iterumque. p. 105. 106.

نَوا 1) cantus, melodia. p. 102. 2) cantus lugubris. p. 114. 3) divitiae. p. 98. 4) modus, ordo, status. p. 114.

a. نَواحِي (pl. voc. نَاحِيَه) tractus, regiones. p. 33.

نُوازِش blanditiae. p. 114. نُوازِش كردن blandiri, demulcere. p. 113.

a. نَوال donum, beneficium. p. 113

نَوآئِين adornatus. p. 43.

نَوْبَاوَه primitiae fructuum. p. 124.

a. نَوْبَت vicis. p. 11. 12. 129. مرا بود نوبت ordo (sc. moriendi) me tangebat *(die Reihe war an mir)*. p. 51.

a. نُوح Noah. p. 106.

a. نَوْحَه lamentatio, planctus. p. 106. 144.

a. نُور lux. p. 5. 22. 63. 72. al.

a. p. نُورَانِي lucidus, luminosus, clarus. p. 58.

نَوَرْد complicatio, convolutio, contorsio. در نورد نهادن membra contorquere. p. 78. در نورد كشيدن id. ibid.

نَوَرْدِيدَن complicare, convolvere.

† در id. p. 7.

نَوْرُوز primus dies anni. p. 7.

نُوش suavis. p. 147.

نَوْشْتَن et نِبِشْتَن scribere. p. 4. 8. 14. al.

نُوشِرْوَان Nuschirvân, nomen regis Percici e stirpe Sâsânidarum. p. 7. 8.

نُوشِيدَن bibere. p. 5.

نُوشِين رَوَان i. q. نوشروان. q. v. p. 7.

a. نَوْع 1) species, genus. p. 22. 24. 27. al. 2) modus. p. 36.

a. p. نَوْعِي genericus, specialis, generi aut speciei proprius. p. 74.

نَوْك cuspis. p. 1.

نُوكَر minister, servus. p. 10.

نَوْمِيد spe destitutus. p. 90.

نُون nomen literae ن p. 62. 99.

نَه non.

نِهَاد natura, habitus naturalis, modus. p. 46. 114.

نِهَادَن ponere, collocare. p. 7. 10. 15. 16. al. روی نهادن vultum convertere, contendere. p. 25. 31. 46. پای بیرون نهادن exire. p. 30. 147. سر نهادن se submittere. p. 39.

a. نَهَار dies, lux diurna. p. 117.

نِهَال surculus. p. 96. 147.

نِهَان absconditus, latens. p. 16. 42. al.

a. نِهَايَت finis, terminus, summum rei. p. 96.

a. نَهْج modus, ratio. p. 58. 59.

نُهُفت absconditum, occultum. p. 75. 83. 98. سرای نهفت vid. سرای.

نُهُفْتَن abscondere, celare. p. 47. 75. 142. 143.

نِی non. p. 14. 108. 145.

نِیَا avus. p. 45.

نِیَاز indigentia, necessitas. p. 43. 61. 125.

نِیَام vagina gladii. p. 20. 44. 48.

a. نَیِّر 1) clarus, lucidus. 2) luminare. نَیِّرِ اَصْغَر luminare minus, i. e. luna. p. 37. (opp. نیر اکبر, luminare majus, i. e. sol.

نِیَرم Nìrem, nomen herois persici, patris Sâmi. p. 49.

نِیرَنْك fascinatio, incantatio. p. 134. 143. 144.

نِیرُو nervus, vis, robur. p. 65. Cf. Comm. ad h. l.

نِیش 1) aculeus, spina. p. 147. 2) morsus. p. 103. نیش زدن pungere, mordere. p. 133.

نِیز etiam, item.

نِیك 1) bonus, praestans. p. 72. 2) probe, valde, multum. p. 129. نِیكْبَخْتِی fortuna fausta. p. 67. نِیكْنَامِی nomen honestum. p. 45.

نِیكُو i. q. نیك p. 6. 30. نِیكُوئِی bonum, honestum. p. 14.

نِیكِی i. q. نیكوئی

نِیل 1) caeruleus, coloris indici. p. 50. 144. 147. 2) Nilus flumen. p. 99.

نِیلُوفَر nenuphar (nymphaea lotus). p. 123. نِیلُوفَرْوَار flori nenuphar similis. p. 113. نِیلُوفَرِی caeruleus, cyaneus. p. 63.

نِیم dimidium rei, medium. p. 14. 16. 23. al.

و

وَ et. Ubi verbo antecedenti subjungitur, ŭ et ū sonat.

a. وَاجِب necessarius. p. 13. 39. 54. Cf. ممکن

a. وَاحِد unus, unicus. p. 62. 72.

a. وَارِث haeres. p. 16.

a. وَارِد in oratione libri positus, scriptus. p. 72.

وَاژْگُون 1) inversus, praeposterus. p. 137. 2) perversus, sinister. p. 132.

وَاژْگُونِی perversitas, natura sinistra. p. 136.

a. وَاسِطَه res intercedeus, caussa effectiva. p. 65. بِوَاسِطَه per, propter. p. 29. 89.

وَاشْگُون i. q. واژگون. p. 102.

a. وَاصِل attingens, perveniens. p. 88.

a. وَاضِح evidens, manifestus. p. 36. 81.

a. وَاعِظ adhortator, paraeneta sacer, praedicator. p. 19.

a. وَافِی largus, copiosus, multus. p. 66.

a. وَاقِع cadens, accidens. p. 65. واقع شدن accidere p. 61. 67. فى ٱلواقع re vera. p. 72.

a. وَاقِف rem cognitam habens, expertus. p. 69.

a. وَالِى administrator provinciae, praefectus. p. 66.

وَاو nomen litterae. و. p. 53. 65. Cf. s. v. معروف et مجهول.

a. وَبَال noxa, damnum. p. 113. 133.

a. وُجُود existentia. p. 61. 63. 142. بوجود آمدن et دروجود آمدن oriri, nasci. p. 10. 55. 72. بوجود آوردن producere, creare. p. 57. باوجود 1) simul cum. p. 23. 56. 2) non obstante (*ungeachtet*, *trotz.*) p. 97. با وجود آنكه quamquam, quamvis. p. 68.

a. وَجْه facies, vultus. 2) modus, ratio. p. 5. 33. 93.

a. وَحْدَت unitas, conjunctio cum Deo. p. 105. 2) in gramm. یای وحدت i unitatis. Cf. Vullers Inst. p. 179.

a. وَدِيعَت depositum. p. 15.

وَر i. q. واگر etsi. وَرْنَه et si non. p. 4. 30. 32.

a. وَرَا pone, post. p. 100.

a. وِرْد officium perenne. p. 20.

وَرْزِيدَن factitare, exercere. p. 26. 45.

a. وَرْطَه barathrum, vorago. p. 39. 79.

a. وَرَع abstinentia ab illicitis, timor Dei. p. 105.

a. وَرَق 1) folium plantae. p. 113. 2) folium chartae aut libri. p. 79.

a. وُرُود iter ad aquam. p. 86.

وَز pro واز. p. 8. 20.

وَزِيدَن flare, spirare. p. 124.

a. وَزِير Vezir, consiliarius principis. p. 16.

a. وُسْعَت amplitudo. p. 26.

a. وَسِيلَه caussa instrumentalis, res ad aliquid viam faciens. p. 27.

وِصَال mutua conjunctio, intima consuetudo amantium. p. 127.

a. وَصَايَا (pl. voc. وَصِيَّت) mandata. p. 37.

a. وَصْف descriptio, pec. in bonam partem, praedicatio, laudatio. p. 113.

a. وَصْل conjunctio. p. 119.

a. وَصِيَّت mandatum. p. 1. 97.

a. وُضُو ablutio sacra. p. 20.

a. وَطَن sedes, domicilium. p. 122.

a. وَعْدَه promissum. وعده دادن promittere. p. 29.

a. وَعْظ adhortatio, paraenesis. p. 125.

a. وَفَا fides. p. 99. 114. 122. al.

a. وُفُور copia. p. 34.

a. وَقَار gravitas, animus sedatus. p. 30. زمين وقار adj. comp. terrae gravitatem adaequans. p. 21.

a. وَقْت tempus. p. 12. 15. 19. al.

a. وُقُوع eventus. p. 34. بوقوع آمدن accidere, evenire. p. 72.

a. وُقُوف certa cognitio. p. 28. 30.

a. وَقِيعَت proelium. p. 35.

a. وِلَا conjunctio, necessitudo. p. 104.

a. وِلَاف aequis pedibus currens (equus.) p. 127.

a. وِلَايَت provincia, ditio. p. 33. 97. 131.

وَلِى sed, vero. p. 89. 124.

وَلِيكِن i. q. prc. p. 76. 114.

a. وَهْم 1) imaginatio. p. 63. 2) vana opinio, error. وهم بنياد adj. compos. vana opinione nixus. p. 142.

وَى pron. tert. person. is, ea, id.

وِيَران vastus, desertus. p. 2.

ه

هَا 1) interj. ecce! en! p. 99. 2) nomen literae ه p. 117.

a. هَاتِف vox e coelo deveniens. p. 91.

a. هَارُوت Hârût, nomen angeli propter magiam in puteo quodam Babylonis suspensi. p. 149.

a. هَاشِم n. pr. proavi Muhammedis, cujus posteri sunt بنو هاشم p. 8. ابو هاشم nomen viri. p. 1.

هَامُون campus, planities. p. 42.

هَان interj. ecce! vide! cave! p. 85. 105.

هَاوَن mortarium. p. 96.

a. هِجَا satyra. p. 100.

a. هِجْرَان separatio. p. 32.

a. هَجْو satyra. p. 100.

a. هِدَايَت bona directio, pec. Dei. p. 55. 110.

a. هُدْهُد upupa. p. 100.

هَر quisque, omnis. p. 1. 2. 3. 6. etc. هرانکه et هرکه quicunque. هرجا ubicunque. p. 2. 29. هرچند quantumvis. p. 5. 7. 18. al. هرچه quodcunque. p. 19. 27. 36. al. هرکجا ubicunque. p. 82. 125. هرکدام quicunque. p. 33. هرکس quisque. p. 71. 91. هَرْگِز aliquando. p. 14. 32. seq. نه nunquam. p. 5. هرگاه 1) quandocunque, quoties. p. 17. 2) quando, quum.

هَرَات Herât (Aria) urbs Chorâsâniae. p. 1.

هِرَاس timor, metus. p. 29. 45. 136.

هَرْزَه tremor. p. 19.

هَرَوِی ex urbe Herât oriundus. p. 21.

هَزَار mille. p. 8. 9. 11. 13. al.

هِزَبْر robustus, validus, fortis. p. 35.

هَزْل jocus. p. 4.

هَسْتَن esse, existere. p. 5. 6. 10. al. Cf. Vullers Inst. p. 121.

هَسْتِی existentia. p. 73.

هُش i. q. هوش q. v. p. 41.

هَشْت octo. p. 70.

هُشْيَار prudens, intelligens. p. 82. 128.

هَفْت septem. p. 51. هَفْتَم septimus. p. 96.

a. هَلَاك interitus. p. 37. 38. 67. 121. هلاك كردن perdere. p. 63.

هَمْ una, simul, pariter. p. 2. 11. 18. 20. al. هَمْچُنَان 1) eodem modo, usque. p. 114. همچنان كه — همچنان 1) quemadmodum — item —. p. 72. 2) nihilo minus (ὅμως). p. 68. هَمْچُو et هَمْچُون plane ut, sicut. p. 44. 53. 68. al. هَمْخَوابَه socius, sodalis. p. 141. هَمْدَم socius, amicus. p. 141. 142. هَمْدُوش id. q. pr. p. 147. هَمْرَاه et هَمْرَه socius itineris, comes. p. 5. 10. 11. 51. 117. al. هَمْرَاهى i. q. prc. p. 88. هَمْسَايَگِى vicinitas. p. 106. هَمْنِشِين sodalis. p. 141. هَمْوَارَه semper, continuo. p. 51.

هَمَان 1) idem. p. 36. 45. al. 2) item. p. 15. 22. 41. 46. al.

هَمَانَا verisimiliter, probabiliter. p. 13. 93. 103.

هُمَايُون fortunatus, felix. p. 93.

a. هِمَّت cura, studium. p. 7. 83.

a. هَمْزَه in gramm. spiritus lenis. p. 67. Vid. Vullers Inst. p. 11.

هَمَه omnis, totus. p. 3. 5. 8. 19. 65. al.

هَمِيشَه semper, continuo. p. 3. 42. 126.

هَمِين i. q. همان. p. 15. 25. 40. 116.

هَنْجَار via. p. 83.

هِنْد. India. p. 5. 58. هِنْدُوى indicus. p. 113. 134.

هَنْدَسَه geometria. p. 59. Cf. Comm.

هِنْدُوى avis indica. p 113. هندوشاه rex Indorum. p. 107.

هِنْدُوسْتَان India. p. 96.

هُنَر praestantia, virtus. p. 6. 35. 139.

هُنَرْمَنْد praestans. p. 140.

هَنْگام tempus. p. 37.

هَنوز adhuc. p. 19. 29.

a. هَوَا 1) aër, aura. p. 18. 27. 39. 57. 99. al. 2) cupiditas, amor. p. 49. 128. 129. al. هَوَادَارِى amor. p. 30.

a. هَوَام reptilia. p. 29. 66.

a. هَوَس cupido. p. 91. 119. 129.

هُوش mens, intellectus. p. 34. 38.

هُوَيْدَا clarus, manifestus, conspicuus. p. 74.

a. هَيْأَت et هِيَئَت 1) forma externa, habitus. p 29. 2) pec. conformatio coeli ejusque scientia, astronomia. p. 80.

a. هَيْبَت reverentia, majestas. p. 36. 107.

هيچ ullus, aliquis. seq. negat. nullus, nihil. p. 2. 7. 9. 10. etc.

هِيزَم lignum. p. 65.

a. هَيْكَل forma, statura. p. 3.

هِيمَه i. q. هيزم p. 147.

a. هَيْهَات interj. minime! p. 14.

ى

يَا aut, vel, sive. p. 7. 11. 62. 64. al.

يَاد recordatio, memoria. p. 109. ياد گرفتن memoria tenere.

p. 1. بیاد آوردن id. p. 1. 2) mentio. یاد کردن mentionem facere. p. 32. 42. 43. 121. 3) animus, mens. p. 70. Cf. Comm. ad. h. l.

یَار socius, socia, amicus, amica. p. 9. 27. 29. 118. 120.

یَارِسْتَن posse, valere, audere. p. 46. 48. 49.

یاری amicitia. p. 9. 36.

یَارِیگَر adjutor. p. 58. Cf. Comm. ad. h. l.

یَازِیدَن extenso brachio manum porrigere ad aliquid capiendum, c. c. ب rei. p. 51.

یَافْتَن invenire, assequi.

† بر i. q. simpl. p. 63.

† در assequi. p. 31. 79. 133.

یال collum, cervix. p. 50.

یَاوَری auxilium. p. 64. 70.

یاوَه 1) ineptus, futilis. 2) perditio, aberratio. p. 79. Cf. Comm.

a. یَتِیم orphanus. p. 14. 16. 121.

یَخ glacies. p. 19.

یَزْدَان Deus. p. 50.

یَزِید Gesid, nomen Chalifae Arabici. p. 11.

a. یَقِین certitudo. p. 32.

یَك unus, a, um, singulus, solus. p. 6. 7. 11. 17. al. هریك unusquisque. p. 70. al. یَكْبَارَه uno impetu *(mit einem Male)*. p. 51. یَكْتَا simplex, singulus, unicus. p. 117. یَكْتَنَه solus. p. 117.

يَكْدِيگَر invicem. p. 62. يَكْرُوزَه unum diem durans. p. 125. يَكْسَالَه per unum annum. p. 112. يَكْسَان conformis, aequalis, eodem modo. p. 62. 109. يَكْسَر uno consensu, una, simul, omnino. p. 12. 45. 91. 109.

يَگَان singuli. p. 140.

يَگَانَه unicus, solus. p. 95. 104.

a. يَمَن Jemen, pars Arabiae australis. p. 66.

a. يُمْن prosperitas, felicitas. p. 24. 77.

a. يُوسُف Josephus. p. 116. 120.

a. يَوْم dies. p. 71.

Druck von Karl Tauchnitz in Leipzig.

E m e n d a n d a.

P. 12	l. 7	الامیه	scr.	امیه
,, 28	,, penult.	بار	,,	[illegible]
,, 33	,, 3	کام	,,	[illegible]
,, 45	,, 10	سرگرامی	,,	سر گرامی
,, 48	,, 8	نیاراست	,,	نیارست
,, 60	,, 15	انگیخین	,,	انگیختن
,, 63	,, 21	انتشار	,,	انتثار
,, 72	,, 4	بدو نیکرا	,,	بد ونیکرا
,, 73	,, 7	وثانی	,,	ثنالی
,, 74	,, 16	وزای	,,	وژای
,, 78	,, 18	خاص	,,	خاص تر
,, 89	,, 7	محرومان	,,	محمومان
,, 100	,, ult.	گیر دزکون	,,	کیر درکون
,, 102	,, 14	فضای	,,	قضای
,, 104	,, 4	گه	,,	که
,, 105	,, 14	چگر	,,	جگر
,, 106	,, 10	بارکه	,,	بارگة
,, 106	,, 12	نکو نکرد	,,	نگونکرد
,, 106	,, 18	دیوان	,,	ایوان
,, 108	,, 20	پیل	,,	پیلی
,, 110	,, penult.	سرکت	,,	شرکت
,, 112	,, 1	نهاری	,,	بهاری
,, 112	,, 6	الثعلب	,,	الثعلبی

P. 118 l. 20 در scr. از

,, 120 ,, 20 باری ,, بارئ

,, 122 ,, 20 آن ,, آنِ

,, 131 ,, 13 شباروز ,, شبانروز

,, 138 ,, 1 زبن ,, ابن

,, 144 ,, 10 خورده ,, بخورده

,, 146 ,, 18 بيشتر ,, پيشتر

,, 147 ,, 5 بس ,, پس

,, 160 ,, 9 إِسْنَاد ,, أُسْنَاد

,, 160 ,, 19 اشْتر ,, اُشْتُر

,, 168 ,, 4 اِمَرُوز ,, اِمْرُوز

,, 169 ,, 3 اِنْتِشَار ,, اِنْتِثَار

,, 170 ,, 13 اَنُوَرى ,, اَنْوَرى

,, 171 ,, 2 بيرون ,, بيرون

,, 171 ,, 8 b. p.

,, 173 ,, 14 adde: 4) venia intrandi, arab. إِذْن. p. 68. 69.

,, 174 ,, 1 p. 120. scr. 2) saltem. p. 38.

,, 174 ,, 2 adde: 120.

,, 180 ,, 3 columba ,, palumbes

,, 180 ,, 4 Hanefita ,, Abu Hanifa

,, 181 ,, 18 بَضَاعَت ,, بِضَاعَت

,, 188 antepen. پَيْچِش tracuadia s. پِيچِش tormina

,, 188 penult. پَيچِيدَن scr. پِيچِيدَن

,, 190 ,, 8 پيغمنر ,, پيغمبر

,, 190 ,, 10 pervere ,, pervenire

,, 190 ,, 14 neque ,, usque

,, 191 ,, 11 fluctere ,, flectere

,, 191 post l. 20 adde: تالى apodosis in enuntiatione conditionali. p. 73.

P. 192 l. 1 تَأَوِيل scr. تَأْوِيل

„ 192 „ 12 تُجَسّس „ تُجَسُّس

„ 192 „ 12 تجسش „ تجسّس

„ 192 „ 18 donam „ donum.

„ 198 „ 7 locus ubi fructus difficiles impetratu sunt scr. locus in quem intrandi venia difficile impetratur.

„ 200 „ 9 et 10 dele: 2) apodosis in enuntiatione conditionali. p. 73.